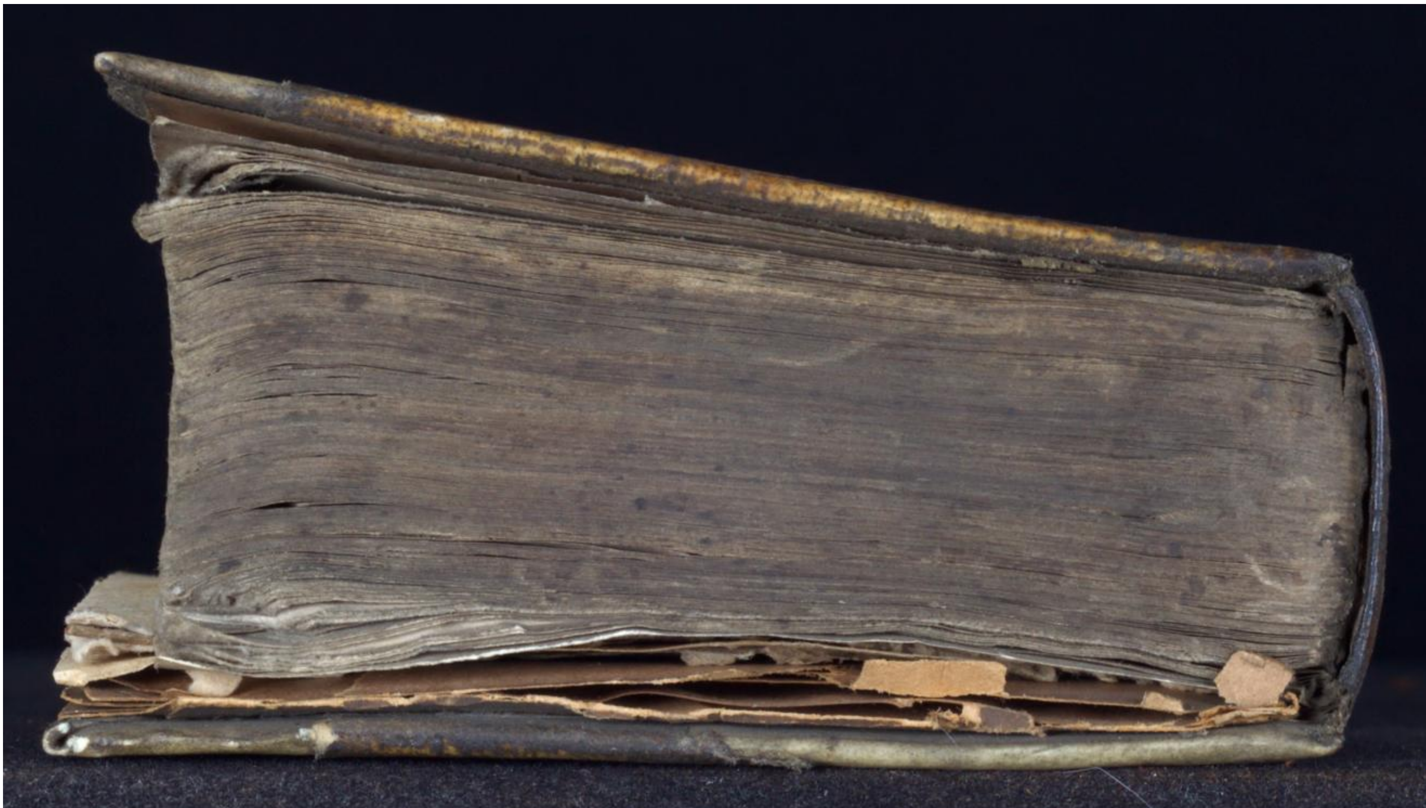
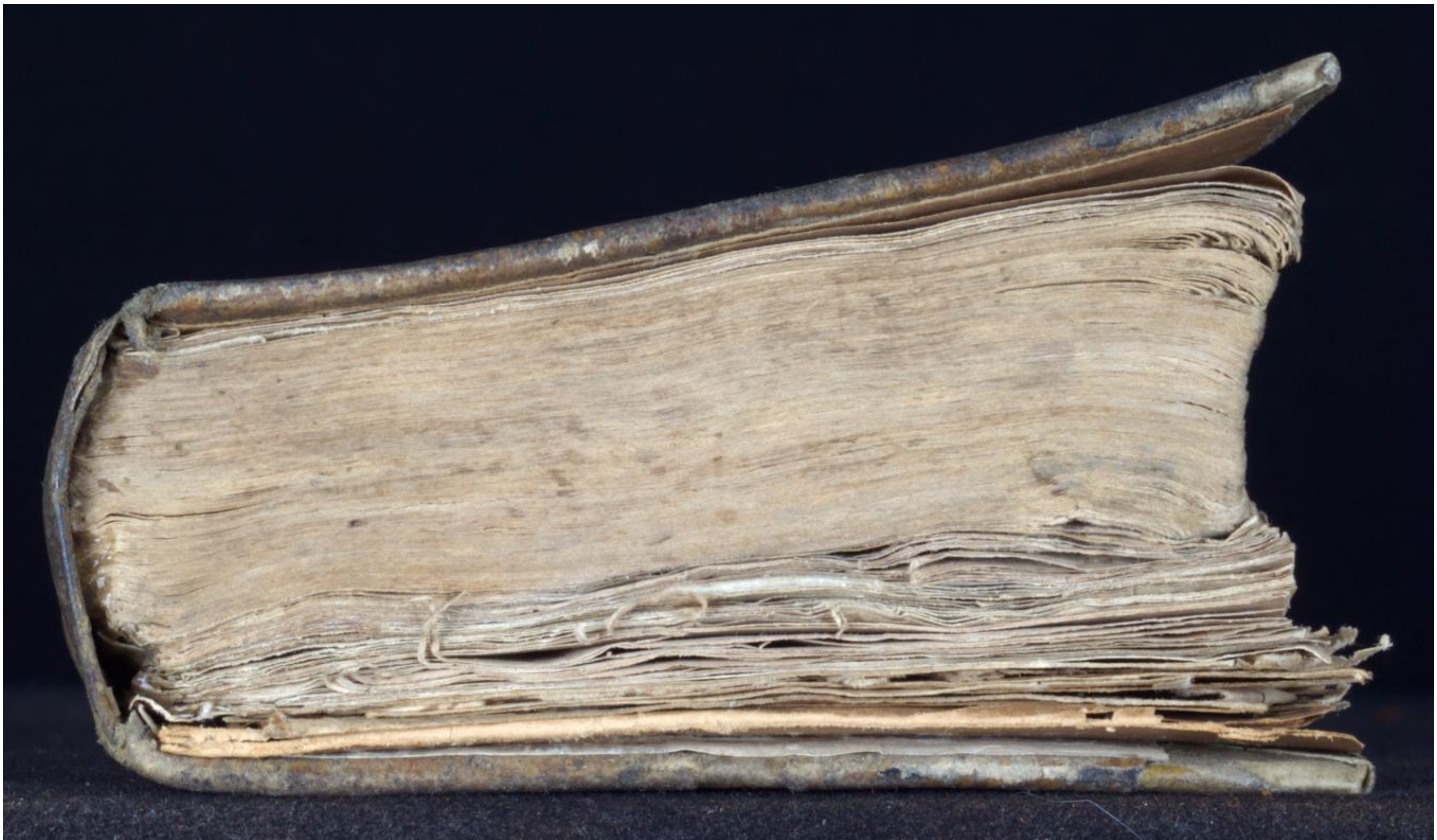
I Z C

1557

Salernitana

hementiorem ad cibos auiditatem cõsecuti sunt. Quibus uerò hæc debilior existit, ijs fortasse cõcedi potest, ut largius paulo ingerant, quam appetunt. Apparandi autem, ex sententia Cornelij Celsi lib. 3. ca. 6. & Aetij libro 9. capite 20. cibi plures & uarij ac optimo apparatu, & ultra dulcedinem etiam illicientes & appetitium irritantes. De cœnæ frugalitate nõnulla etiam suprà ca. 3. Vsitata hoc loco & à multis agitata oboritur quæstio: Vtrum uidelicet uberius quidem prãdendum, partius uerò cœnandum sit. Quæ sanè cum ad hanc materiam propriè pertineat, prætereunda non est. Breuiter igitur hîc subiungemus: primo quidem argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prandio assumendum esse probat: deinde uerò Leonharti Fuchsij, quibus è diuerso colligit, cœnam ut plurimum prandio pleniorem esse debere. Conciliator igitur differentia. 121. in hunc ferè modum scribit: Iuxta corporum diuersitatem maior, minorue cibi copia exhibenda est. Illa etenim, aut iam in morbum lapsa sunt, aut sub latitudine sanitatis adhuc existunt. In morbum uerò lapsa, aut iunctum habent humoris uitium, aut non. Si sine humoris uitio fuerint, tum liberius est cœnandum. Natura enim in eis ciborum concoctioni solum modo, nõ etiã superfluitatum, quibus carent, maturationi intenta est: Sin uerò humoris uitium adiunctum

habuerint, largius prandium cōcendendum est. Quod Auicenna 1.3. trac. 5. capite 11. ijs uerbis significare uoluit. Ille, inquiens, cuius consuetudo non sustinet, ut solum semel in die reficiatur, diuidat cibum suum in tres partes: & sumat duas tertias in prandio, & reliquā tertiā, scilicet partem, in cœna post leue exercitium. Eo namq; tempore, quo calor solaris uiuificus naturæ in concoquendo debili opitulatur, & maior superfluitatum fit resolutio, uberior cibus sumēdus est. Hoc autem circa horam prandij magis, quam cœnæ contingere solet. Ergo etc. Ad hæc interdiu ob præsentiam caloris uitalis solis & lucis, melior fit concoctio. Sol enim Aristotele libro 2. cap. 2. Physicῶn, & libro 2. capite 10. de generat. & corrupt. teste, est uitæ principium. Concoctio itaq; diurna duplex habet calidum, nocturna uerò non. In euiusmodi etiam natura noctu circa superfluorum concoctionem magis occupata est, quare multi cibi exhibitione impedienda nō est. Et quamuis calor noctu spirituū ad interiora retractione, & somni reductione in quibusdam cōfortetur, duo tamen simul, alimentum uidelicet, et superfluitates conficere nō potest: in his itaq; cœnæ nonnihil subtrahendum est. Corporibus uerò, quæ sub latitudine sanitatis adhuc robusta & sufficienter sana consistunt, ac sensibilibus superfluitatibus carent, cum eas proprijs meatibus

omnes

omnes expellant, uberiore cœna uti expedit: uel quod eorum natura ciborum concoctioni tantum, non etiam superfluitatum, quibus carent, maturationi intenta sit, uel quod soli corporis robori studeat. Hoc autē noctu magis acquiritur, tum enim amplior fit & sanguificatio, et distributio, atq; hinc deinde spirituū generatio. Corpora uerò si à prædicto temperamento ac robore nōnihil recesserint, sicuti plurima in ægritudinem usque nunc prolapsa, euiusmodi aut fatigantur exercitio laborioso, uehementi, & continuo, aut non. Si quidem fatigantur, ut sunt eorum qui uictum manibus quærunt, ipsis largius prandere quam cœnare conuenit. Expetitur enim alimentum, non tantum, ut nutriat, sed etiam humectet & irriget membra, ne arefiant ex forti motu, & ut resolutioni ex caloris incendio prouenienti resistat. In prandio igitur uberior cibus assumendus est: eiusmodi enim corpora, propterea quod ita consueuerint, ob exercitia à concoctionis opere non cessant. Vsus namq;, quemadmodum Auicenna 3.1. doc. 2. capite 7. testatur, res est extra rationem. Calor enim ex motu auctior redditus, concoctionem ipsis accelerat. Quare ter in die illiciente appetentia cibum ingerunt, & ingestum probè conficiunt. Sin uerò laborioso, uehementi, & continuo exercitio, quemamodum prædicti, non agitentur; hoc in præsentiarum du

pliciter contingit. Ait enim, eo interdum solummodo, & non continuè fatigantur, aut debili tantum utuntur, quod utiq; superfluitatum copiam parit. Si exercitio plurimo, uehementi, ac laborioso utantur, sicuti uiri complures ciuiles & plebei circa fortunæ bona negociantes, aut sanitatis conseruationi intenti, uehementi nonnunquam & laborioso exercitio, diu nimirum equitando, iter pedibus faciendo, uel aliud quiddam à consueto fortius agendo, fatigantur, his largiori utiq; cœna, quam prandio indulgendum est. Nam si prandium augerent, cum, sicuti priores illi consueti non sint exercitio adeo uehementi ac laborioso agitari, concoctio ipsorum impedita, prauos humores generaret: horũ etiam calor superfluo motu dißipatus debilitatur, cuius quidem circa interiora aggregatio potißima fortitudinis & concoctionis causa existit. Hæc autem noctu magis, quam interdiu contingit, quare cœna instante nocte copiosius alimentum expedit. Eorundem etiam corpora, propterea, quod tam uehementi motu antè agitari minimè soleant, humiditatibus referta sunt, ipsis itaq; ad resistendum resolutioni & exiccationi, quæ per motum interdiu occurrentem fiunt, paruus cibus sufficit. Sin uerò exercitijs & occupationibus paucis & leuibus in uita utantur, præcipiendum est eis, ut uberius prandeant, quam

cœnent.

cœnent. Et ratio eius eadem est cum illa, quæ in corporibus nunc ægrotantibus adducta est. Hi namq;, cum debilem habeant uirtutem concoctricem, à calore uiuifico & luce solis plurimum adiumēti percipiunt. Inde enim spiritus propter suum simile confortatur. Ipse enim ut testis est Auicenna in libro de uiribus cordis, Trac.1.capite 2. & libro 6. naturalium partic.4. est lux, aut effigiē habet lucis. Adiumentū etiam ex eo percipiunt, quod superfluitates interdiu poris apertis melius, quam noctu expellantur. Non oportet præterea eos noctu uel ob id multo cibo distendi, quod tum natura magis occupetur circa concoctionem crudorum humorum, quos somnus maximè conficit & benignos reddit. Licet enim uirtus concoctrix noctu confortetur, tanta tamen esse non potest, ut simul et cibum & superfluitates superare queat. Insuper quoq; animaduertendum est, in exhibitione copiosioris, aut minoris cibi in prandio, quam cœna, nonnihil etiam dandum esse consuetudini. Hæc enim cum in tuenda sanitate, tum etiam in profligandis ægritudinibus, plurimum ualet, Hippocrate libro 2. de uic. rat. in morbis acut. aphorismo 20. & sequentibus, et ibidem Galeno testibus. Quod uel ex eo ostenditur, quod omnis subita mutatio, sii modum excesserit, non paruam læsionem afferat. Hinc non temere Da-

mascenus apho. 57. ita scriptum reliquit. Mutare consuetudinem, præsertim ueterẽ, & noxium & pestilentißimum habetur. Quare malas et prauas consuetudines corrigere oportet, sed paulatim ac sensim ad meliora transferre. Neq; enim natura patitur eas, quæ subito fiunt alterationes. Galen. ca. 16. artis medicinalis. Plura Rhazes lib. 4. ca. 10. ad Alman. & infrà. ca. 55. Et sic in uniuersum patet, largius prandendum, quam cœnandum, cum plurimæ ægritudines sint materiales, & corpora plurima lapsa. Attamen si semel tantum in die comedatur, melius est cœnare, nisi oculi aut cerebrum affecta sint: tunc enim Haliabbate 1. pract. 13. teste, melius est prandere: alias non parum ægrotantis oculi & cerebrum læderentur. Exigua namq; cœna capiti confert & oculis Manardo lib. 6. epist. 4. teste. Hactenus ex Conciliatore adducta, medici excellentißimi, Odus de Odis patauinus duob. libris de cœnæ & prandij portione, Hieronymus Cardanus li. 1. Contradicentium trac. 5. contradic. 18, et Leonhartus Fuchsius lbiro. 2. paradox. capite 21. magna ex parte falsa esse, firmißimis rationibus conuincit. Ex quibus Leonharti Fuchsij rationes hic in oppositum subiungere placuit, ut sanitatis suæ studiosis planè constaret, quid in re tam perplexa aut fugere, aut sequi debeant. Nemo est, inquit ille, qui hodie medendi me-

di methodum præscribentium libros uel à limine salutauit, qui nesciat uulgatum atque tritum hoc illius esse decretum, ut nunquàm non prandio cœna minor sit. Quantum uerò aberrent, facilè deprehendet, qui rem altius expendet. Cœnam enim in omnibus, demptis ijs, qui morbis nocturnis & catarrhis seu destillationibus affliguntur, prandio pleniorem esse conuenit. Qui enim iam nominatis corripiuntur morbis, horum cœna omnino modica sit, tenuis, sicca, ac præter aliorum morem, noctemq; præueniens oportet, ut ingruentibus scilicet morbis, natura ab omnibus alijs munijs libera, unius morbi concoctioni operam nauare queat. Sunt & qui consueuerunt minus in cœna ciborum assumere, quàm in prandio, horum certè consuetudo non temerè etiam immutanda erit. Quæ enim ex longo tempore consueta sunt, ut ait Hippocrates 2. Aphoris. 50. & si deteriora sint, insuetis minus molestare solent. Cur autem in alijs omnibus plenior cœna salubrior sit, multa in causa sunt. Primum autem omnium noctis mox accedens frigiditas, quæ extrinsecus circumstans calorem natiuum in profundum secedere, & hoc nomine fortiorem fieri cogit, ita ut necessariò ciborum, tum melior fiat concoctio. Et certè idem potest noctis frigiditas, quod aliàs anni tempus hyber-

num, aut regio frigida potest. Horum enim unumquodque calorem natiuum adaugere potis est. Testis Hippocrates, qui lib. 6. epidem. Tom. 6. apho. 6. sic inquit: perfrigidior in tempore & regione frigidis, percalidior erit. In 1. aphor. 15. quoq; uentres hyeme & uere natura calidißimos esse asserit. Deinceps est somnus, qui cœnam subsequitur: hic enim mirum in modum concoctionem adiuuat. Sanguis enim in somno ad interiora magis refugit, ut testatur Hippocrates 6. epidem. Tom. 5. apho. 29. Cùm itaq; sanguis, cumq; eo calor natiuus per somnum ad interiora secedat, quid mirum si calor auctus fortiorem tum ciborum coctionem efficiat? Hinc rectißimè Hippocra. lib. 6. epidem. Tom. 5. apho. 10. dixit: Labor articulis & carnibus, cibus uerò ac somnus uisceribus prodest. Somnum quoq; optimè cibum concoquere testatur Galenus lib. 1. de sympto. causis ca. 8. ita scribens: Itaq; toto hoc tempore, quo quis dormit, animalis facultas quiescere, naturalis uerò ualidius agere uidetur. Cuius rei coniecturam ex eo facies, tum quód ipsa, si quando laborauerit, post somnum robustior euadit, idq; maximè, cùm à modico cibo somnum admittimus, tum etiam, quòd per somnum cibus optimè concoquitur, non solùm in uentriculo, uerumetiam per uniuersi corporis habitum. Cui subscribit quoq; Paulus Aegineta lib. 1. ca. 97. dicens:

cens: Somnus est animalium facultatum quies, ab utili humore cerebrum madefaciente proueniens, hunc qui ritè capeßit, multa consequitur cõmoda. Cibos enim cõficit, humores digerit. Quòd autem hac ratione plenior cœna esse debeat, testatur Galenus, uel quisquis tandem eius libri autor fuit, in libro de dissolutione continui, in hanc sententiam scribens: Antiqui cœnam prandio præferebant, præcipientes plus ciborum in cœna sumendum esse, ob caloris circa interiora aggregationem noctis frigiditate, & per somnum factam, calor nanq; in somno ad interiora corporis reuocatur, eademq; calefacit, perinde ut in uigilia contrarium planè accidit. Id quod Hippocrates etiam epidem. 6. Tom. 4. apho. 12. ijs uerbis indicauit. Planè uigilans calidior circa exteriora, frigidior uerò circa interiora. Dormiens contrà. Sed hic reclamabunt quidam, plenioremque cœnam ideò damnabunt, quòd pleno uentre ingrata sit quies, atq; adeò somnus minus conueniens. His ita responsum uolo. Nemo est tam sine sensu communi, qui nesciat inter cœnam & somnum aliquid temporis interuenire debere, neq; quemadmodum in brutis, nullam aliam nisi uorandi ac mox dormiendi uicißitudinem esse, quum omnium Medicorum consensu consultum sit, quo aut amplius intersit. Neq; etiam est, ut pleniorem cœnam quis eam esse putet, qua multa inge-

runtur tanta uoracitate, ut uix spirare liceat, & periculum sit, ne uel crepent, qui ita sese replent, sed frugalem potius, talem tamen in qua plus, quàm in prandio absumitur ciborum. Quòd si tamen hic peccatum fuerit, melius certè in cœna, quàm in prandio fertur, quod somnus post cœnam non diu subsequens, facilius delictum quàm uigilia, quæ prandium concomitatur, corrigat. In somno enim, ut diximus, calor interiora petit, & quæ illic sunt, cibis concoquendis solis uacat. Interdiu uerò ad exteriora protrahitur, neq; iis, quæ intus sunt, prospicere potest, adeò, ut uerißimè dixerit Hippocrates 2. uictus acutorum 59. Vigilia uehemens cruditatem incoctionemq; ciborum tum potionis efficit. Porrò cur cœnam prandio pleniorem esse oporteat, & hæc ratio, quòd rara admodum existat corporis facultas, quæ paulò liberalius prandium spacio uel quinq; uel sex horarum, quod ferè inter prandium & cœnam interest, conficere poßit. Quantum autem incommodi adfert, si quis nondum planè concocto eo, quod prius ingestum fuit, aliud ingerit? morbum nimirum facit. Vbi enim cibus præter naturam plus ingestus est, ut ait Hippocrates lib. 2. aphor. 17. hic morbum facit. Et si denuò obiecerit, utcunq; somnum à cœna differamus, tamen quando fieri non poßit, quin ad somnum conuersis, quod materia tum ad interiora

tendat

Eos igitur, ut lib. 6. capite 9. de Sanitate tuenda. Galenus autor est, uomitione, in ijs, qui suapte natura facile uomere possunt, expellere prius, quam cibus ingeratur, oportet. Impura namq; corpora & uitiosis humoribus referta, uacuatione potius, quam ea, quæ per cibos fit, refectione egere, testatur cũ primis Hippocrates apho. 8. et 10. li. 2. & ibidem Galenus in commen. Ventriculum uerò uitiosis humoribus esse plenum, è nidoribus & ructibus deprehendi potest, quemadmodum copiosè admodum Galenus lib. 1. ca. 4. de loc. affec. docet, ad quem sanè lectorem nunc ablegamus.

Secundum, ne priore cibo nondum concocto, nec dum in alium demisso, alius sumatur: qui enim modo superēditur, naturam à prius ingesti concoctione deturbat, quo fit, ut quicquid eius ex uentre à uenis meseraicis in hepar deducitur, reliqua statim omnia etiam inconcocta secum in corruptinem trahat, adeoq; tum uasa ipsa, tum totum corporis habitum cruditatibus, & uitiosorum humorũ multitudine repleat, ac ob id ipsum morbis non raro tentet. Proinde rectißimè Galenus lib. 7. ca. 6. meth. meden. præcipit, ut uacuus purusque uentriculus secundum cibum excipiat. Quinetiam Auicenna 3. 1, doc. 2. ca. 7. idem præscribēs, ita ferè inquit. Nemo sanitatis suæ studiosus aliquid comedat, nisi ad hoc certò prius inuitante

tante desiderio, & uentriculo unà cum reliquis superioribus intestinis à præsumpto cibo uacuatis. Priore enim cibo nondum concocto, alium insuper ingerere, corpori perniciosum est. Porrò ex ructu nullam alimenti prioris qualitatem referente, uentriculi tumore iam submisso, recrementorum deiectione, & urinarum coloratione, licebit conijcere, num prior cibus ad unguem confectus, ac in aluum demissus sit, quemadmodum Galenus lib. 7. ca. 6. metho. meden. & post eum Paulus lib. 1. ca. 97. luculenter & perspicuè docuerunt. Vrina enim quæ aquæ speciem præfert, crudum adhuc in uenis succum esse indicat eum, qui à uentre submittitur. Quæ uerò fulua biliosaq; est, iamdudum concoctum esse huiusmodi succum portendit. Quæ modicè pallet, peractæ modò secundæ concoctionis est signum, quemadmodum eleganter Galenus lib. 2. de sanita. tuenda ca. 4. Cornelius Celsus lib. 1. ca. 2. & Plinius lib. 28. ca. 6. docuerunt. Imperfectæ autem concoctionis, ut testis est 6. sectio. apho. com. 1. Galenus, acidus ructus certum indicium est. Signa etiam, quibus certò comprehendi poßit, utrum à uitiosis illis humoribus, ac prius ingesto cibo uacuus sit uenter, nec ne, & hîc subiunguntur.

Primum, desiderium certum, hoc est, uehementior & uera noui alimenti appetentia, siue fames. Nam de Medicorum ferè omnium sententia

tia duplex fames est, una quidem uera & naturalis, altera uerò mendosa. Veram describit Galenus apho. lib. 2. comment. 16. sic inquiens: Famescere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad extremam esuritionem perueniunt. Idem lib. 1. cap. 7. de causis sympto. disertè admodum & copiosè harum appetentiarum rationem & diuersitatem describit, quem locum, utpote scitu dignißimum, hîc integrum subijcere placuit. Nam quoniam, inquit, cutetenus unumquodq; animal in ambientem aërem digeritur, accidit, ut membra, quæ sub ea sunt, prima uacuentur: quorum ingenita uis ex proximis sibi alimentum trahit, id scilicet, quod uacuatur reficiens: deinde rursus illa, ex ijs, quæ sibi sunt proxima: sicut quæ tertio loco sunt posita, ab ijs, quæ sibi. Atque ita semper per continuum, ueluti in choro quopiam translatione celerrimè facta, ad uenas, quæ ad uentriculum pertinent, uacuatio peruenit. Hæ uerò & solent pariter, & natæ sunt ex uentriculo nutrimetum trahere, perinde ut stirpium radices, quæ in terram sunt demissæ, ab ea. Cùm enim hoc opus uniuersum naturale sit, non animale, similiter in stirpibus, & animalibus perficitur. At in stirpibus quidem, terra perpetuò paratum, largúmque alimentum rigantis ritu subministrat: quandiu cœlitus temporum status pro natura se habet. Quando si ex terra

squaloris

squaloris excessu siccatus est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus autē, ut pote terræ non affixis, præter utiq; pauca quædam, natura uentrem pro nutrimenti ueluti penu frabricauit, quemadmodum stirpibus terram. Dedit autem animalibus et penuriæ sensum: quo scilicet ad cibum potionemq; proritata, in tempore expleantur. Vocaturq; eiusmodi implēdi desiderium appetentia: Fit autem ex penuriæ sensu: cum scilicet uenæ ex ipso uentriculo, ueluti emulgentes sugentesq; aliquid trahunt. Non ferens autem eum suctum uentriculus, sed ueluti diuulsus, offensæ eius medelam cibum comparat. Quippè uenæ hoc pacto ad obiectos cibos conuertuntur: Atq; ex ijs nutrimentum trahunt, nequaquam ex uentriculo. Fitq; post cibi sumptionem, ut & uenæ simul ad cibos se conuertant, & uentriculus ex ijs, quantum prius per uenas est exhaustum, in se ipsum trahat. Ac suctus quidem ipsius sensus, fames est. Hæc Galenus. Cùm igitur uentriculus non appetit, signum est, membra non dum refectione indigere, sed satis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certè & ipsum Galenus lib. 3. cap. 13. de facul. naturalib. innuere uoluit, inquiens: Venter si melius paratiusq; nutrimentum habet, externum non postulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda est: nam quicquid tum ingeritur, grauat naturam,

non

non iuuat. Porrò mendosa fames, est cibi appetentia corpore non indigente. Quæ quidem, ut idem Galenus lib. 1. capite 7. de causis sympt. docet, tum maximè fieri solet, cum acidus quispiam uitiosus succus uentriculum mordet. Vitiosus namq; succus, qui frigidus est, similem suctui morsum infert: Appetentiam uerò proritat, naturalis affectus similitudine. Alimenti autem, non potus desiderium excitat propter frigus. At uitioso succo, qui salsus & biliosus sit uentrem mordente, potio magis, quam cibus expetitur: Præterquam enim quod calefiat, sicceturq;, ab eo uentriculus, quæ utiq; sitis causa sunt, etiam liquari fundiq; tum in eo, tum uenis succos contingit. Fundendorum autem succorum Symptoma, ea quibus continentur implet quemadmodum frigiditas uacuat. Itaq; etiam nō parum ad esuriem frigiditas eorum, quæ in uentre habentur, confert. Cum & corpora eorum, tunicasq; uacuet, & cogendo constringendoq; ad appetentiam irritet. Atq; ita quidem uitiosus succus acidus, stypticus, & frigidus mendosæ famis existit causa.

Secundum ueræ famis signum, est subtilis diæta, uidelicet præcedens, hoc est, parua cibi exhibitio: quando enim & hanc fames sequitur tunc illam & ueram & naturalem esse significatur. Vnicè igitur semper cauendum, ut nunquam neq; prandeatur, neq; cænetur, nisi consue

ta hora, ac illicieime prius appetitu, nec eo cibũ exigente differatur. Omnis enim mora illi noci-ua est, nisi suspectus sit esse mendosus, qualis ebri-orum & fastidio laborantium esse solet: Nam si uentriculus alimentum postulat, ut Galenus lib. 3. capite 13. de facul. naturalibus autor est, nec eius copia est, excrementis impletur. Ea sunt sa-nies quædã biliosæ, pituitosæq́;, atq́; serosæ, quas solas trahenti illi, tum scilicet, cum nutrimento indiget, iecur remittit. Hinc nõ temerè hactenus hoc usurpatum est. Diutius tolerare famem, uen-triculum malis ac putridis replet humoribus, quos attrahit ad se loco cibi. Et hoc quidem ex-perientia constat. Quando enim ieiunamus, tunc per noctem auiditate quadam ad cibos inuitari solemus, sed illis denegatis, nullam omnino appe-tentiam postero die percipimus. Vnde satis li-quet, uentriculum, & maxime orificium eius, iamdudum uitiosis humoribus esse plenum, quæ tamen non uera, sed mendosa repletio est, & ob id pauco assumpto cibo regreditur statim appe-tentia. Cauendum etiam ne cibus assumatur, non præeunte corporis exercitio. Neq́; enim teme-re ab Hippo. 6. epidem. part, 4. apho. 28. dictum est. πόνοι σιτίων ἡγείσθωσαν. i. Labores ci-bos præcedant. Nam qui cibus manè, antequam prior descenderit, uel paulò ante exercitatio-nem ingeritur, is Galeno lib. 3. capite 1. de causis

Sympto.

sympto. teste, & intempestiuè sumitur, & cruditatis etiam causa existit. In ciborum præterea ratione, quemadmodum capite 24. metho. perueniendi ad medic. Leonhartus Fuchsius diligenter admonet, id quoq; unicè obseruandum, ne illi præpostero ordine ingerantur, id quod fiet, si concoctu facilia ijs, quæ difficulter concoquuntur, præmittantur, & si liquida solidis & aridis, & lubricantia astrigentibus antecedant. Ordo, uerbi gratia, præposterus erit, si cotonea aut punica mala primum ingerantur, postremum autem olera ex garo. Debent etiam ea præmitti, quæ facile & nullo fermè labore subsidunt, ut sunt liquida: quæ uerò tenacius hærent, & difficulter labuntur, ut solida & arida, postremò: idq; si uentriculus naturaliter se habeat. Nam si cui uentriculus sit natura laxior, huic præstiterit adstringentia magis laxantibus præposuisse, quò ab illis roboratus uentriculus reliqua melius conficere poßit. Hæc eadem ferè docent Cornelius Celsus libro 1. capite 2. & Galenus libro 2. capite 11. de alimentorum facultatibus. Iam uerò cautio etiã sit, ne in una eademq; refectione multi simul & uarij assumantur cibi, ac tempus deinde comedendo ultra quam satis est producatur, præsertim si ex diuersis illi constent facultatibus. Ex eo autem genere cum primis fuerint cibi uariæ substantiæ, ut exempli causa ab Auicenna ponuntur,

carnes & pisces, uel pulli & suilla &c. Nam quæ ad istum ingeruntur modum, uariè corpus pro succorum diuersitate afficiunt, & concoctionem non, ut par est, sortiuntur. Postremo enim accedente cibo, iam primi incepta concoctio est, atq; ita partes quidem in coquendo redduntur dißimiles, adeò, ut primo loco ingestæ, confectæ ferè sint prius, quam ad extremum sumptæ, medium concoctionis suæ attingant, unde sæpenumero posterius coquendorum sequitur corruptio. Id quidem Auicenna quoq; innuere uoluit. 3.1. doc. 2. capite 7. in hanc fermè sententiam scribens: Nihil quidem deterius est, quam si multa simul ac uaria ciborum genera coniungantur, atq; iusto longius deinde in comedendo tempus protrahatur: cum enim postremum accedit nutrimentum, primum iam aliquo modo confectum est, partes ergo in coquendo non adsimilantur. Atq; inde sanè morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum discordia nascuntur. Iam ipsius quoq; uarius coquendi modus bonæ corporis temperaturæ non parum officit: ut si in eadem refectione multi elixi, frixi, & aßi cibi sæpius in uicem modò liquidi, modò solidi & aridi ministrentur. Atq; hinc est, quod Horatius libro 2. Serm. Saty. 2. ubi uictum frugalem ac simplicem pro dignitate laudasset, hanc saporũ condimentorũq; aceruationem, ut perniciosam, his uersibus detestatus sit:

Accipe

Accipe nunc uictus tenuis quæ, quantaq; secum
Adferat, in primis ualeas bene nam uariæ res
Vt noceant homini, credas, memor illius escæ,
Quæ simplex olim tibi sederit. ac simul aßis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis,
Dulcia se in bilem uertent, stomachoq; tumultũ
Lenta feret pituita, uides, ut pallidus omnis
Cœna desurgat dubia? quin corpus onustum
Hesternis uitijs animum quoq; prægrauat unà,
Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ.

Pari modo & Plinius libro 11. capite 52. hanc saporum accruationem damnauit. Homini, inquiens, cibus utilißimus simplex. Aceruatio saporum pestifera, et condimenta perniciosiora. Atqui hic nobis fortasse obtrudet quispiam plerosq; uentri & gulæ mirificè deditos, qui sese à primo statim diluculo ad summam usq; noctem multo uarioq; cibo & potu non impleant solum, sed etiam distendãt, adeoq; cibum cibo excipiant, et toti sint in compotationibus, cum nihil tamen inde mali percipiant, immò uerò multis incommodis difficultatibusq; afficiantur, si uel minimum ab ista consuetudine deflexerint. Huic Galenus quidem respondebit, qui in lib. de cibis boni & mali succi cap. 21. ita scriptũ reliquit. Hæc enim quamuis protinus nullam iuuenum corporibus sensibilem læsionem inferant, sensim tamen oculteq; crescente uitio cum iam ætas progressu temporis incli-

nârit, articulos, neruosq́; , & uiscera ijs morbis uexant, qui uel difficulter admodum, uel omnino tolli non possunt, neq; id quidem temerè: namq; ea pars corporis, quæ natura imbecillißima est, à lædente quolibet patitur. Quod autem uitiosi humores morbiq; gignātur, cruditas aßidua in causa maximè, siue ea ex boni, siue ex mali succi oriatur cibis. Quin Auicenna quoq; 3 1. doc. 2. capite 7. idem confirmans sic fermè inquit. Ille, cui mala nutrimenta concoquuntur, non gaudeat ex hoc. Noxa enim etsi ad tempus fortaßè delitescit, temporis tamen successu sese exerit, & grauissimam certißimamq; neglectæ artis medicæ pœnam adfert. Atq; hinc adeò pauci eorum, qui istum uiuendi modum sectantur, destinatam senectutis metam contingunt, sed crudis ex intemperantia aceruatis succis podagra, calculo, lepra, carcinomate, febribus, alijsq; id genus malis prius torti, uitam cum morte commutant. Præstat igitur, ut disertè à Fuchsio nostro scribitur, temperantia & parcitate animum corpusq; uegetum ac sanum seruare, quam crapulâ, crebrisq; compotationibus, & immoderatione infirmum, morbosum, Deoq; & hominibus odiosum reddere. Ac ne illud quidem silentio prætereundum hoc loco, quod protracta ad unam ferè horam mora, ac iustæ commanducationis & deglutitionis gratia comestioni interposita, non lau-

dabilis

ctabilis modò, sed ad tuendam etiam ualetudinem utilißima censeatur. Cibus enim qui exactè dentibus manditur, extenuatur, & molitur, ac sensim deinde atq; tardè deglutitur, etsi imperfectam ac modicam omnino, aliquam tamen, ut in suo genere æstimandam alterationem in ore consequitur, quemadmodum lib. 3. cap. 7. de natural. facul. Galeno & Auicennæ. 1. 1. doct. 4. cap. 2. uisum est. Cæterùm imperfecta commanducatio ut concoctioni contumax est, ita etiam horrorem quendam & insuauitatem adferens, ciborum appetentiam auertit. Mora uerò quæ inter edendum, multis ultrò citroq; sermonibus, collocutionibusq; interpositis, ad duas uel tres horas protrahitur, admodum noxia est, eamq; nocumenta hactenus enumerata sequuntur. Vltimus uersus in quibusdam Exemplaribus hoc etiam modo legitur.

Hæc sint signa tibi, subtilis in ore saliua.

Nec malè quidem. Nam saliua quæ subtilis & nulla qualitate infecta, sed perinde quasi aquosa gustui offertur, tum coctionis, tum absolutæ sanitatis etiam indicia ostendit, Galeno lib. 3. ca. 6. de locis affectis teste.

DE MELANCHOLICIS ET uitandis cibis. Cap. VII.

PErsica, poma, pira, & lac, caseus, & caro salsa,
Et caro ceruina, et leporina, bouina, caprina,
Atra hæc bile nocent, suntq; infirmis inimica.

Pfirsken/birn/milch/öpffel vnd kes/
Von ochsen/vnd als gesaltzens fleisch/
Von hirschen/hasen / vnd von zigen/
Sollen die krancken lassen ligen.

Hic recensentur decem ciborum genera, quæ sanguinem serosum et melancholicum efficiunt, eoq; infirmis nocent.

Persica. Primum, *persica: de quibus lib. 2. ca. 19. de aliment. facul. disertè ita Galenus scribit. Ipsorum succus, & ueluti caro facilè corrumpitur, prauaq; omnino est. Quocirca (quod quidam facere solent) non sunt post alios cibos mandenda: corrumpuntur enim in superficie natantia: sed in omnibus, quæ praui quidem sunt succi, uerùm humida sunt ac lubrica, & quæ subduci facilè queant, id communiter tenendum, ea ob hoc ipsum ante alios cibos esse sumenda. Ita enim fiet, ut & citius subducantur, & alijs cibis uiam muniant. Quæ si sumpta postrema fuerint, unà secum alia quoq; corrumpent. Atq; inde sanè pa*

tet,

tet, hoc dictum de ijs intelligendum persicis, quæ matura post alios cibos ultima eduntur. Præsumpta enim stomacho conferunt, uentrem leniunt, & ciborum appetentiam præstant. Dioscorides etiam libro 1. capite 130. idem testatur in eum modum scribens: persica matura tam stomacho, quàm uentri utilia sunt: Acerba aluum cohibent, sed sicca uehementius. Decoctum è siccis alui stomachiq; fluxiones sistit. Simeon quoq; Sethi de persicis hæc refert: Persica, inquit, quidam in tertio ordine refrigerantium humectantiumq; posuerunt, alij in primo, alij uerò in secundo, quod etiam certius est. Phlegma generant, non facilè concoquuntur, celerrimè in uentriculo corrumpuntur: propterea qui crebrius ad satietatem his utuntur, in febres incidunt: lædunt & neruos proprietate quadam. Oportet uerò hæc ante cætera cibaria assumere, & super his meracum bibere. Quæ ex his matura sunt, uentrem ducunt: immatura contra sistunt, eoq; efficacius sicca. Foliorum succus in potu sumptus, lumbricos uentris perimit: idem perficit, si cum folijs umbilico apponatur. Suscitant quoq; ciborum appetentiam persica, prosunt & inflammato uentriculo, & genitali semini adijciunt, serosum tamen sanguinem parant: sæpiusq; post unum uel alterum mensem ob putredinem febres tum longiores, tum etiam difficulter solubiles gignunt.

Illud etiam obseruare oportet, ne super hæc aqua bibatur. His amplius addit Plinius Valerianus, persicorum folijs siccis, & in puluerem redactis, plagas cruentorum uulnerum claudi: quam facultatem Serapion ipsis etiam persicis siccis attribuit. Quanquam autem persica iam dictis uiribus prædita sunt, quia tamen humor inde genitus facilè corrumpitur & putrescit, noxia sunt infirmis, & maximè si præpostero ordine ac tempestiuè sumantur. Infrà capite 42.

Poma. Secundum, poma siue mala: In quibus, auctore, Simeone Sethi, multa differentia est: quæcunq; enim ad stringunt, frigidum habent & terreum succum. Quæ acria sunt, frigidum quidem, uerum tenuem illum habent. Medij autem temperamenti sunt dulcia, quæ ad caliditatem magis uergunt. Omnia certè quadam peculiari proprietate neruis nocent: nocent & quæ matura non sunt. Dicuntur & lapidem seu calculum gignere ijs, qui ad satietatem ipsis utuntur. Verum utilia sunt ad λειποθυμίαν .i. animi deliquia, & cordis debilitatem. Spiritum quoq; flatulentum in secunda concoctione generant eoq; infirmis nocēt, sicuti de pyris mox dicetur. Neq; uerò ab his solum fructibus, sed ab omnibus etiam quæ sanguinem seroso ac ebulliente succo replent, ægrotos abstinere conuenit. Eiusmodi planè sunt recentes, & qui ante perfectam maturitatem eduntur:

duntur: cum enim humidius alimentum, ob idq; excrementosius præbeant, non secus in corpore humano feruent, & ebulliunt, atq; uinum, quod nuper ex fructib. uel uuis expressum est, in dolijs: et hoc quidem ob caliditatem ipsis à sole, cum maturescerent, ingenitam, quemadmodum lib. 4. ca. 3. de usu partium Galenus attestatur. Et hoc certè, Auicenna 3. 1. doc. 2. ca. 7. teste, commune est omnibus cibarijs, quæ sanguinem seroso succo implent. Porrò & si uerò hoc interim spacio, quo manduntur, humectent, ob succi tamen ebullitionem promptè in uentriculo corrumpuntur, & sanguini putrido gignendo accommodatißimi sunt, qua de causa non temerè Auicenna 1. 4. trac. 2. ca. 7. fructus recentes omnes febricitantibus interdixit. Plura Galenus lib. 2. ca. 21. de alimen. facul. & infrà ca. 39.

Tertium, pira: quæ sanè, perinde ut & alij fructus recentes ac crudi, communiter hoc poßident, ut seroso ebullienteq; succo sanguinem expleant, eumq; putrefactioni obnoxium reddant: quo fit, ut eorum cibus, Plinio lib. 23. ca. 7. teste, non ægrotis solùm, sed ualentibus etiam onerosus sit. Inflationes quoq; excitant, & ob id crebrius esitata colicos affectus suscitãt. Sed innoxia fiũt, si unà cũ carminatiuis uulgo dictis, hoc est, calfacientib. tenuantibus, & flatum expellentib. comedantur, uel super his uinũ uetus et odoratũ bibatur.

Pira.

tur. Quod Galenus lib. 1. ca. 26. de alimen. facul. palàm etiam ita scribens confirmat: Quicquid omnibus cibarijs inest flatulentum, id per calfacientia & tenuantia corrigitur. Piris præterea ea facultas inest, ut inter cæteros fructus quàm maximè impinguent: quare sues ipsorum esu magis quàm quorumlibet aliorum fructuum pinguescunt. Laudatiora sunt odorata & dulcia, & ex ipsis cocta, quàm cruda, meliora. Coquenda uerò cum fœniculo, aniso, & saccharo. Infrà ca. 13. & 39.

Lac. Quartum, lac: hoc enim facilè corrumpitur, inq; nidorem aciditatémue in impuro uentriculo transit. Quapropter putrida febre correptis exhibendum non est, quia plurimo calori conuersatum, in nidorem statim abit. Huc accedit, quòd in uentriculo febricitantium haud concoquatur, sed potius corrũpitur, adeoq; febres auget. Caput quoq; dolentibus malũ est, quod confirmat Galenus, qui lib. 3. de alimen facul. ca. 14. lac capiti, nisi quis ipsum habeat admodum firmum, non esse accommodum, tradit. Cuius quidem rei causa alia non est, quàm quòd lac sit nidorosum, ac facilè euaporet, caputq; petat, adeoq; dolorem augeat. Nocet præterea sitibundis & alijs nonnullis, de quibus Hippocrates apho. 64. lib. 5. & ibidem Galenus. In phthisi tamen, hectica, & alijs quibusdam paßionibus, ut Hippocrates

tes loco iam citato autor est, utilißimè concedi-
tur. Qua de re copiosius infrà ca. 34. Quanquam
autem lac infirmis ex usu non sit, in sanis tamen
ad bonos humores gignendos, ex ijs præsertim a-
nimalibus, quæ bono corporis habitu sunt, proba
tißimum habetur: Et hoc quidem si in uentricu-
lo & hepate perfectè concoquatur. Tunc enim
mordaces succos, quoscunq; inuenerit, expur-
gat, qua de causa in urinæ difficultate & acri e-
gestione alui, non solùm bibere conducit, sed eti-
am infernè per clysterem infundere. Ad acres e-
nim & mordaces fluxiones commodißimum est,
non solùm abluens ipsas de partibus infestatis, at-
que hoc per extersoriam humiditatem, quam in
serosa sui parte complectitur, sed etiam craßitie
ac pinguedine sua corporibus oblitum ac indu-
ctum, non sinit influxum acrem nudis ipsis allabi.
Ad pulmonis itaq; ac intestinorum ulcera, item
renum, uesicæ, ac uteri, & ad papularum eru-
ptiones, & furunculos, & alias cutis asperitudi
nes conuenientißimum est in potu, adeoq; cutem
ipsam pulchram ac nitidam reddit. Ad hæc lanci
namenta ex ueneni potione, & quæ in urinæ
meatu fiunt, compescit. Item ad eos qui cantha-
ridas hauserunt, aut buprestim, & in summa ad
medicamenta erodentia ac exulcerantia, & ad
hyoscyamum uelut peculiare remedium est.
Nam statim resipiscere affectos facit. Cæterùm
in

in gutturis exulcerationibus, quæ cùm alias ob causas multas, tum ex anginis fiunt, & his qui ephemerum sumpserunt, lac gargarisare conducit. Corporibus præterea temperatis, quorum uentriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris insidet, utilissimum habetur. His enim bene concoctum multum nutrimenti summittit, probum succum generat, bonam carnem longè meliorem reddit, & corpus conuenienter humectat. Hoc tamen inprimis cauere debet, qui lac bibere uoluerit, ut interim à reliquis cibis ac potibus abstineat, donec concoctum sit, ac secesserit. Si enim ante eius concoctionem, alium cibum quis sumat, necesse est & ipsum lac corrumpi, & cibũ qui superingestus est. Præstat autem manè bibere recens mulctum, & tunc plures labores detrahere, quietè ac sensim ambulare, & interim cessare, citra somni admissionem. Qui enim hoc modo se gesserit, potum lac excernet, idq; inutilia secum educet. Opus est enim si quid aliud, primum acceptum secedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur secedit aluo commodè purgans, non totam corporis molẽ, sed quæ in aluo & intestinis sunt, partibusq; uicinis. Post hæc in uenas defertur, optimeq; nutrit, & non amplius secedit, sed uentrem sistit. Corporibus uerò distemperatis infestum inimicumq; est. In calidioribus enim citò in nidorem atq; bilem, in frigidioribus ue-

rò

rò in aciditatem & putredinem commutatur. Circa electionem deniq; lactis sciendum, pro ipso rum animalium specie haud paruam esse differentiam. Boum nanq; lac craßißimũ ac pinguißimũ & concoctu difficile est, & ob id in uentriculo in flatus uertitur, uenarumq; obstructionem parit. Liquidißimum autem ac minimè pingue, est camelorum, mox equarum, deinde asinarum, mediæ autem consistentiæ est caprarum, hoc craßius ouium. Lac igitur caprarum, cùm inter cætera lactis genera moderatè se habeat, neque pingue admodum, neque crassum sit, meritò in uictus salubris ratione præfertur. Quin & caprarum inter se inuicemq; collatarum, & secundum anni tempora nõ parua differentia est. Earum enim quæ modò pepererunt, lac liquidißimũ. sed temporis progressu magis semper ac magis incrassescit. Aestate uerò media, ipsum etiã in medio suæ naturæ consistit, post id tempus sensim iam incrassescit, quoad penitus deficiat. Vere autem ut liquidißimũ, ita etiã copiosißimũ est. Quo fit, ut eligendum sit lac caprarum, non quidẽ prægnantium, sed enixarũ, quæ tamen, quod ad partũ ipsum attinet, mediocriter se habeãt, hoc est, quæ neq; nuper enixæ sint, neq; multũ à partu recesserint: hoc interim non neglecto, ut ipsis etiã alimẽta propria affatim suppetant. Ac ne illud quidem silẽtio prætereundũ hoc loco, quòd lac caprinũ

sine melle sumptum, haud citra periculum sit. Plerisq; enim qui purum illud hauserunt, coctum est in uentriculo in speciem casei: quod quidem quũ accidit, mirum est, quàm aggrauet hominem ac strangulet. Ob eam causam, lac ubi sumunt nonnulli, ne in uentriculo coaguletur, mellis, aquæ & salis nonnihil admiscent. Atq; hæc quidem hoc loco de lacte sufficiant. Plura Galenus lib. 3. ca. 14. de alimen. facul. & lib. 10. ca. 7. de medica. simpli. facul. & in libro de cibis boni & mali succi cap. 6. Oribasius lib. 4. Synopseos ad Eustathium ca. 12. 18. & 40. Paulus lib. 1. ca. 86. et 87. & Aëtius lib. 2. ca. 92. & 93.

Caseus.

Quintum, Caseus, quod quidem, cùm de omni caseorum genere, tum de inueterato cumprimis intelligendum est. Hic enim ob coaguli & salis, dum prepararetur iniectionem, temporis progressu acrimoniam assumpsit, humiditatemq; omnem deposuit, quare seipso etiam acrior est, & manifestè calidior, atq; ardentior euasit, & ob idipsum peioris quoq; & craßioris succi, & ægrius concoctilis effectus est: præsumptorum quidem concoctionem adiuuat certè, sed ipse difficilius concoquitur. Atq; hinc adeò iam uulgo dici solet:

Caseus est nequam, quia concoquit omnia, se quàm.
Nutrimentum habet exile, stomacho nocet, et

ubi

ubi fortè fortuna in corpore supercalefactus fuerit, quẽadmodũ disertè Galenus li. 3. ca. 6. de lo. affec. scribit, facile melancholicũ humorẽ parit: recens flatuosus quidẽ minus est, sed uentrem magis sistit, magisq; siticulosus & flatuosus est, nec ad caculorũ in renib. procreationẽ minus existit noxius. Deterrimum præterea eduliũ est ijs, quẽadmodum hoc ipsum Hippocrates lib. 4. de uic. rat. in morbis acu. apho 92. clarißimè ostendit, qui se potu repleruni. Grauat siquidem os uentris, primumq; corrumpitur, & alia deinceps secum corrumpit. Fugiendus igitur est eiusmodi, ut qui nihil conferat, neq; ad coctionem, neq; ad distributionem, neq; ad mouendam urinam neq; ad uentris deiectionem, ceu utiq; nec ad succi probitatem. porrò recens ac mollis caseus, frigidi humidiq; temperamenti est, & duro siccoq; flatuosior existit, sed eo minus adstringit, minusq; crassi succi est, nihilo minus tamen ægrè conficitur, obstruitq; & calculos gignit. At uerò qui inter utrunq;, recentem nimirum & inueteratum, glutinosum & friabilem, durum ac mollem, rarum laxumúe & ualide densum coactumúe medius existit, quiq; dulcedine nonnulla participat, modiceq; salsus est, neq; lachrymas, cum inciditur, profundit, neq; tardus aluo secedit, sed odore & sapore iucundus, moderateq; pinguis est, atq; ex bono lacte pulcherrimè elaboratus, is utique re-

liquis omnibus longè multumq; præstat. Verùm post alios cibos ultimo loco, & exigua planè copia ingerendus est, alioquin & ipse, nihilo secius ac reliqui casei, uentriculũ grauat, coctionem impedit, aluũ cohibet, crassos humores, atq; flatus in corpore, lapideq; in renib. parit: Solus igitur

Caseus ille bonus, quem dat auara manus.

Plura de hoc apud Galenum libro 3. cap. 16. de alimen. facu. & lib. 10 ca. 9. de simplic. medi. facul in lib. de cibis boni & mali succi ca. 6. Paulum libro 1. capite 89. & Aetium lib. 2. cap. 101.

Caro salsa.

Sextum, caro salsa. Caro enim sale condita, atq; sole deinde aut uento, siue fumo exarefacta, cuiuscunq; ea generis, uel animalis fuerit, substantia cùm duriore, tum ad coquendum etiam difficiliore constat, & tardius permeat. Alimentum quoq; corpori præbet exiguum & mali succi, ideoq; sanguis inde generatus crassius existit, atq; melancholicus, ac proinde, si frequens eius usus fuerit, non solùm infirmis, uerumetiam sanis officit, quemadmodum id ipsum ex Galeni lib. 3. ca. 6. de loc. affec. & comment. 18. lib. 2. apho. & post eum ex Auicennæ 2. 1. doc. 2. in fine capitis 15. apertè colligitur.

Caro ceruina.

Septimum, caro ceruina, cui & ipsi sanè cum omnibus duris et siccioribus carnibus hoc commune est, ut succum uitiosum, concoctu difficilem, ac melancholicũ generet, Id quod Galenus

in

in lib. de renũ affec. digno. & medicat. ca. 26. clarissimè ostendit, Ceruinam, inquit, carnem uitabis, quippè quæ dura sit, concoctu difficilis, & melancholica. De ea hoc amplius Simeon Sethi scribit: Vnicè cauendum, ne quis carne uescatur ceruorum, qui per æstatem capiuntur, quòd eo nimirum tempore uiperas sæpè & serpentes deuorent, atq; ideo sitibundi admodum fiant: Attamẽ, cùm naturæ instinctu edocti nouerint, sibi futurum exitio, si ante illorum concoctionem aquam hauserint, fortiter sitim tolerant, eaq; incenduntur. Ceruorum igitur carnes eo anni tempore uenenosæ ac ualdè noxiæ sunt: & idcirco obseruandum, ne quis eis per æstatem uescatur. At uerò hyeme tutius sumuntur, meliusq; ab innato calore superantur. Nisi enim probè concoquantur, crassum humorem generant, iecurq; & splenem obsepiunt obstruuntq;. Quin etiam corpus tremulum atq; infirmum euadere ex frequenti & immoderato eius usu traditur.

Octauum, caro leporina. Hanc Paulus, Psellus, & Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia connumerant. Simeon Sethi, quasi colligens, quæcunq; à ueteribus dicta erant, in hunc modum de ea scribit: Leporum carnes, his qui exiccare corpus uolunt, sunt ualdè utiles. Qui uerò temperatura sunt sicciore, minus conferunt: sanguinem enim crassarum partium & melan-

Caro leporina.

cholicum gignunt, aluum cohibent, & urinam proritant. Quod si tamen probè concoctæ fuerint, non omnino malè nutriunt. Contrà uerò, obstructionem hepati ac spleni efficiunt, pulmoniq; nocent, & immodicis torquent uigilijs. Isacus in diætis uniuersalibus, leporinam pro pharmaco potius quam alimento habendam censet. At ne hoc quidem ignorandum, quod tum hæc caro, tum ceruina quoq;, si fuerint animalium ætate declinantium, simpliciter sint euitandæ. Si quis tamen comedere omnino expetat, ei sanè partui propinquiores sunt eligendæ, quo nimirum naturalis earum siccitas ab ætate temperetur. Eadē raitone & pinguiores longè cæteris antecellūt. Siccittas namq; pinguedine correcta ad mediocritatem in eiusmodi animalibus inflectitur. Verum de hac ipsa Ioanne Manardo libro 13. epistola 4. diligentius nemo disseruit.

Caro bouina.

Nonum, caro bouina: circa quam notandū in primis, et fœminam ipsam, quæ uacca dicitur, & utrunq; marem, tam eum, qui castratus est, quam eum etiam, qui integer ad speciei propagationem reseruatus, taurus nominatur, communi hac boum appellatione significari. Atq; hi sanè non parum inter se ætatis ratione differunt. Extremæ namq; ætates, ut in alijs non paucis, ita in his quoq; uitiosæ sunt, Mediæ uerò optimæ & saluberrimæ. Vitulorum igitur recens editorum

caro

caro nimis mucosa & excrementitia est. Bimestres aũt quiq; paulò ultra citráue eã ætatẽ consistũt temperamento uiciniores sunt, et carnes habent ad cõcoquendũ perfectis bobus præstantiores, et multũ alimenti corporibus exhibent, boniq; succi habentur. Provectiores uerò, qui tamẽ florentem ætatẽ nondũ attigerunt, temperamento sunt quã senes minus sicco, magisq; ijs iuuenib. cõueniũt, qui bono sunt corporis habitu. His perfectæ ætatis boues ualẽtius quidẽ alunt, sed ægrius tum concoquuntur, tum in membra distrabuntur. Porrò ad seniũ uergentium, atq; ipsorũ etiam senum carnes duræ, siccæ, neruosæ cõcoctioniq; rebelles sunt, & melancholicum humorẽ efficiunt, solisq; uentriculos habentibus calidiores, atq; illis insuper, qui uehemẽter sese atq; immoderatius exercent, cõcedi possunt. Quod li. 4. de uic. rat. in morb. acu. apho. 99. Hippocrates etiam ita scribens attestatur. Bubulæ carnes melancholica proritant παθήματα. Nempè horum natura insuperabilis est, nec quiuis uentriculus eas concoquere potest. Galenus quoq; li. 3. ca. 1 de alim. facul. idem ijs ferè confirmat uerbis. Carnes bubulæ alimentum quidem & ipsæ corpori suggerunt non mediocre, neq; dißipatu facile: sanguinem tamen generãt, quam conueniat, craßiorem. Quod si quis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico

prehendetur, si largius his uescatur. Affectus autem melancholici sunt, Cancer, elephas, scabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine Melancholia nominatur. Lien item quibusdam à tali succo intumescit: quam rem καχεξίαν, id est, prauus habitus, & hydropes sæpenumero consequuntur. Cæterùm qua ratione incõmodis, quæ frequentiorẽ carũ usum excipere solẽt, prouidendũ sit, luculenter et perspicuè Simeon Sethi in hunc modũ scribens edocuit: Si quis eas edere uelit, summaq; cupiditate appetat, uel cogatur etiã, is medeatur nocumẽto, quod inde futurũ speratur, aceto et allijs cũ ruta intingens. Idẽ quoq; autor est, earundẽ iure siue brodio, ζωμῷ Græcis appellato, fluxus uẽtris ex flaua bile cohiberi.

Vaccinæ, cùm præter succi prauitatem etiam sexus ratione frigidiores sint, meritò à sanitatis tutela eximuntur. Non tamen ab eis, quemadmodum nec ab alijs, quæ hactenus dicta sunt, ex toto abstinendum est: sed omnibus interdum, optimis uerò, quantum fieri potest, sæpius utendum.

caro caprina.

Decimum, caro caprina: de qua idem ferme quod de bouina dicendum. Hœdi enim perinde ac uituli, carnes ad conficiendum perfectis capris meliores, & tuendæ ualetudini accõmodatiores habent. Moderatè nutriunt, sanguinẽq; tenuem & humidum gignunt: Præstantiores & probioris succi sunt lactentes adhuc, & maximè

si neq;

si neq; tenelli admodum, neq; natu grandiores fue runt. Simeon Sethi rufos & glaucos, Rhazes uerò rubros in nigrum inclinantes, ac pingues præfert. Baldacho fœmellæ quàm masculi carnem temperatiorem, & à siccitate remotiorem esse, placet. Mirificè calidis & siccis temperaturis, atq; insuper delicatis & ociosæ uitæ deditis, conferunt. Hirci carnem quidem habent minimum humidam, pituitosam, ac lentam, ob fœtorem tamen ingratam, & stomacho inimicam, ægrè concoquitur, & ad succum bonum generandum parum idonea est. Hanc sequitur arietum, pòst taurorum. Porrò in ijs omnibus carnes castratorum sunt præstantiores: senum autem peßimæ. Caprina in tota ualetudinis cura obseruationeq; uitanda est. Nam Hippocrate lib. 4. de uic. ratione in morb. acut. teste, habet mala, quæ in bubulis sunt, omnia, & cruditatē, estq; flatuosior, & ructus magis generat, acris est, malumq; succum efficit. Ineunte tamen æstate, & circa eius medium capræ melius agunt, longeq; seipsis in cibo præstantiores euadunt. Tunc enim arborum & fruticum surculi & germina, quæ ijs maximè idoneam præbent alimoniam, frequentißima sunt. Ac proinde habitiores etiam, ac pinguiores, nobisque alendis accommodatiores fiunt. Quòd autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum poßit,

argumento sunt euidentißimo uulpes, quæ autumno probatißimam ob uuas habent carnem. Sic passer & ficedula per idem tempus maximè laudabilem carnem obtinent. De caprina plura Galenus lib. 3. ca. 1. de aliment. facul. & de attenuante diæta ca. 6. & comment. 101. & 102. in lib. 4. Hippocratis de uict. rat. in morb. acu. & Paulus lib. 1. ca. 84. & Aëtius lib. 2. cap. 119. Atq; hactenus quidem de cibis & carnibus uitandis. Exigit nunc ordo, ut de electione alimenti, quod partim à iam dictis, partim uerò ab alijs quibusdam animalibus sumitur, nonnihil etiam dicatur. Siquidem de eo haud parua inter ipsos artis medicæ scriptores controuersia est. Galenus enim ut & alij nonnulli, porcinæ palmam detulit: Rhazes uerò, Auicenna & Auerrhoes hædinam prætulerunt. Sunt etiam quibus uitulina præstantior uideatur. Porrò electio hæc & præstantia multipliciter attendi potest. Et primò quidem ratione tum similitudinis, quam cũ humanis obtinent carnibus, tum maioris quoq; & difcussu difficilioris alimenti. Quo sanè modo porcina cæteris omnibus longè antecellit. Maxima enim illi cum humano corpore similitudo est, quemadmodum Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 1. disertè ijs uerbis ostendit: Suillæ carnis similitudinem cum humana ex eo poteris intelligere, quòd quidam carnes humanas pro suillis sine ulla in gustu uel olfactu

stu suspitione comederunt: id enim ab improbis hospitibus, & alijs quibusdam factum fuisse, iam compertum est. Idem libr. 10. de simpl. med. fac. cap. 2. Sanguis, inquit, suillus humano maximè temperie similis est. Siquidem & carnes suum humanis sunt similes. Comperti enim sunt hospites & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis uenderent: tametsi qui eas edissent, nullum omnino discrimen percipere potuerint. Quin & ipse narrantes audiui uiros fide dignos, se se in diuersorio publico ius esitasse delicatum cum carnibus suauißimis: cæterùm cùm iā penè saturi essent, inuenisse digiti partem anteriorem, quæ uidelicet ad unguem est, quo perculsi ac metuentes eos, qui agebant in diuersorio, ne scilicet se quoq; uorarent, ceu ei rei assueti, protinus quidem illinc exiere, ac uomitu redditis quæ ederant, ita iter denuò ingreßi sunt. Sed & in ipso facinore homines mactantes deprehensos, non ita multo pòst referebant. Itaq; iure quispiam existimet suillam carnem humanæ esse similimam. Quòd deinde suillam carnem ualidißimè nutrire diximus, hoc Galenus lib. 3. cap. 1. de alimen. facul. in eum modum scribens confirmat. Omnium ciborum, suum caro potentißimè nutrit. Cuius rei athletæ certißimum tibi præbent iudicium. Si enim paribus exercitationibus parem molem alterius cibi pridie totū diem comederint, postero die statim

sentient sese redditos imbecilliores. Quòd si pluribus deinceps diebus id fecerint, non imbecilliores modò, uerumetiam alimenti penuria macilentiores palàm conspiciuntur. Idem libro 7. metho. meden. ca. 6. ijs etiam testatur uerbis: Omnium, quos nouimus ciborũ, maximè nutriens suilla caro est. Quin & ipse Hippocrates libro sexto epidem. part. 3. aphor. 4. quum iam corpus ex multis exercitijs conciderit, suillas carnes assatas exhibere præcipit. Porrò alimentum, quod inde sumitur, firmum esse, neq; dißipatu facile, satis confirmat Galenus in libro de attenuante diæta, cap. 6. ubi sic scriptum reliquit: Suum domesticorum caro, omnium aliorum ciborum firmissimè nutrit. Multum enim in seipsa habet lentorem, tum propter uitam desidiosam, tum propter cibi humidioris affluentiam. Et similiter in lib. de renum affect. dignot. & medic. cap. 26. E pedestribus optimi succi est caro suilla, & hominibus maximopere familiaris, maximeq; tum nutribilis, tum corroborans: ob id qui diutius ea uictitant, iecoris & renum obstructione corripiuntur, quibus hæc à natura astrictos meatus habent, eoq; longiori ab ea interuallo abstinendum. Quia uerò glutinosum, ut dictum est, & crassum succum generat, ideò Hippocrates assatam exhibere iußit: quò nimirùm uiscositate ac crassitie ab ignis caliditate nonnihil consumpta, minus

nus humida ac glutinosa edatur. Idem lib. 4. de uict. rat. in morb. acut. aphor. 103. eiusmodi carnem absq; pelle, hoc est, cute mandendam esse docuit. Cutis enim animalis, utpote frigidior, carni similiter concoqui nata non est. Quæ autem ob assationem ambusta est, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem inhabilis existit, choleramq; parit propter eam, quæ huic accidit acrimoniam. Ibidem pinguißimam quoq; suum carnem, ea, quam medij & bene carnosi habent, deteriorem existimat, suspicionem humiditatis habens: ob quam pinguedo omnis carne sui generis deterior, tum ad concoctionem, tum nutritionem existit. De suilla hoc amplius Galenus in libro de cibis boni & mali succi cap. 4. Suilla caro, si exactè in uentriculo concoquatur, tum in sanguinem à iecinore conuertatur, probatißimos humores gignit. Quod intelligendum utique, non de carne suum uetustißimorum: ea enim ob siccitatem & duritiem ægrè concoquitur, ac succum uitiosum generat: neque porculorum lactentium: nempe hi terrestrium ferè omnium, quæ uorant homines, animalium, maximè humidam & excrementitiam obtinent carnem. Atque eam ob rem plurima inde generatur pituita. Sed ætate mediocrium, anniculorum uidelicet, uel bimorum. Idem Galenus etiam libro paulò antè citato, capite duodecimo attestatur.

attestatur. Ex animantibus, inquiens, quorum natura ad bonos humores gignendos aptißima est, & sues mediocris ætatis habentur: qui enim ad summũ creuerint, hominibus uigentis ætatis, seq; exercentibus: qui uerò adhuc increscunt, ijs quorum ætas inclinat, idonei sunt. Caro ex porcellis paruulis excrementis scatet. Quare ex pedestribus animantibus suilla caro probatißimus cibus est, Et hoc quidem tametsi in utroq; genere, tam domesticorum, quàm agrestium uerè dicatur, agrestes tamen à Galeno longè cæteris anteferuntur. Atq; hinc adeò in libro de attenu. diæta ca. 6. sic inquit: Apri suibus domesticis in cibo sunt anteponendi. Et lib. 8. metho. meden. ca. 2. Ex ipsis suillis carnibus optima est montana. Cuius causam Galenus lib. 3. de alim. facul. ca. 13. hanc esse tradit. Domestici, inquit, sues temperie humidiores sunt, quàm agrestes, tum ob aëris, in quo degunt, humiditatem, tum uerò etiam ob uitæ ignauiam. Qui uerò in montibus degunt, multum exercentur, ac fatigantur: præterea in aëre sicciore uiuunt: quapropter eorum caro est durior, nulliusq; prorsus pinguedinis, aut paucißimæ particeps: & alimentum, quod inde prouenit, minus habet excrementi: contrà excrementitium est, quod à domesticis sumitur. Necesse igitur est, alimentum eiusmodi nutrire ualentius, quàm alterum, succumq; gignere multò meliorem.

rem. Addit preterea Auicenna lib. 2. Cano. ca. 146. eosdem hyeme meliorem sanguinis habitum consequi, longeq; seipsis in cibo euadere præstantiores. Ex omnibus hactenus adductis, satis iam liquet, hominibus ætate florentibus, fortibus, sanis, & quamlibet ac uehementem actionem obeuntibus, utpote fossoribus, agricolis, messoribus, cæterisq; id genus operarijs, modò ab oppilationibus puri atq; uacui sint, ac deniq; ijs etiam, qui impinguari cupiunt, suillam potissimùm adhibendam. Ad eiusmodi enim corporum conseruationem alimento plurimo, firmo, atq; ægrè dissipabili opus est. Rectè itaq; Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 9. Crassa, inquit, caro multum sese exercentibus conuenit: ijs uerò, qui uitam in maiori ocio ac quiete degunt, subtilis & extenuans. Quod Auicenna quoq; 3. 1. doc. 2. ca. 7. ita fermè scribens confirmat: Vehementer sese exercentes, multoq; labore fatigati, firma magis & crassa alimenta requirunt.

Secunda uerò carnium electio à temperamento, concoctione, & succi inde geniti probitate sumitur: atq; ea quidem ratione hœdinæ longè cæteris præferuntur. Nam ut Rhazes loco paulò antè citato autor est, temperatura sunt mediocri, nullius prauitatis participes, facilè concoquuntur, tum sanguinem quoq; inter subtilem & crassum, calidum ac frigidum temperatum efficiunt.

ficiunt. Illis tamen, qui multum exercentur, in cibo minus idoneæ sunt: siquidem alimentum, quod corpori summittunt, forti exercitio, siue labore celeriter discutitur, iuuenibus temperatis mediocri exercitio utentibus, quemadmodum ex illis quoq; de quibus suprà dictum est, magis conueniunt. Porrò quemadmodum hac ratione inter animalia domestica caro hœdina præstantior est, sic inter agrestia quoq; capreoli facilè primas obtinent, post hœdinam autem secundum locum arietina sibi uendicat, si quid Rhazæ atq; Auerrhoi credimus. Quorum ille quidem lib. 3. ad Alman. ca. 9. ita scriptũ reliquit: Caro arietina quã hœdina craßior est, uiresq; magis auget, sed plures efficit superfluitates, in bonitate tamen hœdinam sequitur carnẽ. Hic uerò lib. 5. suorũ collectan. ca. 32. de eadem hæc ferè prodidit. Post carnẽ inquit, hœdinã est arietina, atq; ita omnes propè medici sentiunt, præter Galenum, qui arietum carnes abominatur: persuasum enim habet, uitulinam arietina longè melioris esse nutrimenti. Sed Galenus forsan hanc præstantiam ex eo attendit, quod uitulina plurimum nutriat, & nutrimentum eius ægrius dißipetur, Arietina uerò insigni humiditate prædita sit. Nã humidius alimentum, ut distribuitur, ita etiam discutitur celerius. Locus Galeni, quem Auerrhoes citat, est (ni fallor) in libro de cibis boni & mali succi capite 12.

uerba

uerba Galeni sic habent: Ex pedestribus animantibus caro suilla probatißimus cibus est, deinde hœdina, mox uitulina. Agnina uerò humida, tum lentorem, mucoremq; in se habere censetur. Quod idem in libro de attenuante diæta capite 7. uelut repetens inquit: Ex terrestribus animalibus, hirci & arietes, & genus omne ouium, ac caprarum, non undequaq; laudabilis sunt alimenti. Solis autem hœdis innoxiè utare. Agnorum esus propter insignem humiditatem est fugiendus. Ex quibus utique locis fit hoc etiam perspicuum, apud Rhazen atq; Auerrhoen, agnos masculos, qui aliquantulum increuerint, per arietes esse intelligendos. Id quod ipsemet Auerrhoes his uerbis confirmare uidetur. Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum &c.

Tertia demùm carnium electio siue præstantia in eo sita est, ut neque insuaue, neque mali odoris, neque glutinosum quicquam gustu repræsentent. Tales autem inprimis uitulinæ sunt, quemadmodum Auerrhoes loco citato ijs ferè uerbis ostendit. Carnes, inquit, uitulinæ bonæ sunt: minus enim quàm boum ætate declinantium carnes habent tum uiscositatis, tum frigiditatis ac siccitatis, tum odore quoque cæteris carnibus suauiores, & iucundiores sunt. Quæ certè consideratione ipsis etiam hœdinis

dinis præferuntur. Siquidem in coctura hœdinarum muccago, hoc est, lentor, siue uiscositas quædam deprehenditur, quæ in uitulinis non apparet. Hœdinæ tamen uitulinis succi probitate præstant. Ex omnibus, quæ hactenus adducta sunt, liquidò iam constat, non esse tantam inter Medicos de carnium electione controuersiam, quanta prima facie apparet. Hoc quoq; scire in uniuersum oportet, quod siccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior est, præstantiores sint, & minori momento conficiantur. Cùm uerò adoleuerint, ob siccitatem ægrè concoquantur. Contrà humidioribus animalibus carnes progressu temporis consumpta humiditate superflua, aptiores, & ad concoquendum, & ad nutriendum fiant. Quod Galenus etiam lib. 3. de alimen. fac. cap. 1. in hunc scribens modum innuere uoluit. Iis, inquit, animalibus, quæ natura temperamento sunt sicciore, adolescens ætas ad mediocritatem ipsam confert: humidiorum uerò natura, quod sibi ad probam ac conuenientem temperiem deest, id ab ætate florenti adsumit. Non modò itaq; uituli carnes habent ad conficiendũ perfectis bobus præstantiores, sed etiam hœdi capris: uelut contrà uerueces anniculi agnis lactentibus, et porci anniculi uel bimi porculis paruis. Hinc nõ temere ab Auicenna 3. 1. doc. 2. ca. 7. dictũ est. Oportet ut cibus, nimirùm sanitati conuenien̄s

ueniens, sit, qualis caro est, præcipuè hœdorum, uitulorum lactentium, & agnorum anniculorũ.

Ex quibus omnibus sequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietum, ouium, boum, atq; uerrium antiquorum non undequaq; laudabilis esse alimenti. Carnes uerò uitulorum iuuenũ, agnorum anniculorum, & maialium anniculorum uel bimorum, ualetudini tuendæ esse accommodatissimas. Hoc quoq; ignorandum non est, quòd carnes naturali temperamento sicciores sint elixandæ: quò nimirum ab aquæ humiditate contemperentur: Elixatio enim siccitatem temperat: Humidiores uerò assandæ, nempè ut earum humiditate ab ignis calore attenuata nõnihil atq; imminuta, mediocritatem consequantur. Assatio enim ex Galeni sententia, humiditatem moderatur. Quo fit, ut carnes leporum, cuniculorum, ceruorum, boum, & capreolorum elixæ: porcellorum uerò ac ueruecum assæ sint præferendæ. Eadem etiam ratione in ætatibus, temperaturis, atq; anni constitutionibus humidis, sicciores & assæ carnes magis conueniunt: In siccioribus uerò humidæ atq; elixæ.

Collatio

Carnes elixandæ.

Ratio.

Carnes assandæ.

Ratio.

DE CIBIS BENE NVTRIentibus. Cap. VIII.

OVa recentia, uina rubentia, pinguia iura,

Cum simila pura, naturæ sunt ualitura.

Ein roter wein vnd eier frisch/
Stůnden sehr wol auff deinem tisch/
Feiste suppen vnd semmeln klar/
Seindt sehr gesundt sag ich für wahr.

Tria alimentorum genera exigua mole plurimum nutrientia his uersibus comprehenduntur.

Primum, *oua recentia: de quibus Galenus* **Oua.** *lib. 3. de aliment. facul. ca. 21. in eum scribit modum: Oua recentia ueteribus plurimum præstãt: quippe optima sunt recentißima: uetustißima autem peßima. Quæ uerò in horum medio sunt, proportione recessus ab extremis, bonitate aut prauitate inter se differunt. Idem libro 1. aphorismo. comment. 4. oua inter alimenta pleni uictus numerauit. Quam sententiam Auicenna quoq; cùm alijs plerisq; locis, tum maximè 4. 1. capite 2. ijs ferè uerbis confirmat: Quandoq; est nutriens paruæ quantitatis plurimo reficiens alimento: eius generis sunt potißimùm oua & testes gallinacei, quorum ferè nutrimentum cum ipsorum pensatur pondere. Porrò ouorum multæ inter se sunt differentiæ: Et prima* **Ouorum differentiæ.** *quidem*

quidem penes propriam substantiam. Gallinarum enim, perdicum, & phasianorum iuuenum ac pinguium omnibus præstant, & ad uictus salubris rationem accommodatissima sunt: anatum uerò, anserum, pauonum, struthiocamelorum, & similium deteriora habentur. In figura quoq; ouorum aliquod bonitatis discrimen est: paruula enim, oblonga & candida reliquis succi probitate excellere creduntur, id quod uulgatis etiam hisce uersiculis comprobatur:

Regula presbyteri iubet hoc pro lege teneri,
Quòd bona sint oua, candida, longa, noua.

Qùm ab Horatio quoq; hoc obseruatum esset, etiam Plinius meminit, qui libro 10. natural. histori. capite 52. ita scriptum reliquit: Quæ oblonga sunt oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Locus est libro. 2. Sermonum, Satyra 4.

Longa quibus facies ouis erit, illa memento
Vt succi melioris, & ut magis alba rotundis
Ponere.

Candida præstantiora dixit, atq; eius rei uel inde certissimum indicium colligas, quòd anatum, & anserum oua plus aqueæ naturæ possideant, palllidioraq;, & ob id cibo

minus idonea sint. Quanquam uerò oua per se quidem salubria sunt, cocturæ tamen ratione non parum immutantur, adeò ut interdum insalubria fieri poßint: Nam quædam diutius coquuntur: alia ad mediocrem usq; consistentiam: alia in aqua eousq; duntaxat, dum incaluerint, lixantur. Secundum quas differentias, alia quidem ἑφθὰ, id est, cocta uocantur: alia τρομητὰ.i. tremula: alia uerò ῥοφητὰ.i. Sorbilia. Tremula itaq;, hoc est, quæ eátenus per coctionem inspissantur, ut in manu tenentis in testa siue putamine suo tremere uideantur, omnium sunt præstantißima, plurimum alimenti & optimi succi corporibus exhibent, facilimeq; tum concoquuntur, tum distribuuntur, & sanguinem cordi quammaximè congruentem generant. Quare ijs cumprimis qui ex morbo debiles adhuc sese colligunt, senibus, & imbecillibus conueniunt, præcipuè uerò eorum uitelli. Quod Auicenna quoq; in libro de uiribus cordis Trac. 2. capite 3. ubi ex professo de ouis agit, sic fermè scribens confirmat: Oua tametsi cordis medicina non sint, ad refectionem tamen eius adsciscuntur. Nam ipsum ualde corroborant, & potißimùm eorum uitelli, dummodò sumantur ex ouis bonæ carnis auium, uelut gallinarum, perdicum, ac phasianorum. Eiusmodi enim temperatura constant mediocri, citò in sanguinem conuertuntur, & post transmuta-

tionem

tionem parum superfluitatis relinquunt: sanguis autem inde genitus est subtilis ac clarus, cor maximè corroborans: quo fit, ut ouorum uitelli in dissolutione substantiæ spiritus, & imminutione ipsius sanguinis uitalis, cæteris alimentis iure præferantur. Sorbilia autem oua tremulis minus quidem nutriunt, sed facilius subducuntur, & faucium asperitates ex uociferatione, aut ex humorum acrimonia læuigant: humorum quoq; lentorem in pectore pulmoneq; incidunt. Oua uerò immoderatiore coctura penitus densata, quæ Græcis ἑφθὰ uocari diximus, & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, craßiusq; alimentum corpori tribuunt. Porrò ijsdem ex uario præparationis modo maior adiungitur, aut bonitatis, aut prauitatis occasio: nam hæc quidē assantur, alia elixantur, nonnulla friguntur, quædam deniq; in iure coquuntur. Assa igitur elixis craßioris sunt succi, ac difficilioris cōcoctionis: eorum enim genuina humiditas à foci caliditate depascitur: atq; hinc sanè eousq; assata, donec adurantur ac tetrum odorem reddant, uenenosam qualitatem induunt, quemadmodū Marsilius Ficinus in libro de uita cœlitus comparanda capite 22. diligenter admonuit. Solent autem bifariàm assari: aut enim cum putamine feruentibus cineribus integra obruuntur, aut in testis suis franguntur. Quorum hæc quidem deteriora

sunt. Illa uerò rursus duobus modis parantur: aut enim tota cinere cooperiuntur, aut ex parte nuda ad prunas collocantur. Quæ cinere tota obruuntur, peiora euadunt, quia densata undiq; à circumfuso igne extima parte, fumorum exhalatio intercipitur. Nuda uerò prunis imposita fumos exhalant depuranturq;. Elixa aßis præstantiora sunt: nam aquæ humiditas, ne foci caliditate exiccentur, obsistit. Parantur & hæc quoq; dupliciter: Vel enim integra caldarijs supernè infusa elixantur, uel ex testis fractis in aquã fermè feruidam coniecta coquuntur. Quorum illa quidem, ubi penitus incrassata fuerint, deteriora habentur: testæ enim quo minus craßities eorum attenuetur, ac fumi dißipentur, obstant & impediunt: sed si ab igne, cùm liquidum adhuc coactum densatumq; non sit, auferantur, meliora fiunt. Hæc uerò calor penetrat, craßitiemq; attenuat, & odoris insuauitatem auertit, unde cæteris omnibus laudabiliora censentur. Longè uerò se ipsis meliora adhuc redderentur, si ad mediocrẽ consistentiã coctis, confestimq; à foco summotis aceti nõnihil cum butyro & croci momento cõmistum inspergeretur. Quæ uerò ἐπὶ τῶν ταγή-νων, id est, in sartagine spissantur, atq; ob id ipsum ταγηνιστὰ i. frixa nuncupãtur, peßimũ habent omnibus modis alimentũ, tardeq; transeunt. Nã interim dũ in uentriculo cõcoquuntur, in nidorem

dorem ac fumũ abeunt, secumq; admistos cibos corrũpunt, & succus inde prognatus, non solùm crassus, uerumetiam prauus atq; excrementitius est. Quapropter inter deterrimas earum rerum habentur, quæ concoqui nequeunt. Iis uerò nocentiora adhuc fiunt, quæ in uetere & ferrea sartagine friguntur. In iure denuq; cocta, Isaaco in diætis uniuersalibus teste, locum inter assa ac ea, quæ in aquam feruidam coniecta coquuntur, medium obtinent. Porrò quæ πνικτὰ, id est, suffocata appellantur, elixis & aßis sunt meliora. Ea Galenus ad hunc modum parare docet: Vbi ipsa oleo ac garo & pauco uini consperſa fuerint, uas quo continentur, cacabo aquam calidam habenti imditur: deinde ubi ipsum totum supp[illegible]è obturatum fuerit, ignis substruitur, quoad oua mediocrem habeant consistentiam. Quæ enim supra modum fiunt crassa, elixis & aßis sunt similia. Quæ uerò ad mediocrem craßitiem peruenerunt, & melius quàm dura concoquuntur, & alimentum corpori dant præstantius. In ipsis quoq; ouorum partibus discrimen est. Vitellus nanq;, sicuti à Rhaze li. 3. ad Almanso. ca. 14. scribitur, in caliditate temperatus existens optimè nutrit. Albumen uerò frigidũ & glutinosum est, ægrè cõcoquitur, et sanguinẽ prauũ generat, eaq; ratione adducti nonnulli, albumen debilioribus exhibendũ negãt. Vitellus quoq; proprietate

quadam substantiæ facilè inflammatur, & in fumos abit, quo fit, ut in febribus & ægritudinibus calidioribus non, nisi probè alteratus, exhiberi debeat: Alteratur autem ex Ioannis Michaëlis Sauonarolæ sententia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi hoc quoq; addit: Oua proprietate quadam peculiari εὐφυΐαν, id est, ingenij felicitatem & bonam habitudinem tribuere ijs, qui μετὰ νάματος θυγατέρων ταύρου καὶ βουτύρου, hoc est, cum textura filiarum tauri, id est, melle & butyro aßiduè esitauerint. Sed Galenus lib. 5. de sanita. tuen. cap. 8. de cibis, ex quibus obstructio incidit, mentionem faciens, senes hortatur, ut à multo ouorum esu abstineant, quòd nimirùm crassum lentumq; succum creent. Qui utiq; locus non simpliciter de omnibus ouis intelligendus uenit, sed de ijs, quæ uel elixa, uel tosta penitus densata sunt, item de frixis & ueteribus. Leonhartus Fuchsius hunc Galeni locum in Græcis exemplaribus corruptũ putat, & pro ᾠῶν legendum esse ὄων, id est, sorborum. ὄα enim καὶ ὖα Græcis, Galeno lib. 8. de simp. medicam. facul. cap. 13. teste, sorba sunt, quæ certè, ut idem tradit, adstringentem, atq; adeò obstruentem facultatem obtinent. Leontius apud Constantinum Cæsarem lib. 14. de agricultura ca. 17. etiam modum tradit, quo oua diu à corruptela seruari poßint. Oua ipsa, inquiens,

serua-

seruabis, hyeme quidem in paleis, æstate in furfuribus. Alij aqua abluta oua, sale tenui intingunt, & sic conseruant. Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures aut paleas deponunt. Attamen ei, quod in muriam aut salem impositum est, pars aliqua decedet. Cæterùm plenum ouum, aut non plenum, cognosces ex immissu in aquam: defectuosum enim innatabit, plenum deorsum demergitur. Eadem etiam à Columella de re rustica lib. 8. ca. 6. & à Plinio lib. 10. ca. 54. & 60. prodita sunt. De ouis plura Galenus libr. 3. de alimen. facul. cap. 21. & in lib. de cibis boni & mali succi ca. 7. Paulus lib. 1. ca. 83. & Aëtius lib. 2. cap. 132.

Secundum, uina rubentia: ubi ante omnia sciendum, uinum quidem ex eorum esse numero, quæ nostrum corpus alunt. Nam si modò quicquid alit, alimentum est, uinum etiam in genere alimentorum est ponendum. Verùm permagna eius secundum colorem differentia est. Nam hæc quidem alba sunt, alia rubra & clara, nonnulla rufa, siue, ut uulgo dicuntur, citrina: quædam uerò nigra: alia rursus medium inter hæc obtinent. Ex quibus omnibus alba cæteris tum imbecilliora ac minus calida habentur, tum minoris etiam alimenti: non ergo ab re capiti neruisq; innoxia sunt, urinam cient, & meatus aperiunt. Quòd

Vini differentia.

debiliora sint, manifestißimum omnibus fit ex ijs, quæ Galenus com. 1. in tertium librum Hippocratis de uictus ratione in morbis acutis scribit, inquiens: Vinum potens uehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit. Imbecillum contrario agit modo. Cùm igitur minus & calfaciat, & caput temet, necessariò etiam imbecillius erit. Quòd deinde minus calfaciant, idem com. 6. in citatum Hippo. lib. clarißimè ostendit. Nempe, inquit, ex uinis albis nullum ualenter calfacere potest. Quod enim summè calidũ est, id continuò et flauũ existit, ueluti & quod ab ipso est fuluũ. Mox ab his rubrum, & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calfacit. Quod uerum utiq; experientia comprobabit, si uin. eiusdem inter se territorij comparentur. Nam aliter uina rubra & rufa Gallica nõnulla albis quibusdam alibi natis longè & potentia & caliditate inferiora reperias. Quare eiusdem territorij uina inter se conferenda sunt. Quòd uerò uina alba minus quàm reliqua alant, declarat ipsorum natura, præterea Galenus commen. 11. lib. 2. apho. idipsum in eum scribens modum confirmat: Vina aquosa (sic autem nominant alba et tenuia) sicut aquæ similem formam habent, ita etiam uim, quare urinam cient, & minimum nutriunt. Idem comment. 18. eiusdem libri. Vina, inquit, aquosa exiguum præbent corpori alimentum. Sunt autẽ

hæc

hæc colore quidem alba, tenuia uerò substantia. Item in libro de cibis boni & mali succi cap. 17. de ijsdem ita scriptum reliquit: Vina quæ aquosa tenuiq; substantia sunt, urinam mouent, & paucißimi sunt nutrimenti. Quòd minus etiam caput feriant, Galenus lib. 5. de locis affectis ca. 5. ijs ostendit uerbis: Vinum album atq; modicè astringens, ut uentriculum robustum efficit, ita haudquaquam tentat caput, id quod facere solent ea, quæ uehementes uires obtinent. Auicenna quoq; 3. 1. doc. 2. cap. 8. in hunc propè modũ scribens idem cõfirmat: Vinum album & tenue calorificis præstat, non enim capitis dolorem efficit, sed eundem potius, ubi fortè ex stomachi ardore initium duxerit, humectando leuat. Cur autem cæteris caput minus feriant, eius rei causa alia non est, quàm quòd minus fument euaporentq;. Quòd deniq; meatus aperiant, urinamq; moueant, Hippocrates libr. 3. de uictus ratio. in morb. acut. aphor. 6. ijs uerbis disertè significauit: Ad uesicam alio uino magis penetrat, urinasq; prouocat, & perpetuò perrumpit, atque multa ad opem his morbis ferendam facit. Rationem eius rei tradit Galenus libro 7. methodi medendi cap. 6. in eum scribens modum: Vina aquosa uires organorum adaugent, & expellendis excrementis uiam faciunt. Eoq; fit, ut etiam talia uina præter cætera urinas moueant, quando &

ipsa

ipsa totum corpus celeriter transeunt, & impetu cursus sui excrementa secum expellunt. Celeriter certè transeunt, tum quia tenuia & tepida sunt, tum quia astringunt. Tenuitate enim & tepiditate promptè mobilia fiunt, adstrictio autem ipsa magis impellit. Ex quibus iam illud quoque elicitur, nempe alba & tenuia uina tutò exhiberi corporib. intemperie uel naturali, uel quoquo modo aduentitia biliosis: æquè uerò & studiosis, & quibuscunq; caput uel naturæ ipsius habitu, uel ab alia quapiam extrinsecus obrepente causa, imbecillius existit: pari modo & ijs, qui calidam & humidam cerebri temperaturam obtinent: quippe uina potentia ita adfectis aduersissima sunt. Cumulatim enim, quemadmodum loco iam citato Auicenna ostendit, caput humoribus uaporibusq; & caliditate replent, ualideq; cerebrum perturbant, & maturius ebrietatem inducunt. Quòd si tamen res cogat aliquando eis uti, copiosiore prius aqua diluenda sunt. Iam uerò & calidiorem uentriculi atq; hepatis temperaturam habentibus, nimioq; æstu & ardore, fameq;, aut mœrore uexatis, atq; item in anni tempore, regione, tempestateq; calida, uina debiliora magis conferunt: ut in quibus calida uina eos, qui refrigerandi sunt, impensius calfaciant, capitisq; dolores, & febres facilè inferant, neruosq; lædant.

Vina

Vina uerò rubra & clara, cuiusmodi Bellouacensia cumprimis habentur, cæteris calidiora sunt. Quod breuißimè Galenus commen. 6. in 3. Hippo. lib. de uict. rat. in morb. acut. ijs uerbis significauit: Vinum quod summè calidum est, id continuò & flauum existit. Eadem cæteris quoque ualentius alere, idem commen. 11. lib. 2. aph. ita scribens attestatur: Quæ crassa sunt, & colore rubea, plus alimenti habent, quàm reliqua uina: inest autem eis, & citißimè implere corpora euacuata, & ob hoc indigētia adiectione. Quod ita sanè intelligendum uenit, ut uina rubea ea de causa firmius alere dicantur, quòd ex ipsis plus in membrorum substantiam conuertatur. Hac ratione & nigra cæteris præferri possunt, quòd & ipsa nimirùm non mediocre, neq; dißipatu facile alimentum corpori tribuant. Atq; hinc certè non temerè à Galeno commen. 18. lib. 2. aphor. ita scriptum est: Crassa & fulua multò quidem magis corpus alunt, sed tantum uincuntur à nigris in nutriendo plurimum, quantum superant in præstando aceruatum & uelox alimentum. Eodem planè modo & illa intelligenda, quæ ab Isaaco in diætis particularibus scribuntur: ubi uinum nigrum plenioris alimenti quàm rubrum esse contendit. Cæterùm uina quidem hæc colore rubea, ut urinam leuius, quàm alba cient, ita maiorem capiti noxam adferunt. Animalis enim

facultas

Vina crassa.

Nigra.

Rubra.

facultas promptius quàm naturalis aut uitalis calido offenditur: Quia calidum caput promptè ferit, ac spiritum animalem disijcit. Spiritus enim hic subtilis, ac ut ab omni excellente calido discutiatur, idoneus est: Quo fit, ut eiusmodi uina debile cerebrum habentibus exhibenda non sint, nisi diluta & exigua planè copia. Ab ijs uerò, quibus bona cerebri habitudine ac firma sanitate frui datum est, tutius ebibuntur. Firma nanque cerebri constitutio, ut eleuatis ad sese uaporibus strenuè obsistit, ita ab ijsdem etiam minus offenditur. Vbi hoc quoque ignorandum non est, neque motus ingeniorum in eiusmodi hominibus, si uino bono ac potente moderatè utantur, longè seipsis & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum ornandumq; uberiores, & ad memoriam denique firmiores atque diuturniores euadere. Spiritus enim tenues, clari, & puri ex bono uino potius, quàm quouis alio potu generantur. Hinc est quòd Theologi in contemplatione circa sacrosancta Dominicæ paßionis mysteria, optima cumprimis uina deligunt, quæ ob idipsum iam paßim etiam Theologica nominantur. Hæc utiliter ijs quoque dantur, qui calfaciendi sunt, utpote pituitosis frigidisq; temperamentis, crudiq; humoris copia refertis, tum ijs, qui frigidis in locis ociosius uiuunt. Dantur quoque in hyeme, frigidaq; & humida tempesta-

Vina Theologica.

te,

te. His enim omnibus, ideò quòd frigiditatem corrigant, & obstructiones tollant, accommodatissima sunt. Genuinum calorem refocillant, unde concoctio melior & sanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, ut quæ facilè penetrent, deducunt. Quamobrem ex morbo emaciatos reficiunt, corporaq; ipsorum augent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant, & in sanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo lætitiam uoluptatemq; pariunt, & robur adijciunt. Harum itaq; commoditatum moderata uini potio, immoderata uerò contrariorum occasionem præbet.

Vina uerò rufa, siue citrina, minus quidem quàm rubea & clara, excellentius tamen quàm alba tum calfaciunt, tum nutriunt: quo fit, ut caput etiam quàm alba magis offendant: quemadmodum fusius comment. 1. & 6. in 3. Hippo. lib. de uic. rat. in mor. acu. Galenus monstrauit. Hæc etiam alba à quibusdam uocari solent: hinc est quòd quidam dicunt, Vina alba citò plurimum calfacere.

Vina uerò nigra minus quàm rufa calfaciũt, unde minus etiam caput feriunt: sed cùm tardius per aluum quàm alba transeant, urinamq; leuius moueant, uehementius etiam quàm alba caput tentant. Et hæc ipsa plenius quidem quàm alba & rufa, minus uerò quàm rubea nutriunt,

Rufa. siue Citrina.

Nigra.

ut copiosius locis paulò antè citatis Galenus ostendit.

Iura è carnibus

Tertium, pinguia iura: hoc est, sorbilia ex iusculis carnium, & præcipuè pullorum confecta, ζωμοὶ & ζωμίδια Græcis, Brodia uerò uulgo appellantur. Quæ sanè cùm naturæ amica sint, citius tum concoquuntur, tum per uentrem subeunt: nam quæcunq; cum uoluptate assumuntur, ista uentriculus auidius amplectitur, faciliusq; concoquit: plurimum corporibus exhibent alimentum, et bonum sanguinem producunt, idq; excellentius adhuc si cum similaceo pane præparentur. Simula.n.uel similago.i.subtilißima ac purißima delicatißimi tritici farina, σεμίδαλις à Græcis dicta, copiosum et laudabile corporib. alimentum præstat, ut testis est Rhazes lib.3. ad Almans.cap.3. Tria hæc alimentorum genera, quæ exigua mole plurimum nutrire ostendimus, Auicenna quoq; 2.1.doc.2.Sum.3.cap.15. breuiter ijs ferè uerbis complexus est: Cibus subtilis, boni succi, & plurimi alimenti, est, exempli gratia, ut ius carnium, uinum, & oua, eaq; tum sorbilia tum tremula. Talia enim exigua mole plurimum nutriunt, quia maxima substantiæ ipsorum portio in alimentum transit. Vnde sequitur tandem & robur insigne conciliare ijs, qui ipsis sæpius usi fuerint. Additio iocosa de uino Theologico ex Chiliad.3.cent.2.Prouerb.37.Eras.Rotero.

po. Hac tempestate, inquit, apud Parisios uulgari ioco uinum Theologicum uocant, quod sit ualidißimum, minimeq; dilutum. Nec infestiuiter quidam huiusce Prouerbij causam rogatus, respondit, à iureconsultis occupari, quas uocant Præbendas, Decanatus, & Archidiaconatus, Theologis nihil reliquum fieri, præter curata, quæ uocant, sacerdotia. Cæterum quoniam de pastoribus scriptum est, Peccata populi comedetis, nimirum ad cibi tam duri concoctionem opus esse uino efficacißimo. Atq; hinc esse natum uulgi dictum.

DE CIBIS BENE NVTRIentibus & impinguantibus. Cap. IX.

NVtrit triticum & impinguat, lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, cerebella, medullæ,
Dulcia uina, cibus gustu iucũdior, oua
Sorbilia, & ficus maturæ, uuæq; recentes.

Milch/marck/frischer keß vnd niern/
Süßwein / weitz / schweinenfleisch vnnd hirn/

Lusitspeiß/lauter eyer/feigen/
Weinber wil ich nicht verschweigen/
Machen feist vnd fütern sehr wol/
Jsss du jr vil/dein haut wirt vol.

Duodecim alimentorum genera plurimum nutrientia & impinguantia hoc loco referuntur.

Triticū. Primum, Triticum: ut panem uidelicet triticeum per triticum intelligas. Hic enim Auicennæ 2. Cano. ca. 572. celeriter impinguat, præsertim si ex nouo tritico præparatus fuerit. Porrò quod ad tritici temperamentum attinet, ipsum est primi ordinis excalfacientium: non tamen nec resiccare, nec refrigerare manifestò potest, quē admodum Galenus lib. 8. ca. 72. de simpl. medica. facul. & post eum Paulus lib. 7. luculenter & perspicuè docuerunt. Hinc etiam Rhazes lib. 3. ad Almans. ca. 2. ita ferè scriptum reliquit: Triticum moderato proximum, aut paulò calidius est, præstantia eius sumitur, partim quidem à propria substantia, partim uerò à præparationis modo. Quod quidem ad substantiam attinet, est & in tritico non parua speciatim differentia: quippe quod graue est ac densum, et in profundo flauum, copiosißimi id alimenti est, crassiq; succi ac lenti: contrà quod leue est & rarum & album, minus nutrit, succumq; gignit crassum

crassum minus ac lentum. Atq; eius rei locupletißimus idemq́; grauißimus testis est Galenus, qui lib. 1. de aliment. facul. ca. 9. ita scribit: Inter tritica plurimum habent alimenti, quæ densa sunt, totamq́; substantiam habent adeò compactam, ut dentibus uix diuidi queant. Talia enim exigua mole corpora plurimum nutriunt: quæ uerò ijs sunt cõtraria, quæq́; dentib. quidẽ facilè franguntur, fractaq́; rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quod si utrorumq; parem modum pendere libuerit, quæ densa sunt, multò grauiora esse comperies. Hæc autem sunt, colore etiam laxis flauiora. Explorare autem horum naturam non simpliciter oportet, superficiem externam duntaxat contemplando, sed diuidendo quoq;, ut diximus, ac frangendo: multa enim quæ extrinsecus flaua ac densa fuerint uisa, rara intus, ac laxa, albaq́; apparuerunt. Hæc ille. E quibus sanè uerbis illud etiam sequitur, nempe panem ex denso, graui, ac flauo tritico confectum, omnium esse tum præstantißimum, tum maximi alimenti, adeoq́; magis etiam uictus salubris rationi conuenire, quàm qui ex quibuslibet alijs granis confectus sit. Panem autem, qui ex nigro atque inueterato tritico præparatur, nemo affatim citra sanitatis dispendium mandet. Quòd si quis ei non assueuerit, etiamsi minimum sumpserit, ægrota-

bit. Est enim iniucundus, grauis, concoctu difficilis, & mali succi. Contrà uerò, qui ex electo tritico conficitur, non modò ad concoquendum est facilius, sed hominum etiam corporibus est saluberrimus, ut qui sanguinem medium consistentia generet. Medium autem Galenus lib. 3. de alimen. facul. ca. 27. uocat, qui neq; admodum tenuis est, neq; aquosus, neq; uehementer crassus. Verùm hactenus de tritici secundum substantiam electione hæc dixisse huic sermoni, in quo præstantiam inquirere instituimus, satis sit, nunc reliquum est, ut de præparatione nonnihil etiam dicatur. Sciendum igitur, quòd omnia, quæ ex farina tritici friguntur, craßi sint succi, & tardè transeant, iecorisq; meatus, per quos fertur alimentum, obstruant, lienis imbecillitatem augeant, calculos deniq; in renibus gignant. Quòd si tamen cocta bellè fuerint, atq; in sanguinem mutata, admodum nutrient. Triticum uerò elixum, graue & concoctu difficile est edulium, & inflationes creat. Vires tamen habet magnas, si sic sumptum concoquatur, nutritq; ualidè corpus, ac robur insigne ijs, qui ipso usi fuerint, conciliat, ut lib. 1. cap. 14. de alimen. facul. & in lib. de attenuante diæta cap. 5. testatur Galenus. Concoctu autem inter panes sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati, & pulcherrimè subacti, quiq; in clibano igne moderato fuerunt assati. Namignis ardentior

dentior primo statim occursu superficiem exter-
nam circumurens in testæ modum indurat, acci-
ditq; duplici nomine prauum panem fieri: priori
quidem, quòd partem internam habeat crudam
atq; illaboratam: posteriori uerò, quòd exter-
nam siccam habeat, ac præassatam ac testaceam.
Porrò ignis moderato remißior, panem minus
bellè elaborat, sed ipsum crudiorem relinquit,
& maximè partem omnem eius internam. Qui
autem in igne moderato, largiore spacio per to-
tos seipsos æquabiliter assati fuerint, ij tum bel-
lißimè in uentriculo concoquentur, tum ad cæte
ras actiones, quæ coctionem consequuntur, erunt
accommodatißimi. Peßimi autem panes ij sunt ha
bendi, quibus nihil memoratorum antè, adest.
Plura Galenus lib. 1. de alim. facul. ca. 9. & in-
frà ca. 24. huius opusculi.

Secundum, lac: quod de eo lactis genere
cumprimis intelligendum uidetur, quod ὀξύγα-
λα Græci, Arabes adohoc uel adahohe, Barbari
uerò Balbucam nominant, id est, lac acidum ebu
tyratum, Germanicè Buttermilch. Hoc enim
cum pane calido siue recenti sumptitatum corpo
ra maximè impinguat. Verùm cùm frigidum sit,
ac craßi succi, non simpliciter omnibus, sed ijs so
lis, qui id probè concoquant, exhibendum est. A
uentriculo enim qui quauis de causa frigidior
est, minus bellè conficitur: à temperato uerò,

Lac.

quamuis ęgrè, conficitur tamen aliquantũ. Contrà uentriculi iusto calidiores, siue ab initio tales fuerint, siue à quapiam causa postea in eam temperiem sint adducti, præterquàm quòd nihil ab huiuscemodi edulijs læduntur, commodo etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copiosius Galenus libr. 3 de aliment. facult. cap. 15. Intelligi etiam de lacte caprino potest, de quo cap. 7. abundè diximus.

Caseus recens.

Tertium, Caseus infans siue recens: de quo Dioscorides lib. 2. ca. 63. ita scriptum reliquit: Caseus recens sine sale sumptus alit, stomacho utilis est, & facilè in membra delegatur: corpus auget, aluum modicè emollit: alius tamen alio præstantior, pro natura lactis, à quo conficitur. Eadem ferè tradit & Auicenna 2. Cano. ca. 127. Etsi uerò caseus iam dictus abundanter alit & corpus impinguat, nihilominus tamen & ipsius esum consequuntur nocumenta illa, quæ cap. 7. recensuimus. Quare ad secundæ ualetudinis usus inutilis habetur.

Testiculi

Quartum, testiculi: quod primò quidem de gallorum saginatorum testiculis intelligendum est. De illis enim Galenus lib. 3. de alimen. facul. ca. 5. in eum scribit modum: Gallorum gallinaceorum altilium testes & suauißimi sunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum ubi suprà ca. 6. Soli gallorum gallinaceorum testes undequa-

undequaq; sunt præstantißimi, & potißimùm eorum, qui saginati fuerint. Et multò clarius adhuc ca. 20. eiusdem libri. Gallorum, inquit, gallinaceorum testes sunt præstantißimi, præcipuè altilium, & multò magis, si cibus eorum, quo sunt nutriti, seroso lacte fuerit imbutus: nam & boni sunt succi, & ualidè nutriunt, & ad coquendum sunt facillimi. Quinetiam Auicennæ testimonio 2. Cano. ca. 719. eadem confirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicenna 4. 1. ca. 1. teste, plurimùm nutriunt. Deinde uerò intelligendum etiam de testibus suum iuuenum mediocriter pinguium, qui nondum coïerunt. Nam quantò suum caro alijs est præstantior, tantò horum quoque testes aliorum animantium testibus sunt meliores, quemadmodum disertè admodum Galenus libro 3. capite 6. de aliment. facul. demonstrauit. Illud quoque hoc loco ignorandum non est, nempe adultiorum animalium testiculos, in quibus semen iam fermentatum est, ad coquendum esse difficiles, ac mali succi: Iuniorum uerò, quæ nondum coïerunt, & in quibus semen nondum fermentatum est, præstantiores sunt, & laudabile corpori tribuunt alimentum, si bellè conficiantur, alij magis, alij minus, pro ea proportione, quam in carne inesse diximus.

Quintum, porcina caro: de cuius præstātia

Caro porcina.

& effectu satis superq; diximus capite septimo.

Cerebrũ

Sextum, cerebrum: de quo copiosè admodum Galenus lib. 3. de alimen. facul. ca. 7. in eum scribit modum: Cerebrum omne, cibus est pituitosior, craßiq; succi, & tardè permeans, ac ad coquendum difficilis. Non minimũ etiam cerebrum omne stomacho nocet. Quidã autem ipsius mollitie decepti, ipsum ægrotis exhibent, cùm præter alia nauseam etiam concitet. Quinimò, cùm cuipiam à cibo uomitum mouere uis, huius partem pinguiter conditam, postremis epulis edendam exhibe. Illis uerò caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos ueteres ἀκοίτους appellabant. Meritò igitur nemo cerebrum àb alijs epulis mandit, cùm omnes ipsa experientia docti, sciant ipsum nauseam excitare. Iure etiam pleriq; cum origano mandunt, uti nonnulli cum sale uarijs modis apparato: quippe cùm craßi sit succi, & excrementitium, omnino fit accommodatius, quando cum incidentibus & calfacientibus fuerit paratum. Si tamen rectè conficiatur, alimentum corpori præstabit non contemnẽdum. Hæc ille. Sunt etiam qui cerebrum, prius quàm mandatur, super craticulam probè inaßandum esse moneant: quòd scilicet eius immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigatur

gatur ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Almanſ. ca. 11. hoc etiam adiungit, nempe, cerebrum calidæ quidem temperaturæ hominibus in cibo eſſe utile, frigidioribus uerò, quiq; uitam frigidis paſſionibus obnoxiam degant, aduerſiſsimum. Neq; id quidem temerè. Quippe ſimilibus, ut teſtis eſt Galenus cùm alibi ſæpius, tum præcipuè lib. 1. de ſanita. tuen. ca. 10. quilibet exceſſus augeſcit, contrarijs emendatur ac minuitur. Vt autem ſummatim de cerebro perſtringam, ad uictus ſalubris rationem parum accommodum eſt: quare ex interuallo potius ac parcè, quàm aſsiduè atq; affluenter eo ueſcentur, qui ſanitatis tuendæ curam ſuſceperint. Quorundam tamen animalium cerebrum ceu medicamentum ualet. Sic cerebrum capreoli aduerſus uenena, & uirulentarũ beſtiarum morſus remedio eſt. Terreſtris leporis maſſatum cerebrum manditur iuuandis tremoribus, qui ualetudine contracti ſunt: affrictu aut cibo facilem infantibus dentitionem præſtat. Quidam etiam aduerſus metum utiliter edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in uino bibendum datur contra ſerpentium morſus, ſanguinem à cerebri membrana profluentem ſiſtit, & in cibo cerebri ſubſtantiam auget, unde & his, qui tardiori leuioriq; ingenio ac mente ſunt, prodeſſe dicitur. Quod ad electionem attinet, Animalia uolucria exiguum quidem habent

cerebrum, sed ipsum tamen tantò pedestrium cerebro est præstantius, quantò & siccius: uolucrium aũt ipsorum, montana cerebrum habent quàm palustria præstantius, pro aliarum omniũ partiũ proportione. Porrò ex pedestribus animalibus Auicenna agninũ præfert, post hoc uerò uitulinum præcipuè commendat. 2. Cano. ca. 129.

Septimum, medulla: de ea Galenus libro 3. de aliment. facul. capite 8. hæc prodidit: Medulla, inquit, quæ in oßibus inuenitur, cerebro est dulcior, iucundior, ac pinguior, adeò, ut si ea, inter se comparando, gustes, putaturus sis cerebrum austerum etiam aliquid in se habere. Porrò medulla nauseam prouocat, si liberalius sumatur, quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & ipsa, si probè conficiatur. Auicenna cum seminib. & pipere condit, 2. cano. ca. 496. Quod delicati quidam lurcones & artis obsonatricis periti faciunt cydonijs & passulis. Laudatißima est ceruina, mox uitulina, post hanc taurina, dein caprina, & ouilla. Diosco. lib. 2. ca. 69.

Medulla oßium.

Octauum, Dulcia uina: de quibus infrà capite 11.

Nonum, cibus gustu iucundior: talis enim nõ exiguum corpori tribuit alimentum, quemadmodum Hippocrates etiam lib. 2. apho. 38. monet, ubi sic scriptũ reliquit: Paulò deterior et potus et cibus, uerùm iucundior, melioribus quidem, sed

iniucun-

iniucundioribus præferendus est. Quam sententiam ipse exponens Galenus. Quæcunq;, inquit, cum uoluptate assumuntur, ista uentriculus arctius amplexatur, & facilius concoquit. Refugere autem consueuit ea, quæ iniucunda & insuauia sunt, utpote quæ uel nauseas, uel inflationes, uel fluctuationes pariant: quod quidem in plurimis etiã ijs qui boni sunt succi cibis, accidit. Quãdo uerò paulò fuerit deterior, tunc in ijs, qui libenter hunc assumunt, non modò non etiam deterior, sed quandoq; melior redditur.

Decimum, oua sorbilia: quæ sanè præcedẽti capite parua mole plurimũ alere ostendimus. Oua sorbilia.

Vndecimum, Maturæ ficus: De quibus Simeon Sethi hæc tradit: Ficus admodum nutriunt, Ficus. carnem tamen non compactam, neq; firmam generant, ceu panis & suilla, sed sublaxam ac subinanem, ut fabæ. Ventrẽ flatibus implent, nisi probè cõcoquantur, Minus uerò cæteris oporis sunt mali succi, & uentrem proritant, & facilè exeunt. Effatu dignam abstergendi facultatem obtinent, quo fit, ut post ipsarum esum nephretici multas arenas excernant. Maturæ ficus nihil propemodum omnino lædunt, proximeq; ad caricas accedunt, multaq; cum illis utilia habent. Si quis tamen largius esitauerit, in una re ab eis offendetur: quandoquidem sanguinem non admodum probum gignunt: quo fit,

ut

ut ex ipsarum usu pediculorum multitudo proueniat. Oportet aũt post usum ficuũ alimentum, quod incidat & extenuet, ingerere. Ad hæc fici pulmonem & thoracem iuuant. Aiunt insuper contra uenena facultatem habere, si quis singulis diebus ieiunus ijs utatur. Garicæ pectus iuuant, & ad tusses faciunt, urinam ciunt, satisq; nutriunt, corporis etiam bonam habitudinem efficiunt. Ante cibum sumptæ uentrem irritant, sed nisi celerius uentrem pertranseant, non bonum sanguinem gignunt. Quapropter si ad satietatẽ usq; crebrò edantur, scabiem & pruritum excitant. Cibus autem bonus est, & aduersus uenena remedium, si cum nucibus aut amygdalis comedantur. Renes expurgant, & iecoris lienisq; obstructiones auferunt, uerùm calfaciunt, & sitim inferunt, & flauam in calidioribus temperamentis bilem procreãt. Addit Galenus: Iecori lieniq; inflammatione obsessis esse noxias, quemadmodum & ficus, non peculiari quadam & eximia facultate, sed communi ratione dulcium omnium ciborum ac potuum: obstructis autem illis, aut σκίῤῥῳ adfectis, ipsas ex sese nil commodare, nec officere: sed medicamentis incidentibus ac extenuantibus & abstergentibus mistas, non mediocriter iuuare. Proinde nonnulli medicorum in dictis lienis, ac hepatis affectibus, exhibent ipsas longè ante cibum cum thymo, aut pipere,

aut

Pediculi ...

Ficus ...

Scabies ...

Ficus ...

aut zingibere, aut pulegio, aut satureia, aut calamintha, aut origano, aut hyssopo. Ad eundem autem modum, si caricæ cum alio quopiam eorum, quæ facultatẽ habent acrem, aut omnino inciden di ac extenuandi, assumantur, iuuabunt non solùm sic affectos, sed etiam sanos. Siquidem iecoris meatus, per quos fertur alimentum, apertos esse non ægrotis modò, sed sanis etiam est tutissimum. Ad eum igitur modum uulgo ficubus cum attenuantibus, sale, aceto, & garo præparatis, uescuntur, quòd ipsas utiles esse experientia didicerint. Plura Dioscorides libro 1. capite 144. Galenus libro 2. de alimen. facul. capite 8 Paulus libro 1 capite 81. & Aëtius lib. 1.

Duodecimum, Vuæ recentes: id est, dulces et maturæ. Nam ficus et uuæ, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimũq; praui succi habent, præsertim cùm exactam maturitatem fuerint adepta. Porrò quòd ipsa nutri unt, maximo argumento sunt ij qui uinearum fructum custodiunt, qui cùm duos menses solis uuis ac ficubus, quorum custodiæ præsunt, uescan tur (nisi fortè panis quidpiam cum illis addant) corpulenti tamen admodum fiunt: At caro, quæ ex ipsis gignitur, haud quaquam est firma ac densa, quemadmodũ ea quæ ex carnibus fit: sed laxa est ac præhumida: ob id celeriter etiã, cùm uesci

Vuæ.

ipsis

ipsis desierint, constringitur ac considet. Verùm uuæ minus alunt quàm ficus, maximumq; id ipsis inest commodum, quòd ueclociter subeant. Quocirca, si quando hæserint, grauiter lædunt: neq; enim retentæ bellè concoquuntur, & dum in iecur ac uenas distribuuntur, succum crudum generant, qui non facilè in probum sanguinem mutetur. Vinaccorum siue nucleorum substantia sicca est, & quodammodo adstringens, omniaq; intestina peruadit, nihil, quod sensu deprehendi queat, à sese mutata. Vuæ uerò tantisper à collectione, dum membrana extrinsecus ambiens detumuerit, pensiles aëri expositæ, neq; sistunt uentrem, neq; proritant, minusq; flatibus implent, cæteris autem facilius concoquuntur, & melius nutriunt. Non parua autem est inter uuas differentia, quòd aliæ sint dulces, aliæ acidæ, aliæ austeræ, aliæ deniq; quæ nullam uehementem habeant qualitatem: uocant autem ipsas uinosas. Cæterùm quæ dulces sunt, succum habent calidiorem, & ob id sunt sitibundæ: austeræ uerò & acidæ frigidiorem: uinosæ autem locum inter calidum ac frigidum medium obtinent. Aluum subducunt dulces, & maximè si sint humidæ. Omnium quidem certè usus (si quis moderatè sumat) est tutißimus, quum natura fuerint carnosæ, ac maturæ, siue in uite summam maturitatem obtinuerunt, siue quod maturitati deerat, ex conse-

consequenti suspensione sint adeptæ. Vuæ quæ albæ sunt uehementius aluum turbant & subducunt, magisq; stomachum inflant, quàm nigræ. Omnes uerò ciborum appetentiam excitant, et Venerem. Conuenit cùm eduntur, membranam & nucleos expuere, quòd difficulter conficiantur, quemadmodum luculenter & perspicuè docuit Galenus lib. 2. de alment. facul. ca. 9. & lib. 1. de locis affec. cap. 4. & post eum Simeon Sethi in Syntagmate de cibariorum facul. Cæterùm uuæ recentes, è quibus uinacci exempti sunt, celerrimè pertranseunt, cibisq; alijs præeunt, si in uentriculum purum inciderint, & sumptæ primis epulis fuerint. Quòd si sumptæ post alios cibos fuerint, aut etiam prauum succum in uentriculo offenderint, celerrimè unà cum alijs cibis corrumpuntur. Idem de alijs quoq; fructibus aluum subducentibus intelligendum. Si cui uiridibus ac recentibus uuis uesci placuerit, ad horam ferè in aqua feruida ut maceret, ac frigida deinde abluat oportet prius, quàm mandere ipsas aggrediatur: quæ enim ita præparantur innoxiæ fiunt. Vuas, quæ subtilem ac tenuem habeant corticem, citius deorsum concedere, minusq; uentrem flatibus implere: his uerò contrarias contraria operari, Rhazes libro 3. ad Alman. capite 20. autor est. Vuæ acerbæ atq; immaturæ, frigidæ & humidæ sunt, uentrem

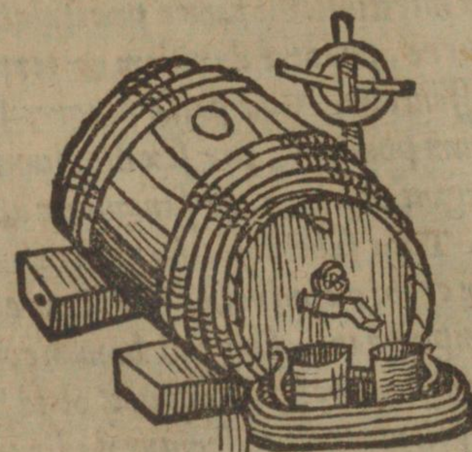
uentrem constipant, stomachum corroborant, et caliditatem à flaua bile ortam sedant, sed parum nutriunt. Succus inde expressus, qui Græcè uocatur ὀμφάκιον, uulgo Italorum & officinis Agresta, bibitur ad recentem sanguinis excreationem, etiamsi rupta parte aliqua contingat: sed pauco & aquatiore est utendum. Plurimis uerò antè diebus inueteratus, cumq; stillatitio rosarum liquore decoctus atq; exhibitus, nauseantibus, & his qui cibaria in uentriculo non retinent, succurrit. In cibo adstringit, bilioso alui profluuio & dysenteriæ proficit. Sunt præter has etiam uuæ siccæ, quæ, quòd in siccando solem patiantur & ignem, paßæ siue passulæ uocantur: hæ sunt alijs uuis calidiores, stomacho gratiores, ualentius alunt, sed minus subducunt aluum, eandemq; fermè cum alijs uuis habent rationem, quam caricæ cum ficubus. Multæ enim fiunt dulces, acerbæ autem omnino paucæ: plurimæ uerò ex dulci & austera qualitate sunt mistæ: quanquam dulces nonnihil quoq; austeræ qualitatis habent, & austeræ dulcedinis. Cæterùm ut dulces temperamento sunt calidiore, ita austeræ frigidiore. Ad hoc, austeræ stomachum roborant, & uentrem constipant, & his multo magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipsas constitutionem dulces obtinent, ut quæ nec stomachũ dissoluant, nec aluum subducant. Dulcibus tamen, ut uis quæ

dam

dam semper inest contemperandi, ita & mediocriter detergendi, quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes, quæ os uentriculi infestant, obtundunt. Bellè nutriunt, exacinatæ pectus & pulmonem iuuant, stomachum, iecur, & lienem corroborant. Cum nucleis manducatæ conducunt intestinis. Est tamen præstabilius nucleos expuere, propter duritiem & terream ipsorum essentiam. Vuæ passæ pingues septem drachmarum pondere, per sex dies sumptæ ab ieiuno, purgant phlegma, & sanguinem abundare faciunt. Tota substantia familiares sunt hepati, & usu crebro consuetæ, Nutriunt enim ipsum & impinguant, sanguini bonum colorem præstant, & humores percoquunt: ob id felicissimè, exemptis uinaceis, miscentur medicamentis hepaticis. Sed si paulò largius sumantur, incendunt & exurunt sanguinem. Præstantiores autem sunt, quæ tum pingues sunt, tum corticem habent tenuem, dulcioresq;. Passulæ minus quidem quàm caricæ uentrem mouent absterguntq;, stomacho tamen magis accommodantur. Plura Galenus lib. 2. de alimen. facul. ca. 9. & 10. Paulus lib. 1. ca. 81. Aëtius lib. 1. Simeon Sethi in Syntagmate. Rhazes lib. 3. ad Alman. ca. 20. Auicenna 2 Cano. ca. 737. Auerrhoes 5. collectan. cap. 37. Rabi Moses Trac 3. ad Sultanum Babyloniæ, & Iacobus Syluius li. 1. de medicamen. simp. natura.

Ex quibus ſanè omnibus ſatis liquet, quæ de recen tibus hoc loco dicuntur uuis, ea etiam de paſſulis eſſe intelligenda.

DE BONI VINI PROPRIE- *tatibus.* Cap. X.

VIna probantur odore, ſapore, ni tore, colore.
Si bona uina cupis, quinq; hæc laudan tur in illis:
Fortia, formoſa, & fragranta, frigida, friſca.

Lieblichen geruch / ſchmack / farb vñ ſchein /
Sol haben ein auſſerwelter wein.

Quatuor generales boni uini differentias pri mus uerſus complectitur, cuiq; eæ omnes inſunt, idipſum

idipsum uulgari ioco, nimirum ob colorem, odorem, & saporem, Cos appellari solet.

Prima quidem Odor est. Vinum enim instar aromatis unguentiq; suaueolens, Constantino Africano lib. 5. Theorices ca. 28. teste, alimentum corpori suppeditat non mediocre, succũ gignit laudabilẽ, partes principes facultatũ, ceu fontes, corroborat, facultates animamq; exhilarat, spiritus quoq; tenues adauget, eosq; languidos tantũq; non exolutos reficit et recreat: quo fit, ut solo etiam olfactu λειποθυμίᾳ languentibus sæpe animum reuocet. Iucundo enim odore, quemadmodum in libro de alimentis Hippocrates testatur, uires celerrimè reficiuntur. Contrà, quod fœtidum est, natura abominatur: Spiritus nanq; crassos & melancholicos, & malum succum generat, prauamq; fumorum qualitatem sursum transmittens capiti dolorem infert. Humain uerò siue Ioannitius de uini differentia, quæ ab odore sumitur, in supplemento comment. 1. Galeni in lib. 3. Hippo. de uic. rat. in morb. acut. in hunc fermè modum scriptũ reliquit: Vinum boni odoris succum quidẽ gignit laudabilem, sed cùm calidiore sit tẽperamento subtilioreq; substãtia, corpus celeriter calfacit, et caput uaporũ copia infestat. Quod uerò non boni odoris existit, sed ferientem quandã et insuauẽ nactũ est qualitatẽ, etsi prauũ procreat succũ, capiti tamen ob frigiditatem &

Cos.

Vini odor.

Optimum Vinum.

craßitiem suam minorem noxam suggerit. Quod nullo denique pacto odorem habet, sed est aquæ instar inodorum, hoc ipsum, cùm insigni craßitudine præditum sit, tantum abest ut caput offendat, ut ei ne uapores quidem aut fumos communicare poßit.

Vini sapor.

Secunda, Sapor: Quod præcedente capite de iucundiore cibo diximus, si ad iucundiorem etiam uini saporem transtuleris, nihil erit quod nos de ipso nouum dicere oporteat. Etenim & hoc quoq; cum uoluptate aßumitur, auidius à uẽtriculo attrahitur, et melius nutrit. Non ignorãdũ tamen hoc loco, quòd et uini secundum gustandi qualitatem permagna sit diuersitas. Dulcia enim eodem Constantino teste, plus alijs nutriunt, sanguinem craßiorẽ generant, uentrẽ humectant, concoctioni renituntur, & sitim excitant. Ponticasiue συϖτικὰ stomachum quidem corroborant, uentrem constipant, & intestinis conueniunt, sed in thoracis pulmonisq; ægritudinibus, in quibus sputum detinetur, inhabilia sunt, neque facilè concoquuntur. Acerba, quæ etiam διουρητικὰ sunt, hoc est, quemadmodum infrà capite quadragesimo quarto ostendetur, urinam prouocant, crassos humores incidunt atq; dissoluunt. Amara minore caliditate participant.

Vini nitor.

Tertia, Nitor: siue splendor: qui sanè non ipsius modò uini, sed etiam spirituum, qui inde

ortum

fortum habebunt, subtilitatem arguit.

Quarta, Color: quod enim ad uini nutrimentum attinet, non parua eius secundum colorem differentia est. Rubicundiora nanq; (si ipsis cætera omnia antè pariter adfuerint) potentius quàm alba nutriunt, atq; ea de causa macris etiã quàm alba conuenientiora sunt. Contrà uerò obesis ac pinguibus alba magis conferunt. Verum de hac uini differentia capite 8. abundè diximus. Duo sequẽtes uersus quinq; speciales boni uini notas continent. Quarum prima quidem est, ut sit forte, fortitudo uerò ex effectu deprehenditur. Vinum enim potens Galeno commen. 1. in lib. 3. Hippocr. de uic. rat. in morbis acut. teste, uehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit. Idem etiam comment. 2 in citatum Hippocratis librum ijs confirmat uerbis: Fortia uina uehementer calfacientia, caput humoribus uaporibusq; & caliditate replent. Eiusmodi nanq; uina prȩterquàm quòd non mediocriter corpus alunt, spirituum etiam non exiguam copiam generant. Abstinendum tamen ab ipsis, nisi diluta sint, ijs potißimùm, qui debile cerebrum habent. Cùm enim uaporosa admodum sint, facilè caput grauant, eaq; occasione cerebrum offendunt.

Vini color.

Vinum forte.

Secunda, ut sit formosum: Vinum enim formosum siue pulchrum maiori cum uoluptate as-

Vinũ formosum.

sumitur, probius concoquitur, & facilius in corpus distribuitur, promptiusq; nutrit.

Vinũ fragrans. Tertia, ut sit fragrãs. Vinum enim fragrãs, siue suaueolens et aromaticum, uires maximè roborat, &, ut paulò antè dictum est, spiritus tenues generat.

Vinũ frigidum. Quarta, ut sit frigidum. Nam uinum actu siue φαντασίᾳ frigidum esse debet, non autem facultate aut potentia. Quod enim ab externo aliquo calido incalescit, hoc rarius statim & tenuius penetrãtiusq;, ut oĩa subeat, redditur: qua ratione, nisi quis ipsum parcißimè sumpserit, citius inebriat, neruos debilitat, et caput lædit.

Vinũ friscum. Quinta, ut sit friscũ, siue leue, hoc est, frisch vnd rösch im fallen. Tale autem cumprimis censendum, quod effundendo sonum efficit, spumamq; agit in medio tenuem ac facilè labilem seu euanescentem: uel per cuius fusuram modò sursum, modò deorsum discurrentes conspiciuntur ἄτομοι, id est, minutißima quædam corpuscula, qualia in sole uidentur, quum per fenestram radios ac lumen immittit. Nisi enim ita affectum fuerit, pendulum dicitur, ac multo etiam magis, si penitus sono atq; atomis destituatur. Quod uerò spumam habet cum magnis ampullis ad scyphi latus diu hærentibus, debile siue dilutum esse dignoscitur. Annotatiuncula. In tertio uersu παρόμοιον est, nam singula eius uerba similiter incipiunt.

DE

DE VINO DVLCI ET albo. Cap. XI.

Corpora plus augent tibi dulcia, candida uina.

Klar / süsser weisser wein mir gliebt/
Dann er dem leib güt narung gibt.

Docetur hoc uersu, candida & dulcia uina, si ipsis cætera quoque adfuerint, quàm reliqua maioris esse nutrimenti. Cuius quidem rei causa dulcedini attribuenda est. Nutrimentum enim hominis, ut copiosè admodum lib. 4. de simplic. medic. facul. cap. 14. Galenus monstrat, dulce, aut dulci permistum esse oportet. Quippe dulcia, cùm naturæ sanguinis nostri & carnis proximè congruant, non solùm ori & palato, uerùm & alijs plerisq; uisceribus accepta sunt, adeò, ut ab illis auidißimè excipiantur. Vngunt enim, implent, et restituunt erosas particulas. Atque ita sanè fit, ut uina quoq;, quæ ca. 8. in numero corpus nostrũ alentiũ posuimus, quò dulciora sunt, eò magis nutriant. Quod etiã Auic. testimonio confirmatur, qui 3.1. doc. 2. ca. 8. ita ferè scriptũ reliquit: Vinũ quod crassum simul est et dulce, ijs potißimùm conuenit, qui corporis robur atque molem sibi parare student. Idem trac. 1. 2. cano. ca. 3. causam cur dulcia plurimum alant, hanc esse tradit, Nempe quòd dulcibus natura delecte

Vinum candidũ & dulce

tur, & quæ uiſceribus ineſt trahendi, uis eadem auidiſſimè rapiat. Quanquàm uerò hic uerſus de omni uino dulci rectè intelligitur, mediocre tamen, quod ſummum dulcedinis gradum non attingit, præferendum eſt. Nam quæ excellenter dulcia ſunt, quale Apianum eſt, quod muſcatellum ſiue muſcatellinum uulgo dicitur, ſanguinem corrumpunt. Naturalis enim uis hepatis ea ex uentriculo, priuſquàm concocta & à ſuperfluitatibus ſecreta ſint, exugit atq; attrahit: quare ſanguis ſeroſis & crudis expletur humoribus, adeoq; ut ebulliat atq; putreſcat, idoneus efficitur. Neq; id ſolùm de uino, ſed & de omnibus extremè dulcibus æſtimandum eſt. Ad hæc, dulcia omnia, quæ ſumuntur immodicè, corporibus ad patiendum paratis triplex noxæ genus important. Quorum primum quidem eſt faſtidium: dulcia enim caliditate atq; humiditate ſua os uentriculi leniunt ac leuigant, illiq; affectionem inanitioni ac corrugationi, famis cauſæ, contrariam inducunt. Secundum, uelox inflammatio atq; in flauam bilem conuerſio: ad cuius generationem dulces humores omnes idonei ſunt. Quo fit, ut omnium horum maximè mel bileſcat, quod dulciſſimum ſit: deinde & dulcia uina. Hæc eadem & ſitim faciunt propter tum caliditatem, tum craſſitiem, nec conferunt febricitantibus, neq; bilioſis, quemadmodum Galenus comment. 2. in lib. 3. de

uict. rat. in morb. acutis luculenter & perſpicuè docuit. Tertium, hepatis atq; lienis obſtructio. Hæc enim uiſcera dulcia uehementer appetunt, eaq; ante perfectam concoctionem ad ſe unà cum fæcibus trahunt, & maximè hepar, unde facilius etiam in obſtructionis periculum adducuntur, craſſa nimirùm ſubſtantia, in qua dulcis ſapor fixus ac fundatus eſt, ad hoc cooperante, ut teſtis eſt tract. 1. ſecundi cano. ca. 3. Auicen. Eadem ratione reliquis etiam lotium minus citant ac profundunt. Cæterùm aduerſus iam dicta tria incommoda acida cumprimis remedio ſunt. Appetentiam enim aciditate reuocant, inflammationem frigiditate reſtinguunt, & obſtructiones ſubſtantiæ ſubtilitate recludunt. Et licet uina aliaq; nutrimenta dulcia hepar atq; lienem obſepiant, in pulmone tamen contrarium operantur: hunc enim ab obſtructione liberant. Nam in deſcenſu per οἰσοφάγον, qui Arabibus Meri appellatur, nihil ad ipſum à dulcibus reſudat niſi ſubtile: neq; ſanguis ex rebus dulcibus genitus ad pulmonem penetrat, niſi prius in hepate depuratus, atq; in corde tenuatus fuerit, quemadmodum idipſum Galenus comment. 2. lib. 3. de uict. rat. in morb. acut. clariſſimè oſtendit. Vina item dulcia minus inebriant. Cuius rei grauiſſimum habemus teſtem Hippocratem, qui lib. 2. de uict. rat. in morb. acu. apho. 1. in eum ſcribit modum: Vinum dulce ui-

noso minus caput grauat, minusq; mentem ferit. Rationem reddit Macrobius libr. 7. cap. 7. Saturnal. Ex dictis iam omnibus colligitur, corpori, quod uel naturæ ipsius habitu, uel ab alia quapiam extrinsecus obrepente causa extenuatum est, uinum dulce cumprimis, & crassum, ac sufficienter coloratum exhibendum esse. Hoc enim euidenter nutrit, substantiamq; corporis deperditam restituit, & impinguat. Sed corpori obeso ac pingui uina tenuia, odore & sapore iucunda, subalbida, & moderatè fortia, magis ex usu sunt. Sitis extinctioni adhibendũ est uinum albũ, tenue ac debile. Hoc.n.nõ refrigerat solùm, sed ualidè etiã humectat: quo fit, ut sitim etiã facilius depellat: et quantò sitis urgentior fuerit, tantò illud conuenientius sumitur. Ad spirituũ uerò & uirtutum tum instaurationem, tum roborationem, uinum subtile, odoratum, sapore gratum, colore moderatum, & sufficientis fortitudinis utilius bibitur, idq; cum pauco cibo. Porrò affectus thoracis ac pulmonis, qui diuturni sunt, & sine febre, à uinis mediocris substantiæ & sapore dulci, multum iuuantur, & potißimùm qui humoris per sputa expectoratione purgantur, quemadmodum copiosius in libro de attenuante diæta cap. ultimo Galenus docet. Eadem ad alui subductionem perquàm utilia habentur.

DE VINO RVBRO. Cap. XII.

Si uinum rubrum nimium quandoq; bibatur,
Venter stipatur, uox limpida turbificatur.

Des roten weins gar wenig brauch/
Dann offt genützt stopfft er den bauch.
Auch hat er solch natur an jm/
Daß er dir offt benimpt die stim.

Hic recensentur duo incommoda ex immoderata uini rubri potatione.

Primum, *uentris constipatio: cuius rei causam nonnulli hanc aßignant, nempe quòd uinum rubrum, si cætera cōsentiunt, reliquis impensius tum calfaciat, tum alat: ac caliditatis quidem ratione magis desiccet: ratione uerò nutritionis auidius à natura detineatur. Alij uerò ad immodicam uini rubri styptici, siue pontici assumptionē referunt. Hoc enim cùm constipandi, densandi, et astringendi uim habeat, non solùm ægrè in corpus distribuitur, sed aluum quoq; supprimit.*

Vinum rubrum nociuum

Secundum, *gutturis & faucium exasperatio, siue raucitas. Eam enim uina quædā impensè rubra siccitate et terrena essentia sua efficiūt. In horū numero uina quoq; rubra Brabantiæ repo-*

Faucium exasperatio.

nenda sunt: Nam & ipsa sanè ob siccitatem & terrenam essentiam fauces exasperant, idq; potißimùm faciunt cùm adhuc musta sunt, aluum tamen non cohibent. Musta enim admodum rubentia uentris soluendi uim habent, & hoc quidem ex multa terrenæ fæcis admistione. Hæc enim propterea quòd nitrosa ac salsa qualitate prædita sit, intestina mordicans & abstergens alui subductionem molitur. Ab eiusmodi igitur dum musta, id est, turbida sunt ac feruent, abstinendum est: Ex quo enim mordicant, mordax etiam fumus ab ipsis resoluitur, qui ad cerebrum sublatus, oculos acrimonia sua corrodit atq; rubefacit. Idem de mustis quoq; Brabantiæ, siue ea rubra, siue alba fuerint, æstimandum est. Causa autem, cur fumus iste mordicet, ex eo est, quòd uinum, unde dissoluitur, sit mordicatiuum. Oportet enim similẽ esse defluxũ subiectæ substantiæ, ut commen. 14. li. 1. apho. & com. 2. lib. 3. de uic. rat. in morb. acu. Galenus clarißimè ostendit. In uniuersum, uina crassa pontica siue ςυπτικὰ, rubra uel nigra opportunè ad retentoriæ facultatis uentriculi aliorumq; uiscerum corroborationem bibuntur: quando nimirum recrementa uel plura iusto, uel ramentosa descendunt, uelut in alui profluuio atq; dysenteria contingit, sicuti & uina alba austera, & quæcunq; alia adstringentia medicamenta. In eum usum & fulua uina

prosunt,

prosunt, non tamen simpliciter fulua, sed fulua austera, quemadmodum Hippocrates libro 3. de uict. rat. in morb. acu. apho. 7. & post eum in suis commentarijs Galenus manifestè docuerunt. Quibus autem uenter non facilè concoquit, ijs uina subtilia, uel substantia & colore mediocria, odorata, sapore iucunda, sufficienter fortia, ac stypticitate quadam participantia, conferunt.

DE LETALIVM VENENORUM REMEDIJS. Cap. XIII.

ALlia, ruta, pyra, & raphanus, cum theriaca nux,
Præstant antidotum contra letale uenenum.

Nuss vnd knoblauch/
Rettich vnd raut/
Tiriack vnd birn/
Thůn der gifft wehrn.

Hic sex referuntur ἀντιφάρμακα & remedia contra letalia uenena, ac uenenatorum morsus.

Primum, *allium*: quod cùm aduersus omne uenenorum genus, tum inprimis aduersus uitiosæ *Allium.*

ac corruptæ aquæ noxas remedio est. Præsumptum enim, quemadmodum idipsum Dioscorides lib. 2. ca. 145. Plinius lib. 20. ca. 6. & Constantinus Cæsar lib. 12. ca. 30. de agricultura clarißimè ostendunt, uires eius, quæ per imprudentiam bibitur, inefficaces atq; irritas reddit. Auicenna 2 Cano. cap. 123. parem facultatem & Cæpe attribuit, quo fit, ut sub allio hoc quoq; comprehẽdi debeat. Idem 3. 1. doct. 5. cap. 7. ceu theriacen uitiosarum aquarum cæpe commendat, & maximè quidem si cum aceto sumatur. Nam cæpe, cùm extenuandi, incidendi, cumq; stypticitate quadam abstergendi, & non ignauiter aperiendi uires obtineat, caloreq; tertiũ ordinem accedat, malas aquas, ne frigiditate uentriculũ offendant, temperat, crassasq;, ut promptius descendant, extenuat. Acetum uerò cum ipso permistum, non modò uirtutem eius in aquarum tum extenuatione tum penetratione auget, sed à siti quoq;, quam cæpe mouere solet, præseruat. Eadem & in allio ratio est: quare post crassæ & turbidæ aquæ potum præcipuè commendatur. Eas enim ut citò descendant, extenuat, & ne uentriculo ac intestinis officiant, uenásue obstruant, iuuamentum præstat. Allium præterea, Auicenna 3. 1. doct. 5. cap. 4. teste, iter facientibus contra occurrentis aëris frigiditatem mirificè prodest; qua ex causa per diuersas

mundi

mundi plagas oberrantibus, uarióque potu utentibus, utilißimè præsumitur: id quod Macer libro 1. cap. 5. hisce etiam uersibus innuere uoluit:

> Allia qui manè ieiuno sumpserit ore,
> Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
> Nec diuersorum mutatio facta locorum.

Allium quoque contra uirulentarum bestiarum, serpentium, & uiperarum ictus, & priuatim hæmorrhoï, prodest, ita ut non aliud magis, si cum uino iugiter adsumatur, aut tritum in eodem ebibatur. Contra rabiosorum morsus & illitu & cibo ualet. Venenatis μυγαλῆς, hoc est, muris aranei morsibus, efficacißimè cum ficulneis frondibus & cymino illinitur. Quin & uenenata animalia allij odore fugantur, ut ex illo Vergiliano disticho patet:

> Thestilis & rapido feßis messoribus æstu,
> Allia serpillumq; herbas contundit olentes.

Eius rei causam Aemilius Macer loco paulò antè citato his uersibus exponit:

> Hæc ideò miscere cibis messoribus est mos,
> Vt si fortè sopor fessos depresserit illos,
> Vermibus à nocuis tuti requiescere poßint.

Porrò cùm fœtor allij, qui id non degustârunt, longè grauißimus & molestißimus sit, ei

quoq;

quoq; rei, ne qui sumpserunt, alios offendant, remedium aliquod adhibendum est. Menander itaque è Græcis autor est, allium edentibus, si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorem extingui. Quidam tradunt, ipsa grauem balitum non esse factura, si quis ab ipsorum esu crudam fabã insuper mandat. Hieronymus Tragus eandem facultatem uiridibus etiam rutæ folijs adsignat. Macer lib. 3. ca. 6. zedoariæ radicem id efficere, his uerbis tradit:

Allia quem faciunt fœtorem pellit ab ore.

Cæpe. Cæpe quoq; ex Dioscoridis Anazarbei sententia rabiosi canis morsibus cum aceto, ruta, & melle illitum auxiliatur. Eadem ad uerbum ferè mutuatus est Auicenna 2. cano. ca. 123. Verùm in hoc dissentit, quòd acetum omiserit, & salem in mellis locum suffecerit. Cæpe preterea flatus uenenatorum in cibo discutit atq; expellit Et succus, qui ex eius esu plurimus in stomacho gignitur, peculiari quadam proprietate uenenatorum noxas frangere à quibusdam creditur. Cæterùm silentio illud hoc loco minimè prætereundum est, quòd allium, cæpe ac porrum in cibo nõ conueniant, neq; temperatis, neq; calidis corporibus. Nam extra hoc, quòd paucißimum & prauum dant alimentum, acrem etiam atq; pungentem sanguinem, maximè si cruda ingerantur, generant: humores tamen crassos tenuant, lentosq; inci-

incidunt. In totū, omnia hæc si cruda edantur, peiores quàm cocta succos procreant, ac plus humoris excrementitij continent. Porrum Simeon Sethi calidum & siccum in secundo facit ordine. Vrinam cit, & noxium succum creat. Aßiduè comestum uisus hebetudinem, & capitis dolorem efficit. Stomacho aduersatur. Difficilia inuehit somnia. Neruos, dentes, & gingiuas acrimonia sua lædit. Et sanguinem nigrum atq; melancholicum generat: Biliosis itaq; & melancholicis uitandum est, potißimùm si crudum fuerit. Cæpæ ex quarto sunt ordine excalfacientium: earumq; essentia crassarum est partium. Si succum exprimas, quod reliquum est admodum terreæ substantiæ est, eiusq; calidæ: At succus aqueæ aëreæq; caliditatis. Si crudæ edantur, humores in stomacho malos, putridos, & corruptibiles generant. Difficilia & terribilia inducunt somnia. Largiore cibo capitis dolores cient. In morbis coctæ etiam lethargicos & phreniticos efficiunt, memoriam & rationem, ut aliqui ferunt, lædunt. Si uerò cum electæ carnis iusculo coquantur, plurimum malignitatis deponunt, appetentiam inuitant, concoctionem promouent, & frigidos cibos, quibus cum percoquuntur, temperant. Si quis tamen crebrius his utatur, in lienis uitia incidit: Tutius igitur est, eas rarò attingere. Allium.

ut Galeno placet, excalfacit quarto excessu, humiditate quidem participat aliqua, sed minore quàm cæpæ. Inflationes permutat alteràtue. Veterem tußim crudum coctúmue comestum lenit. Asperas arterias clarificat, & screatum prouocat. Aciem oculorum esu hebetat. Capitis dolorem facit. De eo hoc amplius Galenus libro duodecimo metho. medendi, capite octauo: Est, inquit, allium ex eorum ciborum genere, qui & flatum discutiant, & minimè sitim inferant. Sunt qui, parum id experti, existiment maiorem quam cæpas sitim excitare: sed planè errore: cùm non modò non maiorem quàm cæpæ, sed nec omnino sitim faciat. Idem omnium planè eduliorum maximè flatum discutit. Itaque ipse certè agrestium theriacen id appello. Abstinendum tamen, ut paulò antè dictum est, ab aßiduo horum trium usu, & potißimùm cùm is qui ipsis uescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui uel succum pituitosum, uel crudum & crassum ac lentum aceruârint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

Ruta. Secundum, Ruta: Eius duo sunt genera. Vnum satiuum atq; hortense. Alterum montanum sylue streq;. Ruta montana syluestrisq; in cibis damnatur, quòd ex quarto sit ordine excalfacientium & siccantium: Satiua uerò cùm ex tertio sit, in cibos magis admittitur, Est autem

tem non solùm gustu acri, sed & amaro. Ex quo sanè etiam digerere atq; incidere crassos lentósque humores potest. Ob eam uim & per urinas euacuat. Quin & tenuium est partium, flatusq; extinguit. Quare ad inflationes coli, uteri, & recti intestini competit, ac Veneris appetitum cohibet. Discutit atq; exiccat strenuè: est enim eorum ex numero medicamentorum, quæ ualenter desiccant. Traditur etiam quòd cruda, saleq; condita ac comesta, uisus aciem mirum in modum exacuat: ob id antiqui sculptores & pictores hoc cibo aßiduè utebantur. Nonnulli & succum eius cum succo fœniculi & melle commiscentes, medicamentum ad oculorum aciem acuendam conficiunt. Verùm cùm acrimonia quædam, oculis infesta, succo eius insit, uentilando applicari debet, ut uapor eius tantùm, & non substantia oculos pertingat. Quæcunq; autem ruta & per se pro letalium medicamentorum antidoto ualet, folijs tritis, & ex uino sumptis: Contra aconitum maximè & ixiam. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Valet & contra scorpionum ictus, & araneorum, apum, crabronum, uespparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canisúe rabiosi morsus: Acetabuli mensura succus, siue semen è uino bibitur, & folia trita uel commanducata imponuntur

eum melle & sale, uel cum aceto & pice decocta: Succo uerò perunctos, aut eam habentes, negant feriri ab his maleficijs: Serpentesq;, si uratur ruta, nidorem fugere. Folia per se præsumpta, aut cum nuce iuglande, aridisq; ficis, inefficaces uenenorum uires reddunt: contra serpentes simili modo sumere conuenit. Aristoteles libro 9. capite 6. de historia animalium tradit, Mustelam dimicaturam cum serpente, rutam comedere. Odor enim eius infestus est serpentibus. Ruta quoq; cum ficubus & amygdalis dulcibus manè sumpta, à ueneno præseruat. In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ folijs uiginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum uenenum nociturum illo die. Autor est Plinius libro 23. natu. histo. capite 8. eadem Galenus quoq; libro secundo, de antidotis capite quadragesimo tertio, & libro secundo de alimen. facul. capite 28. & in libro de cibis boni & mali succi capite 14. confirmat. De ruta plura leges apud Dioscoridem libro tertio capite 43. Plinium lib. 20. capite 13. Galenum lib. 8. cap. 49. de simpl. medicamen. fac. Constantinum Cæsarem libro 12. cap. 25. de Agricul. & Simeonem Sethi in Syntagmate.

Tertium, Pyra: *Hæc nanq; ueneni, & præcipuè fungorum malignitatem pellūt abiguntq;. Quod quidem de pyris syluestribus cumprimis intelligendum uidetur: De eis enim Dioscorides libro 1. capite 132. ita scriptum reliquit: Aiunt Fungos, si syluestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 6. capite 23. Fructus, aut folia pyrastri cum fungis decocta, strangulantem illam uim auferunt, esitataq; eisdem auxiliantur. Quod Paulus Aegineta libro 5. capite 55. in eum scribens modum innuere etiam uoluit: Pyra syluestria, aut folia simul incocta, uim strangulandi, quæ fungis inest, tollunt, eademq; in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam, Plinius libro 23. capite 7. ponderi & pugnanti succo attribuit. Intelligi præterea potest et de pyris aromaticis, quæ sanè cùm spiritus fragrantia sua corroborent, ueneni etiam noxam pellunt.*

Pyra.

Quartum, raphanus: *Eius Græci duo faciunt genera, satiui & syluestris. Satiuus hodie peculiariter raphanus minor dicitur, Germanicè Rettich: Syluestris, Plinio lib. 19. capite 5. teste, Latinis Armoracia appellatur, Germanicè Merrettich. Satiuus excalfacit ordine tertio, desiccat secundo: Syluestris autem in utroq; efficacior est. Quin & semen ipsum planta efficacius est. Satiuus contra uiperarum ictus auxi*

Raphanus.

liatur. His qui fungis strangulantur, tam cibo, quàm potu salutaris est. Si quis ieiunus ipsos accipiat, securus erit, ut ne à medicamentis lædatur. Succus ipsorum ex aqua acceptus, boletis & uenenis resistit. Si uerò raphani succo quis manus suas probè illinat ac confricet, intrepidè & citra periculum reptilia ac serpentes apprehendet. Scorpijs impositi raphani, euestigio ipsos interficiunt, & succus in hoc expertus magis ac fortior est. Si quis præsumpto raphano à scorpio percutiatur, non solùm non morietur, sed etiam celerem sanitatem adipiscetur. Raphanus autem ob eam etiam causam contra uenena ualere dicitur, quòd uomitiones moueat, quibus stomachus à noxijs humoribus expurgetur. Semen quoque uenenis & uenenatis uermibus aduersatur. Contra cerastis morsus, potum ex uino auxilio est.

Raphanus ipse cum manifesta calfactione attenuandi atq; incidendi facultatem habet. Nā qualitas acris in ipso superat: quibus rebus pituitam scindit & absumit. Sanguinem acrem atq; pungentem efficit, eoq; biliosis nocet. Stomacho aduersatur, ructus ciet, humorem crassum ac lentum, &, si uirtus concoctrix debilis fuerit, crudum etiam generat. Vomitum cieri per raphanum

phanum ſumptum ante reliquum cibum, dicit Dioſcorides libro ſecundo capite 105. utpote qui hoc modo cibum eleuet, & ad euomendum protrudat. A reliquo autem cibo ſumptum, ἀνάδοσιν, hoc eſt, diſtributionem ciborum in corpus iuuare perhibet, his uerbis: Summo tamen cibo ſumi debet, quo magis eius diſtributionem adiuuet: cùm autem præſumitur, cibum ſuſpendit: quare uomituris commodiſſimè datur ante cibum. Verùm Galenus libro ſecundo de aliment. facul. capite 70. ſe mirari ait, tum Medicos, tum idiotas, qui raphanos crudos à cœna εὐπεψίας ἕνεκεν, id eſt, bonæ concoctionis gratia edunt. Ipſi quidem, inquit, hanc rem experientia ſatis ſibi exploratam eſſe affirmant, qui tamen ipſos ſunt imitati, omnes læſi fuerunt. Sumpti enim poſt cibum, coctionem non iuuant, ſed impediunt potius. Subinde enim eructant, uentriculum probè claudi non ſinunt, caput uaporibus replent, eique grauitatem inducunt. Minus tamen officiunt, qui exigua copia à cœna cum ſale & aceto ingeruntur. Indi εὐφυΐαν καὶ τὴν διάνοιαν εὐεπίβολον, id eſt, bonam ingenij habitudinem ac induſtriam homini, mentémque, quæ rectè ac perſpicuè percipiat atque intelligat, efficere tradunt. Dioſcoridi ſenſuum etiam a-

ciem excitant. Lienem extenuant, iecinori & lumborum doloribus prosunt. Nonnulli quoque cum oximelite uomendi gratia propinant, multamq; educunt pituitam, & à febre quotidiana sæpe & quartana liberantur. Folia, si parua copia sumantur, coctionem adiuuant, & ad appetentiam, quæ collapsa fuerit, excitandam accommodata sunt. Plura de raphano Dioscorides atq; Galenus locis paulò antè citatis, Plinius lib. 20. ca. 4. Constantinus lib. 12. de agricul. ca. 22. & Simeon in Syntag.

Theriace. Quintum, Theriace. Hæc enim tota substantia sua tam brutis, quàm ratione præditis animalibus contra omne ueneni genus auxilio est, neminemq; pollicito frustrari sinit. Siquidem nullum unquam à feris, quæ hominem solent interimere, commorsum, hac statim epota antidoto, perijsse, memoriæ est proditum. Nullus eadem præsumpta, haud multò pòst morsu impetitus, belluæ ueneno ceu illam superante interijt. In pestifera etiam lue, solum hoc antidotum malo correptis prodesse adeò hactenus uisum est, ut nullum aliud præsidium tanto malo resistere fuerit idoneum. Nanq; pestis, tanquàm & ipsa existat quædam bellua, haud paucos interimit, uerùm ciuitates quoq; totas depascens, malè conficit. Quippe praua quædam aëris ad corruptionem prompta mutatio efficitur, & homines cùm respira-

tionis neceßitate periculum euitare nequeant, ipsum aërem ueluti uenenum quoddam ad se per os attrahunt. Theriacen autem in eiusmodi aëris statu præsumentes, neutiquam à malo corripiuntur. Quin & correptis iam eadem medetur, aëris inspirati malitiam inalterans, mutansq́; , ut quæ corporis temperaturam infici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniurijs securum facit, ut nec à deleterio quopiam poßit infici. Consimilis ferè uirtutis est & aliud quoddam antidotum, quod ab eius, cui in frequenti usu fuit, nomine, Mithridatium appellatur. In qualitate enim atq; efficacia theriacæ proximum est, parumq́; differunt, nisi fortè quòd theriace paulò calidior, & contra serpentum uenena potentior est. Proditur magnum illum bellatorem Mithridatem hoc antidotum præsumentem, ob firmam corporis constitutionem ex illo præparatam, non potuisse ueneno poto interire. Cùm enim bellum aduersus Romanos gerens, à Pompeio uictus, in extremis medicamenti ueneno sanus mori cogeretur, medicamento epoto, eoq́; copioso, ipse quidem non interijt: filiæ autem ob eximium erga patrem amorem, cum eo mortem uolentes oppetere, eiusdem medicamenti potu subitò conciderunt. Deinde cùm mortem ille obire statim non posset, ueneno propter antidotum præsumptum inefficaci, uocato quodam ipsius amico nomine

Bistoco, iniunxit ipsum iugularet. Atq; sic medicamenti opus ferro absoluens, mori ipsum uiolenter coëgit. Hæc ferè Galenus in lib. de Theriaca ad Pisonem ca. 2. & 8 & 28. Lege plura apud eundem in lib. de usu Theriacæ ad Pamphilianum per totum, & lib. 1 de antidotis ca. 16. & Auicennam 6.4. trac. 3. ca. 1. & 6.4. trac. 1. ca. 5.

Nuces.

Sextum, nuces: nempe iuglandes, quas nonnulli etiam regias appellant. Hæ multo sanè in usu sunt. Cum ruta & ficis præsumptæ, & à summo cibo, letalibus uenenis aduersantur: nec minus si à ueneni haustu comedantur. Largius esitatæ latos lumbricos pellunt. Cum cepa uerò, sale & melle, canis hominisq; morsui conferunt. Et hoc de aridis cumprimis intelligendum est. Alimentum porrò, quod corpori præbent, exiguum est. Aridæ uiridibus ac humidis peiores habentur: unguinosiores enim, magisq; pingues sunt, itaque facilè etiam in bilem transeunt: & quò diutius reconditæ fuerint, magis tales efficiuntur. Quamobrem oleum etiam ex inueteratis exprimere liceat. Tunc sanè concoctu difficiles, & stomacho, præsertim bilioso, inutiles fiunt, atq; bilem augent, faucium & capitis dolorem adferunt, tussientibus inimicæ, oculos lædunt, uertiginem faciunt, idq; cùm à cibo sumuntur, linguæ παράλυσιν inducunt, & in ore inflammationes & ulcera pariunt. Stomacho

meliores fiunt, si cum caricis edantur. Ad uomitiones ieiunis in cibo utiles. Cæterùm quæ uirides adhuc sunt atque humidæ, neq; adstringentis qualitatis, neq; oleosæ conspicuè participes, sed magis quodammodo qualitatis expertes, hæ stom[a]cho minus nocent: dulciores enim sunt, facil[i]usq; concoquuntur, & multò magis, quando & ipsæ cum caricis manduntur. Humidæ præterea aptæ ad deiectionem sunt, siccæ uerò minus. Pleriq; autem uentris subducendi gratia cum garo etiam ipsas præsumunt: in quem usum uirides sunt accommodatiores, ut quæ adstringentis qualitatis minus sint participes. Quin & siccarum quoq;, si prius (quod nonnulli faciunt) in aqua fuerint maceratæ, facultas uiridibus est adsimilis. Ad hæc uiridium nuclei depellati atque torrefacti aliquantulum, si à reliquo cibo cõmanducentur, ciborum in corpus distributionem adiuuant. Et sic patet in uniuersum, corporibus sanis nuces uirides magis quàm siccas conuenire. Plura Dioscorides lib. 1. cap. 140. Plinius lib. 23. ca. 8. Galenus lib. 2. de alimen. facul. ca. 28. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE AERE. CAP. XIIII.

LVcidus ac mundus sit ritè habitabilis aër,

Infectus neq; sit, nec olens fœtore cloacæ.

Die lufft darinn du wonst sei liecht/
Rein/vnuergifft/vnd stincke nicht.

Hic agitur de prima re non naturali, nempe de Aëre: cuius, ut Galenus libr. 9. ca. 14. metho. meden. & in arte medicinali ca. 85. testatur, nulla est euitandi ratio. Nam in aëre nos ambiente semper uersari, comedereq; ac bibere, & uigilare,

re, & dormire est necessarium, & sine eo nec tolli morbus, nec teneri sanitas potest. Hîc igitur causæ sine qua non, obtinet rationem. Quapropter sedulò hoc agendum, ut in ambiente, quoad fieri potest, quàm optimo habitemus. Quod ut rectè consequamur, quatuor eius notas hisce uersibus expressas diligenter consideremus oportet. Quarum prima quidem est, ut sit lucidus, clarus, minimeq́; crassus, aut nebulosus. Crassus enim & obscurus humores confundit, turbidusq́; ad cor descendit: quo fit, ut spiritus etiam turbidi ac craßi, tum corpus pigrum ac languidum reddentes, tum animam quoq; contristantes, ex eo producantur. Nihil autem magis uiuidum ac iucundum, minúsue circa uoluntarios motus pigrum reddit hominem, quàm si in lucido ac claro uersetur aëre, aut manè surgat. Secunda, ut sit mundus, hoc est, exquisitè sincerus ac purus, nullisq́; uaporibus inquinatus. Impurus nanq; iuxta qualitatem & naturam illius, quod ipsi admiscetur cordis temperaturam uariat atq; immutat, quemadmodum idipsum Hali Rhoboam comment. 16. in lib. 3. Artis Medicinalis Galeni ostendit. Tertia, ne sit infectus, cuiusmodi esse solet in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, sicut in prælijs cõtingit. Nam hunc pestis ferè subsequitur. Inspiratus enim in corpore spiritus inficit. Quarta, ne fœtorem habeat

cloacæ:

cloacæ: Sub qua sanè comprehenduntur & particulares aëris infectiones omnes, quibus humana natura offenditur: nempe latrinarum, cœni, sterquiliniorum, fouearum culinæ, locorum in quæ cadauera & ossa mortuorum comportantur, & stagnorum seu paludum, idq; multò quidem magis, si limum insuper aut cannabis in eis putrescit. Quando enim aër huiusmodi sordibus inquinatus in corpora ingreditur, spiritus inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit, uiarũ spiritus obstructione facultatis animalis transitũ prohibens, & halitu suo caput grauans. Huiusmodi ergo aër omnib. ex æquo ætatibus, omniq; temperaturæ noxius est: sicut è diuerso qui purus omnino est, nulli non ætati est utilis. Hinc non temerè Auicenna 2. 1. doc. 2. sum. 1. cap. 2. in hunc propè modum scriptum reliquit: Aër quidem optimè temperatus & clarus, cui nihil prorsus admistum est alienæ materiæ, quæ tota substantia spiritus temperaturæ contraria sit, sanitatem non efficit tantùm, sed etiam conseruat. Contrarius uerò effectus producit contrarios. Verùm quò prædictorum exactior habeatur notitia, sciendum est, Aërem pro tuenda bona ualetudine duobus modis esse necessarium: Primo quidem ob spirituum & caloris innati refrigerationem: Deinde uerò ob fumidi excrementi, spiritibus ac calori innato molestiam exhibentis, expulsionem.

nem. Quemadmodum enim externum ignem ſine aëris euentilatione ſuffocari atq; extingui uidemus, ita etiam de ſpiritibus & calore innato imaginari oportet. Niſi enim per aßiduam inſpirationem & tranſpirationem calor naturalis refrigeretur, ac quaſi uentiletur, neceſſe eſt ſpiritum perire: Aëre enim indiget nutriente, conſeruante, temperante, atque depurante ſiue ſegregante. Nutritio ergo, conſeruatio, & temperatio caloris innati fiunt per aëris attractionem. Depuratio per eiuſdem expulſionem. Ac priores quidem fiunt aſperæ arteriæ dilatatione, quam διαστολὴν Græci nominant: ea enim aër frigidus attrahitur, qui uitale robur, unde ſpiritus quoque animalis gignitur, excitat & recreat. Altera uerò eiuſdem arteriæ accidit contractione, συστολὴν Græci uocant, qua certè, quod ex humorum deuſtione in toto animante contractum uelut fumidum eſt excrementum, expellitur. Aër itaq; qui ſic attrahitur, ſi fœtidus & impurus fuerit, calorem innatum atque ſpiritus corrumpit. Hinc etiam intelligi poteſt, facilimè infici corda uenenato aëre. Quare pro tuenda bona ualetudine eligendus eſt aër optimæ eſſentiæ, qui nihil uaporis ſeu halitus alieni in ſe admiſtum habeat, neque turbidus, aut nebuloſus appareat. Qui enim talis exiſtit, humores conturbat, &, ut

antea

antea etiam dictum eſt, animam contriſtat. Sed ſit exquiſitè purus ac liber, qui ex terra plana uel edita uentorum perflatu undiq; luſtretur. Et cui fumi, pulueres, & nebulæ admiſtæ non ſint. Et qui nec ſtagni, nec paludis halitu ſit infectus, nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpiret, qualis circa σάρδεις, & Hierapolin, aliubiq; in multis terrarum locis uiſitur. Nec qui ex cloacis, quæ urbem, aut numeroſum exercitum purgent, uitium contraxit. Nec qui ex animalium, olerum, leguminum, aut prauarum arborum putredine, aut fimo coinquinatur. Nec qui ob ſtagnum, uel flumen uicinum nebuloſus eſt. Nec qui editis undiq; montibus in cauo loco, ſiue ualle cõcluſus nullum recipit perflatũ. Suffocans enim putriſq; eſt, ſimilis ei, qui in domib. quibuſdã eſt incluſus, in quib. ob putredinẽ, et perflatus defectũ, plurimus aceruatur ſqualor ac ſitus. Proinde omni planè ætati noxius eſt, & uitandus, quemadmodum & quilibet incluſus. Hæc ferè Galenus lib. 1. cap. 16. de ſanitate tuenda. In peſtilente tamen ambientis conſtitutione, ob generaliorem putrefactionem, incluſus conuenientior exiſtit: unde per id tempus domi manere, feneſtraſq; occludere oportet, ne qua peſtilens aër ingrediatur: Quòd ſi cui tamen eas aperire placuerit, curandum imprimis, ut ſint uerſus Orientẽ, aut Septentrionem conſtitutæ; idq; fiat à ſole iam aliquot ho-

ris orto. Calor enim ſolis citius irrumpens caliginem atq; putredines aëris diſsipat, omnémque craſsitudinem eius attenuat. Ad poſtremum uerò cauendum etiam, ne uel minimum quidem aër in qualitatibus ſuis tam actiuis quàm paſsiuis, caliditate (nimirum, frigiditate, humiditate, & ſiccitate, excedat. Si uerò talis loco habitationis noſtræ natura defecerit, arte noſtra moliendum erit, ut qualem eſſe expedit, præparetur. Id autem qua ratione fieri poſsit, Galenus libro 9. metho. meden. capite 14. & Auicenna 2.1. doc. 2. Sum. 1. capite 6. 7. 8. & 9. copioſè admodum docent.

DE NIMIA VINI POTATIONE. Cap. XV.

SInocturna tibi noceat potatio ui-
ni,
Hoc tu mane bibas iterum, & fuerit me-
dicina.

Warestu truncken nechten spat/
Trinck frů herwider ist mein rath.

Præceptum hoc loco de ijs traditur, qui ma-nè ob pridianum uini potum ægrotant : nempe ut tum quoque ipsis paulum uini propinetur. Porrò largior uini inuitatio, quæ ultra quàm satis est, ac multam in noctem producitur, ebrietatem nonnunquàm, sæpe sitim matutinam, aliquando uerò immodicam etiam corporis excalfactionem suscitare solet. Siquidem excalfactionem, maximus error est, id manè repetere: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni adderes, oleóque incendium restingueres. Si ebrietatem cum nausea quadam, nihil incommodauerit, si etiam paulum eius manè propinetur. Sic enim facilè uomitus elicietur, uentriculúsque à bile & pituita, cæterisq; prauis ac uitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerabitur, adeóque crapula cum omni eius noxa discutietur. Vomitum enim præstare iuuamentum, ut stomachus à materiebus humoralibus euacuetur, autor est Auicenna 4. 1. capite 13. pro-

batq;

batq; uomitum bis fieri in mense continuis duobus diebus, ex autoritate Hippocratis in libro de diæta salubri, & in libro de insomnijs, nimirum ut secundus dies prioris uomitus reliquias extrudat. Idem 3.1. doc.2. capite 8. non parum emolumenti ex eo consecuturum adserit, si quis semel in mense inebrietur: quo uidelicet per ebrietatem uomitus excitetur, ut qui maximè ab ægritudinibus chronicis, hoc est, longis ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moses Trac. 4. ad Soltanum Babyloniæ hanc sententiam ceu erroneam ijs conuellit uerbis: Nocet, inquiens, ebrietas omnis, & maximè aßidua. Errauit ergo qui esse putauit utilem ebrietatem semel in mense. Quin eadem etiam à Guilielmo Placentino libro primo capite octauo de curatione morborum, & à Gordonio particul. 2. Lilij, capite uigesimo primo, & à Valesco libro primo Philonij capite octauo redarguitur, ut quibus præseruari, quàm curari melius esse uideatur. De uomitu plura infrà capite 107. Si quis ex nocturna uini potatione, propterea quòd bibere illud non consueuerit, oblæditur, huic & manè, quo adsuescat, idem propinandum est: sic enim fiet, ut ex uini sumptione minorem læsionem sentiat. Nam à consueto, ut est apud Hippocratem lib. 2. apho. 50. minor fit læsio. Si uerò nocturnam uini potationem

manè sitis excipiat, ea mendosa est, & curatur quidem sumptione uini, sed magis tamen aquæ. Cæterùm minimè ignorandum hoc loco, ab aßidua & quotidiana ebrietate summoperè omnibus, tam firmum, quàm imbecille cerebrum habentibus, ex æquo cauendum esse. Frequens siquidem ebrietas, quemadmodum 3.1. doc. 2. capite 8. Auicenna testatur, sex morborum genera in humanis corporibus excitat. Primò nanq; iecoris ἐυεξίαν, hoc est, bonum habitum dißoluit.

Ebrietatis incommoda.

Vinum enim immoderatius sumptum calorem eius naturalem uel obtundit, uel resoluit, atq; debilitat, adeò ut facultatem amittat sanguificam, & aquosas humiditates ὕδρωπα efficientes pro sanguine generet. Vel hepar ipsum unà cum humoribus eius adurit: quam sanè rem magna ex parte sequi solet, uel ἐλεφαντίασις, quæ est Arabum lepra, uel mania. Deinde aßidua fumorum è uino sublatione bonam etiam cerebri constitutionem destruit: Calidum quidem phrenitidi, aut maniæ, frigidum uerò epilepsiæ, lethargo, apoplexiæ, aut caro, Arabibus Subeth appellato, obnoxium reddens. Tertio loco neruorum imbecillitas continuatam uini perpotationem sequitur: atq; inde sanè accidit ut bibacibus & frequenter inebriari solitis caput, manus, ac reliqua membra propè omnia tremula efficiantur, idq; non tantùm in

senio, cuius maximè proprium hoc uitium est, sed in cruda quoque uiridiq; senecta, & quandoque etiam in iuuentute. Quarto, frigida neruis uitia, nempè conuulsionem, ac paralysin adducit. Vbi enim immoderatius sumitur uinum, ut quod calidam habeat temperaturam, facillimè eos replere solet. Talis siquidem natura promptè omnia subintrat, præsertim quum non admodum crassam substantiam habuerit. Substantiæ igitur copia uinum neruis hæc adfert mala, Galeno comment. 5. libro quinto aphorismor. teste. Vinum etiam frequenter in uentriculo acescit, unde non minimum lædumtur nerui. Ex defectu præterea concoctionis uinum sæpe conuertitur uel in crudas atque aquosas humiditates, quibus laxati nerui resoluuntur, uel in frigidos, crassos, & glutinosos succos, quibus ijdem obstructi aut distenduntur, aut contrahuntur. Quinto, apoplexiam procreat: pituitoso enim, hoc est, frigido, crasso, lentoq; humore, quem temporis tractu generat, adeò principalißimos cerebri uentriculos una uice & cumulatim replet, ut subitò omnes corporis particulæ motu simul ac sensu destituantur. Sexto uerò repentinam sæpe mortem adfert: locis enim spirationis uini, uel inde generatarum humiditatum multitudine uehementer coarctatis atque impeditis, ebrius stertendo &

dormiendo suffocatur. Hæc omnia Galenus etiam libro 3. de temperamentis, in eum scribens modum confirmat: Vinum inquit, non semper animal calfacit, æquè ut nec oleum flammam accendit, tametsi aptißimum est ignis nutrimentum. Imò si imbecillæ & exiguæ flammæ confertim multũ oleum infundas, suffocabis eam, prorsusq; extingues potius, quàm augebis. Sic igitur & uinum, ubi plus bibitur, quàm ut uinci poßit, tantum abest ut animal calfaciat, ut etiam frigidiora uitia gignat, quippe apoplexia, & paraplegia, & quæ Græci Caros, & comata uocamus, & neruorum resolutio, & comitiales morbi, & conuulsiones, & tetani immodicum uini potum comitantur: quorũ unumquodque frigidum est uitiũ. Hæc ille Quanquàm uerò à nobis hactenus dicta mala uino immoderatius sumpto accepta ferenda sunt, non parum tamen cõferre existimandũ est, si modicè bibatur. Auicenna loco suprà citato quinq; eius recenset commoda. Primo nanq; calore & subtilitate substantiæ, tum conuenienti quoq; & occulta proprietate facilem efficit ciborũ, quibus permiscetur, in omnia membra distributionem: Vnde elegantißimè ab Hippocrate in libro de alimento ὄχημα τῆς τροφῆς, hoc est, alimenti uehiculum nuncupatur. Idq; meritò sanè: neque enim ex uentriculo in uenas, quæ sunt in hepate multa

& angustæ, succus facilè transmitti posset, nisi aliquis ei tenuis & aquosus humor, tanquàm uehiculum, permisceretur. Deinde eadem etiam ratione phlegma incîdit atq; resoluit, meatuum obstructiones aperit, adeoq; naturam ipsam ad excretionem incitat. Tertiò flauam bilem per urinam, sudorem, excrementa, & transpirationem insensibilem, ἄδηλον αἰσθήσει διαπνοὴν Græci uocant, expellit: idq; intelligendum maximè de uino tenui, subrubeo, siue albo, per naturam debili, uel abundè diluto. Potentia enim flauam bilem augent potius, quàm expellunt: quòd insita quadam ui in eam facilè commutentur, & hepar, ultra quàm satis est, calfaciant. Quartò atram bilem, quæ crassa & tardi motus est, per proprios meatus ab hepate ad splenem, & à splene ad os uentriculi nullo negocio deducit, eandemq; è corpore tandem unà cum fæcibus exigit. Quinctiam melancholiæ noxas substantia, temperamento, & effectibus suis contrarijs reprimit ac tollit. Melancholia siquidem tristitiam, timorem, pusillanimitatem, & auaritiam: uinũ uerò lætitiam, audaciam, magnanimitatem, & liberalitatem parit. Quintò medetur omnibus modis seu specieb. lassitudinis, nisi multa extranea caliditas ipsis cõiuncta fuerit. Spiritus enim languidos, tantumq; non exolutos, abundè reficit et recreat, facultates corroborat, et humi

ditates musculis, neruis, chordis & iuncturis insidentes aut eximit, aut certè minuit. Adhæc, in arefactiua laßitudine, re ita postulante, uelociter humectat, præsertim si dilutum fuerit. Præstat præterea & alia quàmplurima commoda. Galeno enim teste lib. 3. de temperamen. ca. 3. omnium celerrimè nutrit: nam ut adsimiletur, mutationem desiderat minimam. Calorem & spiritum naturalem corroborat, totum corpus calfacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat, tristitiam remouet, libidinem incitat, præq; omnibus alijs potibus concoctionem semicrudorum humorum in quauis corporis parte adiuuat, &, ut unico uerbo rem totam perstringam, hominem & anima & corpore reddit uiriliorem: unde abstemij, si cætera æquabiliter se habeant, reliquis sunt effœminatiores.

DE MELIORE VINO. Cap. XVI.

Gignit & humores melius uinum meliores,
Si fuerit nigrum, corpus reddet tibi pigrum.
Vinum sit clarumq;, uetus, subtile, maturum,

Ac bene dilutum, saliens moderamine
sumptum.

Der beste wein dem leib wol nutzt/
Der schwartzfarb wein benimpt den lust.
Trinck messig alten subtiln wein/
Gemischt/klar/springend sol er sein.

Hic docetur inprimis, ex meliore uino meliores humores procreari: neq; id sanè immeritò. Nam quantò præstantior humorum materia fuerit, tantò ex ea etiam meliores humores gigni, rationi consentaneum est. Subiungitur deinde, corpus nigri uini potu torpidum ac pigrum reddi, & ne hoc quidem citra rationem. Nam cùm reliquis sit craßius ac terrenæ naturæ magis particeps, spiritus etiam craßiores inde produci necesse est. Similem esse oportet defluxum subiectæ substantiæ, ut locis suprà aliquoties citatis Galenus autor est. Iam uerò spiritus craßiores corpus grauant, & ad uoluntarios motus perficiendos pigrum reddunt. Tertio loco septem referuntur præcepta de electione uini.

Primum, ut sit clarum: hoc enim utpote subtile, spiritus etiam claros ac subtiles generat.

Secundum, ut sit uetus: Nouum enim siue mustum (si cætera consentiant) facilius inebriat, aluum subducit, colicos cruciatus generat, & alia

Vinum uetus.

quædam adfert incommoda, de quibus infrà ca. 26. Neq; ita tamen hoc intelligendum uenit, ut nobis admodum uetus eligendum uideatur. Tale enim iuxta Auicennæ sententiam 3.1. doc. 2. cap. 8. inter medicamenta potius, quàm potus reponendum est. Maior siquidem ei corporis ad caliditatem & siccitatem alterandi, quàm alendi facultas inest. Alimentum enim quod ex ipso corpori hominum accedit, exiguum est: eò quòd à fæcibus & uiriditate, quibus permistum & confusum fuit, iam repurgatum, seq; ipso calidius quodammodo effectum sit. Vinum nanq;, sicuti lib. 8. ca. 14. de simpl. medicam. facul. à Galeno scribitur, ex secundo est ordine excalfacientium: sed quod admodum uetus est, ex tertio: sicut mustum, quod uocant ex primo. Caliditati eius proportione respondet siccitas.

Tertium, ut sit subtile: tale enim spiritus procreat multos atq; subtiles: cùm è diuerso crassum crassos generet.

Quartum, ut sit maturum, non austerum, siue stypticum. Austerum nanq; uinum, quemadmodum comment. 8. lib. 3. de uic. rat. in morb. acu. Galenus attestatur, excretiones omnes cohibet. Quare lædit ea corpora, quibus per urinas expurgari est opus, lædit quoq; superiora omnia. Sed tamen ipsa astrictionis ratione omnino iuuamentum præstat ægritudinibus intestinorum.

rum. Verùm huiusmodi astrictionem labefactat, exoluitque si aqua temperatum fuerit.

Quintum, ut sit dilutum: Vinum enim cùm diluitur, hoc est, aqua temperatur, remittit fumositatem suam, atq; ob eam rem minus cùm caput grauat, tum inebriat. Sed hoc ipsum de uino subtili potissimùm intelligendum uidetur, Nempe crassum diluendo subtilius ac magis fumosum efficitur, atque ob id citius inebriat. De eo igitur Auicennam intellexisse censendum est. 3. 1. doct. 2. cap. 8. dum inquit: Mixtum uelocius inebriat.

Dilutum

Sextum, ut infundendo quasi subsiliat: & est una de boni uini conditionibus, de quibus ca. 10. dictum est.

Septimum, ut modicè sumatur: Vinum enim modicè sumptum acuit ingenium. Excitat enim uini calor inueniendi uim, quæ torpet nonnunquàm in ieiunis. Extat hæc sententia in lib. de disciplina scholarium, qui Seuerino Boëthio adscribitur, ca. 2. Vinum, inquit, modicè sumptum intellectui uidetur conferre acumen, non autem modicè sumptum rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorē infundit, ad ignorantiã m perducit. Ex omnibus iam dictis colligitur, pro conseruanda bona ualetudine eligendum esse uinum ætate

te

te medium, clarum, rubedine nonnulla participans, odoratum, sapore æquale, ita ut nõ acre sit, nec acutum, neq; dulce, nec fumosum, neq; crassum, neq; subtile nimis, sed ad subtilitatem inclinans, neq; excellenter potens, neq; plus æquo imbecillum, sed medium, natum in colle aperto meridiem spectante, regione inter caliditatem ac frigiditatem temperata. Hæc ferè Auicenna loco citato. Porrò circa uini usum pro ætatis ratione tres notandæ sunt regulæ. Prima, ne pueris detur uinum in potu: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni addas. Quippe quòd haustum & humectat nimium, & calfacit corpus, tum caput halitu replet ijs, qui humido calidoq; temperamento sunt, quale est eiusmodi puerorum. Atqui nec repleri his caput est utile, nec suprà, quàm par est humidos calidosq; fieri: quoniam eò iam caloris humorisq; peruenerunt, ut si paululum utramuis qualitatem auxeris, iam modum excesserint. Cùm autem sit omnis excessus fugiendus, maximè hunc fugere expedit, ex quo non corpori modò, uerumetiam animo damnum accedit. Galenus lib. 1. ca. 15. de sanita. tuenda. Secunda, ut seni detur, quantum citra dispendium ualetudinis ferre queat, hoc est, quantum appetit genuina ac regulari appetentia. Quemadmodum enim ocreæ ueteres, aridæ, & corrugatæ oleo, ita corpora senum uino electo, quale

Vergi. 2. Georg. Apertos Bacchus amat colles, &c.

le est Bellouacense, reficiuntur ac reuocantur. Senibus.n.cùm exangues & frigidi sint, unũ illud maximum commodum ex uino accedit, quòd ætatis frigiditatem ad symmetriam & mediocritatẽ caloris reducat, tristitiam & melancholiam, quibus abundant, expellat, & soporem, quo ferè destituuntur, reuocet: obstructiones item, quibus ijdem obnoxij sunt, tollat. Sanè uinum sicuti pueris alienißimum, ita senibus aptißimum est. Galenus lib.5. de sanita. tuenda cap. 7. Tertia, ut iuuenibus non exhibeatur nisi temperatè. Nam, ut Galenus inquit lib. 1. de sanitate tuenda cap. 15. Neq; iam adultis uinum, nisi modicè sumptum, existimandum est utile esse: quòd uidelicet & ad iram & ad libidinem præcipites facit, et partem animi rationalem hebetem turbidamq; reddit. Cæterùm his ipsis ad bilis excrementa uel mitiganda, uel expellenda, est sanè non inutile: Corpus corroborat, & ingenium ob subtilium et tenuium spirituum copiam exacuit. Plura Plato lib. 2. de legibus, Seneca lib. 2. ca. 20. de Ira, & Galenus in libro, quòd animi mores corporis temperaturam sequantur, ca. 10.

Vinum est lac senum.

DE CEREVISIA.
Cap. XVII.

NOn acidum sapiat ceruisia, sit benè clara.

Ex

**Ex granis sit cocta bonis satis, ac uete-
rata.**

Das bier sei klar vnd alt von korn/
Nicht saur/gekocht von gůtem korn.

Hic quinq; traduntur notæ eligendæ ceruisiæ.

Prima, ut non sit acida: hæc enim uentriculo inimica est. Acetum nanq;, quemadmodum com ment. 39. lib. 3. de uictus rat. in morb. acu. Galenus docet, suapte natura neruos offendit, idq; sane experimentum testatur & demonstrat ratio. Nempe exangues sunt, & ideò frigidi facileq; ab ijs, quæ refrigerant simul & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis. Læduntur præterea & à reliquis perfrigerantibus omnibus: sed substantia aceti, quod tenuium est partium, in eorum mergitur profundum: atque in omnes ita irrumpit partes, ut ne minimum quidem ex

cla

cis illæsum maneat. Sic igitur acetum neruosas offendit partes. Ventriculus autem neruosus est. Ergo &c.

Secunda, ut sit clara: turbida enim impinguat quidem, sed urinarum meatus obstruit, atq; ob id calculosis plurimùm nocet, flatus gignit, difficilem atq; breuem spirationem efficit, & pituitam auget.

Tertia, ut sit cocta ex bonis, ac ualidis, & minimè corruptis granis, nempe ex optimo hordeo, tritico, uel auena: quantò enim grana meliora fuerint, tantò & meliorem inde humorem gigni par est.

Quarta, ut sit bene ac perfectè cocta. Hæc enim melius concoquitur, & naturæ conuenientior existit. Malè uerò cocta, uentris inflationes, tormina, & colicos cruciatus generat.

Quinta, ut sit uetus, & à fæcibus repurgata. Recens enim præterquàm quòd ijsdem malis, quibus malè cocta obnoxia est, stranguriam etiam facit. Plura infrà ca. 46.

DE VSU CERVISIAE. Cap. XVIII.

DE qua potetur, stomachus non inde grauetur.

Dem bier dem maltz oddr farb gebricht/
Das saur oddr jung ist/trincke nicht/
Trincks doch nach not/vnd füll dein kragn/
Nur daß nicht werd beschwert dein magn.

Hic *unicum de ceruisiæ usu præceptum traditur: nempe ut modicè sumatur, neq; ea stomachus prægrauetur, uel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex ceruisia quàm uino deterior est, & diutius perdurat, quòd craßior, concoctuq; difficilior sit, quàm uinum. Fumi nanq; craßiores inde ad caput eleuantur, quàm ex uino: quare tardius etiam discutiuntur. Ex quo sanè loco sequitur etiam, in principio prandij uel cœnæ potum à ceruisia utilius, quàm à uino inchoari. Ventriculus etenim ante cibi sumptionem uacuus & nutrimenti indigus è proximis haud dubiè uisceribus attraxit. Illa uerò, ut copiosè admodum lib. 3. de facul. natu. ca. 13. Galenus docet, nihil præter superfluitates & excrementa retribuisse certum est: quo fit, ut superfluitatibus iam atq; excrementis abundet. Quæ certè potißima causa est, cur in maxima fame Medici cō sulant, ut ante cibi sumptionem uomitus eliciatur: quo nimirùm superfluitates illæ à uentriculo attractæ euacuentur prius, minimeq; cum χυλῷ misceantur. Si igitur in principio mensæ biberetur uinum, quo natura præcipuè delectatur.*

tur, quódque auidißimè ab ea, quæ uisceribus inest, trahendi ui rapitur: superfluitates à uentriculo attractæ unà cum uino in omnia statim corporis membra non sine sanitatis dispendio distraherentur. Atq; ob hoc fortaßis Ioannes Mattheus de Gradi. consilio 90. non in principio solum mensæ, sed in maxima quoque siti, & post quamlibet actionem fortem ac uehementem à uino abstinendum censet: quippe quod ita sumptum incoctum adhuc ac crudum ad neruos facilè penetret, atque inibi in acetum commutetur. Ceruisia uerò utpote craßior, & ad concoctionem pertinacior, non tam auidè rapitur: quare ab ea potus in principio prandij uel cœnæ utilius inchoatur. Ceruisia humores etiam orificio stomachi incidentes abluit, & sitim, quæ ex nimia uini potatione timetur, preterea & quamlibet aliam mendosam, coërcet ac reprimit.

QVAE VICTVS RATIO quolibet anni tempore sit utilis. Cap. XIX.

TEmporibus ueris modicum prandere iuberis,
Sed calor æstatis dapibus nocet immoderatis.

Autumni fructus caueas ne ſint tibi luctus,
De menſa ſume, quantum uis tempore Brumæ.

Im Lentzen iſſs mit mäßigkeit/
Im Sommer wirt dir ſchlemmen leid.
Des Herbstes frucht wünſch nicht vm̃ ſuſt/
Im Winter iſs nach allem luſt.

Hic pro ſingulis anni temporibus conueniens instituitur uictus ratio: Et primò quidem de Vere *agitur.* Verno *ſiquidem tempore modicè prandendum eſt, id eſt, paulum cibo demendum, adijciendumq́; pottoni.* Cornelio Celſo *lib.1.cap.3.* & *Auicenna 2.1.doc.2.cap.6.testibus.* Hyeme *enim ob tẽporis guloſitatem, exercitij paruitatẽ, et reſolutionis prohibitionem, humores crudi, maximeq́; phlegmatici ex temporis proportione generati in interioribus corporis ob ambiẽtis aëris frigiditatem, ſiue* ἀντιπερίστασιν, *adunantur.* Ver *autem ſuperueniens illos eliquat,* & *per totum corpus diffundit:* Quare *natura per id tempus plurimum circa illorum concoctionem occupata eſt.* Si *itaque in uere magna daretur cibi copia, natura impedita à prædictorum humorum concoctione diuerteretur: utpote humoribus,* & *magna ciborum copia plus æquo graua-*

tis;

ta: unde relicti in corpore humores crudi & incocti facilè in membrum aliquod decumbentes ægritudinem inducerent. Quare summopere cauendum est, ut id temporis cibo nonnihil dematur. Ciborum enim diminutio ab ægritudinibus ueris maximè præseruat, Auicenna ibidem teste. Et hoc quidem de adulto & extremo uere intelligendum. Nouum enim hyemi adsimilatur, unde & hyemis ritu per id tempus cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus referto. Corpori nanque in humoribus temperato cibus iuxta caloris innati, atque eius, quæ à corpore fit resolutionis, proportionem exhibendus est: ablata enim causa est diminutionis cibi. Vnde Hippocrates libro 1. apho. 15. Ventres hyeme & uere natura calidißimi sunt, & somni longißimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, unde & pluribus egent alimentis.

Aestatis cibus.

Secundo, de æstate: nempè quòd immoderata cibi sumptio æstate noceat. Siquidem uirtus concoctrix tunc debilis existit: Calor enim innatus, qui omnium operũ naturalium causa est, propter extrinsecus circumstantis caloris excessum, ad sibi affinem extrà protẽditur, atq; ita cõtingit dissolui ac dißipari eius substantiam: ob hoc igitur debilior redditur, quàm ut multũ cibũ

conficere queat, Galen. comment. 15. lib. 1. apho. Vbi minimè tamen silentio prætereundum est, ob maximam humiditatum corporis tam substantialium, quàm nutrimentalium, quæ per æstatem fieri solet, difflationem, plurimum quidem ac crassius alimentum exhibendum esse, si uirtus concoctioni sufficeret. Verùm cùm uno eodemq; tempore multum conficere non sufficiat, parum de eo ac sæpius exhibendum est. Id quod comment. 17. libr. 1. apho. Galenus ijs significauit uerbis: Aestiuo quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinet, sæpius pauca danda sunt, quoniam & pluri egent adiectione, ut qui sunt dissoluti, & uires habeant imbecilles. Idem Cornelius Celsus libro 1. capite 3. sic scribens confirmat: Aestate ut sæpius cibo utendum, sic exiguo est. Quanquàm uerò cibo nonnihil per æstatem demendum est, potioni tamen adijciendum uidetur. Maxima siquidem tum fit difflatio & exiccatio corporis, & calor humidum longè exuperat, unde maior etiam sitis exoritur. Elixis itaq; frigidisq; cibis, ac potione tum multa, tum diluta utendum. Vinum uerò purum ac uinosum, ut quod facilè inflammetur, & uiolento æstu uehementem calorem incendat, uitandum.

Tertio, de Autumno: ut scilicet in eo à pomis ac cæteris autumnalibus fructibus, nimio-

rum uuis, persicis, ficubus, & similibus abstineatur, uel parcè saltem de ipsis assumatur: ob ebullitionem enim quam in corpore et humoribus faciunt, sanguinem nimis fluidum & putrefactioni accommodum generant, idque maximè in uentriculo impuro & corporibus κακοχύμοις, qualia per autumnum sæpius occurrunt: quæ ob id etiam malis corripiuntur ægritudinibus, cuiusmodi habentur inprimis uariolæ, morbilli, & pestilentes. Quod palàm etiam Paulus Aegineta libro 1. capite 53. ita scribens attestatur: Poma in autumno affatim assumere noxium est, ut quæ non copia tantùm obsint, uerumetiam uitiosos procreent humores & inflationes. Etenim præstantissima, nempè ficus et uuæ, flatus pariunt corrumpuntq; cibos, nisi ante alios præsumantur: ita uerò neque inflant neque corrumpunt. Cæterùm quò exactior uictus ratio per autumnum habeatur, unicè hoc omnibus, qui sanitatis tuendæ curam susceperint, cauendum est, quemadmodum libro 4. ad Alman. capite 26. Rhazes præcipit, ne famem uel sitim patiantur, uel cibo una hora repleantur, uel aqua. Vinum autem bibendum est paulò liberius, nō tamen immodicè, ceu in æstate, dilutū: nempè ut corpus humectet, et calorem reprimat. Quod enim aqua immodicè temperatum est, calorem obtundit, inflationes ac inde colicos cruciatus

procreat. Minus etiam eius quàm per æstatem sumendum est. Siquidem natura tunc imbecillior existit, quàm ut magnam uini copiam concoquere queat. Sunt apud Galenũ in libro de cibis boni & mali succi, ca. 3. pulcherrima quædam ac utilissima de horæis fructibus præcepta, quem sanè locum, quia ualde eruditus est, hîc integrum subijcere placuit. Pater meus, inquit, geometriæ, architectoniæ, astronomiæ, arithmeticæ, logistices studijs plurimum ualuit. maximéque omnibus, quibus erat notus, ob ipsius iustitiam, modestiam, bonitatem, ut quiuis ex philosophis, admirationi fuit. Is cùm puer ipse adhuc essem, eam mihi uictus rationem instituit, ut nullis per id tempus obnoxius morbis uixerim. Vbi uerò adolescentiam sum ingressus, ille in agrum rei rusticæ studiosus concessit, ego uerò doctrinæ studijs ardentius quàm cæteri condiscipuli die noctuq; operam dabã. Sed cùm per totum id tempus, quod ὀπώραν uocant, horæis, hoc est, temporarijs uel fugacibus fructibus unà cum æqualibus meis uberius usus essem, adueniente autumno, acuto morbo correptus sum, uenámque incidere opus fuit. Cumq; ergo in urbem pater reuerteretur, ad me obiurgandum se conuertit, eiusq; generis uictus admonuit, quo eodem suadente, usus antea fueram, utque ab illo imposterum minimè discederem, uitarémque

sodalium

sodalium incontinentium consuetudinem præcepit. Tum sequenti etiam anno operam curamq́; adhibuit, ut sobriè uiuerem, atq; horæos fructus cum moderatione gustarem. Atq; ita in eo anno qui erat ætatis meæ undeuicesimus, incolumis uixi. Sed cùm altero deinde anno pater excessisset è uita, ipseq́; unà cum eiusdem ætatis amicis oporæ fructus ad satietatem sumerem, in ægritudinem superiori consimilem incidi, ut tunc quoq; sanguinis mißione opus esset. Deinde uerò uel singulis annis, uel alternis nonnunquam, ad octauũ usq; & uicesimum annum morbo aliquo laborabam. Cumq́; tunc temporis periculum esset, ne ea pars mihi, qua iecur septo transuerso annexũ est, abcessu corriperetur, ab esu horæorum omnium mihi penitus abstinendum proposui, exceptis ficubus uuisq; omnino maturis, quas neq; intemperanter ut antea, sed cum moderatione sumebã. Quã sanè uictus rationem, cùm quidam ex sodalib. natu me duobus annis maior comprobaret, curam ambo adhibuimus, ut exerceremur, cruditatesq́; omnino uitaremus, ob idq́; ad hanc usq; diem multos iam annos incolumes uiximus. Reliqui quoq; ex amicis, qui me hortante exercitatione usi sunt moderateq́; cibum sumpserunt, rectè omnes semper ualuerunt, sed alij quidem à quinto iam & uicesimo, alij ab aliquanto paucioribus annis, ut cuique scilicet persuasum fuit, horæos fructus,

ciboſq́; alios mali ſucci uitari oportere. Hæc ille.

Hyemis cibi parci.

Quarto, de hyeme: Hyberno ſiquidem tempore, Auicenna 2.1. doc. 2, ca. 6, teſte, quantum uolumus, hoc eſt, plus quàm cæteris temporib. edendum eſt. Quod Galeni etiã teſtimonio confirmatur, qui com. 17. lib. 1. apho. in eum ſcribit modum: Hyberno tempore multa quidem danda ſunt propter robur uirium, ſed rarò, quia non ualde multa indigent adiectione laborantes, ut quibus nõ multa fiat euacuatio. Et ratio quidem eſt, quia calor innatus hyeme intenſior eſt, tum quia unitus, tum quia corroboratus διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν, id eſt, iuxtapoſitionem ſui contrarij, nempe aëris frigidi corpora ambientis. De qua plura Ariſtoteles lib. 1. ca. 12. μετεωρολογικῶν. Sed hoc ueritatem habet in robuſtis & corpulentis, non autem in raris & debilibus. In his enim intenſum hyemis frigus non modò nõ corroborat calorem innatum, ſed magis debilitat. Quòd uerò hyberno tempore calor plurimus ſit, innuit Hippo. apho. 15 lib. 1. Ventres hyeme & uere natura calidiſsimi ſunt, et ſomni longiſsimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus eſt, unde & plurib. egent alimentis. Quæ quidem et craſsiora & concoctu difficiliora exhibere licet, eò ꝙ calor intenſior ſit. Vino aũt utendũ eſt tũ meraciore, tũ rubicundiore. Quanquàm uerò

in

In hyeme ob robur caloris innati et fortitudinem uirtutis cōcoctricis, cibi craßiores ac densiores cōueniunt, quia tamē tunc temporis ob phlegmatis abundantiā corpora facilimè replentur & obstruuntur, & parua fit à continente resolutio: tutius est uti cibis inter solidum & rarum medijs: qualis est caro hœdina, uitulina, uerueci-na, luciorum, percarum & cancrorum: Craßioribus uerò, ut bouina, ceruina, porcina, concharum, ostreorum, carpionum, & similium, abstinendum, aut certè cum moderatione utendum: adhibitis semper rebus apertiuis & diureticis, nimirùm petroselino, nasturtio, apio, & exercitio forti. Cæterùm circa uictus rationem pro singulis anni temporibus conuenientem hoc etiam notandum uenit: Quòd autumno quidem melancholicis cibis ac siccantibus abstinere oporteat, hyeme uerò eis uti, quemadmodum sanè æstate humectantibus & refrigerantibus: Vere autem, quòd medij sit temperamenti, mediæ facultatis cibos edere, quemadmodum libro 1. capite 25. de alimento. facultat. Galenus attestatur.

DE PRAVO POTV CORrigendo. Cap. XX.

Saluia cum ruta faciunt tibi pocula tuta,

Adde rosæ florem, minuuntq́ꝫ potenter amorem.

Salb vnd rautten/macht sichern tranck/
Die roß darbei die lieb bezwanck.

Duo traduntur hoc loco praui potus remedia.

Saluia

Primum, Saluia: *cuius folia potibus immersa uitia eorum proprietate quadam tollunt. Peculiarem præterea habent gratiam roborandi cerebrum ac neruos: ijs uerò roboratis, malis fumis ex prauo potu procedentibus melius resistitur.*

Ruta.

Secundum, Ruta: *Huius nanq; folia integra ac citra contritionem ullam potioni imposita, auxiliarem uim contra perniciem eius præstant. Etenim caliditate proprietate sua potus uitia emendant. De ruta, quomodo aduersus uenena conferat, satis dictum est suprà ca.13. Additur in posteriore uersu, quòd flos rosæ superioribus adiunctus, non modò dictam earum uim augeat, sed Veneris insuper appetitum cohibeat atque tollat. Quod sanè de rosis potißimùm intelligendum est, quæ puniceo colore rubent: hæ nanque fragrantia ac styptico suo sapore potus nocumentum remouent.*

DE

DE NAVSEA MARINA. Cap. XXI.

NAusea non poterit hæc quem uexare, marinam
Vndam cum uino mixtam qui sumpserit antè.

Das Meer dir keinen grawen brengt/
So dus vor trinckst mit wein gemengt.

Cùm plerisq; necessitas incidat nauigio per mare proficiscendi, hìc etiam remedia quædam aduersus nauseas & uomitiones, quibus premi solent, qui nauium insueti primùm iam nauigare incipiunt, enumerare placuit: Nempe *si diuites illi fuerint, ut per dies aliquot, antequàm nauem conscendant, uinum suum aqua marina temperent: sin pauperes, aquam marinam absq; mistione bibant. Sic enim fiet, ut nauseas citra ullum negotium euitent. Nam uinum & præcipuè aquosum, quod Paulo Aeginetæ* οἰνάριον *Græcè dicitur, stomacho uomitionibus turbato maximè conuenit. Aqua uerò marina salsa & astrictoria sua ui os uentriculi claudens uomitiones præcidit atq; impedit. Porrò uomitionibus primùm iam orientibus, nec facilè, nec utiliter resistitur: ut quæ omnino magna ex parte præsidio esse soleant cõtra magnas et uehemẽtes ægritudines,*

nimirum

nimirùm elephantiasin, aquam inter cutem, apoplexiam, & stomachi tum frigiditatem, tum inflationem. Siquidem ab his nõ solùm præseruant, sed easdem etiam iam obortas uel curant, uel certè leuant. At si diutius crebriusq; urgeant, adeò ut nauigantes uehementer debilitentur, comestione stypticorũ & acidorum fructuum, cuiusmodi sunt mala cydonia, mala Matiana (hoc est, ut interpretatur Iacobus Syluius, poma syluestria, ut uerò Ianus Cornarius, poma Arantia) & nostra orbicularia poma, quæ Epiroticis malis respondere putantur, uulgo Capenduta, siue pommes de Capendus Gallicè uocatur, & punica siue granata acida, restringẽdæ sunt. Hæc enim os uentriculi corroborant, et humorem sursum repentẽ deorsum reuellũt, ac infernè per uentrem euacuãt, fluentemq; stomachum sistunt. Quin et ipse stomachus ab hisce roboratus fructibus humores ad se undarum exagitatione confluentes reprimit. Apij quoq; semen torrefactum ac in uino potum, confert. Absinthium quoque tam in cibo, quàm in potu sumptum nauseas tollit. Panis igtem assatus, si ex uino aquoso & odoro maceratus ingeratur, prodest. In summa, tota uictus ratio tum ex acidis & uentriculum roborantibus, tum uapores etiam siue fumos ad caput ascendere prohibentibus, constituenda est: In quorum numero & lenticulæ cumprimis in

Vapores stomachi probibentis.

aceto,

aceto, uel succo uuæ acerbæ incoctæ, reponendæ sunt. Plura Paulus Aegineta lib. 1. ca. 56. & Auicenna 3. 1. doc. 5. ca. 8.

DE GENERALI CONdimento. Cap. XXII.

Saluia, sal, uinum, piper, allia, petroselinum,
Ex his fac salsam, ne sit commixtio falsa.

Pfeffer/knoblauch/salbey vnd saltz/
Wein/Petersilge machn ein salß.

Communes recensentur hoc loco materiæ, ex quibus in mensa ἐμβάμματα, hoc est, intinctus, condimenta, siue salsamenta ex tempore parari poßint, si specialia defuerint. Sunt autem eæ numero sex. Et prima quidem saluia est: Ex hac enim fit condimentum in aßatione siue cocctura anserum & porcellorum. Hi nanq; saluia persæpe farciri solent antequàm aßentur: ut nimirum superfluis ac glutinosis ipsorum humiditatibus resolutis atq; dißipatis, saluiæ penitus sibi cùm odorem, tum saporem induant. Saluia tamen post aßationẽ reijcienda & non comedenda est: Quinetiam ruricolæ & plebei homines condimentum

Salsamẽta uaria.

dimentum ex ſaluia conficiunt, quo in anſerum eſu utuntur. Allium enim cum ſaluia contundũt, ut acrimoniam deponat, & uino commiſcent. Secunda, Sal: de quo infrà ca. 52. Tertia, uinum: Quod ſanè extemporale diuitum, uel nobilium condimentum eſt. Nam in ſinapij, aut ueriuti defectu, uinum cum ſale temperatum pro ſalſamento ingerunt. Porrò ueriutum (ut hoc obiter etiam hîc explicetur) Gallicum uocabulum eſt, idem ſignificans quod ὀμφάκιον, quod eſt ſuccus acerbæ uuæ, nondum mattureſcentis. Italicè Agreſto, Officinis Agreſta, Gallicè Veriuſt, et hinc facta Latina nominis terminatione, Veriutũ. Quarta, piper: Eſtq; ruſticorum & agreſtium hominum ſalſamentum: quippe quibus fabæ atq; piſa pipere condita in quotidiano ſint uſu. Quinetiam ex pane toſto cum ceruiſia, ſiue uino, ius nigrum pipere conditum pultis inſtar conficitur, quod ob id uulgato iam ferè ubiq; nomine piper etiam appellatur. Hoc ſuper carnes aut piſces effuſum in delicijs habetur. Quinta, allium: hinc quoq; ſalſamentum ruſtici conficiunt, quod cum omnibus propè cibis ſuis, ſiue aſsi illi fuerint, ſiue elixi, ſiue dulces, ſiue ſalſi, imò uerò & cum induratis ouis eſitant. Allium nanq; tritum cum molli caſeo ac lacte commiſcent, atq; epulis deinde apponunt. Sexta, petroſelinum: Siquidem ex folijs eius contuſis, cumq; ueriuto uel uino albo

Sal cum uino.

Piper.

Allium.

Petroſelinum.

albo commistis, fit salsa uiridis, quæ cum aßis
ferè manditur. Cæterùm silentio minimè prætere
undum hoc loco, quòd pro ratione temporum
sibi inuicem succedentium, tum cibariorum eti-
am, quibus cum apponuntur, salsamenta uaria-
ri conueniat. Calidis siquidem temporibus fri-
gida, aut minima certè caliditate participantia:
econtrariò uerò frigidis calida conferunt. Sal-
samentorum igitur statuenda materia est, in æ-
state omphacium, turiones uitis, acetum, succus
malorum limoniorum, uel citrangulorum, uel
punicorum, siue granatorum, cum sacchâro, stil-
latitio rosarum liquore, qui ῥοδόσταγμα Græ-
cè dicitur, & amygdalis. Quibus tamen inter-
dum serpylli nonnihil ac petroselini ad frigidita-
tis commoderationem addi potest. Temporibus
frigidis aptißima constituetur salsamentorum
materia, sinapi, eruca, zingiber, piper, cinnamo-
mum, caryophyllon, allium, saluia, serpyllum,
mentha, petroselinum, iuscula carnium, uinum,
& acetum, idq́; non acre nimis, sed uini naturæ
propinquum. Temperatis autem temporibus in-
ter caliditatem & frigiditatem media magis con
gruet. Porrò quod ad cibaria ipsa attinet, alia
alijs, quemadmodum sanè coqui non ignorant,
egent condimentis. Carni nanq; ueruecinæ simili
ter & uitulinæ, atq; capreolinæ, salsa uiridis ap
poni solet, in æstate quidẽ ex aceto, et omphacio,

cum

cum paucis speciebus, nempè cum petroselino, zingibere alba, omphacio, & pane tosto, eoq; in aceto uel agresta macerato, sine allij admistione: In hyeme uerò eadem, sed cum largiore specierum copia, pauco allio, optimo uino, & pauca agresta, apponitur. Nonnunquàm uerò sinapium & eruca sufficiunt. Carnibus bouinis elixatis perquàm utile pro condimento est, duntaxat ad usus eorum qui rectè ualent, iusculũ nigrum ex pane tosto, cumq; iure carnium, pauco omphacio, & pipere coctum, quod piperis etiam nomine appellari diximus. Hoc idem et pro suillis non inutile hyberno tempore fuerit. Nihil porrò uetat in principio refectionis per æstatem carnes suillas etiam frigidas cum aceto ac petroselino mandi. Quòd si tamen eædem carnes, nempè bouina atq; suilla, pastillatæ fuerint, hyeme quidem cæpe atq; allium cum exiguo specierum dulcium pondere: æstate uerò ὀμφάκιον sine cæpis, aut paruulas cæpas, sed minuta planè copia, assumere alienum non est. Sin uerò ex carnibus subtilioribus pastillatura constiterit, repudiato per æstatem cæparum usu, lac amygdalarum cum omphacio & exiguo specierum dulcium puluere apponendum est. Ouum etiam conquassatũ cum omphacio in fine conceditur. Hyeme uerò uinum in omphacij locum sufficere, adeoq; species augere operæprecium erit. Cuniculorum & pullorum

rum

um assaturæ conuenit condimentum ex cinnamomo et mica panis, æstate quidē cum omphacio, sed hyeme cum uino. Suillæ carni assatæ per hyemem conueniet liquor, qui inde assando destillauerit, cum cæpis contusis & optimo uino temperatus: per æstatem uerò salsa uiridis, cuius suprà mentionem fecimus, ex usu magis erit. Phasianorum, perdicum, & turturum assaturæ præter salem aliud non requirunt condimentum.

Caponibus uerò & gallinis elixatis non inutile condimentum est per hyemem proprium decoctionis earundem ius cum pauco specierum dulcium puluere, & maximè quidem si saluia, hyssopus ac petroselinum iuri simul incocta fuerint: æstate ius ipsum per se cum momento croci & succo turionum uitis sufficit. Cæterùm pro caponum & gallinarum pinguium pastillatarum condimento, præter exiguam specierum dulcium copiā nihil penitus apponendum est, idq; in fine tantùm, per æstatem quidem cum omphacio, per hyemem uerò cum optimo uino. Pisces uerò tantò calidioribus atque acrioribus opus habent condimentis, quantò craßiore magisq; excrementitia carne & humidiore natura constiterint, concoctuq; pertinaciores fuerint. Eadem in carnibus quoque habenda est ratio. Plura Magninus de conseruanda sanitate, parti. 3. capite 20. & 21.

Piscium salsa.

DE VTILITATE LOTIONIS Manuum. Cap. XXIII.

LOtio post mensam tibi confert munera bina,
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.
Si fore uis sanus, ablue sæpe manus.

Wasch dein hend / underlaß es nicht /
Du reinigst dich / vnd scherpfft dein gsicht.

Duæ hic referuntur commoditates ex lotione manuum à sumpto cibo. Primò nanq; manus ipsas puras atq; mundas efficit: Deinde uerò lumina etiam reddit acuta, id est, uisus aciem excitat. Et hoc quidem non per se, sed ex accidenti. Manus enim instrumenta sunt, quibus purgantur oculi. Quare puras eas atq; mundas esse conuenit. Sed de hoc abundè suprà cap. 2.

DE PANE. CAP. XXIIII.

PAnis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatusq;, oculatus, sit benè coctus,
Et salsus modicè, ex granis ualidis electus.

Ne comedas cruſtam, choleram quia gignit aduſtam.
Et panis ſalſus, fermentatus, benè coctus.
Purus ſit ſanus, non talis ſit tibi uanus.

Dein brod ſei weder warm noch alt/
Geſeurt vnd leicht/nicht one ſaltz/
Von gůtem gtreyd gebachen wol/
Die rind macht dich ſchwartzs gblůtes vol.

Duo circa panis electionem cauenda eſſe, hoc loco præcipitur. Primum, ne actu calidus ingeratur: talis aũt maximè exiſtit recentior et primùm iam è furno extractus. Nã cùm lentorem quendã adhuc retineat, uehementer inflet, uiſceraq; obſtruat, neceſſe eſt: eoq; ad ſanitatem inutilis habetur. Quod 2. Cano. trac. 2, ca. 572. in eum propè

Panis calidus nocium.

modum scribens Auicenna innuere etiam uoluit. Non comedatur calidus sicut est, quando uidelicet è furno extrahitur: huius enim, quemadmodum & reliquorum similium usus, propterea quòd inflet, & immodicè uiscera obsepiat atque obstruat, naturæ aduersus insensusq; est. Hic idem, ut libro 2. de uic. rat. in morbis acut. apho. 34. Hippocrates scriptum reliquit, & loco citato Auicenna confirmat, manifesta caliditate & recenti fuligine sitim facit, celeriterq; uaporosa humiditate saciat, sed suprà suspenditur, & tardè descendit. Vetere tamen (reliquis accidentibus circunsis) facilius concoquitur: est enim humidior: Idq; duobus potißimùm modis cognoscitur. Primùm ex pueris, ferè enim ij maximè eo delectantur, utpote simili. Alterum testimonium ab ætate sumitur. Nam si uetus est siccißimus, qui recentißimus est, eum humidißimum esse oportet. Qui quidem & si uictus salubris rationi ut alimentum minus congruit, odoratu tamen præstantißimus habetur. Valenti nanq; ac suaueolenti uino imbutus & naribus admotus, cor ipsum mirum in modum recreat ac roborat, atq; hac sanè ratione syncope correptis utilißimè adhibetur. Imò uerò & solo eius obfactu uitam prorogari nonnulli memoriæ prodiderunt. Quod proinde à Democrito factum esse, Diogenes Laërtius libro 9. in eius uita ijs testatur uerbis:

Panis odor.

Cùm

ùm iam ex ſenio deficeret, & propinquus uide etur morti, mœrentem ſororem, quòd ille in ce- lebritate Cereris moriturus, ipſa deæ uota exol- uere nequiret, bono animo eſſe iußit, panesq; ca lidos ſibi quotidie afferre, eos igitur naribus rùm admouiſſet, uiuum ſe, dum ea celebritas trãſiret, ſeruauit. Vbi uerò dies illi tranſierunt, tres autem erant, quietißimè ac minimo dolo- re concluſit uitam 109. ætatis anno. Extat ſuper hac re Græcũ eiuſdem Laërtij epigramma tale:

Καὶ τίς ἔφυ σοφὸς ὧδε, τίς ἔργον ἔρεξε το-
σοῦτον,
ὅσσον ὁ παντοδαὴς μήνυσε Δημόκριτος;
ὃς θάνατον παρεόντα, τρί' ἤματα δώμασιν
ἔσχεν
καὶ θερμοῖς ἄρτων ἄσθμασιν ἐξένισεν. Id eſt:

Quisnam tam ſapiens uiſus, qui tale patrârit
Vnquam, quale ſciens omnia Democritus?
Qui per tres tenuit præſentia fata dies, &
Illa recèns cocti panis odore aluit.

Plura hac de re Conciliator differentia 155. et Manardus li. 18. epiſt. 6. Secundum, ne uetuſta te induratus, ſiue mucidus edatur. Naturæ enim humanæ, propterea quòd nimiũ exiccet, melan- cholicũq; ſuccũ generet, pro alimẽto nõ conuenit.

Secundo loco quinq; enumerantur panis e- lecti conditiones. Prima, ut ſit bene fermẽtatus: Siquidem concoctu inter panes, ut lib. 1. de alim.

Panis electio.

facul. capite 9. Galenus attestatur, sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati & pulcherrimè subacti, quiq; in clibano igne moderato fuerunt assati. Porrò qui fermento omnino caret, nemini prorsus est accommodus. Qui uerò parum habet fermenti, hic, iuxta Auicennæ sententiam, ubertim quidem nutrit, sed nisi multo exercitio ac labore fatigetur, qui eo utitur, promptè læditur. Iecoris enim meatus, per quos fertur alimentum, obstruit, lienis imbecillitatem auget, calculos denique in renibus gignit. Secunda, ut sit oculatus, id est, rarus, porosus, & minimum ponderis magna mole nobis præstans: Hinc enim uiscositatem omnem sublatam esse perspicuum est. Parum tamen, si Auicennæ credimus, alit, uentrem excrementis implet, & faciliè per intestina descendit, quemadmodum ille quoq;, qui, quòd ex farina à furfure non separata, et furfure à pura farina non separato fiat, αὐτόπυρος siue συγκομιστός à Græcis, à Galeno uerò πιτυρίας, id est, furfuraceus, & à Cicerone cibarius appellatur. Furfur enim cùm nonnihil facultatis habeat abstersoriæ, meritò intestinis irritatis uelox fit eius deiectio. His autem contrarij quidem sunt panes purißimi, plurimum ponderis exigua mole habentes, omnium uerò panum tardißimè deijciuntur. Tertia, ut plurimum ab artifice sit subactus, & in clibano mediocri-

ter

ter calido bellè percoctus: malè nanque coctus cùm ægrè conficitur, tum uentriculum etiam grauat. Quod Auicennæ etiam testimonio confirmatur, qui loco citato ita ferè inquit: Panis qui non probè percoquitur, plurimum quidem nutrit, sed si quis priuatus, & ab exercitatione alienus, eo uti uoluerit, celerrimè in obstructionis periculum incurret. Huius etiam generis est in patella coctus. Nam partes ipsius intimæ minus bellè elaborantur. Sed de hac conditione abundè suprà capite 9. in tritico dictum est. Quarta, ut mediocri sit sale conditus: dulcior enim obstruit, salsior exiccat, qui uerò in utriusq; excessus medio consistit, si ipsi cætera omnia antè pariter adfuerint, optimum præbet alimentum. Modus uerò salis gustu iudicandus est: qui nanq; in longiori huius mistura offenderit, prauus existit. Quatenus igitur gustus nullū adhuc sensum tristē ex ea mistura percipit, eatenus ipsius copiā augere præstiterit. Quinta, ut ex optimis granis, laudatißimo nimirùm tritico sit confectus: de quo satis superq; dictū est ca. 9. Tertio demū loco præcipitur, ut ab esu crustæ panis, propterea quòd cholerā adustā atq; succos melancholicos generet, abstineamus: quatenus.n. ipsa adusta & sicca est, succū etiam inde genitū adustū et siccū esse oportet. Quod Galeni testimonio cōfirmatur, qui in 4. Hip. li. de ui. ra.

Crustum.

in morb. acut. com. 103. ita scriptum reliquit: Ob assationem ambusta, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem sunt inhabilia, choleramq; pariunt propter eam, quæ his accidit, acrimoniam. Meritò igitur nobiles, qui natura biliosi sunt, utranq; sibi crustam, tam superiorem, quàm inferiorem auferri à pane curant: quos præcellentes Ecclesiarum proceres, atq; delicatiores obsonatricis speculationis magistri imitantur. Deligenda itaq; è pane medulla est: quippe quæ melius, firmius, atq; uelocius, quàm crusta, præstet alimentum. Iis tamen qui sani adhuc sunt, sed uentriculum habẽt humidiorem, quiq; extenuari cupiunt, crusta nonnunquam post alios cibos uesci conceditur: ut quæ præsumptos cibos deorsum subducat, & os uentriculi roboret. Vltimi duo uersus optimi ac saluberrimi panis quinq; notas continent: nempe ut sit probè salitus & fermentatus, ut bene percoctus, ut purus ac sanus, id est, confectus ex granis mundis, & ualidis, ac bona messe collectus, quæ imbrium multitudine uitiata non sint. Quod Auicenna loco citato ijs ferè uerbis innuere etiam uoluit: Oportet, inquiens, ut panis sit mundus, salitus, belle subactus, fermentatus, probè coctus, & hesternus, hoc est, post biduum non repositus. Minimè præterea silentio prætermittendum, quòd maior panis portio ex comparatione semper sumenda sit ad pisces, her

Crusta panis.

bas,

[..]as, & fructus humidiores, quàm ad carnes & oua: rursus ad carnes maior, quàm ad oua, & ad mollia oua copiosior, quàm ad dura. Additio. Tritum in scholis Medicorum est dictum, Differtionem utiq; omnem esse incommodam. Verùm quæ ex pane fiat, pessimam. Quod sanè desumptum est ex 3.1. doc. 2. ca. 7. Auicennæ, ubi inter reliqua sic fermè scribit: Panis impedimentum, ubi non percoquat uenter, maximum censeri debet. Carnis uerò non ita. In stomacho quippe resident diu, onere inprimis molesto, quòd si non concoctus satis, denuq; dilapsus fuerit, hepar præfarcit, ac meseraicas. Caro autē maiorem ducit cum humano corpore similitudinem, proinde ex ea minus prouenit nocumenti, & hepatis, aut meseraicarum præfartio leuior, ac curationi minus minusq; obsistens, imbibentibus membris longè procliuius ob cognationem quandam carnis succum, quàm panis. Hæc Cælius Rhodiginus lib. 5. cap. 36. lectio. antiqua. Sciendum præterea, quòd panis ex farina cribro succreta, & à furfure repurgata, maius ac purius præstet alimentum: furfuraceus uerò, id est, cui furfuris nonnihil commistum est, minimum quidem omnium nutriat, sed facilius, ceu antea etiam diximus, per aluum subeat. De Pane plura Galenus libro primo capite 9. & 10. de alimen. facul. & lib. 5. ca. 8. de sanitate tuenda.

DE CARNE PORCINA.
Cap. XXV.

EST porcina caro sine uino peior ouina,
Si tribuas uinum, fuerit cibus ac medicina.

Ein gůter schweinen brat mit wein/
Wirt dir ein kőstlich artznei sein.
Damit das schwein den schöpß vberwind/
Schweinen gekröß die besten sind.

Priore uersu carnis porcinæ instituitur cum ouilla comparatio: nempe quòd porcina absq; uino sumpta, quàm ouilla peior habeatur. Porrò quòd praua sit ouilla, Galenus lib.3. de alimen. facul.ca.1. ijs confirmat uerbis: Agni carnem habent humidißimã ac pituitosam: Ouium uerò excrementosior est, ac succi deterioris. Hac ipsa tamen suilla, quæ bonũ alioqui succum generat, peior

nor esse, si absq; uino edatur, hoc loco asseritur. Idq; non aliam certè ob causam, nisi quòd & ipsa pituitosam habeat substantiam, quæ quidem uino corrigitur, & ad συμμετρίαν perducitur. Altero deinde uersu innuitur, eandem cum uino sumptã, supra quàm quòd ualentißimè nutrit, facultatem etiam habere ceu medicamenti, ut quæ humectando corpus inalteret. Id quod de porcellis aßis potißimùm atq; apris pulcherrimè apparatis intelligendum est. Cæterùm carnes porcinæ, quæ sale cõdiuntur, ac sole deinde uel fumo exic cantur (quemadmodum apud nos in annum reponendæ, à rusticis ac plebeis hominibus apparantur) ouillis nihilo meliores censendæ sunt, siue cũ uino, siue absq; uino mandantur. Quare de assatis porcellorum carnibus, siue aprugnis hoc ipsum quod hîc traditur, eo uidelicet quo diximus, modo accipiendum est.

Ilia porcorum bona sunt, mala sunt reliquorum.

Ilia siue omasa, id est, pinguiora porcorum intestina cum reliquorum animalium intestinis hoc uersiculo conferuntur: quantumq; ad uictus salubris rationem attinet, aliorum animalium intestinis natura maliò cùm præstantiora, tum suauiora sunt, ut testis est ca.11.li.3.de ali.fac.Gal. Neq; ullius etiã animalis intestinis libentius quàm eorũ

qua

quæ ſanguine referta, uel pinguia admodum ſunt, ueſcimur. Eiuſmodi autem porci cumprimis habentur. Iam uerò & ſanguis ſuillus humidus eſt, & minus calidus, humano maximè temperie ſimilis: ſiquidem & carnes ſuillæ humanis ſunt ſimiles. Cùm itaq; porcorũ inteſtina ſanguine plena ſint, neq; aliud animal ex brutis facilius tum ſaginetur, tum pingueſcat, non abs re inteſtinis eius libentius ueſcimur. De carne ſuilla abundè ſuprà ca.7.

DE MVSTO.
Cap. XXVI.

IMpedit urinam muſtum, ſoluit citò uentrem,
Hepatis ἔμφραξιν, ſplenis generat lapidemq́.

Der moſt den harn verhindert ſehr/
Den maßdarm macht er loß vnd lehr.

Er thůt dem miltz vnd leber schadn/
Darzů dich mit dem stein beladn.

Quinq; referuntur hoc loco incommoda, quæ uini recentis siue musti potum sæpius excipiunt.

Musti nocumenta

Primum *quidem reddendæ urinæ impedimentum est, quod dupliciter sanè intelligendum est. Vel enim craßitudine, quam ex multa terrenæ fæcis admistione obtinuit, usque eò hepar adeoq; renes ipsos obsepit atq; obstruit, ut urina penitus supprimatur: uel certè consuetum eius reddendæ morem ac ordinem immutat: Id quod de mustis nonnullis Rhenensibus ac alijs quibusdam subtilioribus nemini dubium est. Siquidem fæces eorum terrena & nitrosa qualitate prædi tæ sunt, atq; eam ob rem, ubi in uesicam descenderint, ipsam mordicant, urinamq; inordinatè ac præter morem consuetum profundere cogunt.*

Secundum, *facilis ac cita uentris solutio: uiscera enim nitrosa siue salsa fæcis suæ qualitate abstergens ad deiectionem incitat: idq; præstat, primò quidem fæcis acrimonia, deinde flatuum etiam, quos progignit, multitudine, tertiò uerò propterea, quòd ad coquendum sit difficile, ac stomachum grauet: citò deorsum subit, inferioremq;*

uentriculi

uentriculi meatum, qui Græcis πυλωρός, nobis autem Ianitor, & inferius os uentriculi, Barbaris portonarius appellatur, compressum, arctißimeq; coactum & contractum aperit. Quæ causa etiam, cur promptius aluum subducat, potior tamen ea est, quòd nitrosum quippiam ipsi insit, ac tergendi facultas.

Tertium, bonæ hepatis temperaturæ noxa: Hepar enim quemadmodum 3.1. doct. 2. cap. 8. Auicenna confirmat, plurima fæcis cõmistione obstruit, flatuum multitudine debilitat, & dysenteriam hepaticam inducit. Pari modo & καχεξίαν, ac reliquas prauas hepatis ægritudines, diuersas nimirùm hydropis species generat.

Quartum, Splenis ac constitutionis eiusdem offensio: Siquidem hoc uiscus æquè obstruitur musto atq; hepar, imò uerò & duro insuper tumore, quem σκίῤῥον Græci dicunt, haud rarò corripitur.

Quintum, calculi generatio, & potißimùm in renibus: qui colore ruber est, et friabilis. Hunc eam maximè ob causam mustum generare dicitur, quòd substantia constet craßiore, adeoque craßitudine renes offerciat. Et hoc uerè quidem de musto dulcioris uini, cui nitrosæ ac mordicantes fæces admistæ non sunt, intelligitur. Nam cui eæ admistæ sunt, tantum abest à generatione calculi, ut nihil ei magis poßit esse contrarium:

rum: quippe quòd urinam uehementer moue-
at, ac prouocet. Eiuſmodi uerò nonnulla ex
Rhenenſibus inuenias, quæ non modò arenulas
renum per urinam agant, ſed meiere etiam fre-
quentius cogant. Frequens porrò mictio are-
nulas iam adhæreſcentes motu ſuo abſterget
& aufert. Quare &c. Plura infrà capite qua-
dragęſimoquinto.

DE AQVAE POTV.
Cap. XXVII.

POtus aquæ ſumptus comedenti in-
commoda præſtat,
Hinc friget ſtomachus, crudus & in-
de cibus.

Trinckſtu waſſer in deiñ kragen
Uber tiſch/ es kelt deiñ magen.

Aquæ potus noxius.

Duplex noxæ genus inter edendum aquæ po-tum consequi, hoc loco asseritur. Primò nam ventriculum infrigidat, & relaxat, maximeq; o-mnium cibi appetentiam deijcit. Deinde conco-ctionem interrumpens cruditatem generat. Per-dem autem ea potissimùm, ut testis est lib. 7. me-tho. meden. ca. 6. Galenus, ex frigiditate eius o-mnia, cuius culpa & in præcordijs diutissimè m-ratur, & fluctuationes excitat & in flatum m-tatur, & corrumpitur, & ita ventriculi resol-uit robur, sic ut deterius ob id concoquat. Pro-inde eodem in loco Galenus etiam præcipit, ne i-lico post cibum largius bibatur, uidelicet ante-quàm cibus fuerit concoctus. Siquidem innatan-cibi si bibatur, ita ut eos uentriculi corpus pro-pter interpositum humorem non contingat. Quod innuere etiam 3. 1. doc. 2. cap. 7. his fere uerbis Auicenna uoluit: Neq; post cibum multa bibenda est aqua, quæ inter ipsum, uidelicet ci-bum, & uentriculi corpus, separationem faciat, & fluctuationis sensum inuehat. Hoc idem se-quente etiam capite, nempe octauo, in hunc pro-pè modum scribens attestatur: Cùm à comestio-ne natura concoctioni studet, si tantum aquæ ex-haustum prius fuerit, quantum commodæ cibo-rum permistioni sufficit, tum ea quæ succedit a-quæ potio, inchoatam concoctionem turbat atq; impedit. Idem in Canticis sectio. 2. apho. 29. &

30.

30. Aquæ potu in mensa utendum non est, nisi ratione adhærentiæ et tardioris descensus buccellæ. Aqua enim cum cibo sumenda non est. Quem locum Auerrhoes exponens inquit: Causa quidem huius est, quoniam aqua, quæ statim à comestione bibitur, antequam ingestus cibus à uentriculo incalescat, infrigidat, incoctionem impedit, & cruditatem parit. Eadem etiam causa est, cur ingestus cibus uentriculo innatet, neq; eidem adhæreat, nec uniatur, ut ipsum, sicuti par est, conterat. Actio nanq; uentriculi in sumptũ cibum fit cõterendo simul & coquendo. Vnde simile quiddam succedit, quale solet cùm multum aquæ in lebetem feruentem infundimus: nam tum caloris uis in elixando hebetatur. Ita & in uentriculo contingit. Nam & cibi in corpore concoctio elixationi similis est, ut disertè admodum docet Aristoteles libro 4. meteorolo. capite 3. & post eum Galenus libro 3. de facul. natura. capite 7. Exigua tamen aquæ potio, quæ paulatim & quasi sugendo sumitur, ante cibi descensum concedi potest, nempè ut per eam cibi promptius uentrem permeent, & ad inferiora descendant, idq; magis adhuc si sitis etiam molestans ad bibendum urgeat. Exigua enim frigidæ potio eo, quo diximus, modo sumpta uentriculum alleuat ac colligit. Alleuat quidem, quia sitim extinguit, & cibi descensum promouet. Colligit uerò quia par

tes eius in unum cogit. Et hoc ex locis Auicennæ iam citatis satis liquet. Cæterùm notandum, quòd quamuis in depulsione sitis aquæ quàm uini potus magis conueniat, omnibus tamen quæ ualetudini tuendæ sunt consideratis, uinum haud dubiè præferendum est. Nam dato ac concesso, quòd in sitis extinctione (quæ, ex Aristotelis & Galeni sententia, est appetitus frigidi simul & humidi, aut alterutrius) aqua in uniuersum sit melior, quia frigida & humida, naturaliter tamen in cibi permistione, & eiusdem ad omnes corporis partes delatione, uinum præstantius habetur. Siquidem facilius cùm propter substantiæ tenuitatem, tum actionis celeritatem cibis permiscetur. Quinetiam natura eo magis delectatur, adeóque citius attrahit & alijs cibis permiscet: idque eò excellentius etiam, quòd hæc mistio per modum quendam fiat ebullitionis, quam uinum utique, cùm sit potestate calidum, adiuuat: aqua uerò ob innatam frigiditatem turbat atque impedit. Et sic omnibus perspicuum fit, uinum in ciborum tum permistione, tum delatione aquæ præferendum esse: quippe substantiæ tenuitate et genuina caliditate promptè permeat & penetrat. Nam quæ calida simul et tenuia sunt, facilè penetrant: quo fit, ut uinum etiam, quàm aqua, magis ad omnes corporis partes deducat. Aquæ nihil inest pote-

Aqua sitis extinguenda.

state

state calidi, nihil substantiæ aëreæ, nihil igneæ: unde tardiuscula sit, & plurimum temporis moretur, adeoq; omnem cursum impediat necesse est. Adsignatur præterea et alia ratio, cur aqua uino in potu sit postponenda: nempè hæc, quòd aqua cùm per se neq; concoquat, neq; nutriat, alimenti tamen nutritionem uel maximè impediat. Atq; inde sanè cibi omnes, quantò aqueæ naturæ magis participes sunt, tantò minus nutriunt. Vinum igitur commodius cum cibo bibitur, quippe quòd non solùm non impediat nutritionem, sed multum etiam iuuet: Maximè enim celerrimeq; tum nutrit tum instaurat, quemadmodum suprà ca. 8. & 11. abundè ostendimus. Insuper & hoc notandum, quòd Aquæ potio, Auicenna 3.1.doc. 2.ca 8 teste, non inter edendum modò, sed in alijs quoque certis quibusdam uitæ studijs noxia existit. Et primò quidem, si ieiuno stomacho sumatur: tunc enim liberè ceu nullo retinaculo præpedita ad principaliora membra penetrans insita sua frigiditate calorem innatum aut extinguit, aut certè debilitat. Et hoc potissimùm in homine uerè ieiuno. Nam ebrio maximum quandoque leuamen adfert, neq; ipse quicquam inde læsionis percipit, si ieiunus aquam bibat. Idq; eam maximè ob rē, quòd ieiunus ebrius non sit omnino ieiunus, aut stomacho uacuo, sed nōnullas etiā tū retinet hesternæ crapulæ reliquias: eas igitur, cùm

Aqua crapulæ confert.

nitrosa qualitate prææditæ, ac ob id perquàm molestæ sint, aqua contemperans stomacho absterget: qui etiam uapores ad caput tendentes deorsum reuellit, ac totum uentriculi habitum in pristinum quodammodo statum reponit, corroboratq; , ita ut alimentum rursus appetat, contineat, & concoquat. Secundò, si ab exercitatione uehementiore, aut statim à coitu sumatur: tunc enim pori corporis aperti, ac robur nonnihil dissolutum est: aqua igitur in profundum penetrans calorem innatum aut extinguit, aut certè deteriorem reddit. Tertiò, si mox à balneo sumatur: idq; eis potißimùm qui uacuo uentre loti fuerint. Siquidem cutis ipsorum laxata iam, & meatus immodicè aperti sunt: quare aqua, ut dictum est, liberè ac citra ullum obstaculum penetrans in summum uitæ discrimen perducit. Hinc est quod Auicenna 6.4. trac.1. Sum. 2. ca.11. ita ferè scriptum reliquit: Ex aqua frigida, quæ ieiuno stomacho, aut illico post balneum, siue coitum bibitur, bonæ temperaturæ corruptio & ὑδροώπισις timenda est. Quartò, si deprauatæ sitis, quæ ebrijs sæpe, ac alijs quibusdam uentri ac gulæ seruientibus media nocte aut summo mane oboritur, depellendæ gratia sumatur. Frigidæ enim potu tum cōcoctio impeditur tū resolutio ac dißipatio uini potētis, uel salsi aut biliosi humoris in ore uentriculi contenti, prohibetur.

Quo

Quo fit, ut sitis aquæ uehemens statim urgeat, & tẽporis spacio magis augeatur. Proinde hæc sitis somno tutius placabitur: per hunc enim humores prædicti sitim excitantes cõcoquuntur et descendunt, ideóque ut subindè cesset sitis necesse est. Quòd si uerò sitis uehementior fuerit, quàm ut frigidi aëris inspiratu, aut oris collutione sedari poßit, aquæ frigidæ potu restinguenda est: nam melius est concoctionem aliquantisper impediri, quàm multa siti uentriculum accendi, præsertim ex meraciore uino. Aqua igitur frigida ex uase stricti orificij, siue gracilis colli bibenda est, ut plurimum temporis moretur in orificio stomachi, ualentiusq; sitim mitiget: ac de ea sæpius etiam, sed paululum sumendum est, ne concoctio penitus excludatur. Quintò, generaliter ac communi ratione sanis obest, si multum aquæ frigidæ bibant: Calorem enim innatum extinguit, pectus offendit, ciborum appetentiam deijcit, & neruosis omnibus aduersatur partibus, ut testis est lib. 5. apho. 18. & 24. Hippocrates. Prudentißimè igitur monuisse uidetur, quisquis ille fuerit, qui ita cecinit:

Vina bibant homines, animantia cætera fontes,
Absit ab humano pectore potus aquæ.

Veruntamen aqua temperatè frigida appetentiam amissam reuocat nonnunquàm, non per se quidem, sed ex accidente. Ventriculum nanq;

ac unà uillos eius in unum cogendo firmat ac roborat.

DE CARNE VITVLINA. Cap. XXVIII.

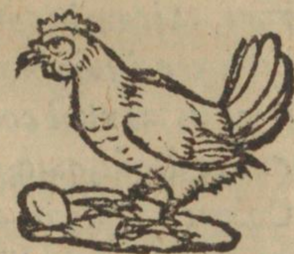
SVnt nutritiuæ multum carnes uitulinæ.

Kalbfleisch thût fûttern wol den leib/
Darzu die folgenden vögel schreib.

Laudibus hic efferuntur carnes uitulinæ, eò quòd alimentum corpori suggerant non mediocre: Et hoc satis ex Auicenna constat. Nam 3.1. doc.2.ca.7. inter cætera præcipit, ut cibus Sanitatis tutelæ conueniens sit talis, quales sunt carnes, & propriè hœdorum, & uitulorum lactentium paruorum, et agnorum anniculorũ: ut quæ consimilis ferè sint naturæ, et facilè in sanguinem commutentur. Galenus quoq; lib.3. cap.1. de aliment. facul. Carnes uituli lactentis, sex uel octo hebdomadarum, assatas, ut optimas tum ad coquendum, tum ad succum bonum generandum, tum ad nutriendum, commendat. Sed de his abundè dictum est suprà capite 7. Ideo non est cur hic plura referantur.

DE AVIBVS ESVI APTIS. Cap. XXIX.

Sunt

SVnt bona gallina, & capo, turtur, sturna, columba.
Quiscula, phasiades, merulæ, simul ortygometra,
Perdix, frigellusq́; ὦτις, tremulusq́; amarellus.

Agitur hoc loco de præstantia alimenti, quod ab auium genere sumitur: enumerantur autem quatuordecim, sed ita quidem, ut inde & reliquarum iudicia facilè colligas.

Prima, *gallina est, quo nomine non solùm gallinæ iuuenes mediocriter pingues, sed galli etiam gallinacei hoc loco intelligendi ueniunt. Siquidem horum omnium caro (ut copiosè admodum differentia* 68. *Conciliator ex Haly, Auenzoari, Auerrhois, & Mesuæ sententia probat) alimēti est inter aues optimi: quia facilè in sanguinem uertitur, & parum excrementosa est. Caro aūt gallinarum est melior quàm gallorum, nisi sint castrati.* Nigrarū *quoq́;, et quæ nondū pepererunt, est melior & leuior, ut gallorum, qui nondū coïe*

Gallina.

runt. Miram in corpore obtinet cùm ipsius temperamenti, tum humorum æquandorum facultatem. Iis maximè conuenit, qui uitam in ocio ac quiete degũt, quiq; leuiori ingenio ac mente sunt. Colorem uiuidum comparat, uocem clarificat, genitali semini adijcit, & cerebri substantiam auget. Iusculum eorum optima leprosis medicina est. Ad hæc gallorum cum gallinis nondum coëuntium testes, deperditas in morbis uires mirificè restituunt: quam ob causam hecticis, & marasmo laborantibus, morborumq; diuturnitate macrefactis utiliter exhibentur. Insuper et semen prolificum suppeditant, & Venereas roborant uires. Decrepitorum autem præcipuè gallorum caro nitrosa & salsa, cibo inepta, medicamentosa est iure suo maximè: potißimùm uerò gallorum ruforum, qui ad motum sint alacres, ad coïtum ardentes, ad dimicandum fortes, obesorum & macrorum medij, quoq; uetustiores, eò magis sunt medicamentosi. Plura Mesues lib. 2. de medicam. simplic. purgan. distinc. 1. cap. 23. Simeon Sethi in Syntagma. et Auicenna 2. Cano. ca. 296.

Capus. Secunda, Capo siue capus: hoc nomine semimarem gallum uocant, cùm fuerit castratus: sicuti à M. Varrone lib. 3. ca. 9. & Columella lib. 8. cap. 2. de re rustica traditur. Hic enim in cibis gratior est, utpote remoto Veneris usu pinguior

atq;

...q; salubrioris alimenti redditus. Quare cum ...oluptate assumitur à uentriculo, ac facilius con...oquitur.

Tertia, Turtur: huius quoq; caro cibis an...umeranda est nulla omnino ex parte damnan...is, qui neq; tenues, neq; craßi sunt, sed ueluti in ...υμμετρίᾳ, omnisq; excessus mediocritate con...stunt. De ea Galenus ca. 7. libri de attenuante ...iæta, in hunc scribit modum: Qui non exerce...ur, mandendæ ei erunt modicè non modò galli...æ, sed columbæ etiam, ac turtures, tametsi tur...ur temperamento est sicca, & potißimùm quæ ...n montibus degit, itaq; uesci quis poterit eis in...oxiè: recens tamen nõ turtur modò non est man...enda, sed nec perdix, nec alia omnia, quæ car...nem habent moderatè siccam, sed ubi unum diem ...d minus suspenderis, ita demùm mandas licet. ...Porrò palumbes, præterquàm quòd carnem ha...bent columbis, & perdicibus, & turturibus du...riorem, difficilem etiam ad coquendum & ex...crementitiam habent. Perdices uerò, ac turtu...res, neq; durißimas habent carnes, neq; concoctu difficiles, neq; prauo succo uitiosas, sed & ipsa...rum durities, si mortuæ uno die asseruentur, fa...cilè uincitur, fiuntq; friabiles omnino atq; incul...patæ. Alimentum enim corpori dant laudabile, sanguinemq; minimè uiscosum generant, & craſ...si ac tenuis medium. Proinde quibus salubris ci...

Turtur.

bus curæ est, eos, ut arbitror, his uti conueniet. Hæc ille. Plura Galenus in libro de cibis boni & mali succi ca. 5. & Rhazes aphorismo. lib. 3. aphor. 17.

Sturnus. Quarta, quorundam opinione sturnus est, quem ψάρον Græci uocant: auis nigra, albis maculis distincta, magnitudine merulæ. Eius generi proprium cateruatim uolare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus, sicuti ab Aristotele lib. 9. ca. 26. de historia animalium, & à Plinio lib. 10. ca. 24. traditur, Germanicè ein Spräe oder Staar. Galenus lib. 6. cap. 16. de sanitate tuenda, inter perdices, attagenas, merulas, & turdos, quæ quidem boni succi esse ab omnibus existimantur, sturnos etiam commemorat: cùm tamen à multis illaudabilis esse alimenti iudicentur: quippe qui melancholicum atq; uitiosum generent succũ, & cicuta, quæ uenenũ esse ab omnibus statuitur, uescantur, ut est apud Galenum li. 1. ca. 2. et li. 3. ca. 17. de simp. medi fac. Huic obiectioni Aloïsius Mundella sic occurrendum putat: Nempe Galenum in 6. de sanita. tuen. in calculi renum uitio sturnos tanquam tenuis alimenti approbasse, itemq; palumbes & passerculos, qui in turribus nidificãt, πυργίτας Græci uocant: Vel Sturnos non ita fortasse improbi succi esse, præsertim iuuenculos, ut uulgus putat: quædam nanq; sunt animalia,

, quæ adhuc in tenella ætate existentia, boni succi, ut uituli & hœdi: si uerò annosa fiat, aui. Hæc enim, ut ait Galenus lib. 3. de alimen. cul. ca. 1. & concoctionis, & boni succi, & nutritionis laude carent. Multo autem magis Galeno credendum est, quàm uulgo ita inconsultè aliquam generalem proferenti sententiam. Neq; etiam quòd ueneno pascantur ab horum esu abstinendum est. Nonnulla enim animalia sunt, quæ licet uenenis quandoque nutriantur, boni tamen sunt succi, quemadmodum de sturnis iam commemoratis constat. His enim cicuta nutrimentum est, homini medicamentum. Siquidem sturnorum natura cicutam in substantiam suam uertere potest, quod hominum non potest. Sunt tamen quibus Starna hoc loco magis arrideat, ut per eam auis accipiatur grandiuscula, magnitudine anseris, colore cinereo, cuius caro succi sit laudabilis, præsertim iuuenculæ. Atq; ita sanè Rhazes lib. 3. ad Almansorem ca. 10. intellexisse uidetur, ubi hanc reliquo auium generi præferens in hunc modum propè modum scriptum reliquit: Starnæ caro inter aues leuißima, atque his, qui attenuante uictus ratione delectantur, conuenientißima inuenitur. Vel per Starnam auis forma & magnitudine pusillæ perdicis intelligenda est. Sic Rabbi Moses accepisse uidetur, ita ad Iudæos inquiens: Pari modo nec starnæ domino nostro

Starna.

conuenire

conuenire putandæ sunt: quia uentrem constrin-
gunt. Sed hanc proprietatem alij perdicibus ad-
scribunt. Nam carnes earum, sicuti à Simeone
Sethi & Rhaze loco paulò antè citato, asseri-
tur, uentrem sistunt. Quinetiam Baldachus qui-
dam non contemnendus autor starnas mirificè
commendans tabula 15. de rebus non naturalibus,
ita ferè scribit: Starnæ, phasianorum, ac perdi-
cum naturæ propinquæ sunt, & secundum ordi-
nem sese in temperamento & subtilitate habent.
Præstantissimæ enim sunt starnæ, mox phasiani,
deinde perdices, ut quæ reliquis excellentius de-
siccent. Docet præterea Ioannes Michaël Sa-
uonarola, ab harum trium esu abstinendum esse
tum ijs, qui quamlibet actionem fortem ac uehe-
mentem obeunt, tum sanis etiam: ut si quando
morbus aliquis inciderit, habeant quod ultra cõ-
suetudinem ad edendum inuitet.

Columba

Quinta, columba: auis uulgo nota, quæ cùm
biliosam admodum habeat carnem, sanguinem
moderato crassiorem & calidiorem necessariò
gignit: atq; ob id febres nonnunquàm facit. Qua-
re in pastillis potius cum aceto, aut omphacio,
& coriandro præparata, quàm assa mandenda
est: ita nanque exuperantia caliditatis eius ad
συμμετρίαν commoderationemq; reducitur.
Renes frigiditate dolentes iuuat, semini genitali
& sanguini adijcit: sed caput atq; oculos lædit.

Quine-

…nimetiam lepram, si frequentius usurpetur, ge… rare fertur. Non minimum uerò reliquis pulli… …s uolucres tum succi probitate, tum conco… …onis facilitate præstant. Inuolucres enim ca… …lum ac humidam habent carnem atque excre… …ntitiam, & maximè domestici. Ex columbis …m, ut Oribasius tradit libro 4. ad Eusta… …ium cap. 1. agrestes domesticis præstantiores …t: & omnino agrestia domesticis præcellunt. …ctiores quoque pulli sunt per Ver & Autu… …num, quàm per Aestatem atq; Hyemem exclusi …q;. Porrò antiquæ & annosæ non solùm co… …ubæ, uerùm & turtures, tum ob caliditatis & …itatis excessum, tum uerò & coctionis diffi… …tatem uitandæ sunt. Plura Simeon Sethi in …tag. Rhazes lib. 3. cap. 10. ad Alman. Aui… …na lib. 2. Cano. ca. 133. & Auerrhoës lib. 5. col… …taneor. ca. 32.

Quiscula, Coturnix.

Sexta, Quiscula: uulgare nomen à sono fi… …m. neoterici Qualeam uocant: Latinis (ut Fe… …s ait) dicta est Coturnix itidem à uoce, à qua …ltis auibus nomina indita sunt, ὄρτυξ à Græ… …appellatur, Germanicè ein Wachtel. Caro …s, iuxta Auerrhois sententiam, temperata est, …caliditatem tamen paulò propensior, ac te… …s substantiæ, optimiq; succi: quare sanis, ac ijs …i conualescunt, alimentum est ad bonam uale… …dinem accommodatißimum. Verùm Psello,

Isaaco

Isaaco, atq; alijs quibusdam non aspernandis Medicinæ scriptoribus Coturnix auis est, tum ad concoctionem, tum ad succi bonitatem inhabilis, ut quæ & ueratrum comedat, & morbo Comitiali corripiatur: unde Auicenna 2. Cano. cap. 154. ab eius usu suadet abstinendum: ueluti à tetanum & spasmum inducente. Vbi notandum tamen, Auicennam non ob id solùm coturnicis cibum improbare, quòd elleboro nutriatur, sed etiam quòd talis facultas spasmum ac tetanum generandi, illius insit substantiæ. Hac ratione igitur Galli coturnices cum molli ac pingui caseo pastillatas edere consueuerunt. Potest etiam per coturnicem intelligi alia quædam auis perdice aliquantulum maior, genis, rostro, & pedibus rubeo colore, reliqua uerò pennarum facie ad leucophæum uergente, quæ Italorum uulgo Coturnix appellatur: estq; de Alpinarum uolucrum genere, & in syluestribus, & frigidis locis, montibusq; uersatur & degit, neq; ab Italicis regionibus unquam recedit. Cuius auium speciei apud ueteres fuerit, nondum satis compertum habetur: sed ex gustu, & odoratu, & loci natura, in quo continuè commoratur, & ex ijs quibus pascitur (nam illa grati admodum sunt odoris) boni & laudabilis esse alimēti iudicāda est, et propterea in cibis meritò expetenda. Quo sanè modo Rhazes etiam lib. 3. ca. 10. ad Al. coturnicē accepisse uidetur

cum

...inei secundum post starnam bonitatis locū tri...t. De utraq; coturnice cùm plurima, tū cogni...pulcherrima habet Aloisius Mundella epist. 6.

Septima, Phasianus: quem à Phaside amne apud Colchos, ubi primùm cognitus est, ita nunc ...parunt. Hæc est decantata omniū libris auis, ...ā primam ferè in mensis esse iudicant propter ...rnis bonitatem, à qua medicinæ professores ue...i à scopo de temperamentis ciborū iudicia au...icantur: succi enim probitate & iucunditate ...gè cæteris antecellit, neque solùm ad uictus sa...ris rationem, uerùm ad robur quoque conci...ndum accommodatißima est. Caro enim iuuen...i ac pinguis conualescentibus & morborum ...turnitate macrefactis optimus cibus est. Sed ...nimium atque immensum precium principum ...ntaxat mensis atq; magnatum dicata est. Me...nit Phasiani Galenus li. 3. de alim. facul. ca. 18. ...inquiens: Caro Phasianorum, quod ad conco...onem, et nutrimentum attinet, gallinis est simi..., uoluptate tamen in edendo superat: et siccio... cōstat temperamento, ut qui in ficciore degat ...re, et magis exerceatur. Lege plura de hoc a...d Simeonem Sethi, et Rhazen aph. li. 3. aph. 13.

Phasianus.

Octaua, Merula: quæ quidem auis ...t nigro pennarum colore, rostro rutilo, ... sturni magnitudine. Κόσσυφος à Græ...is dicitur, Germanicè ein Amssel / odder Merls.

Merula.

Merle. Quanquam uerò hæc à Galeno, Oribá
sio atq; Aegineta inter optimi succi alimenta con
numeratur, carnem tamen, quàm perdicis & at
tagenis est, duriorem obtinet. Quare & ipsa iu
uencula ac pinguis mandenda est. Turdi quoq
& reliquæ id genus auiculæ montanæ omnes in
hanc classem referendæ sunt.

Ortygometra.

Nona, ὀρτυγομήτρα: ea auis est turturi
magnitudine, pennarum colore nec quicquam
coturnice differens, rostrum longius est & acu
tius, crura pedesq; satis etiam præ corporis spa
cio longos obtinet, quinetiam frugiuora est, &
aduena: antequàm coturnices haud uspiam aud
as, neq; coturnices te amplius uisurum speres, ub
hæc audiri desijt. Vox mirifica est, coaxantium
ranarum clamori non absimilis, nisi quòd subtili
or multò & acutior sit. Caro eius optimum gi
gnit succum, ubi per diem suspēderis. Gylbertu
Longolius in eruditißimo suo de auibus Dialog
eandem esse putat cum cynchramo, quem Screc
cum Germanicè, id est, ein Schmertze ode
Screcke nuncupamus. ὀρτυγομήτρα auten
Græcis dicta est, quòd coturnicibus per mari
terrasq; aduolantibus dux & rex itineris esse s
leat, ab ὄρτυξ, id est, coturnix, & μήτρα, id est
matrix. Plura Aristoteles lib. 8. ca. 12. de histo
ria animal. Plinius lib. 10. ca. 23. natural. histo. S
linus ca. 18. & Athenæus lib. 9. deipnosoph.

Decima, Perdix: huius quoq; caro medij ſe- temperamenti eſt, et concoctu facilis, probũq; ſuccum gignit, præſertim ſi non illico poſt occiſionem, ſed unum ad minus diem ſuſpenſa comedatur. Sic enim quod durũ in ſe cõtinet, abijcit, & friabilis redditur, quemadmodum ex Galeno paulò antè oſtenſum eſt. Sanguinem copioſum ac tenuem generat, adeoq; craßiorem, ſi fortè in corpore inuenerit, extenuat: idq; alæ potißimùm præſtant: quæ ut in reliquo auium genere, ita in hoc quoque facilius concoquuntur. Et uno uerbo, optimæ quidem alæ ſunt auium iuuenum ſaginatarum, peßimæ uerò macilentarum & antiquarum. Alimentum autem perdicum optimum eſt ijs, qui ſe non exercent, & qui uitam degunt ocioſam, quiq; imbecilliores et inualidi ſunt, tum etiam attenuante uictus ratione aſſuetis, et hydropicis, quiq; humido ſunt uentriculo: uitioſos enim et corruptos ipſius humores conſumit atq; abſterget. Memoriã aßiduè manſa corroborat, impinguat, ſemen auget, & uenerem ſtimulat, ſed uentrem cohibet: unde accõmodatißimũ diarrhœa laborantibus fit eduliũ, ſi aſſa cum aceto ingeratur. Medulla cum uino præſumpta ictericos ſanat. Iecur comitiali morbo correptis auxilio eſt. Fel quoq; ſuffuſionibus oculorũ à principio mirificè prodeſt: facit et ad ipſorũ hebetudinem. Si tempora ſingulis menſibus eodẽ felle per-

Perdix.

ungantur, memoriæ confert. Plura Galenus libro 3. cap. 18. de aliment. facul. & lib. 8. ca. 2. metho. meden. & Simeon Sethi in Syntag.

Frigellus

Vndecima, frigellus: Ea ex turdorum genere auis est: cuius Aristoteles libro 9. cap. 20. de historia animalium tres constituit species. Vna uisciuora, quæ nisi uisco & resina non uescitur, & magnitudine paulò minor quàm pica est: Germanicè ein Krammetuogel. Altera pilaris, quæ sonum ædit acutum, et magnitudine merulæ est. Vulgo ein Drossel. Tertia, quam iliacam uocant nonnulli, minima inter has, minusq́; maculis distincta, à Germanis ein Weintrossel nuncupatur: de quo sanè turdo intelligenda sunt, quæ de frigello hoc loco dicuntur. Hic utrinq; iuxta oculos, & in pectore & in ipso alæ flexu, intus & foris maculas habet latiusculas, rubras. Primum genus non nisi hyeme apud nos cernitur, aut si uideatur, rarum est. Secundum per totum annum apparet maculoso ualde pectore, & cantus sui gratia à multis in caueis alitur. Tertium per æstatem apud nos nusquam uidetur, sed uindemiæ tempore atque instante hyeme primùm cernitur, adeóque ob id frigellus, nempè quòd aduentu suo frigus instare prænunciet, nominatur. In uineis potißimùm reperiuntur, ac dulcium uuarum esu sæpius inebriantur, uelociter uolant, & optimi sunt succi, præsertim circa festum omnium

mnium

omnium Sanctorum. Lege Guilielmum Turnerum in libello de auibus.

Duodecima, Otis: quæ & ipsa in cibis gratissima atq; optimi succi est, nempè ex syluestriũ gallinarum genere: Gybertus Lon. eam esse adserit, quam bonosam uulgo, Germa. ein haselhůn nuncupamus. De qua Galen. li. 3. de alim. fac. ca. 19. et Athenæus li. 9. deipnos. Sunt tamen quibus orex hoc loco magis placeat, ut gallina phasiani per eam accipiatur. Alij uerò gallinam aquaticã interpretantur. Siue igitur gallina sit aquatica, siue phasiani, caro eius bonum gignit succum.

Otis.

Decimatertia, Tremulus: quæ quidem auis est fusco pennarũ colore, magnitudine quàm gallina minor, uelocißimi uolatus, altè uociferans ac clamosa, in cuius capite crista plumea, ex earũ auiũ genere, quas σεισοπυγίδας Græci uocant: caudã enim cùm pedib. incedit aßiduè quatit, et ob id tremulus uocatur. Semper ferè iuxta maria uersatur: ne quis paruã illã auiculã longæ caudæ, quæ codatremula uulgo, siue motacilla, et Germa. ein Bach oder wasser Steltz dicitur, per tremulũ hoc loco intelligẽdam putet. Huc etiã referri posset (si non eadẽ est) auis quædã cornice minor, plumis ferè uiridibus et nigris per totum dorsum, caput, & collum: uentre albo, longa & semper erecta in capite crista plumea, alis obtusioribus, et inter uolandũ magnum strepitũ

Tremulus.

edentibus, unde & uannellus à barbaris dicitur, clamosa admodum & querula: quæ aquis uernium gratia, quibus solis uictitat, appropinquat, sed ipsas non ingreditur, in planis et locis erica consitis plurimum degit. Theutonicè ein Kywitz.

Decimaquarta, Amarellus: auis aquatica, forma perinde ac anas, sed minor: ab Aristotele lib. 8. ca. 3. de histo. anima. Bosca appellatur, Germanicè ein Schmehlente. Illud porrò nosse in uniuersum expedit, quòd præstantius alimentum ab ijs sumatur auibus, quæ uolatu magis nituntur, celeriusq; uolant. Et quemadmodum prædictarum auium caro concoctu facilis, & ad bonam ualetudinem accommodatißima, sic è diuerso quarundam excrementitia est ac mali succi, multoq; ad coquendum difficilior, atque inæqualis temperamenti: cuiusmodi inprimis existit pauonum, anserum, gruum, malardorum, & quotquot oblongum habent collum, ac rostrum, inqué paludibus nutriuntur. Huc, quod ad succi prauitatem attinet, passeres etiam referendi sunt, qui in turribus nidificant, pyrgitæ appellati: nam & calidißimi sunt, & longius à temperamento recedunt, ac durius alimentum dant, uenerem q; impensius stimulant. Circa electionem uerò alimenti, quod ab auium genere sumitur, sciendum est, iuxta diuersas

Amarellus.

præstan-

præstantioris alimenti proprietates (si eius, quod nutritur, sanitatem uel robur spectes) carnes uariè laudari. Sic Galenus ad facilem concoctionem & subtilitatem respiciens, bonitatis palmam perdicibus attribuit: Rhazes & Isaacus ob leuitatem & subtilitatem starnam prætulerunt: Idem quoque Isaacus diuersa ductus ratione diuersarum auium carnes laudauit. Auicenna turturis carnem, quòd mentis aciem atque intellectum roboret, mirificè commendat. Auium porrò omnium uolucrium genus paucissimum præstat alimentum, si ad genus gressilium conferatur, potissimùm si ad suillam, qua non aliud inuenias, quod copiosioris sit nutrimenti: uolucrium tamen caro ad coquendum est facilior: quare ijs, qui neglecto corporis exercitio, consilijs potissimùm, & studijs, ac contemplationi uacant; conuenientissima est, præcipuè perdicis, attagenis, columbæ, galli gallinacei, & gallinæ, quemadmodum libro tertio de aliment. facul. capite 18. Galenus testatur. Sanguinem enim procreat clarum, atque mundum, & spirituum generationi, ac mentis exercitijs, & intellectui aptissimum. Siccius nanque alimentum, quale dictarũ auium est, studio contemplationiq; intentis conuenit. Siccitas enim prudentiæ familiaris est, sicuti luculenter & perspicuè docuit Galenus in libro, cui titulus: Quòd animi mores

corporis temperaturam sequantur, capite 5. Lege plura apud eundem libr. 8. capite 2. metho. medendi, & in libro de attenuante diæta ca. 6. De Attagene, quem ein Birckhůn Germanicè uocamus, pulcherrima quædam & scitu dignissima, Gybertus Lon. in dialogo de auib. prodidit.

DE PISCIBVS. CAP. XXX.

SI pisces molles sunt magno corpore tolles.
Si pisces duri, parui sunt plus ualituri.

Groß vnd weiche fisch veracht/
Ob hartn vnd klein der schlemmer lacht.

Hic duæ traduntur laudabilium piscium notæ.

æ. Piſces enim aut dura carne ſuapte naturæ ſunt, aut molli. Ex his igitur qui molles ſunt, ueculi iunioribus præſtant. Carnis nanq; mollities pro modo humiditatis reſpondet, quæ crudior in nouello piſce, in uetulo uerò concoctior exiſtit. Quare nouelli piſces lento ac pituitoſo ſucco magis quàm uetuli abundāt. Atq; hac certè ratione nonnulli anguillam etiam uetulam iuniorē præferunt. Ex iјs uerò, qui dura carne præditi ſunt, iuniores longè præſtantiores & concoctu faciliores habentur: eiuſmodi porrò lucij cum primis ſunt & percæ. Carnis enim durities concoctioni reſiſtit. Quæ ſanè ſententia ex 2. Canо. capite 555. Auicennæ deſumpta eſt, ubi ſic firmè ſcriptum reliquit: Ex piſcibus dura carne præditis eligendi ſunt minores, ex molli uerò maiores ad terminum aliquem. Plura Galenus lib. 3. de alimen. facul. ca. 29. & 30.

Lucius & perca, & ſaxatilis, albica, tencha,
Gornus, plagitia, & cum carpa, galbio, truta.

Die gnanten fiſche ſeind geſundt/
Gůt der natur vnd auch dem mundt.

Hic decem recenſentur piſces, quorū alimen-

tum hominum corporibus saluberrimum esse putatur.

Lucius. Primus, Lucius est: piscis uulgo notus, qui quòd non modò in alterius, sed suæ etiam speciei pisces grassetur, tyranni appellationem uulgato uersiculo sortitus est.

> Lucius est piscis rex atq; tyrannus aquarum.

Natatu uelox ac duræ carnis est, sed omnium Medicorum iudicio εὔπεπτος, atq; optimi succi, Germanicè ein Hecht.

Perca. Secundus, Perca: qui branchijs subrufus est, dorso spinis armatus: unde ἀκανθοστεφῆ εἶναι καὶ ποικιλόχροα Aristoteles scribit. Duræ quoq; carnis est, & uulgo cognitus, Germanicè ein Bersig. Porrò alimentum, quod ex eo sumitur, non modò ad coquendum est facile, sed gustui etiam gratum est, atq; hominum corporibus saluberrimum, ut quod sanguinem medium consistentia generet. Medium autem uoco (inquit Galenus lib. 3. de aliment. facul. ca. 27.) qui neq; admodum tenuis est, neq; aquosus, neq; uehementer crassus. Vnde maximo in precio hic piscis semper est habitus. Ausonius in Mosella sic de eo canit:

> Nec te delitias mensarum perca silebo,
> Amnigenos inter pisces dignande marinis.

Quanquàm

Quanquàm certè τὸ πέρκη antiquißimis etiam Græcorum usitatum sit, reperiuntur tamen quibus per ἀντίφρασιν, quòd nulli piscium parcat, à parcendo sic dictus esse uideatur: ut qui iratus alios pisces pinnis suis, quas supra dorsum habet, uulneret. Qua ratione à Lucio quoq; immunis est. Imò, ut Albertus refert, naturalis quædam lucio cum perca amicitia est. Læsus enim lucius non tam facilè à quouis alio piscium sanatur, quàm à perca.

> Solum igitur liquidis percam laceratus in undis
> Vestigat lustrans, solum hunc medicamina poscit.

Qui sic inuentus uulnera eius tangendo lenit atque sanat.

Tertius, *Saxatilis*: quo quidem nomine piscis à nonnullis hoc loco accipitur ex eorum numero, qui parui perpetuò manent, Latinè etiam fundulus, & Germanicè ein Schmerle odder Grundel nuncupatur: Cuius alimentum (licet squamis careat) ad uoluptatem, coctionem, simul ac distributionem, & succi bonitatem, præstantißimum est. Multos tamen inuenias, quibus Saxaulus potius, siue saxaulis hîc legendum esse uideatur, ut hoc nomine ex planorum piscium genere eum intelligamus, qui βούγλωττος & βούγλωσσος à Græcis dictus, hodie γλῶττα nun-

Saxatilis

eupatur. A Varrone & Plauto lingulaca, à linguæ figura, quæ Græcis est γλῶττα, cui βου particula addita est, ut magnitudinem potius quàm bubulæ linguæ figuram significet. A Plinio Solea. Item ab Ouidio:

Fulgentes soleæ candore, et cõcolor illis Passer.

A figura soleæ, quæ solo pedis subijcitur, Germanicè ein Zunge. Qui & ipse inter marinos pisces alimenti est haudquaquam contemnendi. Galenus lib. 3. de alimen. facul. cap. 29. similes quodammodò inter se esse passerem & soleam scribit, non tamen omnino eiusdem esse speciei: Soleam enim molliorem esse, ciboq; suauiorem, ac in totum passere præstantiorem. Suauitate quidem, alimenti copia, succi bonitate solea præstantior est, at carne duriore, solidioreq; esse experientia sensusq; conuincunt. Plura Gulielmus Rondeletius li. 11. ca. 11. de piscibus marinis.

Albica. Quartus, Albica: qui & ipse marinus, reponendus in numerum sale conditorum, & in fumo deinde, uel in aëre exiccatorum, qui à baculo, quo ante cocturam cõtunduntur, Stockfisch Germanorum lingua appellantur. Albica autem ex eo dictus uidetur, quòd molli, humida, atq; candida admodum sit carne: unde Germanicè quoq; ein weißling / & Saxonicè ein weittig oder weitling nominatur, & pro bono gratoq; cibo habetur.

Quintus

Quintus, Tinca, uel tencha: piscis aquæ dulcis notus, pelle lubrica, muccosa, ad nigredinem tendente, ac carne dura: unde ab his tribus, nempe lucio, perca, & tinca post coctionem pelles auferri solet. Ausonius in Mosella uulgi solatium uocat, quòd pauperibus tantùm apponatur. Excrementitius est, & totus lutosus. Teuthonicè ein tinche/schleihe/oder schleig.

Tencha. Tinca.

Sextus, Gornus, gornatus, siue gurnadus: piscis marinus albus, atq; minimus, medij digiti longitudinem non excedens. Unà cum capite ac spinis manditur, Teuthonicè ein gänart.

Gornus.

Septimus, Plagitia: piscis marinus planorum generi subijciendus, rhombo figura similis, sed contractior, lingulaca latior. Hic piscis supina parte albicat, prona fuscus est & terrei coloris, instar passerum auium, unde à Latinis passer etiam dicitur, à Græcis ψῆττα, Germanicè ein plateißle/Halbfisch/oder Scholle. Guliel. Rondele. lib. 11. ca. 7.

Plagitia.

Octauus, Carpa, siue Carpio: piscis fluuiatilis notus, squamosus. Cuius caro excrementitia est ac muccosa, quare à magnatibus in uino decoquitur. Ita nanq; multò quàm antè præstantior euadit: quicquid enim muccosum, aut uirosum gustu refert, id totum deponit, Germanicè ein Carpen.

Carpa.

Nonus, Galbio: piscis marinus notus, cartilagineus,

Galbio.

tilagineus, corpore tenui, & in amplissimas ala
expanso, Raia Latinè dicitur, & à quibusdan
Rochetus, siue Rochus, à Græcis βάτος καὶ βα-
τίς, à rubi, quem βάτον uocant, similitudine.
Quemadmodum enim spinosus est aculeatusq;
rubus, ita raia omnis aculeis aspera, non quidem
toto corpore: sunt enim λειόβατοι, id est, leues
raiæ, quibus nulli sunt in corpore aculei: sed siue
leues sint raiæ siue asperæ, omnes uncos aculeos
in cauda gestant, sicuti in rubo, cynosbato, & ro
sis cernuntur. Piscis est duræ carnis, concoctu
difficilis, sed alimenti firmi & sani, Germanicè
ein Roch. Guliel. Rondel. lib. 12. ca. 3. Nonnulli
Galbionem referunt in baculo contusorum pisci-
um classem, ut eum hoc nomine intelligamus, qui
Germanicè Rotscher uocatur, qui & ipse duræ
carnis est, ac sanus. Alij textus habent Gobio, de
quo Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 28. Go-
bio, inquit, littoralis est piscis, ex eorum nume-
ro, qui parui perpetuò manent. Suauissimus ac
concoctu facillimus, simulq; ad distributionem &
succi bonitatem optimè comparatus, Gallicè Go-
uion, Theutonicè ein Bachkreß, oder Kreß-
ling. Huc referendi uidentur pisciculi omnes,
quos Pfrellen oder Erlitzen Germanicè uoca-
mus, & quotquot tales occurrunt, nempe iucun-
di, boni succi, & ad coquendum faciles.

Truta.

Decimus, Truta: Hic omnium, qui in dulci-
bus

in aquis generantur, piſcium æquali cunctarum gentium iudicio longè nobiliſsimus habetur. Varius admodum eſt, purpureis guttis ſiue maculis totum dorſum ſpecioſè pingentibus, carne intérius rubra, quemadmodum in ſalmone etiam cõſpicitur, ut proculdubiò is piſcis ſit, qui Auſonio in Moſella Salar uocatur, quum dicit:

Purpureiſq; Salar ſtellatus tergora guttis.

Celebratur apud homines, tanquam uoluptatibus reliquos ſuperet. Carnem habet ualde friabilem, ut in qua nihil neq; lentoris, neq; pinguedinis inſit, quo fit ut alimentum, quod ex eo gignitur, hominum etiam corporibus ſaluberrimum eſſe cenſeatur. Huc, quod ad ſucci bonitatem attinet, aſchiæ etiam & auratæ, quos äſchen roteforellen Germanicè nuncupamus, referendi ſunt. Porrò Truta Gallicum eſt: nam uulgo Truitte uocant, Germanicè ein forel. Verùm hactenus ſingulatim de piſcibus, Nunc generatim etiam atq; uniuerſè nonnihil de præſtantia ipſorum dicemus.

Sciendum igitur inprimis, alimentum, quod ex piſcibus prouenit, quemadmodum idiorum lib.3.ca.25.de aliment. facul. Galenus atteſtatur, ſanguinem gignere conſiſtentia tenuiorẽ, quàm quod ex pedeſtribus animalibus ſumitur, adeò, ut non affluenter nutriat, & celerius diſcutiatur:

Piſcium electio.

tiatur: magis tamen excrementitium est. Phleg-
matici enim, id est, frigidioris humidiorisq; tēpe-
ramenti sunt pisces. Ob eandem tamen causam
quidam, ipsos concoctu difficiles esse, ac tardi
transitus censuerunt, quippe ratione frigiditatis
lenti etiam sunt, atq; diutius ob id uentriculo im-
morantur, & concoctioni repugnant: quo fit, ut
sæpius corrumpantur, & putrescendo sitim
generent. Carnium itaque laudabilium ali-
mentum hoc nomine, quàm piscium salubrius
est.

Secundò uerò hoc etiam sciendum, nem-
pe pelagicos, hoc est, marinos (modò cæteræ bo-
næ notæ consentiant) in uictus salubris ratione
quàm qui in aquis dulcibus nati sunt, esse melio-
res. Alimentum enim quod præstant minus excre-
mentitium est, & carnium naturæ propinquius.
At uerò cùm pelagici (cæteris paribus) quàm flu-
uiatiles sint carne duriore, consentaneum est
eosdem difficilius etiam concoqui & resolui, at
magis nutrire, sanguinemq; gignere puriorem.
Aegris tamen ob concoctricis facultatis imbecil-
litatem fluuiatiles accommodatiores sunt.

Tertiò sciendum, ex piscibus tam marinis
quàm fluuiatilibus, eligendos esse, qui carne sint
minimū muccosa aut lenta, sed alba, suaui, subti-
li, friabili, odorata, quæ tardè putrescat, & qui
non degunt in paludibus, lacubusq;, atque id ge-

nu-

...n locis limosis ac sordidis, nec in aquis limosas ...erbas & mali succi radices habentibus. Peßi...m enim habent carnem, qui in eiusmodi locis ...unt.

Eligendi uerò non admodum iuuenes, neque ...egrandes, neque pinguedine multa respersi, ...e ut in suo genere, carnosi, & celerrimi cur...

Ex marinis præstantiores habentur, qui in ...inibus longius à mari distantibus capiuntur, ...ß si cæteræ laudabilium piscium notæ non ab...rint. Iisdem quoq; notis consentientibus quan...binis agnatis ac squamis horridiores fuerint, ...tò præstantiores etiam esse par est. Spina...s enim & squamarum multitudo substantiæ ...itatem arguit. Præterea optimi sunt ex pela...s, qui uiuunt in mari puro ac profundio..., uentorúmque procellis magis agitato, & ...od fluuios multos & magnos excipit. Qua... in mari Pontico & Balthio nutriti ijs præ..., qui in mari Mortuo siue Meridionali capi...tur.

Eorum autem, qui in fluuijs gignuntur, salu...ores sunt, qui in ijs gignuntur, in quibus aqua ...pidè fluit, ac copiosa est. Ex quibus iam di... liquidò constat, qui piscium probi maliue ...seri debeant.

...etacci enim ac bestiales, cuiusmodi porcus et

canis

canis marinus, delphinus, & morhua potißimùm habentur, cùm laudabilium piscium notis, nimirùm albedine, subtilitate, ac friabilitate carcāt, in cibo sunt prorsus iniucundi, & ad coquendum difficiles, exiguumq; boni quidem alimenti, excrementi autem plurimum reddunt, et præsertim recentes. Quare mirum non est, si prauum succum in eorum corporibus, qui quotidie illis uescuntur, congerant. Quos tamen si quando, meliorum non suppetente copia, edere cogamur, magnoperè cauendum, ne illico à captu ingerantur, sed seruandi sunt per dies aliquot, dum caro eorum mollescat, adeoq; citra substantiæ corruptionem tenerescat. Id quod fieri solet ubi leuiter sale consperſi fuerint. Quo modo sapidiores etiam, ac multò quàm antè præstantiores euadere, lib. 3. de alimen. facul. ca. 24. & 40. Galenus autor est. Quicquid enim muccosum, aut uirosum gustu referunt, id totum deponunt.

Ex piscibus marinis raia & gornus in laudabiliū classe censentur, carnem enim habent consistentia purißimam. Deinde uerò passer & solea quorum temen caro lentior est, minusq; tum alba, tum friabilis, & craßior, sapore etiam atque odore minus commendabilis. Merlengo tamen siue merlano, quem ἀφύην Græci uocant, secundus fortè à raia deberetur locus, minore enim participat craßitie ac lentore, quàm passer & so-

lea,

...lt, & substantia utcunq; friabilis est: sed si odo...am, saporem, colorem, substantiæ puritatem & ...ollitiem spectes, bonitate nonnihil à Gorno ao...ia deficere uidebitur. Idem de harengo iudici...n est. Morhua iuuenis bonitate prædictis satis ...opinquat, sed si diligentius ad præscriptas lau...bilium piscium notas exigatur, craßior multò ...q; lentior inuenietur. Salmones autem, rhom... (uulgo Gallorum turboti) & maquerelli siue ...cerelli longè à reliquis bonitate deficiunt: sunt ...nim multò craßiores, magisq; lenti, et concoctu ...ficiliores, neq; competunt nisi uehementiore ...ercitio fatigatis, robustis, ac iuuenibus, idq; ma...s etiam si quid salsedinis ipsis commisceatur, ...o lentor, craßities, & frigiditas eorum remit...ntur ac corrigantur.

Ex piscibus autem aquæ dulcis, lucius et per... mediocres laudatißimi sunt, præsertim si præ...r dictas bonitatis notas pinguedinis non omni...o expertes fuerint. Secundum post illos locum ...btinet uendosia, carnem tamen habet non per...de albam, subtilem, & friabilem, sæpiusq; in sta...nis, quàm fluuijs reperitur.

Illud porrò summatim nosse etiam expedit, ...uòd pisces fluuiatiles, modò cætera cõsentiant, ...um ad bonos humores gignendos, tum etiam ad ...ustus ipsius uoluptatem cæteris multò sint præ...amiores, si in aqua profunda, petrosa aut aspe...

ra, ad Boreā spectante, ac rapidè fluente degant: præsertim si urbis alicuius amplissimæ, latrinarum, balneorum, culinarumq; loturæ & purgamenta in illam non defluant, neq; et uestes & alia eiusdem generis in ea abluantur: Multo uerò magis, si præterea & herbarum ac bonarum radicum copia abundet. Cancri uerò tam marini, quàm fluuiatiles, sicuti libr. 3. de aliment. facul. capite 33. à Galeno traditur, dura in totum carne constant, ideoq; et ad coquendum sunt difficiles, & firmi alimenti, ægrè tamen in uentriculo corrumpuntur.

In piscibus quoq; id communiter memoria tenere oportet, quòd recentes ualde nutriant & humectent, mammas lacte repleāt, semen prolificum suppeditent, adeoq; uenerem excitent, & biliosis corporibus sint accommodatissimi: Cæterùm abstinendum ab ipsorum esu post quamlibet actionem fortem ac uehementem: qui nanq; id tēporis ingeruntur, eos & malè concoqui, & dum in iecur ac uenas distribuuntur, succum generare crudum, qui non facilè in probum sanguinem mutetur, à ratione alienum non est. Præterea uerò, cùm hæc ipsorum etiam natura sit, ut tardius pertranseant, cura non minima adhibenda est, ne in uentriculum incidant debilem, aut prauis succis uitiatum: quippe qui tum neque bellè concoquantur, & facilius ferè unà cum alijs in uen-

tricul-

...culo existentibus corrumpantur. Neque item ...à cum carnibus, nec lacticinijs, neque summo ...st alios cibos loco, si quid Auicennæ credimus, ...endi sunt.

Postremò uerò hoc etiam sciendum, quòd craf...ris succi pisces infra mediocritatem saliti re...ibus sint præferendi: Verùm recèns saliti, Ga...o lib.3.de alim.facul.cap.24.teste, iam diu sa...s sunt meliores. Pisces etiam laudabiles exiguo ...e conspersi, atq; moderatè sumpti, appeten...m, si quis eis delectetur, reuocant et roborant.

DE ANGVILLA, ET NONnihil etiam de Caseo. Cap. XXXI.

VOcibus anguillæ prauæ sunt, si comedantur,
...ui Physicen non ignorant, hæc testificantur.
...aseus, anguillæ, nimis obsunt, si comedantur,
...i tu sæpè bibas, & rebibendo bibas.

Der ael ist ein vngsunder fisch/
Thůt der stimmen grossen verdrieß.
Zu kess vnd aeln schmir wol die keeln/
Vil gůter trünck die haben wöln.

Anguilla

Anguillam uocibus nocere hoc in loco tradi-
tur: idq; rationibus tum medicis, tum philosophi-
cis comprobatur. Limosus enim piscis est, cras-
siq; & lenti succi, obstructiones facit, longiusq; à
memoratis paulò antè probi piscis indicijs rece-
dit: quod Galenus etiam in libro de cibis boni &
mali succi ca 15. in hunc modum scribens attesta-
tur: Anguillæ nunquam boni succi sunt, tametsi pu-
ro in humore uersentur, nedũ in eo qui urbiũ sor-
des & purgamenta in se recipit. Idem ferè & in
lib. de Attenuante diæta ca. 6. confirmare uide-
tur. Anguillæ, inquiens, & molliũ pars maxima,
tametsi carnem habent mollem, quod tamen succo
lento ac pituitoso abundat: ijs, qui salubri uictus
ratione uti uolunt, plurimum est noxia. Pari mo-
do de mustelis quoq;, quæ uulgato iam nomine
lampetræ dicuntur, sentiendum est. Nam et ipsæ

Lãpreta

nihilosecius quàm anguillæ plurimum craßi suc-
ci gignunt: tametsi paruulæ lampretæ non perin-
de malæ et periculosæ sint. Minore enim, ut sen-
sus ipse iudex est, craßitie et lentore participãt.
Quo fit, ut hi pisces, licet non ingratum ori sapo-
rem offerant (quod salua tamen eorum reueren-
tia dictum uelim, qui in eorum usu diu perseue-
rant)

...nt) admodum sint periculosi. Siquidem genera ...eorum in aquis serpentum generationi in ter... respondet, non sine ueneni suspitione. Vnde ...am M. Varroni lib. 4. de lingua latina, nomen ...bent quòd anguibus adsimilentur. Atq; hac cer... ratione capita & caudæ ac similiter interior... ...na, ut quæ uenenũ in se contineant, nullo modo ...enda sunt. Conueniens autẽ erit ob succi cras... ...iem ac lentorem, ut in optimo uino immersæ ...ecentur, atq; cum iusculo deinde optimarũ spe... ...rũ, sicuti ab Apitianæ scholæ sectatoribus so... ...t, præparentur: ac primò quidem duabus e... ...llitionibus in uino & aqua præbulliant, illisq; ...iectis tandem ad perfectionem coquantur. Vel ...lu inde in patina fiat, uel pastillatura, uel assa ...ra, idq; cum salsamento competenti, in hyeme ...idem cum uiridi, fortibus speciebus, & uino: ...æstate uerò cum debilibus speciebus, ompha... ...o, & aceto. Commodius tamen ab eiusmodi ...scium esu abstinetur. Stomacho enim & renu... ...s sunt inimici, sed præcipuũ sentiunt nocumen... ...m ex eorum obsonijs, qui arenulas mingere ...nsueuerunt, quoniam illæ anguillari glutino in ...lculos cogi & adstringi uideantur. Podagra ...oq; laborantibus manifestè officiunt, nec ullis ...orbis medentur, sic ut iniquè natura fecisse ui... ...atur, quæ tam suauem refutandis expuendisq; ...scibus indiderit saporem. Medici omni ex loco,

Anguillæ coctio.

Anguillæ esus calculosis noxius.

omniq; tempore, & præsertim circa solstitium anguillas detestantur.

Sequitur deinde, caseum atq; anguillas plurimum nocere si comedantur: quod sanè de ijs, quæ magna mole ingeruntur, intelligendum est. Causæ quidem de caseo suprà ca. 7. De anguillis uerò in præsenti capite habentur.

Postremo loco hoc etiam adseritur, nempè prauitatem eorum uberiore ac frequentiore uini potu corrigi atque emendari: quod minimè tamen de uino subtili ac penetrante, neq; item de eo quod in potus delatiui uicem substituitur, intelligendum est. Tale nanq; cum cibis mali succi bibendum non est, quemadmodum 3.1. doct.2. capite 8. Auicenna sic fermè scribens diligenter admodum monuit: Neq; cum cibis praui succi, nec antequam illi conficiantur, neq; ab eorundē concoctione uinum protinus bibendum est: quippe quòd mali chymi cibos in omnia statim corporis exteriora membra, quò fortasse citra uini adminiculum minimè penetrassent, non sine sanitatis dispendio secum trahat. Intelligendum igitur de uino forti non admodum penetrante, quod sæpius atque modicè commodæ ciborum permistionis gratia sumitur. Hoc enim prauitatem eorum corrigit, concoctoriam facultatem roborat, frigidosq; et phl gmaticos humores contoquēdo benignos reddit: quo fit, ut ad casei atq; anguillarum.

[an]guillarum, quæ ægrè admodum conficiuntur, [ad] concoctionem non parum proficiat.

Cæterùm neq; illud silentio hoc loco inuoluen[d]um, nempe uinum non in anguillarum modò, sed [qu]orumlibet etiam piscium esu exhibendum: [qu]ippe frigidioris humidiorisq; temperamenti [su]nt omnes, adeoq; difficilius ob id ipsum confici[un]tur, tardiusq; transeunt: uino igitur sæpius ac [m]odicè sumpto facilè emendantur, adq; συμμε[τρί]αν perducuntur. Hinc non temerè hactenus [h]oc usurpatum est: Ex piscibus uiuos quidem a[q]ua foueri, mortuos uerò uino condiri opor[te]re.

DE CIBI POTVSQVE in prandio atq; cœna permistione, siue alternatione. Cap. XXXII.

Inter prandendum sit sæpe parumq; bibendum.
Si sumas ouum, molle sit, atque nouum.

Trinck offt vnd wenig vber tisch/
Kein ey nicht iß/denn weich vnd frisch.

Hic duo traduntur præcepta.

Primum, de cibi potusq; in prandio atq; cœna permistione siue alternatione: Inter prandendum nanq; cœnandúmue in uicem modò edendum, modò bibendum est, ac ne id quidem largè & copiosè, sed sæpe potius & parcè: Neque enim iumenta nobis in hoc imitanda sunt, quæ tum demùm bibunt, cùm cibo exaturata fuerint: sed potio subinde interponenda est, quoniam cibus permistione potionis mollior redditus per membra nutritioni deseruientia, facilius peruehitur.

Potus triplex.

Vbi notandum, triplicem à Medicis constitui potum. Ac primum quidem permixtiuum uocari, quòd unà nimirùm cum cibis ingeratur: Alterum delatiuum, quòd concoctione in uentre iam confecta & absoluta, in hepate uerò inchoata, ut cibi penetrationem adiuuet, exhibeatur. Tertium uerò sitis sedatiuum, quo in explenda siti utimur. Quæ igitur de potu hoc loco traduntur, ea de permixtiuo accipienda sunt. Hic enim interponi sæpius ac permisceri cibis debet, neq; ad finem prandij uel cœnæ siue dum sitis urgeat (saluo tamen aliorum iudicio) differendus est. Imò uerò crebrius etiam ab illis assumi debet, qui cibis actu uel potentia siccioribus uescuntur, quiq; uehementius sese atq; immoderatius exercendo siccum panem uorant: non tamen copiosè, ne concoctio impediatur. Simile enim quid-

Permixtiuus.

dam

...m succederet, quale aquam in lebetem feruen...n sæpius largè & copiosè infundentibus solet: quippe caloris uis in coquendo hebetaretur.

Sitis autem sedatiuus potus circa prandij uel ...næ finem naturæ congruere magis uidetur: ...nc enim ob calidi sicciq; cibi æstuationem ue... sitis urget. Nanq; uerisimile non est eodem ac ...eui temporis momento infestari naturam esu...e sitiq; simul, eò quòd hæc irritetur à calore, ...a stimuletur à frigore interno. Estq; hic potus ...gendus, uel minuendus, prout ipsa sitis expo...ulat.

Sedatiuus.

Atqui delatiuus prima coctione iam peracta, ...que etiam paulò antè quàm aliud quidpi...n edatur, propinandus est: præsertim cùm pri...s ingestus cibus consistentia fuerit craßior: ne...ue differendus est, dum sitis oboriatur. Ventri...ulum enim ad reliquum suscipiendum cibum ...eddit expeditiorem, ac eorum etiam, quæ in uen...riculo continentur, distributionem ad hepar ...lurimum iuuat. Non tamen immoderatius eo ab...tendum est, ut maturè concoqui poßit. Siqui...em incoctus ad hepar non transit. Quod ue...rum utiq; erit, si in delatiui locum non substitua...ur aqua. In illa enim necesse non est, ut conco...tio expectetur, priusquàm ad hepar transmeet. Rationabiliter uerò in potu delatiuo, ceu etiam ...n permixtiuo non aqua, sed uinum propinari

Delatiuus.

debet, aut aliud quidpiam, quod uino sit ἀνάλο
γον, ueluti ceruisia, μελίκρατον, aut ex cerasij
uel malis, aut simili quopiam fructus genere con
fectæ potiones: quibus tamen omnibus uinum es
præferendum. Facilem enim efficit alimenti i
omnia membra distributionem: unde non inept
ὄχημα τῆς τροφῆς ab Hippocrate nuncupatur
ut copiosè admodum suprà cap. 15. & 27. oste
dimus.

Sed quia de commoda cibi potusq; permistion
satis iam diximus, illud minimè omittendum est
quod nonnullis ut rectum placere uideo, nemp
ut iuxta craßiorem, sicciorem, & frigidiorem ci
bum de utroq; potu tam delatiuo, quàm permixt
uo largius assumamus, & ut rursus circa calidio
rem, subtiliorem, atq; humidiorem, parcius. Et i
terum ut uinum subtile ualensq; cum cibo natura
crasso, duro, ac frigido bibamus, & è diuerso, ut
calidioribus concoctioniq; magis parentibus ci-
bis uinum debilius adiungamus. Quæ ratio si sta-
bit, ualentiore uino iuxta carnem utemur bu-
bulam, quàm pullorum gallinaceorum: itémque
iuxta pisces, quàm carnes animalium terre-
strium.

Secundum præceptum de ouis erat, nem-
pe ut recentia ac mollia ingeramus: cuius ratio
reddita est suprà ca. 8.

DE PISIS. CA. XXXIII.

Olsum laudandum nunc sumpsimus ac reprobandum,
Est inflatiuum cum pellibus atq; nociuum,
Pellibus ablatis sunt bona pisa satis.

Inquisitione dignum uidetur, quod de pisis hoc loco traditur: nempe ipsa laudem mereri quandoq;, nonnunquam uerò & uituperium. Vscire ante omnia conuenit, pisa duas habere facultates, adstrictoriam nimirùm & purgatoriam: quarum hæc certè in ipsorum uelut carne est, illa uerò in corticibus. Laudantur igitur quæ adempto cortice manduntur: culpantur quæ non decorticata ingeruntur. Priore enim modo sumpta, ut in diætis uniuersalibus Isaacus id ipsum confirmat, uentrem subducunt: Pisa.

altero

altero uerò magis condensant & adstringunt, plurimumq; flatulenti spiritus pariunt, ita ut pugna quædam ac tormina in intestinis excitentur: purgatoria quidem facultate succum excernere uolente, adstrictoria uerò retinente: hincq; intus affligitur natura, ab utroq; horum diuexata. Porrò si pisa cortice spoliata mandantur, tunc purgatoriæ actioni maximè cōferunt. Quod de pisis hic dicitur, idem de omnibus fermè leguminibus, puta fabis, lentibus, phaseolis, & si quæ sunt similia, præcipuè tamen corticem habentibus craßiorem, ut de fabis & ciceribus nigris, intelligendum est. Hac nanq; ratione legumina omnia, quemadmodum lib. 4. de uict. rat. in morb. acut. apho. 93. Hippocrates attestatur, flatuosa sunt, & cruda, & cocta, & fricta, & macerata, & uiridia. Cortex præterea in omnibus peiorem generat succum, quàm quæ ipsorum uelut caro est. In pisorum genere reperiuntur quædam alba & rotunda, cortice tenui, leui, ac fragili, quæ tametsi unà cum corticibus innoxiè mandi queant, præstat tamen ut decorticentur. Legumina uiridia adhuc & nondum exactè matura, ualde tenuem habent corticem, ac minus ipsis discrimen inest, quod ad corticem saltem & carnem attinet, faciliusq; concoquuntur: quare ea nonnulli sanis corporibus, quàm matura atq; exsiccata magis conuenire arbitrati sunt: quod tamen

[...]m à ueritate alienum uidetur. Nam ea admo-
[...]m esse excrementitia, & substantiæ corruptio
[...] magis obnoxiæ, constat: quo fit, ut à sanis non
[...]quequaq; citra noxam sumi queant. Hoc ta-
[...]en negari non potest, quòd matura & exiccata
[...]m ab extimis corticibus purgata fuerint, ad ui
[...]us salubris rationem, quàm recentia non decor
[...]ata, accommodatiora sint, et è diuerso uiridia
[...]iàm exiccata cortice nõ spoliata. Porrò, quum
[...]nnium leguminum substantia inflet, concoctio-
[...] renitatur, crassiq; & praui succi alimentum
[...] corpus diffundat, meritò à uictus salubris ra-
[...]one excluditur. Brodium tamen siue iusculum
[...]orum, eò quòd flatum cum omni & alimenti &
[...]oncoctionis prauitate deponat, uentrem subdu-
[...]at, urinam ciat, uenarum atq; uiscerum obstru-
[...]iones amoliatur, adeoq; ad uasorum etiam, quæ
[...]blatoria uulgo uocantur, nempè hepatis, renum
[...] uesicæ, emundationem sit efficacissimum, non
[...]arum commoditatis in uictus salubris ratione
[...]abere dignoscitur. Cuius proinde usum ieiunio
[...]um tempore, quando crassis atq; obstruentibus
[...]timur cibis, frequentiorem esse conuenit. Multi-
[...]lex porrò ac uarius hominibus leguminum usus
[...]sse solet. Nonnulli enim cum salsis carnibus esi-
[...]ant: quem modum Galenus lib. 1. ca. 25. de alim.
[...]icul. non probat Nam hæ quoq; sanguinem cras-
[...]iorem & melancholicum magis generant. Quæ
propter

Erbsbrũ.

propter non est his copiosius utendum, & maximè si cui corpus sit aut melancholicum, aut crasso, aut prauo succo abundet. Peßimè autem coci diuitibus legumina sapa adparant: quandoquidem legumina haudquaquàm incrassantium mistionem postulant, sed humidorum potius, et quæ ipsorum craßitiem incidant. Quibus uerò sapa commiscetur, iecoris obstructiones solent gignere, uiscerisq; huius ac lienis inflammationes inaugent, nisi melle addito, meliora fiant. Perspicuum autem est, quòd & scirrosos uisceris utriusque affectus sapa exacerbat. Vt autem legumina esui accommodatiora fiant, magis nutriant, & crassum prauumq; succum amittant, in hunc ferè modum coquenda ueniunt. Sub noctem in aquam feruentem infundantur, ac primò quidem manibus diutulè confricentur, ut à cortice separentur, deinde per totam noctem in eadem macerando temperentur, sequenti uerò die duabus uel tribus ebullitionibus in eodem liquore, dum tertia quartáue aquæ portio absumatur, percoquantur. Aquã aũt adhibere oportet leuißimã, ceu pluuialem. Nam & hac citius coquentur, & molliora euadent, & concoctioni minus facessent negotij. Ius decocti colo tandem transfundendum, & ad usus reseruandum. De quo ubi & quantum cuiq; libuerit, accipiendum, cumq; cinnamomo denuò, & croco temperandum ad lentum ignem.

Pisorum coctio.

Hoc

oc enim pacto terream naturam magna ex par
deponet. Nonnulli duas partes zingiberis, u-
m piperis, aliquantum etiam cymini adijciunt,
o facilius secedat: ad extremum aliquid aceti
niue, & butyri admiscent, atq; unica iterum
ullitione coquunt, spumam interea diligenter
ferentes. Quod quidem in principio refectio-
s potissimum sumendum. Illud postremo mini-
è prætereundum, quòd brodium siue iusculum
cerum & pisorum alborum multò sit præstan-
us, & humanæ naturæ accommodatius, quem-
lmodum & tota eorum substantia.

DE LACTE TABIDORVM. Cap. XXXIIII.

Lac φθισικοῖς sanum caprinum,
postq́ue cameli,
Lac nutritiuum plus omnibus est asi-
ninum,

Plus

Plus nutritiuum uaccinum sit, quoq; c[...]
uinum.
Adsit si febris, caput & doleat, fugien[...]
dum est.

Schwachen vnd verzerten leuten/
Wil ich zur ziegen milch deuten/
Cameel vnd Esels milch nert fast/
Von küen vnd schaffen aller bast.

Lactis electio.

Hic præcepta quædam traduntur de electi[...] re lactis genere, quatenus uidelicet φθισικοῖ[...] *hoc est, tabidis, emaciatis, hectica febre laboran[...] tibus, & quomodocunq; cōsumptis, sit conducti[...] rum. Cibi enim his ipsis, quòd calorem natiuum imbecillum obtineant, concoctu faciles conueni[...] unt: boni item ac multi alimenti, ut corpus ema[...] ciatum instaurent: sed liquidi & tenues, ut ui[...] ob siccitatē contractas facilius subeant, & pene[...] trent: ob febrim quoq; refrigerent nonnihil, & o[...] ulceris saniem, detergeant, & ob solutionem co[...] tinui, glutinent. Quas dotes omnes habet lac: fa[...] cilè enim coquitur, ac omniū quæ alimēti grati[...] sumimus, lac, butyro & caseo multum nutrit: o[...] ptimum optimi est succi: sero casei & butyri li[...] quidum est, subfrigidum est, ut li. 5. ca. 20. & lib. 10. cap. 7. de simplic. medic. facul. terget sapor[...] dulci butyrosæ substantiæ, & acrimonia seri[...]*

glutina[...]

lutinat caseo, & eodem ac butyro est emplasti-
um. Quapropter nonnulli, Galeno in libro de ci-
is boni & mali succi, capite 9. teste, pulmonis ul
ceribus affectos potione tantùm lactis curari pu
ant, antea scilicet quàm ea ipsa ulcera amplien
ur, callosaq; fiant.

Ac primum quidem præceptum est de la- Lac caprinum.
te caprino: quod utile esse phthisicis, Auicenna
ib. 2. Cano. ca. 444. & 1. 4. trac. 3. cap 6. con-
irmat. Neq; id sanè iniuria: siquidem inter cæte-
a lactis genera moderatè se habet, cùm non admo
um pingue crassumq; sit, ob id medium quoque
sse censetur, quod in corporib. nostris præstat.

Secundum de camelino: quod illo tenuius
est, serosiq; humoris magis particeps: quo fit,
ut minus tum nutriat, tum emaciatis conferat.
Hydropicis tamen, & quibus hepar malè affe-
tum est, non parum commoditatis adfert, præ-
ertim si fuerit cameli nuperrimè enixæ. Eo nan
que hepar, si quid Auicennæ credimus, reficitur
atq; instauratur.

Tertium de asinino: Asinæ nanq; inter cæ-
tera brutorum genera lac præbent ad proposi-
tos affectus accommodatissimum: quippe cùm te
nuissimum sit, & minimè coagulatur, & quoquo
uersus ocyssimè in corpus digeritur, quemadmo-
dum elegantissimè libro 7. metho. meden. capite
6. à Galeno scribitur. Quod Auicenna quoque

c.4. Trac. 3. capite 6. confirmat. Non est, in-
quiens, lac post muliebre, quod hecticis æqui-
conferat, ac asininum, Hecticã enim si quidem cu-
rabilis fuerit, ad plenum curat. Sed præ cæteris
lac muliebre, tanquàm naturæ eiusdem, & hu-
mano corpori familiarissimum, ab alijs medicis,
præcipueq; ab Herodoto & Euriphone ad tabi-
dos affectus celebratur. Quoniã cæteris est sub-
tilius, frigidius, & humidius, citius concoquitur,
uelocius penetrat, et melius nutrit. Sumendum au-
tem quoduis horũ manè ieiunis, horis tribus, aut
quatuor ante cibum, unc. quatuor primùm: quas
si rectè confecerit, postridie quinq;, sex uncias,
& sic diebus consequentibus auctum, si bene con-
coquat, usq; ad libram unam. Quatenus enim ui-
res augeri cernimus, eatenus nos quoq; cibis adij-
ciemus. Sumat autem patiens ex mamilla, aut mi-
nimum diu extra propria conceptacula moratũ
(illic enim et sanguis et semen promptissimè cor-
rũpitur) per se aut cum pauco melle, uel saccha-
ro, & sale, ne in uentriculo acescat. A lacte hau-
sto non dormiat, ne corrumpat, nec corpus exer-
ceat motu aut frictione, ne crudum lac in corpus
trahat.

Lac muliebre.

Cæterùm silentio prætereundum hoc loco non
est, quòd non semper lac muliebre, aut asininum
phthisicis prosit: immo uerò lac acidum siue e-
butyratum ab ipsis in certis quibusdam casibus

conue-

...nuenientius adſumitur. Et primò quidem, ...ando cum phthiſi fluxus uentris ſimul inſe... ...it. Deinde cùm metus eſt, ne in uentriculo coa... ...letur, uel ardor adeſt uehementis febris, aut ...ntriculus ſuapte natura bilioſus exiſtit, ut in ...o lac nullo negotio in bilem tranſeat. Quin... ...iam quando phthiſi febris coniungitur putri..., & multæ in inferioribus-partibus ſunt ob...ructiones. Lac enim acidum cohibet & adſtrin...t aluum, neq; facilè in bilem conuertitur: quip...: cui butyrum, quo promptè accendi pote...it, ademptum ſit: eadem ratione nec in putri...t facilè putreſcit. Præterea cùm immundus ...ſordidus eſt uẽtriculus: in eiuſmodi enim Lac ...romptiſſimè corrumpitur. Poſtremò uerò cùm ...hthiſicus lac integrum & dulce abominatur, ...b acido autem ſiue ebutyrato non omnino ab...orret. Sed de his omnibus copioſè admodum ...ieronymus Cardanus libro ſecundo Contra...icentium, Trac. 4. Contradict. 1. et Conciliator ...ifferentia 194.

Quartum de lacte uaccino: quod ut inter ...ætera lactis genera craſſius ac pinguius inue...itur, ita uere etiam magis putandum eſt. Atq; ...inc ſanè Rhazes libro 3. capite 15. ad Almanſo. ...ic fermè de eo ſcriptum reliquit: Lac uaccinum ...uorumlibet aliorum animaliũ lacte craſſius iu...icatur, atq; ob id corporis molem et obeſitatem

Lac uaccinum.

adipiſci uolentibus accommodatiſsimum habetu
His amplius Auicenna lib.2. Cano.ca.444. ho
quoq; addendum putauit: Nempe lac cuiuslib
animalis, cuius fœtus eandem in utero mora
cum homine ducat, id eſt, per nouem menſes, hu
mano lacti eſſe maximè cõforme: illud uerò, quo
ſit animalis, cuius imprægnatio quàm mulier
diuturnior ſit, eſſe deterius: quo fit, ut, cùm uac
ca nouem menſibus uitulum ferat, lac eius huma
no maximè conforme, atq; ob id optimum quo
habeatur.

Quintum de lacte ouino: hoc quod ad con
ſiſtentiam quidem & nutrimentũ attinet, ad uac
cinum quodammodo accedit.

Sextum de lacte uitando in febribus putri
dis, & dolore capitis: cuius rei cauſæ adſignat
ſunt ſuprà cap. 7.

DE BVTYRO. CAP. XXXV.

Le

L Enit, & humectat, soluit sine febre butyrum.

Dem kalten ist die butter wider/
Die feucht/laxiert/hindert die glider.

Tres butyri proprietates hic referuntur.

Primò *cum doloris sedatione lenit, & maturat: Siquidem temperatè calidum est, & natura pingue atque oleosum, facultatisq; concoquentis, paulum habens etiam digerendi potentiæ, in medijs nimirum corporibus, secundum duritiem & mollitiem. Bubonas igitur & parotidas iuuat, gingiuas extenuat, & præsertim in infantibus dentientibus, item humores in pectore ac pulmone fixos linctu concoquit.*

Butyri proprietates tres.

Secundò *humectat: ex meliore nanq; lactis essentia constat, quemadmodum ergo lacti, unde sejunctum est, humectandi uis inest, ita & butyro inesse oportet.*

Tertiò *uerò soluit: largius enim sumptum, tùm ob suæ substantiæ lubricitatem, tum ob communem omnium ciborum humidorum rationem, qui scilicet citra adstrictionem sunt humidi, faciè per uentrem subit. Sed febricitantibus & calidioribus naturis non æquè ut alijs conuenit: ipsis enim in flauam bilem conuertitur.*

Illud porrò nosse hoc loco utile est, quòd buty

rum ob superabundantem et humiditatem et pin-
guitudinem in alimentis, usu præsertim immodera-
tiore, expetendum non sit: Ventriculum.n.resu-
pinat, ac subuertit, & ad uomitũ incitat. Neq; ul-
timo post alios cibos loco ingerere conuenit, quip-
pe cùm humidum sit ac lubricũ, facileq; subduci
queat, in superficie natans corrumpitur, & o
hoc ipsum ante alios cibos sumendũ est. Ita enim
citius subducitur, et alijs cibis uiam munit. Quo
cunq; oleo magis tũ nutrit, tum cibos condit: qu
fit, ut obsonijs additũ olei atq; adipis uicem mer
tò penset. Vnicè tamen hoc semper cauendum, n
usus eius sit immoderatus, néue in uentriculo ac
cendatur. Pinguia enim inflammata, quemadmo
dum in maiori praxi trac. 6. ca. 15. rub. 4. Ioan
nes Michaël Sauonarola scriptũ reliquit, in me
lancholiam adustam transeunt, ex qua lepra dein
ceps generatur. Quo fit, inquit ille, ut ob nimium
Butyri usum multi leprosi in Germania reperia
tur. Recens butyrum, ut Auenzoar testatur, cõ
tra bestias, quæ uirus eiaculantur, uenenáq;, &
foris illitum, & per os assumptum efficax est
ab aspide enim percußis utilißimè imponitur: &
in pestilenti aëris constitutione quotidie cum pu
ri panis tribus aut quatuor bolis manè ab ieiunio
deuoratum, mirifice ad sanos ab infectione præ-
seruandos, confert. Plura de butyro Dioscori-
des libro secundo, capite 66. Galenus libro 10

ca. 10

a.10. de simp.med. facul. Paulus Aegineta lib. .. & Simeon Sethi in Syntag.

Annotatiuncula. Tametsi βούτυρον primam necessariò habeat longam, eadem tamen correpta, & media producta, Ioannes Baptista Fiera quoq; hoc uersu extulit:

Lac dabit aërij tibi condimenta butyri.

DE SERO. CA. XXXVI.

INciditq́ʒ, lauat, penetrat, mundat quoq; serum.

Das molcken zertreibt vnd macht subtil/
Durchtringet/ wescht vnd reynigt vil.

Hic agitur de facultatibus Seri, quod lactis aquosa est substantia. Hoc (ut libro 2. distinct. 2.cap.9.de medi. simpl. purgan. Mesues inquit)

excalfacit atque siccat ordine primo completo & usq; ad secundum. Quinetiam attenuat, abluit, abstergit, & nitrosa, qua refertum est facultate, aluum absq; aliqua mordacitate leniter subducit. Bilem tum flauam, tum atram ab exustis humoribus genitam deijcit: quo fit, ut mirificè cōferat maniacis, & melancholicis. Præstat item ad uiscerum infarctus, & morbis inde prouenientibus opitulatur: nimirùm aqua intercute laborantibus, felle suffusis, & lienosis. Datur utiliter febrientibus ex bile, & uiscerum, ac uasorum obstructionibus. Competit etiamnum uitijs in cute à bile, & perustis humoribus emergentibus. Quare lichenibus, uitiliginibus, alphis, psoris, leprisq; admodum conuenit. Hæc ille. Comitialibus quoq;, atq; ijs, qui ob potentis uini largiorem potum malè habent, auxilium præstat. Plura Dioscorides lib. 2. ca. 64. Galenus lib. 10. de simpli. med. facul. ca. 8. Rhazes lib. 3. ad Alman. ca. 15. & Auicenna 2. cano. ca. 444.

DE CASEO. CA. XXXVII.

CAseus est gelidus, stipans, crassus, quoq; durus,
Caseus & panis sunt optima fercula sanis.
Si non sunt sani, tunc hunc ne iungito pani.

Der kesse stopfft/ist kalt vnd grob/
Keß vnd brot hat grosses lob/
Es ist dem gsunden offt gar gůt/
Den keß der kranck wol hinweg thůt.

Duo hoc loco peraguntur: Primò *quatuor referũtur facultates* Casei. *Quarũ prima est, ipsum esse gelidum, id est temperatura frigidum, quod intelligi debet de recente ac molli, qui frigidus et humidus, & non de uetere, qui calidus & siccus est. Atq; huius sanè rei grauißimum habemus testem Paulum Aeginetam, qui lib. 7. sic ait: Caseus recens & mollis repellendi uim obtinet, leuiter refrigerans. Quinetiam de eo intelligi potest, qui conficitur ex sola lactis coagulatione, absq; ulla alterius rei commistione.* Reperitur *enim qui ob aromatωn quorundam, ac odoratarum herbarum admistionem acrior & calidior euaserit, & ob id linguam uellicet, atq; uentriculum excalfaciat. Talis autem colore potißimùm uiridis existit, qui si maiore paulò mole ingera-*

tur, corpus uehementer exurit. Secunda est, ca-
seum stipare, hoc est, adstringere ac cohibere a-
uum, quod maximè solet præstare uetus, cui mu-
tum coaguli admistum est. Tertia est, ipsum es-
crassum, quod est, crassos generare humores, id
nullo excepto. Omnis enim caseus fit ex crassio-
re & terrestri magis cuiuslibet lactis substan-
tia, admisto coagulo, & expresso inde sero.
Quarta est, Caseum esse durum, id est, ægrè e-
concoqui, & aluo discedere: nimirùm propte-
succum crassiorem.

Secundo deinde loco hoc etiam adscritu-
nempe caseum parua mole cum pane sumptum
optimum sanis hominibus esse cibum, quippe qu-
panis admistione concoctu reddatur facilio-
cùm alioqui per se sumptus admodum ob conco-
ctionis tarditatem offendat. Aegrotantibus ue-
rò, propterea quòd neq; ad concoctionem, ut di-
ctum est, neq; ad mouendam urinam, neq; ad cie-
dam aluum, neq; ad succi deniq; probitatem, qui-
quam boni conferat, omnino fugiendus est. Pl-
ra de hoc suprà ca. 7. & 9.

CASEVS DE SEIPSO.

IGnari Medici me dicunt esse noci-
uum,
Et tamen ignorant cur nocument-
feram.

Exper-

[E]xpertis reor esse ratum, quia commoditate
Languenti stomacho caseus addit opem.
[C]aseus ante cibum confert, si defluat aluus,
Si constipetur, terminet ille dapes:
[Q]ui Physicen non ignorant, hæc testificantur.

[D]ann meynt der keß bring nichts dann schad/
[E]r thůt dem magen offt genad/
[D]u solt jn nach der malzeit nagn/
[E]r deckt die speiß/vnd schleußt den magn.

In prioribus duobus uersib. προσωποποιΐα *[e]st. Fingitur enim caseus seipsum aduersus malignos uicinos ac uituperatores defendere. Ignari, inquiens, Medici, hoc est, indocti ac medicinæ [r]udes, dicunt me uidelicet caseum in uniuersum [n]ociuum esse: quum ipsi tamen ignorent causam, [c]ur humanæ naturæ nocere dicar. Allusum aũt [u]idetur ad illud, quod ab Hippocrate in libro de [u]eteri medicina scriptũ est in hunc modũ: Atqui, [i]nquit, mihi necessarium esse uidetur, ut omnis medicus de natura sciat, & omni studio annitatur, [u]t cognoscat, si modò aliqd eorũ quæ fieri debẽt, rectè*

rectè præstare uelit. Quid est homo ad ea quæ comeduntur ac bibuntur, comparatus, & quid cuiq; ab unoquoq; continget ac accidet, & non simpliciter sic existimare, quòd malum edulium est caseus. Dolorem enim affert repleto ex ipso. Sed quem dolorem, & propter quid, & cui parti intra hominem existenti incommodum existit. Nam & alia multa edulia ac pocula natura mala sunt, & afficiunt hominem non eodem modo. Proferatur autem mihi uerbi causa aliquid, uelut uinum meracum multum potum, hominem aliquo modo debilem reddit, & omnes qui uiderint hoc fatentur & cognoscunt, quòd hæc est uis uini, & quòd ipsum est causa, & in quas in homine partes maximè poßit nouimus. Talem itaq; ueritatem etiam de alijs ostendere uolo. Etenim Caseus, quandoquidem hunc in exemplum sumpsi, non omnes homines lædit, sed sunt qui ex ipso repleti, ne tantillum quidem offenduntur, imò gracilibus mirabiliter etiam conferre proditur. Sunt autem qui difficulter summouentes ipsum ab eo liberantur. Horum uerò naturæ differunt, differuntq; etiam iuxta hoc, quod est in corpore caseo contrarium. Nam à caseo excitatur & commouetur, in his quibus eiusmodi humor multus in corpore existit, & quò magis hic potens est, eò magis uerisimile est ipsos malè affligi. Si uerò toti humanæ naturæ malus esset, omnes utiq; læderet.

[..]leret. Hæc autem si quis nouisset, non incurre[..] ea, neq; sanè pateretur. Hactenus Hippocra[..].

Secundo deinde loco duæ recensentur uti[..]ites ab ingesto caseo. Quarum prima quidem [..], ipsum debilitatem abscindere stomachi: ubi [..]endum tamen, quòd non quilibet statim caseus [..]uis subueniat stomacho (casei siquidem in cer[..] quibusdam casibus omnes ex æquo nocent, sto[..]acho nimirùm raræ texturæ, ac illi quoq; qui [..] longa ægritudine adhuc debilis se colligit) sed [..]cens, mollis, ac pauci lentoris particeps, quem[..]modum lib. 3. ad Alman. ca. 15. Rhazes testa[..]r, calido atq; sicco stomacho apprimè confert: [..]ustionem enim, caliditatem, & siccitatem eius [..]giditatis ac humiditatis ratione reprimit, & e[..]ndat. Contrà uerò eidem, uetus admodum, & [..]ris, cuiq; multum coaguli iniectum est, manife[..] officit. Stomacho autem, cuius pelliculis mul[..] infarta sunt phlegmata, plurimum confert ca[..]us, qui inueterauit, & ob id quàm prius acrior [..]q; ardentior euasit: phlegmata enim acrimo[..]a sua incidit, abstergit, & infrà subducit. Rur[..] uerò recens ac mollis huic maximè nocet.

Secunda est, caseum priori loco exhiben[..]um ijs, quibus uenter maiorem in modum solui[..]r: posteriori uerò quibus idem ob imbecillita[..]m non respondet. In uniuersum nanq; astrin-

gentia

gentia si prius ante alium cibum aut edantur aut bibantur, aluum comprimunt. Quibus autem ob imbecillitatem uenter non respondet, i molliendi uirtute prædita, nempe olera, aut pisces, aut id genus aliud præsument: deinde adstringentia (quorum in numero caseus etiam reponitur) quæ dum ipsum firmant ac roborant, deorsum in uentriculi fundum, ubi concoctioni officina est, propellunt, adq; excretionem tandem incitant: Id quod ex ueræ medicinæ peritis neminem latere arbitror. Vide Galenum libro 2. de alimen. facul. cap. 22. ubi rationem tradit, cur rhetori cuidam adstringentibus post alios cibos laxantes sumptis uenter fuerit solutus. Huiusce rei meminit etiam Paulus lib. 1. cap. 81. De acido caseo ita scribit Aetius lib. 2. capite 101 Recens caseus, qui ex acido lacte fit, & ob id ὀξυγαλάκτινος appellatur, omnium optimus censendus est. Nam & in cibo iucundißimus est, & stomacho innoxius præ omnibus alijs caseis existit, minus ægrè concoquitur, & minus ægrè transit, neq; uerò ualde craßi succi est, quo crimine in commune omnes casei sunt infames. His addit Rhazes, acidum caseum exigua mole ultimo post alios cibos loco ingestum, roborare os uentriculi, atque auferre etiam ἀνορεξίαν ac nauseam, quæ ex dulcibus & pinguibus cibis proueniant.

DE MODO EDENDI ET bibendi. Cap. XXXVIII.

INter prandendum sit sæpe parumq́ꝫ bibendum.
Ut minus ægrotes, non inter fercula potes.
Zwischen dem mal solt zechen lan/

Præcipitur inprimis hoc loco, ut inter prandendum cœnandúmue in uicem modò edatur, modò bibatur, id est, inter edendum sæpius quidem, sed parum bibatur: neq; potus, quemadmodum supra quoq; ca. 32. dictum est, cousq; differatur, dum uenter cibo expletus uideatur. Deinde uerò illo tempore, quod inter prandium ac cœnā intercedit, potus, quoad eius fieri potest, euitetur: maximè si ingestus cibus in uentriculo nondū concoctus fuerit, nisi magna cogente necessitate. Interrumpitur enim & impeditur primò sumpti cibi concoctio, ita ut eum inconcoctū è uentriculo descendere contingat, appetentia cibi in cœna sumendi deijcitur, corpus grauatur, & ad dispositionem, in qua homo neque sanus, neq; æger dici possit, siue qualis ea est, quæ febrim præcedere solet, adducitur.

Ut uites pœnā de potib. incipe cœnā.
Das nachtmal fahe mit trincken an.

Cœnam

Cœnam à potu inchoandam esse hîc adser-
tur. Sunt qui hunc in modum exponant: Si uis u-
tare pœnam, id est infirmitatem, in principio c-
næ bibas prius quàm comedas. Sed inepta prorsus
ac inualida est hæc expositio. Secundum Medi-
cos enim cœnam à cibo quàm potu auspicari co-
ducibilius est. Neq; Angli ipsi, quibus præsens
ber dicatus est, eiusmodi morem consuetudine
ue seruant. Quacunq; enim diei hora bibere uo-
luerint, bolum ferè siue frustulum panis præsu-
munt. Quare quod dicitur, sic intelligendum po-
tius uidetur: Incipe cœnam à potu, id est, à cib-
liquido & concoctu facili. Et hoc est, quod a-
Hippocrates in aphorismis lib. 2. apho. 11. Faci-
us est impleri potu, quàm cibo. Atq; eius quide-
rei hæc aßignari potest ratio: Quia si cibus li-
quidus & concoctu facilis postremo sumeretu-
loco, concoctionem eius multò citius, quàm cra-
si ac duri, qui prius ingestus fuerit, perfici co-
tingeret. Somnus enim qui cœnam subsequitu-
mirum in modum concoctionem adiuuat. Hanc
ob causam liquidus cibus, quum ob crassum illu-
nondum ex toto concoctum, ad exitum peruen-
re nequeat, nimis adureretur: aut certè, si exi-
rit, crassum illum, sed inconcoctum adhuc, secu-
traheret, periculumq; ita ei, qui comederit, n-
uulgare compararet. De recto ciborum ordi-
nonnihil etiam suprà cap. 6. diximus. Porrò
quæstio

...stione hac, Vtrum à potu cœna inchoanda ...ege Conciliatorem different. 118.

POst pisces nux sit, post carnes caseus adsit.
...ica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.
...gula post oua, pocula sume noua.

...ß vff fisch/vſn ey ein trunck/
...ch fleisch ist dir der keß gesund.
...sind drei nüß/die ein ist gůt/
...e ander schad/die drit der tod.

...Tria hoc loco peraguntur: primus nanq; uer... duo præcepta complectitur. Quorum Primum quidem est, ut post esum piscium nuces ...asei locum substituantur. Quod tribus fermè ...dis probari solet. Ac primò quidē propterea, ...d nuces collectionē phlegmatis, quod ex fre...nti piscium esu generatur, caliditate ac sicci...e sua discutiant & dispergant: Atq; hinc sanè ...quòd in uere, quando nimirum quadragena... ieiunio corpora macerantur, summo statim ...t alios cibos loco nuces exhibeantur. Deinde ...etiam re, quòd pisces frigidioris ferè humidio...q; sint temperaturæ, adeoq; difficilius ob id i...m cōcoquantur, tardius subducātur, et prom...ßimè in uentriculo corrumpantur ac putre-

Nuces post pisces.

ſcant: Nuces uerò, cùm euidenter excalfaciant
atq; deſiccent, eorū concoctionem adiuuent, pr
uitatem corrigant, et ad mediocre temperamen
tum perducant. Tertiò uerò ob eam quoq; cau
ſam, quòd piſces interdum ueneni nonnihil in
contineant: nuces autem, ut copioſè admodu
oſtendimus ſuprà cap. 13. uenenis aduerſentur

Secundum, ut poſt carnium eſum non nu
ces, ſed caſeus exhibeatur. Caſeus enim præſtat
ut cibus ad fundum uentriculi, ubi concoctioni
opus potiſſimū uiget, promptius deſcēdat. Quo
de eo ſanè caſeo maximè intelligendū eſt, qui m
dium locum inter recentē ac ueterē ſortitus ſit

In ſecundo deinde uerſu de triplici agitu
nuce: quarū una quidem prodeſſe, altera nocere
tertia uerò mortem inferre dicitur. Per primam
autem eam nonnulli intelligunt, quæ ob odori
præſtantiam Moſchata uulgo appellatur. Hæ
ſiccat & excalfacit ordine ſecundo completo
Adſtringit, oris ſuauitatem commendat, & fœ
tentis animæ uirus commanſa abolet: Lentigine
in facie emendat, uiſum acuit, uentriculum &
iecur roborat, lienem abſumit, urinam ciet, flu
entem aluum ſiſtit, flatus diſcutit, & frigidis ut
ri affectibus mirificè prodeſt. Per alteram acci
piunt uel nucem Auellanam, quæ λεπτοκάρυον
καὶ κάρυον ποντικὸν Græcis appellatur: uel eā
quæ in communi eſt uſu, et κάρυον βασιλικὸν

Græcè

[...]ece, Latinè uerò Iuglans dicitur. Quarũ illã [...]dem nocere ob id tradiderunt, quòd ægrè con[...]quatur, cibis in uentriculo supernatet, uomitus [...]citet, flatus generet, & largius esitata caput [...]tet: Hanc uerò, quòd pari modo concoctu dif[...]ilis, stomacho inutilis, biliosa, et tussientibus i[...]mica sit, capitiq; dolorem inferat. Ob hancq; i[...]am sanè causam, Nuces etiã dici à nocendo, Grã[...]tici autumant. Græcorũ quidam κάρυα, quòd [...]ρυβαρίαν. i. capitis grauedinem faciant, nomi[...]ri tradunt. Per tertiã uerò iocosè nonnulli nu[...]m interpretantur balistæ, quòd nimirum repen[...]nam inferat mortem, Verùm alij nucem intelli[...]unt Methellam: quippe quæ uenenũ sit ναρκωτι[...]ν. i. torporẽ inducẽs. Quarto. n. refrigerat ex[...]ssu, ita ut drachmarũ duarũ põdere esitata sta[...]m interimat, minore uerò mensura temulentiã fa[...]at. Quos quidẽ affectus præstat etiam in cani[...]us, quib. necandis aptissima habetur. Lege Rha[...]en li. 3. ca. 30. ad Al. Serapionẽ de simp. me. ca. [...]65. et Auicen. 2. Can ca. 512. Porrò ut grati etiã [...]iscipuli uicib. fungar, Georgij Sturtiadæ medicĩ [...]ruditione et experiẽtia clarissimi, meiq; olim in [...] medica præceptoris obseruandissimi, de tribus [...]sce nucibus opinionẽ huic quoq; loco inserã. Is [...]itur per nucẽ hic aliud nihil quàm Iuglandẽ in[...]lligendũ adserebat: per unicã quidẽ, paucas nu[...]ero quæ citra denariũ cõsisterẽt: per alterã qua[...]

paulò largiore copia ingererentur: per tertiam uerò, quæ immoderatißimè sumerentur.

Secundum hanc igitur interpretationem unica nux prodesse dicenda est, uel quòd nuces letalibus aduersentur uenenis: uel quòd uiridium ac recentium nuclei depellati et ante alios cibos sumpti uentrem leniter subducant: torrefacti uerò aliquantulum atq; à reliquo cibo commanducati ciborum in corpus distributionem adiuuent. Altera nocere, quòd nimirum concoctu sint difficiles, ac caput immoderatiore usu tentent. Tertia uerò mortem inferre, quòd præter iã dicta incõmoda δυσεντερίαν etiã ad istũ ingesta modum generent: quæ nisi præcipiti & compendiario auxilio cohibeatur, mortẽ breui inferat.

Tertio demum uersiculo præcipitur, ut post oui cuiusq; recentis atq; mollis esum haustulus, & præcipuè uini, sumatur. Eiusq; rei duplex ferè adsignatur ratio. Ac prior quidem, quòd ouum recens ac molle succi sit optimi & concoctu facilis, paruaq; mole, ut suprà cap. 6. ostendimus, plurimo corpus reficiat alimento, idque uitello suo potißimùm: uinum autem, cùm natura eo delectetur maximè, præstet ut à membris auidius attrahatur, celeriusq; ita permeet. Posterior uerò, quòd ouum tardius descendat per gulam (quæ Græcis proprio nomine οἰσοφάγος, ab οἴω fero, & φάγημα, cibus, quòd cibum & potum

...um in uentriculum transuehat, Arabibus Me... nuncupatur) uinum autem descensum eius adiiciet.

DE PYRIS. CAP. XXXIX.

ADde pyro potum, nux est medicina ueneno.
...ert pyra nostra pyrus, sine uino sunt pyra uirus.
... pyra sunt uirus, sit maledicta pyrus.
...um coquis antidotum pyra sunt, sed cruda uenenum.
...ruda grauant stomachum, releuant sed cocta grauatum.
...ost pyra da potum, post pomum uade cacatum.

...uff die birne thů einn trunck/
...üsse seind wider gifft gesundt/

Birne on wein sein giffres vol/
Kocht mañ sie/es rergeht jn wol/
Rohe beschweren sie den magen/
Nach öpffeln thũ den bauch entladen.

Pyra.

Hic docetur in primis, ut super pyrorum es[u] uinum bibatur, idq; tum uetus, tum odoratum: atq; eius quidem ratio reddita est suprà cap. 7 Pyra enim sanguinem seroso replent succo, infla tionesq; ac colicos cruciatus suscitant. Vinũ ergo, cùm calfaciat, tenuet, flatus discutiat, et serosam redundantiam consumat, super ipsis conuenientißimè bibitur. Deinde Nucem ueneno medicinam esse traditur: de quo copiose suprà ca. 13 Secundo ac tertio uersu dicitur, pyra absq; uino commansa esse uirus, hoc est, nocere humanæ naturæ: cuius ratio iam reddita est: ne quis interim simpliciter, ut de illis, quæ excessu qualitatum elementorum, quarum mistione constant, aut propria qualitate, siue forma (ut uocant) occulta uenena esse noscũtur, ita de pyris quoq; suspicetur. Sic enim cõmansa perniciem subinde uel noxam aliquã inferrent, ac proinde arbor ea ferens meritò detestabilis esset, adeóque ob id ipsum excindenda atq; in ignem conijcienda. Quarto uersu innuitur, pyra recentia et cruda esse uenenum, id est, nocere humanæ naturæ: Nã extra hoc quòd sanguinem seroso atque ebulliente replent succo,

infla-

[fl]ationes & colicos cruciatus excitant, phle-
[gm]ata etiam ac scabiem generant. Cocta uerò
[co]ntrà ἀντίδοτον, id est, remedium præstant,
[p]erinde atq; illa paulò ante præstare diximus,
[qu]æ cum uino manderentur. Atq; hæc sanè ulti-
[m]o post alios cibos loco sumenda potißimũ sunt:
[su]nt nanq; excrementorum subductionem adiu-
[ua]nt. Quinto uersu docetur, crudorum pyrorũ
[e]sum grauem esse stomacho. Ipsum enim non à cõ
[co]ctionis tantùm opere distrahit, sed flatibus etiã
[di]stendit. Cocta uerò econtrariò grauatum
[sto]machum leuant, & reficiunt, inq; suum pristi-
[nu]m uigorem restituunt. Vltimo tandem uersu
[ho]c imprimis præcipitur, ut uinum super pyro-
[ru]m esu bibatur: cuius quidem ratio iam reddita
[es]t. Deinde, ut à pomorum esu aluus subduca-
[tu]r: quam rem Auic. 2. Can. ca. 569. sic fermè scri-
[be]ns confirmat: Poma dulcia & acida, ubi in sto
[m]acho crassum inuenerint succũ, quandoq; inci-
[d]unt ipsum, et per egestionẽ expurgant. Quæ sen
[te]ntia apud Oribasium quoq; reperitur li. 4. Sy
[n]opseos ad Eustathiũ filiũ ca. 29. Acida, inquit,
[q]uum in uentriculo succũ crassum inueniunt, cun-
[d]em incidendo aluũ subducunt, et ob eam causam
[f]eces liquefaciunt. Quæ dulci succo sunt prædi-
[t]a, ea sine acrimonia facilius descendunt. Quine-
[t]iam hæc adsignari potest ratio, nempe quòd po-
[m]a flatũ in uentriculo excitent, flatus uerò per
[a]luum facilè ducat.

DE CERASIS.
Cap. XL.

SI cerasum comedas, tibi confert gra-
dia dona.
Expurgat stomachum, nucleus lapidē
tibi tollit.
Hinc melior toto corpore sanguis
inest.

Der kirschen schaln den magen fegt/
Der kern des steines wehtag legt/
Der safft macht dir ein gůt geblůt/
Die drei gehn auß der kirschen gůt.

Cerasorum commoda.

Tria ex cerasorum esu commoda hoc loco recensentur: ac primum quidem, quòd stomachũ expurgent: idq; de illis potißimùm intelligendum, quæ unà cum nucleis manduntur. Ad eum nanq; modum (ut nonnullis placet) ingesta abstergent & emundant. Secundum, quòd nuclei eorum,

…am inde expreſſus ſuccus ſiue lac ſumitur, pecu
…ri quadam proprietate lapidem non in reni-
…s tantùm, ſed in ueſica quoq; frangant et expel
…nt. Tertium uerò, quòd quæ ipſorum uelut
…ro eſt, optimum generet ſanguinem, corrobo-
…t, & impinguet. Et hoc certè experientia teſta
…r, et demonſtrat ratio. Siquidem in paſſeribus,
…i ceraſis plurimum delectantur, eo ipſo tempo
…, quo hæc matura ſunt, iecuſcula non paulò ma
…ra quàm aliâs reperiuntur. Vnde hepar fre-
…entiore ceraſorum uſu augeri ac roborari cer
… colligitur. Sed hîc notandum, quòd duplicia
…nt ceraſa, craſſa nimirum & parua: ac craſſa
…rſus duplicia, nempè dulcia et pontica, ſiue a-
…rba. Dulcia omnia & parua inſalubriora
…nt, facilè corrumpuntur, & lumbricos in cor-
…re generant. Craſſa pontica quoq; duplicia in-
…niuntur. Quædam enim pediculo conſtant lon-
…ore, bacca etiamnum cæteris craßiore, guſtu a-
…rbo, & admodum acido, colore perpetuò ru-
…ſcente, nec unquam in atrum uergente. Italis
…erle dicuntur. Hæc tenera adeò et fragilia ſunt,
…t niſi ſub arbore ſua comedantur, facilè geſtatu
…ollidantur & marceſcant: Quare non niſi recē
…ia, atq; in principio tantùm menſæ ſumēda ſunt.
…bſtergendi ſtomachi & ciendæ appetentiæ ui
…rædita ſunt. Alia deniq; craſſa, nigra, & ma-
…imè omnium pontica ſunt, quæ in compluribus

Italiæ locis Marasche uulgo nuncupantur, à sa-
pore sic dicta, quòd nō iniucundi amaroris tan-
tum resipiant. Ea summo post alios cibos loco
denda sunt, ita ut os uentriculi pomicitate su-
claudant: quo clauso concoctio & melius & c-
tius peragitur. Galenus habita cerasorum omn-
generis ratione lib. 7. simpl. medic. ca. 19. ea hisc
paucis perstrinxit: Cerasus arbor fructus fer-
non paris adstrictionis in omnibus particulatim
plantis participem. Nam & in harum, sicut eti-
am malorum granatorum, & malorum, quibus-
dam austera qualitas, in quibusdam uerò dulcis,
in nonnullis autem acida exuperat. Quinetiam
ipsorum dulcium ea, quæ nondum cocta sunt, a-
matura, quædam admodum sunt acerba, quædam
similiter moris acida. Sed in moris immaturis a-
cida qualitas acerbam exuperat, in cerasijs non
semper. Ergo quæ dulciora sunt, magis quæ in in-
testinis sunt subducunt, sed minus grata stoma-
cho sunt. Contrà austera. Quæcunq; uerò aci-
da sunt, ea pituitosis excrementosisq; stomachis
sunt apta. Siquidem austeris magis desiccant, &
nonnihil etiam incidunt. Porrò ipsius arboris
gummi communem omnibus uiscosis & mordaci-
tatis expertibus medicaminib. facultatē obtinet:
quæ & ad arterias exasperatas accommoda est:
Propriè autem, si quidem, quod quidam subscri-
bunt, uerum est, calculis uexatos adiuuat. Nam

si-

...illi tenuium partium inesset facultas quæ... ...m. Hæc ille. Plura Dioscorides lib. 1. cap. 129. ...inius lib. 15. cap. 25. & Simeon Sethi in Syn... ...gmate.

DE PRVNIS. Cap. XLI.

Frigida

FRigida sunt, laxant, multum pro sunt tibi pruna.

Die pflaumen machen weich im leib/
Vnd küln/ als man von jnen schreibt.

Pruna.

Duæ prunorum facultates hîc referuntur. Ac prior quidem, quòd corpus mediocriter refrigerent. Dulcia enim (quemadmodũ lib. 2. de medicaminib. simpl. purgantib. bened. capite 19. à Mesue scribitur) calido frigido temperata, aut paulò frigidiora, humida ordine secundo: μέσα, id est, dulcacida frigida, principio secundi. Omnia tamen refrigerant. Quare Lusitani, qui calidam incolũt regionem, carnium suarum cocturæ pruna plerunq; immiscent, & potißimùm Damascena. Posterior uerò, quòd aluum moueant: Et hoc Galenus quidem libro 2. de alimen. facul. capite 31. ita scribens confirmat: Corpori, inquit, ex hoc fructu minimum alimenti accedit: utilis tamen est ijs, quibus propositum est, uentrem mediocriter humectare ac refrigerare: Ipsum enim cùm humiditatis, tum lentoris sui gratia subducit. Quod certè de maturis intelligendum: Cruda enim, quemadmodum Auicenna testatur, non parum adstrictionis præ se ferunt. Et quanquàm posterior hæc prunorum facultas, non secus atq; prior etiam, Damascenis ferè attribuatur, Armenis tamen potius

adscribenda erat, ut quæ, Auicenna & Me-
testibus, præter cætera magis alterent, largi-
q; soluant. Vsui uerò maximè sunt matura: im-
tura minus. Optima autem inter ipsa, et huma
naturæ conuenientißima sunt oblonga, carne
n dura tum exigua, siccitate nonnulla parti-
antia, cortice exteriore tenui, sapore non
orsus dulcia, sed μέσα, id est, dulcacida, qua-
Damascena cumprimis habentur. Hæc enim
diocriter humectant ac refrigerant. Multa
rrò & uaria prunorum genera reperiuntur,
n omnium tamen usus approbatur: Et ex ipsis
restia quædam parua, dura acerbaq́;, & cibo
ucunda, Galeno ἀγριοκοκκύμηλα, uulgò pru
ola siue prunula nominãtur, Germanicè Schle
n. Horum fructus, inquit Galenus libro 7. de
p. medic. facul. capite 35. euidenter adstricto-
s est, uentremq́; sistit. Quo fit, ut aquam non-
lli uentri sistendo accommodatißimam inde e
iant. Cæterùm pruna, quæ uentris subducendi
ratia sumuntur, in aqua frigida prius quàm inge
ntur, aliquandiu præmaceranda sunt. Ita nan-
e præparata magis tum humectant tum refrige
nt, adeoq́; ad appetentiam, quæ collapsa fuerit,
ccitandam, & ad flauam præterea bilem, quæ
uentre habetur, detergendam ac subducendã
commodatiora fiunt: Quare biliosis etiam non
lum febribus, sed alijs quoq; morbis salubria
reddun-

redduntur. Pruna recentia atq; humida sicci ualentius quidem alterant, sed excrementitium magis & peioris succi corpori præbent alimentum. Sicca uerò nō solùm ad nutritionem accommodatiora sunt, uerùm magis etiam corroborāt. Quod de prunis hoc loco diximus, idem de cerasis quoq; aliquo modo intelligi potest, sed horum humiditas quàm illorum subtilior ac minus lenta est, quo fit, ut minus etiam alant. De prunis Dioscorides lib. 1. ca. 137. Galenus & Mesues locis paulò antè citatis, & Auicenna libro 2. Cano. cap. 541.

DE PERSICIS, RAcemis, & Paßulis. Caput XLII.

PErsica cum musto uobis datur ordine iusto
Sumere, sic est mos nucibus sociando racemos.
Passula non spleni, tussi ualet, est bona reni.

Pfirsich so mann sie ißt mit most/
Weinber vnd nüß sein gůte kost/

Zum

um hustn vnd miltz rosin sein bög/
vnd machn die niern von vnflat loß.

Duo præcepta cumprimis hoc loco tradunt
r.

Ac primum quidem, ut mustum cum persi-
s bibatur, aut sanè persica simul cum musto
hibeantur. Mustum nanque calfacit admo-
um, ebullitionémque in corpore efficit: sed per-
ca ebullitionem hanc atque calfactionem frigidi
ate sua cohibent & moderantur. Contrà uerò
persicis,

persicis, cùm uehementius refrigerent, meritò adhibetur mustum, quippe quod frigiditatem eorũ, ne uentriculo noxam inferant, calore suo facilè mitiget ac temperet. De persicis suprà ca. 7.

Secundum uerò, ut uuarum racemi cum nucibus edantur: quod de aridis potißimùm & antiquis nucibus intelligendum est: Virides etenim ac humidæ per se salubres censentur. Antiquæ uerò & aridæ excellenter siccant, adeoq; ob oleosam suam qualitatem promptè in corporibus accenduntur. Iure igitur uuarum racemi cum ipsis mandendi ueniunt, ut qui exiccationi atq; inflammationi humiditate suà resistant. De nucibus copiosè suprà cap. 13.

Tertio deinde uersu traditur, passulas siue uuas passas lieni officere: Ipsum enim communi ratione dulcium omnium obstruunt atq; lædunt. Hinc Galenus in libro de attenuante diæta cap. 9. in eum modum scriptum reliquit: Vuæ passæ si non sint adstringentes, lieni quidem & hepati tumentibus non conducunt: thoraci tamen ac pulmonis affectibus conducunt. Renibus etiam conferunt, eos enim lauant & abstergent, urinamq; cient. Renes nanq; multa ad ipsos deriuata humiditate mundãtur. Sed de his quoq; suprà ca. 9.

DE FICUBUS. CAP. XLIII.

Scropha,

SCropha, tumor, glandes, ficus cataplasmate cedunt,
Iunge papauer ei, confracta foris trahit ossa.

Dem kropff / der schwulst / hewdruse groß /
Von feign ein pflaster ist nicht böß.
Ist gestossner maen dabey /
Gebrochen gbein ists ein artzney.

Ficuum facultates.

Hîc duæ ficuum cataplasmatis modo impositarum facultates referuntur: Ac prior quidem, *quòd cum aqua siue alio quopiam conuenienti liquore decoctæ, humidæq; impositæ, scrophulas, glandes, atq; tumores discutiant. Per scrophulas uerò, quemadmodũ doctißimè ab Iano Cornario in ca.8.li.1. Macri scribitur, Latinis non recepto adeò uocabulo, strumæ intelliguntur.* Videtur autem ex Græca uoce *factum esse. Sicut enim Græci* χοιράδας appellant, *quas nos strumas dicimus,*

ſic uiſum fuit huic, qui primus ſcrophas appellauit eos glandularum circa collũ ac guttur tumores, Græcæ uocis etymon exprimere: χοιράδες enim ἀπὸ τῶν χοίρων appellatæ ſunt, hoc eſt, à porcis ac ſuibus: Vel quòd, Auicenna 3.4.trac. 2.ca.9.teſte, ob edacitatem haud rarò circa hoc animal reperiantur, uel quòd earum figura porcis plurimum adſimiletur. Per Glandes accipiendus hoc loco abſceſſus, ut Guidoni Cauliaco placet utcunq; mollis, unicus, mobilis, & ſeparatus à partibus circumiacentibus, in emunctorijs plerũq; naſcens. Vulgò Hagedruſen/ à glandis forma, quam præ ſe ferre uidetur, nomenclaturam accepit. Lege Io. Tagaultium li.1. inſtitutio. chirurg. ca.13 Porrò per tumores qualibet inflationes in quauis corporis parte exortæ intelligi poſſunt. His enim omnibus curãdis ac maturandis ficus in aqua cum momento aceti, ut penetrationẽ earũ adiuuet, decoquendæ ſunt, donec molleſcãt, mox liquore per colũ transfuſo, ficus ipſæ in mortario contundendæ, ac cum eodẽ rurſus cataplaſma informandum. Cataplaſma aũt propriè medicamentũ uocatur, quod è plantis uiridib. cõtuſis, uel ijſdẽ ad mollitudinẽ uſq; in aqua decoctis componitur: id quod innuitur etiã uulgato uerſiculo:

Tunc cataplaſma facis, cùm ſuccum ponis
& herbam.

Poſterior uerò facultas: quòd cum papauere

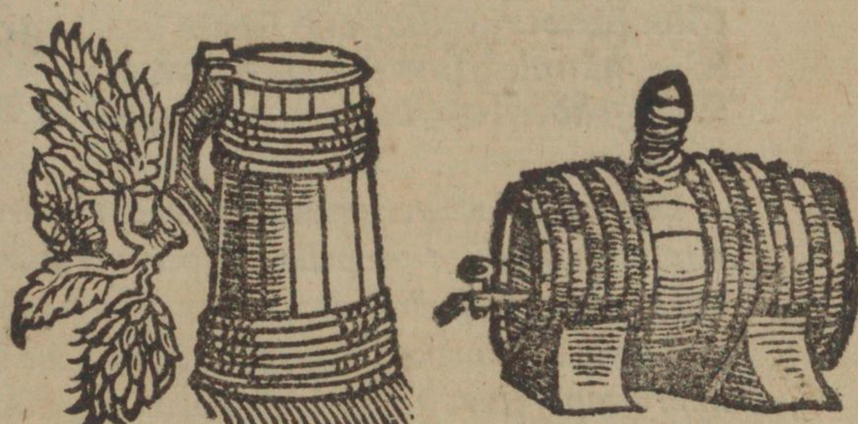
impoſita

mordicans ad urinæ profusionem impellit. Qui tamen uersus non de quolibet musto, sed de eo solùm intelligendus est, quod fæces habet mordicantes. Eiusmodi porrò ex Rhenensibus non pauca reperias. Mustum enim cui fæces insunt crassæ, non mordicantes, quemadmodum suprà ca. 26. ostendimus, meatus obsepit atq; obstruit urinarios, ita ut urina potius supprimatur.

Deinde uentrem soluit: Viscera enim nitrosa & salsa fæcis suæ qualitate abstergens ad deiectionem incitat.

Tertiò uerò inflat, quod quidem propter eam contingit, quam in corpore excitat, ebullitionem. Inde enim flatus proueniunt. Sed de his omnibus satis suprà ca. 26.

DE CEREVISIA ET Aceto. Cap. XLVI.

CRassos humores nutrit ceruisia uires
Præstat, & augmentat carnem, generatq́; cruorem.
Prouocat urinam, uentrem quoq; mollit, & inflat,
Frigidat & modicum. Sed plus desiccat acetum.
Frigidat, emaceratq́;, melanch. dat, sperma minorat,
Siccos infestat neruos, & pinguia siccat.

Das bier gibt grober feuchte viel/
Stercks gblůt / vnnd mehrets fleysch on ziel/
Es lehrt die blasn/ vnd weycht den bauch/
Es kůlt ein weng/ vnd blest auff auch.
Der essig kůlt vnd treugt/ macht magr/
Gibt schwer geblůt / vnd schadt dem hagr/
Der männlich sam von essig schwindt/
Das geäder letzt/ die feißt benimpt.

Duo hoc in loco peraguntur: Primò enim breuiter octo ceruisiæ proprietates percurrũtur. Quarum prima quidem est, quòd crassos humores in humano corpore generet: idq́; maximè si uino comparetur. Porrò iuxta materiæ uarietatem, unde cõficitur, aliã in se atq; aliam recipit uel

el incrassandi, uel extenuandi humoris ratio-
em. Siquidem ex craßiore substantia craßiores,
x tenuiore uerò tenuiores humores procreari
ar est. Secunda, quòd robur addat. Tertia,
uòd carnem augeat.

Quarta, quòd bonum gignat sanguinem. Quæ
uidem tres proprietates potißimùm intelligen-
æ sunt de ceruisia multæ substantiæ, non nimis
ecenti, neq; nimis inueterata, ex optimis granis
ritè & perfectè cocta: qualis Erphordiensis
cumprimis existit. Ea enim multum habet sub-
stantiæ, boni est succi, uberrimum corporibus ex-
hibet alimentum, & uires auget.

Quinta, quòd urinam prouocet: quæ pro-
prietas claris maximè conuenit cereuisijs, qui-
bus plurimum incoctum est lupuli: qualis est Em-
becensis. Ea nanq; ob lupuli copiam celerrimè
penetrat, & urinam prouocat.

Sexta, quòd uentrem molliat. Eiusmodi inter
triticeas Hamburgensis existit. Grati saporis
est, multum substantiæ habet, copiosum & boni
succi alimentum præbet, sanguinem bonum gene-
rat, & in soluenda aluo per se, aut cum butyro
Phrysico primum locum sibi uendicat. Minus ta-
men conuenit illis, quibus caput non admodum
firmum est: quippe qui ex ea facilè inebrien-
tur.

Septima, quòd flatibus uentrem distentat:

idq; maximè præstat Cereuisia cruda, hoc e[illegible] malè & imperfectè cocta: quæ certè, præte[illegible] quàm quòd ægrè concoquitur, inflationes etiã[illegible] obstructiones gignit, urinamq́; remoratur: imp[illegible] guat tamen admodum. In hanc classem Coy[illegible] Hollandiæ referenda est.

Octaua, quòd paululum infrigidet: Eiusmo[illegible] censentur cumprimis cereuisiæ Hollandiæ, Br[illegible] bantiæ, Hannoniæ, Flandriæ, & quibus plebei h[illegible] mines uulgo utuntur. Eæ nanq; omnes uino coll[illegible] tæ, refrigerandi facultatem habere uidentur. V[illegible] biſciendum, cereuiſiam confici poſſe ex auena[illegible] hordeo, & tritico: sed iuxta materiæ ratio[illegible] nem diuersa ei inducitur temperatura siue qua[illegible] litas. Quæ nanque ex hordeo fiunt, frigidiore[illegible] euadunt. Hordeum enim refrigerat siccatq; in primo abſceſſu. Quæ ex hordeo simul atque a- uena, minus alunt, nec inflant, neque obstruunt admodum. Quæ uerò ex tritico, calidiores exi- stunt, magisq; tum obstruunt, tum nutriunt. Craſ ſiores cereuiſiæ tenuioribus tardius concoquun- tur, atque in corpus uniuersum distribuuntur, magis tamen nutriunt. Tenuiores uerò contrà citò alterantur, in partes corporis celeriter ra- piuntur, mouent urinam, & parum alunt. Me- diocres omnia faciunt mediocriter. Peßima ha- benda est cereuisia, quæ conficitur ex rebus ine briantibus, nimirum ex lolio, uel chamæpeuce:

Cereuisiæ præparatio.

enim adeò efficitur ualida & halituosa, ut pa[illegible] absit, quin bibentes paulò immoderatius ad [illegible]niam redigantur, maximum capitis dolorem [illegible]erat, & neruos lædit. De cereuisia plura su[illegible] ca. 17. & 18. Est præterea eruditißimum [illegible]nnis Placotomi de natura & uiribus cereui[illegible]rum opusculum in omnium manibus, unde faci[illegible] suppleri queant, quæ hic desiderantur.

Secundo deinde loco quinq; aceti faculta[illegible] enumerantur. Ac prima quidem quòd exic[illegible]. Secunda, quòd refrigeret. De temperatura [illegible] maxima est inter autores controuersia, alijs [illegible]gidum, alijs contrà calidum adstruentibus. In [illegible]c tamen præcipui consentiunt, quòd uim habe[illegible] refrigerandi magis, quàm calfaciendi. Exiccat [illegible]rtio gradu, estq; ualde tenuium partiũ, crassos [illegible] glutinosos humores attenuat, atq; incidit, hu[illegible]orũq; putrefactioni uel maximè resistit. Eamq; [illegible] rem medici peste grassante cùm in cibo, tum [illegible] potu aceti usum mirificè cõmendant. Hinc [illegible]nè 3.1.doc.5.ca.1. Auic. inter alia sic fermè de[illegible]scribit: Aceto præterea pestis tẽpore uti in ci[illegible]o atq; potu nocumẽti ipsius securitatẽ præstat. [illegible]ertia, q̃ emaciet, hoc est, macrũ reddat: Vehe[illegible]ẽter.n. attenuat, incìdit, ac desiccat, et excellẽ[illegible]ius si, ut 3.1.do.4.ca.5. Aui. tradit, ieiuno usurpe[illegible]ur stomacho. Aßiduus tamẽ atq; immoderatior [illegible]ius usus plurima omnino adfert incõmoda. Visum

Aceti proprie tates quinq;.

nanq;

nanq; debilitat, pectus ac pulmonem offendit, tusses commouet. Hepati quoq; inimicum est, quidem, ut tract. 3. ad Soltanum Babyloniæ li bi Moses autor est, ipsum radit, sanguinemq; eius dealbat. Stomacho præterea, iuncturis, neruosis omnibus mali nonnihil immoderat re usu ingenerat, articularesq; dolores, t mores, & paralysin excitat. Proinde qui gido sunt & sicco temperamento, quiq; inu dum pectus, pulmonem, hepar, stomachum, & uos habent, ab aceto abstineant, aut modicè tem eo utantur.

Quarta, quòd generet melancholiam: Frig tate enim sua & siccitate ipsum hepar refriger & exiccat, atq; ad generandam fæcem melanc licam opportunum reddit, quæ deinceps facilè ueram melancholiam uertitur. Hippocrates li 3. de uict. rat. in morb. acu. apho. 38.

Quinta, quòd Veneris appetentiam resci dat & semen imminuat. Nimium enim attenua incîdit, exiccat, & refrigerat. Cibariorum t men appetentiam suscitat. Harum facultatu lib. 3. ad Almansorem ca. 17. Rhazes etiam men nit. Acetum, inquiens, frigidum est & siccum maciem efficit, uirtutem destruit, sperma minu it, bilemq; corroborat nigram, flauam uerò d molitur, sanguinemq; debilitat, & cibos, quibu admiscetur, attenuat atq; incîdit.

Vltim

Vltimo tandem uersu tria comprehenduntur. Primum quidem, quòd macris noceat. Cùm enim acetum excellenter attenuet, incîdat, atq; siccet, ex necessitate etiam maciem auget. Quippe similibus, ut Galenus lib. 1. ca. 10. de sanit. tuen. testatur, quemlibet excessum augescere par est, contrarijs uerò remitti aut minui.

Secundum, quòd noceat neruis: Exangues enim sunt: & cùm tenue sit, ualde eos penetrat. Vide ra de hoc suprà ca. 17. in acida cereuisia.

Tertium, quòd immodicè pinguia corpora eijciet: atq; eius quidem ratio iam reddita est. De aceto plura Dioscorides lib. 5. ca. 17. Galenus lib. 1. de simp. medic. facul. cap. 19. & deinceps. Et lib. 8. eiusdem operis ca. 22. & Simeon Sethi Syntag.

DE RAPIS. CA. XLVII.

Rapa

RApa iuuat stomachum, nouit pro-
ducere uentum,
Prouocat urinam, præstatq; in dente
ruinam.
Si malè cocta datur, tibi torsio sic ge-
ratur.

Die ruben seind dem magen leicht/
Daruon der wind im leib entweicht.
Der harm darzů / die zeen falln auß/
Seinds vbel kocht/ kompt krummen dra[uß]

*Hic tria cumprimis raporum recensentur com-
moda. Ac primum quidem, quòd stomachum iu-
uent. Secundum, quòd flatus gignant. Tertium,
quòd urinam prouocent. Quæ sanè omnia de his
intelligi debent, quæ bellè, & præcipuè cum pin-
guibus carnibus percoquuntur. Ea enim iucun-
diora ac gratiora stomacho fiunt, satis tum nutri-
unt, tum impinguant, sed humentem ac fluxam
carnem creant, flatus & genitale semen gene-
rant, Veneremq; stimulant, urinam prouocant,
fauces leniunt, atq; thoracem, ac uisum præte-
rea, ut Auenzoar & Auerrhoes testantur, pecu-
liari quapiam proprietate roborant. Fertur eti-
am, quòd fibræ illorum, siue caudæ, aluum forti-
ter moueant. Atq; hinc sanè uulgati excogitati
sunt uersiculi:*

Raporũ cõmoda et incommoda.

Radi[x]

...dix rapa bona est, comedenti dat tria dona,
...ûm clarificat, uentrem mollit, bene bombit.

Secundo deinde loco duo eorundem refe-...*tur incommoda. Nam & dentes lædunt, & ...siones siue tormina in uentre suscitant. Atq; ...quidē malis cruda maximè obnoxia sunt. Pri-...m enim non ægrè modò dentib. franguntur, ue-...etiā minus iusto in uentriculo conficiuntur: ...o fit, ut et ipsa corrūpantur, & fœtidos præte ...halitus dentib. suggerant, acciditq; duplici i-...nomine dentes offendi, cō manducatione nimi-...m, & halitu. Deinde uerò ad istum modum li-...alius ingesta, concoctu sunt difficiliora, ac fla ...enta magis, stomachoq; noxia. Nonnunquàm ...tē & uentrem mordicant. Quorū posterius e-...m uulgato nobis indicatur uersiculo:*

Ventum sæpe rapis, si tu uis uiuere rapis.

Crebrior raporum usus crassum humorem ge-...rat, & obstructiones iecoris parit. Ventrem ...c sistunt, nec mouent. Inter radices tamen o-...es, quæ quidem edendo sunt, rapa corporis nu-...itioni uel maximè conueniunt, idq; ex saporis iu-...nditate facilè deprehenditur. Ea enim edulio-...m omnium natura est, ut amara, & quæ lin-...uam contrahunt, minus, dulcia uerò magis a-...nt. Rapa autem cùm alijs radicibus dulciora ...nt, minusq; linguam contrahant, maius etiam ...ijs præstare alimentum, magisque uictus

ſalubris rationi conuenire, conſentaneum [...]
Sanguinem tamen craßiorem & melancholic[...]
generant, cùm minus iuſto in uentriculo, ob c[...]
coctoriæ facultatis imbecillitatem, conficiu[...]
tur. Coctionem autem diuturniorem poſ[...]
lant, eaq; ſunt laudatißima, quæ, primæ ebullit[...]
nis aqua ſegregata & abiecta, bis percoqu[...]
tur. Cruda, ob prædictas paulò antè cauſas, nu[...]
modo edenda ſunt. Cymæ raporum decoctæ m[...]
duntur, et urinam cient. Rapum muria condi[...]
uel cum aceto et ſale ſumptum, minus quidem a[...]
menti ſufficit, ſed multò magis appetentiam r[...]
creat. Huius ſemen tritum & magna copia ha[...]
ſtum, Venerem ſuſcitat. Fertur, quòd ſi quis h[...]
ipſum ſemẽ cũ calamintha & Lemnia terra co[...]
mixtũ ſumat, eo die neq; ueneno, neq; morſu ue[...]
nati animalis lædi. Appenſum inguinũ morbis [...]
culiari quapiã proprietate medetur. Plura Di[...]
ſcorides lib. 2. cap. 104. Plinius lib. 18. ca. 13. G[...]
lenus lib. 2. de alimen. facul. cap. 62. & lib. 6. [...]
ſimp. med. facul. ca. 98. & Simeon Sethi in Sy[...]
tagmate.

DE ANIMALIVM VISCE-
ribus. Cap. XLVIII.

EGeritur tardè cor, concoquit[...]
quoq; durè.

ic quoque uentriculus, tamen exteriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimentũ medicinæ.
Concoctu facilis pulmo est, citò labitur ipse.
Est melius cerebrum gallinæ, quàm reliquorum.

Die hertz sind nicht zudåwen gůt/
Der mag deßgleich im mittel thůt/
Die zung vnd lung mir wolgefelt/
Der hůner hirn ist außerwelt.

*Agitur hoc loco de natura & facultate uisce*rum, *quæ homines cibi causa ex animalibus se*parant. *Recensentur autem numero quinq;. Quorũ* primum *quidem est, Cor tardè tum concoqui,* tum *per intestina descendere. Caro enim eius du*ra *est, cui, ut ægrè concoquatur, et tardißimè de*scendat, *natura comparatũ est, testis Galen. li. 3.* de *alim. facul. ca. 11. Cor, inquiens, substantia qui*dem *caro est fibrosa ac dura, ideoq; ad coquendũ* est *difficile, & tardè permeat. Huc iecur quoq;* referendum *uidetur. Nam, ut ibidem testatur Ga*lenus, *omnium animalium iecur craßi est succi,* ac *ad coquendum difficile tardeq; permeat. Re*nes *itidem praui admodum sunt succi, & conco*

Cor.

Stomachus. ctu difficiles. Galenus ibidem ca. 5. Secundun est, stomachum quoq; ægrè concoqui & lent transire. Est enim membrum cartilagnosum a neruerum, neq; facilè in bonum sanguinem mutari potest. Cartilagnosa enim dura sunt, neruex uerò animalium particulæ succum absolut pituitosum gignunt, Oribasio libr. 4. Synops. a Eustathium filium cap. 7. teste. Galenus lib. 3. d aliment. facul. cap. 22. in hunc ferè modum de e scriptum reliquit: Durior carnibus est stomachus, ob id, etiam si ritè conficiatur, succum tamen gignet non planè sanguineum neq; inculpatum, sed frigidiorem, ac crudiorem. Proinde multum temporis requirit, priusquàm satis confici & in probum sanguinem mutari queat. In extremis tamen partibus, nempè in fundo & orificio, facilius conficitur, ut in quibus pinguior sit, & carnium naturæ propinquior. Tertium est, Linguam bonæ esse alimenti, idq; maximè, Auicenna libro secundo Cano. capite 145. teste, circa radicem. Illic enim suauissima est, facilè concoquitur, & probum corpori alimentum præstat: cùm fungosa alioqui laxáue sit, & respectu solidioris carnis parum alimenti habeat. Inter omnes tamen porcellinæ potissimæ sunt, ut quæ ablata circumcingente pellicula à structoribus ac prægustatoribus principum carni æquiparentur aprugnæ. Bouillæ ob exu-

Lingua.

perantem

[su]perantem humiditatem parum in uictus salubris ratione commendantur. Quamobrem ipsis usuri obsonatricis artis periti, caryophylla inserere solent, priusquàm assentur: sic enim illarum humiditas contemperatur, edendóque accommodatiores fiunt. Quartum est, pulmonem facilè & concoqui, & per intestina descendere: mollis enim admodum est & rarus. Paulus libro primo, capite 85. hæc sic tradit: Pulmo facilius quidem, utpote fungosus, concoquitur, sed leuiorem cibum præbet, pituitæ generandæ efficax. Agninus uerò pulmo, licet pro alimento minus conueniat, medicamenti tamen uim poßidet. Impositu enim, ut autor est Dioscorides libro 2. capite 37. & Galenus lib. 11. de simpl. medic. facult. capite 8. attritus à calceamentis contractos ab inflammatione tuetur & sanat. Idem tradit Auicenna 2. Cano. capite 568. Quintum est, gallinæ cerebrum omnium esse præstantißimum. Vbi sciendum in primis, cerebrum esse pituitosum, craßi, uitiosíq; succi: Lentè transit, concoctioni aduersatur, stomachum lædit, & nauseam excitat: ideò rectè uulgo ad corrigendam frigiditatem & humiditatem, cum sale, & puluere zingiberis, aut piperis condiri solet. Suillum naturæ inimicum est: Ouillum uerò, uitulinum, leporinum, cuniculinúmue cum sale ac calidis speciebus mandi

Pulmo.

Cerebrū

conceditur. Inter omnia tamen cerebrũ gallinæ facilè primam laudem obtinet. Abundè enim nutrit, genitali ſemini adijcit, & cerebri ſubſtantiã auget, unde & his, qui tardiori leuioriq; ingenio ac mente ſunt, prodeſſe dicitur. Dioſcoridi lib. 2. ca. 43. ſanguinem à cerebri membrana profluentem ſiſtit. Quod Auicenna lib. 2. Cano. ca. 129. & 296 ad fluxum ſanguinis narium tranſtulit, nempe qui membranæ cerebri uitio contractus ſit. Cerebrum, inquit, gallinæ prohibet fluxum ſanguinis narium, accidentem ex uelaminibus cerebri. Plura de hoc ſuprà ca. 9.

DE SEMINE FOENICVLI. Cap. XLIX.

SEmen Fœniculi pellit ſpiracula culi.

Der fenchel ſamen treibt vnd jagt
Die geng des hindertheyls mit macht.

Hoc in loco traditur, ſemen fœniculi, quod μάραθρον græcè dicitur, flatus diſsipare atq; expellere, idq; maximè ratione caliditatis: Nam, ut lib. 7. de ſimp. med. facul. ca. 97. Galenus memoriæ prodidit, tam ualenter excalfacit, ut ex tertio ordine excalfacientium cenſeri promereatur:

Fœniculum.

deſiccat

lesiccat uerò non æquè, sed ipsum quispiam in hoc primi esse ordinis posuerit: proinde lac procreat: quod, si admodum desiccaret, non sanè efficeret. Suffusis eadem ratione auxiliatur, urinas mensesq; ciet. Ex esu præterea seminis fœniculi manant & alia quædam commoda. In febribus enim nauseam, & stomachi feruorem ex aqua frigida potum sedat, stomachum purgat, oculorum aciem reficit, & cum uino decoctum uirulentorum uermium ictus sanat. Contritæ radices, & cum melle illitæ, morsibus canum medentur. Quæ quidem omnia à nonnullis, memoriæ prospiciendæ gratia, hisce uersibus inclusa sunt:

> Bis duo dat marathrum, febres fugat, atq; uenenum,
> Et purgat stomachum, lumen quoque reddit acutum.

Transcripta autem ea sunt partim ex Dioscoride lib.3.ca.67. partim uerò ex Auicenna lib.2. Cano.ca. 281. Quo sanè loco inter alia refert Auicenna etiam Democritum existimasse, serpentes, & uermes uenenatos, recentis fœniculi semine pastos senectam exuere, oculorumq; aciem succo eius reficere, ueris initio, ubi latebris relictis in apricum prodierint. Vnde intellectum est, hominum quoque caliginem præcipuè eo releuari. Plura hac de re Nicander sub exordium

Theriacōn, Plinius libro 8. capite 27. & libro 19. capite 9 & libro 20. capite 23. Macer libro 1. capite 16. & Mesues ca. 1. de ægritudinibus oculorum. Attamen cùm concoctioni aliquantulum renitatur, & exiguum, prauiq; succi alimentum corporibus exhibeat, non ut alimento, sed ut medicamento potius fœniculo utendū est. Proinde alijs interim cibis ipsum uice condimēti, & ut eorum prauitatem corrigat, adhibemus. Quemadmodum enim petroselinum nonnunquàm cum lactucis, ut earum humiditas & frigiditas contemperentur, sic etiam cum cucurbitis interdum, aut rapis, ut prauitas eorum minuatur, fœniculum decoquere simul & mandere consueuimus.

DE ANISO. CAP. L.

Emendat uisum, stomachum confortat Anisum.
Copia dulcoris anisi fit melioris.

Das gsicht vnd magen Anis sterckt/
Je süsser je besser nutz er wirckt.

Anisi utilitates.

Duæ hic referuntur utilitates anisi. Primò nanque uisum emendat, & maximè quidem foris impositum. Atque hinc sanè apud Plinium lib.

b,20.ca.17. naturalis hist. Epiphoris oculorũ
uino radicem eius tusam ab lolla imponi soli-
tum legimus: Ipsum cum croco pari modo & ui-
no, & per se tritum cum polenta ad magnas flu
iones extrahendaq́;, si qua in oculos inciderint.
Secundo deinde loco stomachum roborare di
itur, quod profectò de semine eius potißimũ in-
telligendum est. Illud nanq;, ut li. 6. de simp. med.
ic. ca. 44. Galenus adserit, maximè utile est, a-
re & subamarum, ut propè ad urentiũ accedat
aliditatem. Est aũt et in siccando tertij ordinis,
icut & in calfaciendo. Stomachum igitur calfa-
cit, & qui in ipso sunt, humores crassos, ac frigi
los, lentosq́; attenuat, incidit, liquidosq́; & ex-
pulsioni accommodos reddit. Inflationes quoq;,
quæ ab ijsdem proficiscuntur, discutit. Atq; hinc
adeò fit, ut stomachus tum repurgetur, tum exicce
tur, et onere, quo grauatus fuit, deposito robore-
tur. Quinetiam uisui eadem ratione conferre exi
stimandum est, quippe cui nihil æquè noceat atq;
stomachi impuritas. Hinc. n. impuri, fœtidi, et tur
bulenti fumi ad oculos sublati noxam spiritib. ui-
siuis inuehunt. Melius ad hoc semper recens, ple
num, non furfurosum, dulcedine & odore præ-
stans. Præter has utilitates et aliæ quàmplurimæ
à Dioscoride lib. 3 ca. 56. Plinio loco paulò antè
citato, Serapione cap. 242. & Auicenna libro
2. Cano. cap. 1. recensentur. Oris enim halitum

iucundiorem facit, doloris leuamentum præsta[t], urinam ciet, discutiendi uim habet, aquam qu[æ] subijt cutem dißipat, potum sitim ex salsis hum[o]ribus contractam extinguit, animalium ueneni[s] aduersatur, ualet ad inflationes. Aluum & alb[a] fœminarum profluuia tostum sistit, lac ad mam mas elicit, Venerē stimulat. Dyspnœas à pituit[a] profectas tostum purgat, cum melle sumptum me lius. Vetustis & antiquis ex frigore hepaticis af fectibus prodest. Iecoris, lienis, renum, uteri, ac reliquorum etiam uiscerum obstructiones tollit. Vias enim ab humoribus craßis, frigidis, ac lentis præclusas & obsessas aperit. Atq; ob id febribus quoq; opitulatur antiquis. Dolores capitis leuat, suffitum naribus: cum rosaceo tritum instillatumq; fractis auribus medetur.

DE SPODIO.
Cap. LI.

SI cruor emanat, Spodium sumptum citò sanat.

Gebrandter helffenbeyn verstelt
Das blůt/daß des kein tropff mehr felt.

Spodium Spodium sanguinis profluuia hîc sistere traditur: quod de Spodio ab Arabibus nobis descri-

pto

[qu]o potißimùm intelligendum uenit. Hoc, ut ex [A]uicenna 2. Cano. ca. 617. colligitur, non est ni[si] radices cannarum arundinúmue adustæ. Qua[e] cum eo, quod Græci ἀντισπόδιον appellant, [c]onuenire uidetur. Officinæ Plateariј nixæ testi[m]onio, pro spodio tam Græcorum quàm Ara[b]um, oßibus ustis utuntur, quæ elephantis esse [p]utant, quum uerisimilius sit bouis, uel alterius [e]sse animantis ossa. Quocirca cùm uerum & [G]ræcorum Spodium, quod Tutiæ uocatæ speci[e]s est, habeatur, ex Officinis prorsus hæc com[b]usta ossa proscribantur, eiusq; in Græcorum compositionibus usus sit, in Arabum uerò compo[s]itionibus cannarum Indiæ spodio, aut si illud ha[b]eri non poßit, radicibus cannarum nostrarum [a]dustis utendum erit. Græcorum spodium solum admouetur: Arabum uerò etiam sumitur & de[u]oratur. Hoc ipsum itaq; sanguinem undecunq; etiam manantem hic sistere traditur: & maximè quidem, quod frigidum sit & siccum, ualideq; adstringat: aut certè, quod sumptum siue admotum peculiari quadam proprietate hepar intemperie uel naturali, uel quoquomodo aduentitia calidius, moderetur ac roboret. Hoc autem uiscere (quod principium ac fons sanguificationis est) roborato, sanguis ab eodem melius etiam retinetur. Puluis igitur eius cum stillatitiјs liquoribus rosarum & plantaginis in nares inie-

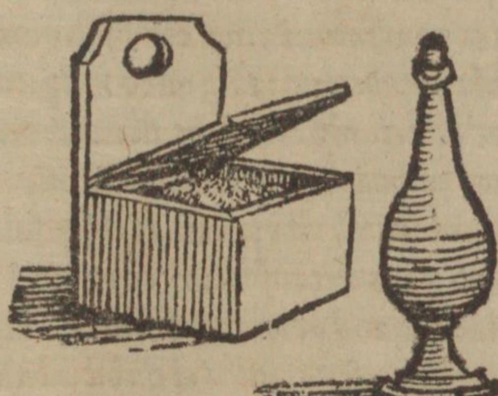
ctus αἱμοῤῥαγίαν earundem curat. Idem cu[m]
succo plantaginis contra αἱμόπτυσιν & dysen
teriam efficaciter sumitur. Quum & aliæ quàm
plurimæ ab autoribus spodio attribuuntur dotes.
Siquidem cor quoq; proprietate quadam corro
borat, & spiritus claros ac solidos efficit: qua
propter exhilarat etiã atq; lætificat. Potum, aut
appositum calidæ cardiacæ, et contractæ ab effu
sione flauæ bilis ad os uentriculi syncopæ, cali
doq; cordis tremori auxiliatur: adiuuante scili-
cet talem ipsius actionem facultate adstrictoria,
& maximè quidem in temperaturis calidis. In fri
gidis uerò cum croco temperatũ eadem præstat.
Febrib. confert acutis, sitim sedat, & immodico
cholerico alui profluuio atq; uomitui subuenit.
Pustulis quoq;, quæ in ore, & lingua erumpunt,
prodest. Feruorem furoremq; flauæ bilis compe-
scit, uentriculum roborat, ardori eius atq; imbe-
cillitati proficit, flauæq; ad ipsum bilis inhibet ef
fusionem. Contra melancholiam ex sollicitudine,
timorem de præteritis, terrorem de futuris, &
quaslibet animi perturbatiões, efficax est. Utili
ter calidis oculorum abscessibus illinitur. Plura
Rhazes lib. 3. ad Alman. ca. 36. Auic. loco citato,
& trac. 2. de uiribus cordis, ca. 3. Auerrhoes lib.
5. collec. ca. 56. Serapion ca. 332. & Leonhartus
Fuchsius lib. 1. ca. 17. de compositione medicam.
Porrò autem quemadmodum spodium peculia-

hepatis roborandi facultate præditum est, ita aliæ nonnullæ medicinæ alijs singularibus quibusdam membris roborandis accommodatæ sunt, sicuti macis cordi, moschus cerebro, glycyrrhiza pulmoni, capparis lieni, et galanga stomacho, quod uulgatis etiam hisce uersiculis comprobatur:

Gaudet hepar spodio, mace cor, cerebrum quoq; moscho,
Pulmo liquiritia, splen capp. stomachusq; galanga.

Annotatiuncula. Hepar priorem syllabam longam habet. Est enim Græcum ἧπαρ, quæ contra naturam hîc breuis posita est.

DE SALE. CA. LII.

VAs condimenti præponi debet edenti,
Sal uirus refugat, rectè insipidumq; saporat,

Non

Non sapit esca probè, quæ datur absq;
sale.
Vrunt res salsæ uisum, semenq; mino-
rant,
Et generant scabiem, pruritum, siue ri-
gorem.

Das saltzfaß stetz zutische trag/
Es dempfft die gifft/ gibt gûten gschmag/
Den augen schadt versaltzen ding/
Es schwecht den samn / vnnd mehrt den
grindt.

Tria hoc in loco peraguntur. In primis enim generale traditur præceptum, nemini hactenus humaniori saltem atq; ciuiliori, non obseruatū: nempe ut uas condimenti, hoc est, salinum primùm in mensa apponatur: idq; adeò uulgatum ubiq; est, ut hisce etiam uersiculis decantetur:

Sal primò poni debet, primoq; reponi,
Non bene mensa tibi ponitur absq; sale.

Salis cōmoda. *Duo deinde salis recensentur commoda: Ac primum quidem, quòd uenenis resistat. Cuius duplex adsignari potest ratio: Vel quòd sal uim habeat uehementer siccam & adstringentem, atq; ob id quicquid in corporibus humidum est, id omne depascat, reliquum adstrictione leniter contrahat, eiusq; rei testis est Galenus lib. 11. de*

simpl.

...i.med.facul ca.50.sic inquiens: Nam sal quic-
...d in corporibus humidum inest, id quodammo
...absumit: & quod reliquum est substantiæ so-
...e, adstrictione contrahit, ac proinde etiam cõ
...ura sua carnes seruat, et à putredine tuetur:
...l q; sal non solùm humores è corpore ducen-
...s liquet, incidat, tenuet, purget, & exiccet:
...l poros etiam, per quos ueneni uis in interio-
... corporis irruere solet, denset ac constringat,
...eoq; penetrationem eius intercipiat & exclu-
...at. Secundum uerò, quòd cibos condiat, id est,
...pidiores reddat: Nulla siquidem cibaria ci-
...a salis commistionem sapere, quotidiano disci-
...us experimento. Tertio demùm loco salis, siue
...ersalsorum eduliorum, quatuor enumerantur
...ocumenta. Quorum primum quidem est, quòd
...su præsertim immoderatiore urant, hoc est,
...orrumpant, aut hebetem certè ac debiliorem
...eddant uisum. Cuius itidem duplex adsignari
...otest ratio: uel quòd oculi, ut suprà ca. 2. ex A-
...istotele ostendimus, sint de natura aquæ. Res
...erò persalsæ humidam ipsorum substantiam
...xiccent & consumant, adeoq; hebetudinem ob
...d uisui adferant. Vel quòd à cibarijs persalsis
...n uentriculo existentibus mordaces admodum
...atq; acres resoluantur fumi, qui ad oculos subla
...i ipsos acrimonia sua rodant, ac rubefaciant. At
...que hinc sanè eos, qui salem excoquunt, rubros
ferè

Salis siue cibariorum nimis salsorum nocumenta

fere oculos habere conspicimus. Secundum, quòd Veneris appetentiam compescant. Nam cùm omnes corporis exiccent & consumant humores, sperma quoq; necessariò exhauriunt ac minuunt. Tertium, quòd scabiem generent. Acrem enim ac mordacem procreant succum, sanguinemq; adurunt, atq; hinc profectò scabies incidere consueuit. Quartum, quòd pruritum etiam excitent: mordacia enim ac prurituosa generant excrementa. Horum nocumentorum Rhazes etiam meminit li.3. ad Alman. ca.17. Sal, inquit, sanguinem eorum, qui multam ex ipso sumunt quantitatem, adurit: uisum quoq; debilitat, atq; sperma minuit: pruritum generat & scabiem. Ad hæc, serpiginem nonnunquàm, & impetiginem, morpheamq; ac lepram progignit ijs, quorum corpora ad patiendum sunt parata. Quin urinarios etiam meatus, usu præsertim immoderato ac frequentiore excoriat. Modicè tamen salsa profligato fastidio appetentiam reuocant. Fertur præterea, quòd si sal cum aceto & succo rutæ permistus, pedum plantis diligenter infricetur, non noxam tantùm ex uini crapula contractam curet, sed ijs etiam, qui cibos auersantur, Græci ἀποσίτους appellant, auiditatem restituat. Plura de Sale Dioscorides li.5. ca 85. Galen. li.9. ca.30. & li.11. ca.50. de sim. med. fac. Simeon Sethi in Syntag. Auic. 2. Can. ca.624. & Mesues li.2. sec.2. ca.16. de medic. simp. purgantibus.

DE

DE SAPORIBVS, AC eorum qualitatibus.

Cap. LIII.

HI feruore uigent tres, salsus, amarus, acutus.
Alget acetosus, sic stypans, ponticus atq;
Vnctus, & insipidus, dulcis dant temperamentum.

Der schmack hat in sich neun gestalt/
Die ersten drei heyß/die andern kalt/
Die letzsten drei das mittel haben/
Diß neun thůn unser zungen laben.

Hic agitur de saporibus, siue qualitatibus gustatorijs: Vbi sciendum imprimis, Saporem accipi pro omni eo, quod gustu dijudicatur. Species autem eius aliter ab alijs numerari solent. Galenus li.1.de simp. me. fac.ca.38.non facilè numerò comprehensibiles esse tradit, à Theophrasto li. 6.de causis plantarum cap.1. & 4. eius octo recensentur differentiæ, exempli gratia, dulcis, pinguis, austerus, acerbus, acris, salsus, amarus, et acidus. Quib. nonũ quoq; nonnulli adijciendũ putarunt, nempe insipidũ, quem ἄποιον Græci uocãt, quòd extra omnem sit insignem tum caliditatem, tum frigiditatem, mediam quoad fieri queat constitu-

Sapores octo.

constitutionem obtinens, qualem præbet sensum aqua planè omnis qualitatis uacua. Ex quibus tres calfacere hoc loco traduntur, nimirùm salsus, amarus, & acris. Sed in his non parua est maioris minorisq; ratio: Siquidem Acre, ut Auicenna 2. Cano. Trac. 1. cap. 3. confirmat, est calidius, hinc amarum, deinde salsum, quoniam acre maiorem uim habet resoluendi, incidendi, & abstergendi, quâm amarum: Salsum uerò est uelut amarum frigida aliqua humiditate retusum, hebetatumq;. Secundo deinde loco tres ex saporibus statuuntur frigidi: Acidus uidelicet, austerus & acerbus. Ex quibus acerbus tamen frigidior existit, mox austerus, deinde acidus. Quod sanè perspicuum euadit in omnibus fructibus, qui dulcescunt. Principio enim acerbi sunt uehementis infrigidationis: processu deinde temporis cùm per solarem calorem aliquo modo ad concoctionem ducti fuerint, austeritas in eis sentitur, qua sensim deposita, aciditatem acquirunt, sicut ὄμφακες, hinc dulcedinem tandem adsciscunt. Acidum uerò quamuis acerbo minus sit frigidum, tamen ob subtilitatem & penetrationem suam eò in pluribus maioris est infrigidationis. Acerbum autem & austerum in sapore sunt propinqua, sed hoc nihil linguæ præter extimam eius superficiem contrahit: illud uerò non modò extimam superficiem, uerumetiam interio

a eius contrahit atq; exasperat. Postremò uerò res dicuntur temperati, id est, mediæ qualitatis, ta ut corpus neq; refrigerent excellenter, neque calfaciant: nempè dulcis, pinguis, & insipidus. Dulce enim licet calidum sit, in ipso tamen non apparet excellentia caliditatis, ut libro 3. ad Almanso. cap. 1. Rhazæ uisum est. Porrò suæ cuiq; ac propriæ saporis adsignantur facultates.

Dulcia enim concoquunt, emolliunt, rarefaciunt, laxant, plurimumq; corporibus exhibent alimenti, & impinguant. Cùm enim naturæ sanguinis nostri & carnis proximè congruant, lingua auidè excipit, ac uoluptate ac dilatatione afficitur, eis fruens non læditur, non exulceratur ab eis, nec refugit ea, ut amara seu acria. Ac sanè quicquid nutrit, ex genere dulcium esse oportet. Nam dulcia ungunt, implent, & restituunt erosas particulas. Sed interdum excellenter dulcia nocent: quia cùm sint ualdè calida & aërea, citò in igneam naturam transeunt, ut mel & saccharum celerrimè uertuntur in rubram bilem. Quare auidius usi saccharo sæpè periculosè inflammantur. Ad hæc, dulces cibi intemperantius eduntur, humorisq; copiã generant, quam sequuntur interdũ uel putrefactiones, uel obstructiones & abscessus hepatis atq; lienis: & maximè quidem cùm hæc uiscera ad patiendum accommodata fuerint. Stomachum quoq; relaxant admo

dum, & aluum cient. Pectori tamen conferunt et pulmoni, genitaleq́; semen augent.

Amara meatus perpurgant, abstergunt, extenuant, humorum crassitiem incîdunt, & linguam mordēt, suntq́; in natura terrestri, crassa, in qua excedunt calor & siccitas, ut in Bile, Nitro, Marrubio, Absinthio. Immodico usu sanguinem citò adurunt et corrumpunt, bilemq́; augent rubram.

Acerba, Græcis στρυφνὰ appellata, recentiores pontica à pungendo uocant, quo uerbo medici quoq; libenter utuntur, linguam contrahunt, et introrsum pellunt, ideoq́; constipandi, densandi, & adstringendi uim habent. Suntq́; in natura terrestri, crassa, frigida & sicca. Ideò enim acerbus sapor dicitur esse tardior, quàm acidus, quia acidus est in natura tenuiore minus terrestri. Acerba sunt, ut, fructus glandium, pyra syluestria, & in genere immatura poma, mala cydonia, ac magis immatura. Nam postquam maturuerunt, fit mixtus sapor ex acerbo & dulci, sicut nucum ex acerbo & pingui. Sunt στρυφνὰ & fructus, qui uulgo Ribes dicũtur, Germanicè Sanct Johans treübel. Item castaneæ, corna, & poma Cynosbati, uulgo Hainboten.

Austera, Græcis αὐστηρὰ, medicis etiam nostri temporis στυπτικὰ, à uerbo Græco στύφω, dicta, contrahunt, constringunt, densant, incrassant, et infrigidāt. Sunt enim in natura terrestri, crassa,

frigida

frigida & sicca, sed plus habente caloris & humiditatis, quàm habent acerba. Frequentiore in cibis ac immoderatiore usu humores abundè extenuant, inaniuntq;, eoq; sanguinem gignunt melancholicũ, & corpus reddunt gracile. Ventriculũ tamen, quemadmodũ Galen. id ipsum in lib. de cibis boni et mali succi ca. 17. attestatur, corroborant. Omnia, inquit, quæ egregiè austera sunt, laxũ stomachũ ac uentrem firmant, ac tum præcipuè, cùm calida intemperie affecti sunt. Hac .n. de causa, atq; etiã ad alui fluctiones sistendas, austeris utimur uinis. Iuuant .n. uentriculũ natiua siccitate, et aliquantulũ adstringunt. Pinguia siue oleosa, quæ Græcis λιπαρὰ, et uulgo unctuosa nominãtur, dulcibus uicina sunt, aqueæ et aëreæ substantiæ: leniunt, emolliũt, lubricant, laxant, cõcoquunt, maturant, et humectãt, sine manifesta tamẽ calfactione. Hæc si sint mediocria, optimè nutriũt: Sed immodicè pinguia supernatant, abominabilia sunt, et nauseabunda, uentriculũ resupinant, coctionẽ impediunt, flatus et obstructiones generant. Ad hæc, cibi quoq; antequã edendo naturæ satisfactũ sit, satietatẽ adferunt. Quod Galeni testimonio cõfirmatur, qui lib. 3. de ali. fac. ca. 26. ita scriptũ reliquit: Pinguia et lenta cibaria, statim ut sumpta fuerint, celeriter implent, & appetentiã euertunt. Præterea, quod malius est, cõpluribus deinceps diebus ipsorũ esum nõ sustinemus.

Febricitantibus, ac ijs etiam quibus stomachus atq; hepar calidiora sunt, non æquè ut alijs conferunt: ipsis enim facilè accenduntur & in flauam bilem trànseunt. Reliquis uerò phlegmatis generant copiam, somnolentiam pariunt, rationalemq́; mentis partem reddunt hebetiorem. Carnium tamen atq; olerum coctura non mediocre tribuunt condimentum.

Acria, Græcis δριμέα, & uulgo acuta, non solùm mordent ac rodunt linguam, sed etiam penetrant, urunt, ulcerant, aperiunt, flatus dißipant, tenuant, incîdunt, separant, resoluunt, è longinquo attrahunt. Suntq́; in natura tenui, in qua excedunt caliditas & siccitas: & superant calore res amaras: Vnde calorem augent & corpus uelociter inflammant, ac sanguinem adurunt, ipsumq́; in bilem prius rubram, deinde in nigram conuertunt, siccant etiam, emaciantq́; ac sitim faciunt. Acria autem sunt, ut piper, zingiber, allium, cepa, calx, & granum gnidium, quod Kellershalß Germanicè uocamus.

Salsa, Græcis ἅλμυρα, incîdunt, tergent, tenuant, liquant, mordent, condiendo seruant, et à putredine uindicant, conturbant, subuertunt uentriculum, & ad uomitum impellunt, desiccant citra apertam aut caliditatem aut frigiditatem, sitim exiccant, exasperant, radendo expurgant, & aperiunt. Plura suprà ca. 52.

Acida, Græcis ὀξέα, uulgo acetosa, mordendo constringunt, & refrigerant, penetrant, incidũt, extenuant, diuidunt, tergent, farctu liberant, per purgant citra excalfactionem. Suntq; in natura tenui, frigida & sicca, in qua dominatur frigiditas. Nam quæ sunt tantùm acida, sunt præcipuè frigida, ut ὀξαλίς, quæ uulgo acetosa, & Germanicè Saur ampffer nominatur: quia hæc purè hunc saporem habet. Est & species mali punici uerè acida. Alia quædam sunt mixtæ qualitatis, ut acetum, quod est subacre, quia etsi frigidum est, tamen retinet obscurum calorem ex uini corruptione: inde fit subacre, sed tamen dominatur frigiditas. Cùm enim exhalant aëreæ partes, & reliquæ manent terreæ, dilutæ aquosa tenui parte fit Acetum sua natura frigidum. Acida sanguinis atq; rubræ bilis feruorem compescunt, &, ut lib. 4. Synops. ad Eustath. filium cap. 29. Oribasius attestatur, cùm in uentriculo succum crassum inueniunt, eundem incidendo aluum subducũt, & ob eã causam fæces liquefaciunt. At si purum uentriculum inueniant, eum magis supprimunt. Corpus infrigidant ac desiccant, concoctoriam hepatis facultatem debilitant. Neruis etiam ac neruosis omnibus nocent. Appetentiam tamẽ cient: quia humores uitiosos in orificio collectos diuidunt & pellunt, & mordicatione non urente irritant uentriculum. Ex insipidis quædam

magis nutriunt, nempè quæ propius ad æqualitatem accedunt: quædã uerò mediocriter calfaciunt, aut refrigerant: Quæ sanè si multa etiam humiditate prædita fuerint, humectantium, sin uerò siccitas in eis exuperet, exiccantiũ ordini adscribenda ueniũt. De his omnibus plura Galen. in libris de simp. me. fac. præsertim li. 5. ca. 25. Paulus lib. 7. ca. 1. Aetius lib. 1. ca. 1. Rhazes lib. 3. ad Alman. ca. 1. Serapion sermo. 2. de tempera. simpl. Auicenna lib. 2. Cano. trac. 1. ca. 3. Mesues lib. 1. Theoremate 1. et Phil. Melan. in lib. de Anima.

DE VIPPA. CAP. LIIII.

Bis duo Vippa facit, mundat dentes, dat acutum
Visum: quod minus est implet, minuit quod abundat.
Die zeen ein weinsup reingen sol/
Sie scherpfft die augn/ vnd dåwet wol.

Vippa. Hic quatuor recensentur commoda Vippæ:

Primò

primò dentes mundat. Panis enim uino imbutus tutius circa dentes moratur, atq; eam ob causam facilius etiam fæculentam materiam ipsis obhærentem absterget ac consumit, quàm uinum per se sumptum. Deinde uisum acuit: Malos enim fumos, qui è uentriculo cerebrum petunt, suáq; per mistione spiritus uisiuos obscurant, reprimit: adeoq; materias prauas stomacho inhærentes concoquit, incîdit, et deorsum pellit. Tertiò cruda cõcoquit: quia os uentriculi leni quadam adstrictione claudens concoctoriam facultatem roborat, plurimumq; alimenti corporibus exhibet. Quartò uerò uitiosorum humorum multitudinem minuit: Eos enim concoquit, incidit, exiccat & deorsum expellit: idq; maximè, si panis assatus prius, aut super prunis exiccatus fuerit. Quin eodem etiam modo superfluè concocta ad συμμετρίαν reuocat. Porrò Vippa Germanicè dicitur ein Weinsuppe. De ea Hermolaus Barbarus ca. 95. lib. 5. corollarij in Dioscoridem ita scribit: Erat ueteribus ientaculum, buccea ex uino, quod genus Barbari, à uino & pane uippam uocant. De quo Athenæus lib. 1. Deipnosophistῶn sic ait: πρωϊνὸν ἔμβρωμα, ὃ ἡμεῖς ἀκρατισμὸν καλοῦμεν, διὰ τὸ γὰρ ἀκράτῳ βρέχειν καὶ προσίεσθαι ψωμούς. i. matutinũ eduliũ siue ientaculũ, quod nos ἀκρατισμὸν uocamus, propterea quòd panis buccellæ mero tingantur. Lege de eodẽ Plutarch. in Sympo.

DE DIAETA. CAP. LV.

OMnibus adſuetam iubeo ſeruar[e]
diætam.
Quod ſic eſſe probo, ni ſit mutare ne[-]
ceſſe.
Hippocrates teſtis, quoniam ſequitu[r]
mala peſtis.
Fortior hæc meta eſt medicinæ, cert[a]
diæta,
Quam ſi non cures, fatuè regis, & malè
curas.

Was ſpeiß vnd wie du eſſen pflegſt/
Verander nicht/ vnd wiß darnechſt/
Daß die verandrung kranckheit brengt/
Doch wirt der not offt nachgehengt.

Quum primus præcipuusq; non ſolùm morbi cuiuſuis curandi, ſed ſanitatis etiam tuendæ ſcopus, ut in libro, qui de facilè parabilibus inſcribitur, cap. 28. & in præſagio experientia confirmato cap. 5. & in libro de attenuante uictus ratione cap. 1. Galenus adſerit, in exacta uictus ratione conſiſtat: operæprecium fuit de ea etiam hic aliquid præſcribi. Præcipitur ergo in primis, ut ſeruetur conſueta diæta. Per quam ſanè

Diæta.

admini-

lministratio sex rerum non naturalium modò
telligenda uenit. Et ratio quidem est, quòd trãs
reßio à consuetudine noceat nocumẽto magno.
onsuetudo enim est altera natura: quia, ut lib. 1.
ap. 11. rhetoricorum ad Theodecten, & lib. 7.
ap. 10. Ethicorum, & cap. 2. de memoria & re
niniscentia, ab Aristotele scribitur, consuetudo
st eorum, quæ ut sæpe, siue ut plurimum fiunt:
atura eorum, quæ ut semper. Sæpè autem et sem
er sunt sibi inuicem propinqua. Quod est ergo
liu adsuetum, in naturam ferè transiuit: quemad
modum igitur naturam custodire oportet, ita &
consuetudinem, si laudabilis fuerit. Et quemad-
modum consueta cibi & potus administratio, ea-
dem ratione & aliarum rerum non naturalium
obseruanda est. Vnde si quis consuetus multum
laborare, uelit hanc consuetudinem immutare,
ocioq; indulgere, minusúe laborare, uel aliud la
boris genus adsumere, idq; alio & tempore &
modo, ille proculdubio multum ex hoc debilita-
bitur. Idem intelligendum de cibo ac potu, somno
& uigilia, repletione & inanitione, & animæ
accidentibus. In quibus omnibus consuetudinem
obseruare decet, & maximè quidem si sit lauda-
bilis, uel ab hac nõ multum declinet, siue medium
etiam locum inter bonam ac malam obtineat: re-
spectu nimirum illius ad quod fieri debet permu-
tatio. Porrò quanta sit uis consuetudinis, uel in-

Consue-
tudo.

ac colligas, quòd debiles & senes consuetos labores facilius ferant, quàm fortes atq; iuuenes insuetos, quod profectò lib. 2. apho. 49. Hippocrates etiam hisce uerbis confirmat: Qui consueti solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles & senes, non consuetis, fortibus, atq; iuuenibus facilius ferunt. Quod dicit, inquit Philotheus, tale est: Sunt duo, hic quidem senex, ille autem in consistenti ætate, ambo incipiunt fodere, & huic quidem seni contingit rectè fodere, illi autem, qui est in consistenti ætate, non rectè: seni quidem ob consuetudinem rectè, quàmuis sit imbecillus, iuueni autem non rectè, cùm non adsuetus sit. In uniuersum enim oportet cognoscere, fortiores alijs fieri partes, quæ exercentur, & hac de causa solitos labores facilius sustineri. Ex hoc autem particulari exemplo licet nobis & de omnibus ratiocinari. Deinde uerò, malam pestem, hoc est, maximum periculum ex repentina consuetæ diætæ permutatione sequi, confirmatur autoritate magni Hippocratis: nempe ex 2 lib. de uict. rat. in morb. acut. apho. 21. & 22. ubi sic inquit: Atqui facile est hoc addiscere, quòd simplex uictus cibi ac potus, ipse sibijpsi semper similis, securior omnino est ad sanitatem, quàm si quis repentè ad alium meliorem, magnam mutationem faciat. Nam & his, qui bis in die cibum sumunt, & his qui semel, repentinæ mutationes

Mutatio subita nocet.

tiones

ites noxas ac ægritudines inducunt. Et eos sa-
qui prandere non adsueti sunt, si pransi fue-
int, statim infirmos facit hoc, & toto cor-
pre graues, & debiles, & pigros, &c. Aelia-
s quoque ab initio libri 5. de uaria historia,
ebi cuiusdam exemplo, admodum disertè no-
s significauit, quàm periculosa sit repentina
ætæ permutatio. Tachos Aegyptius, inquiens,
nec usus est uernaculo uictu, & frugaliter ui-
it, omnium hominum fuit sanissimus, Postquàm
erò ad Persas uenit & in illorum luxum dela-
sus est, cùm non posset ferre insolentiam cibo-
rum, ut tamin dysenteria transegit, & luxuri-
am cum morte commutauit. Quanquam autem
non sanis tantùm, sed ægris quoq; adsueta uictus
ratio diligenter obseruanda præcipiatur, haud
tamen rarò incidit eius permutandæ necessitas:
quando nimirum illaudabilis existit, ita ut, nisi
permutetur, perniciosæ inde consequantur ægri
tudines. Talis autem eorum est, qui prandium
aut cœnam prauis terminare solent alimentis. E-
iusmodi igitur consuetudinem necessarium est
corrigi ac permutari, non quidem subitò, sed pau
latim & ordinatè. Omnis enim subita permuta-
tio uehementer nocet, maximè si à consueto ad
inconsuetum transitus fiat. Hinc est quod in li-
bro de natura hominis, ita scriptũ reliquerit Hip
pocrates: Detrahendi sunt cibi ac potus, quibus

uti

uti consueuerunt, idq; paulatim facere oportet. Nam si quis citò diætam permutet, periculum est etiam à permutatione aliquid in corpore nouatum iri. Quin etiam laudabilem uictus rationem interdum mutari necesse est, quo, si quando necessitas inciderit, natura non offendatur insolentia, nouitateq;, neq; renuat, neq; recuset. Nam qui omni diætæ sese adsuefacit, minus læditur, cùm ad inconsueta transire cogitur. Eadem in alijs quoq; rebus non naturalibus ratio est. Quod Hippocratis etiam testimonio confirmatur, qui lib. 2. apho. 50. ita scriptum reliquit: Quæ ex longo tempore consueta sunt, etsi deteriora sunt, insuetis minus molestare solent. Oportet igitur ad insueta permutari. In cuius quidem sententiæ explicatione Philotheus inter cætera sic inquit: Cùm enim quodq; ipsorum factum sit peculiare, minus lædit, quamuis ex sua natura molestum sit, si nondum in consuetudinem uenerit. Verbi causa, solitus est aliquis manna comedere, hic si ad bonum cibum sumendum conuertitur, læditur, cùm adsuetus non sit: adsuetus est aliquis aquæ potioni, si præter consuetudinem bibat uinum, offenditur, quoniam consuetudo contemnitur. Oportet igitur ad insueta permutari, ut, si necesse sit, ea, quæ offeruntur, ferre possimus. Vtentem enim copioso nutrimento, oportet etiam parum cibi quandoq; assumere, ut, si contingat, ferat

rat etiam illius usum. Hinc est, quòd Cornelius Celsus lib. 1. ca. 3. in hunc etiam modum scripserit: Nimis ociosa uita utilis non est, quia potest incidere laboris necessitas. Neq; etiam ex nimio labore subitum ocium, neq; ex nimio ocio subitus labor sine graui noxa est. Huc igitur respiciens Hippocrates rectissimè consulit, consuetudinem esse mutandam. Proinde non temerè à Plutarcho in libro de tuenda bona ualetudine, in hunc modum scribitur, Exacta illa & uehementer ad unguem, ut dici solet, obseruata uitæ ratio, simul & corpus formidulosum reddit, ac periculis obnoxium, & animi frangit uigorē. Quocirca cauere quisq; debet, quemadmodum lib. 4. ca. 10. ad Alman. prudentissimè Rhazes monuit, ne alicuius rei sibi consuetudinem faciat, quam deinceps ipsum obseruare necesse sit. Exempli gratia: Si quis uno cibo consuctus sit uti, uel aliquo potu, uel omnino ab eis abstineat, uel dormire, uel moueri, uel egerere, Veneríue indulgere consuescat: & ab aliquo istorum impetuosè irritetur, maximum incurret nocumentum, si ab eis abstinuerit. Quapropter quisq; corpus suum debet ita præparare, ut caloris & frigoris patiens esse possit, & ad motiones & cibaria sibi necessaria aptum reddatur, & ut somni & uigiliarum horas, atq; mansiones & domos sine læsione permutare queat. Fortassis enim ex necessita-

Consuetudo uarianda.

necessitate idipsum quandoq; facere cogetur. Po-
terit autem commodè, si consuetudinem non ob-
seruet ad unguem, sed interdum ad insueta tran-
seat. Porrò quo tempore, quóue modo consuetu-
do mutanda sit, copiosè admodum docent, Gale-
nus lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 3. de Sanita. tuen.
& lib. 8. cap. 9. metho. meden. Conciliator diffe-
rent. 98. & Hieronymus Cardanus lib. 1. tract.
Contradic. 2. Tertio demum loco traditur, pri-
tiorem ac potiorem medendi metam esse, certam
diætam: Quam sanè si medicus curare noluerit,
ac aliam quandam, eamq; non satis commodam
administrauerit, stultè ægrum regere, ac male
curare meritò dicetur. Sciendum est autem, a-
pud Galenum hæc alimentorum genera inueniri,
copiosum, medium, tenue. Copiosum est sanorum
cibus, qui non solùm uires conseruat, sed etiam
auget. Medium ad sanos etiam spectat. Nam ui-
res quidem conseruat, non tamen auget. Tenue
id est, quod uires quidem comminuit, eatenus ta-
men ut non exoluantur. Hoc ab autoribus in mul-
tas partes diuisum est, nempe in tenue simplici-
ter, in tenue exquisitè, in tenuissimum citra ad-
iectionem, & in tenuissimum in extremo. Tenue
simpliciter per pauca, aut ea quæ parum nutri-
unt, edulia, fit, cuiusmodi est ptisanæ succus, mul-
sa, & sorbitio ex alica. Tenue exquisitè, ubi pti-
sanæ succus exigua sumitur quantitate. Tenuissi-

mum

um citra adiectionē, per mulsam aquā siue me
ratum fit solùm. Tenuißimum uerò in extre-
e, per solam mediam ad iudicationem usq; pro-
reditur. Copiosum autem uel est, ubi tota pti-
na sumitur, uel copiosius, ubi pisces, oua, & ius
arnium: uel copiosißimum, ubi caro. Medium
utem horum est, ut panis lotus, uel placenta. Sa
i homines non solùm conseruandi, sed augendi
tiam sunt, propterea alimentum copiosum illis
ompetit. Qui uerò ægritudine longa laborant,
ires augere non debent, sed bene conseruare: a-
iter usq; ad finem non sufficerent, propterea hi
nedio uictu cibandi sunt, qui etiam sanis conue-
nit, in quibus uires augere non cupimus, sed illas
solùm conseruare animo est, quas etiam in longo
morbo totis uiribus seruare studemus. Quum ue-
rò ægritudo breui terminatura est, si quarto die
finire debeat, aliquid dare non est opus, iuxta il-
lud Hippo. lib. 1. apho. 6. Extremis morbis extre-
ma exquisitè remedia optima sunt. Imò si uires
sufficerēt, & in septimo terminatura esset, nihil
penitus dandū esset, nisi post illum terminū. Hac
de re plura & cognitu non indigna reperies a-
pud Hippocratem libro 1. aphoris. 4. 5. & 6.
& ibidem apud Galenum & Philotheum in com
ment.

DE ADMINISTRATIONE diætæ. Cap. LVI.

Quale,

Quale, quid, & quando, quant[um],
quoties, ubi, recta
Debent hæc medico in uictus ratio[ne]
notari,
Ne malè conueniens ingrediatur
iter.

Ein Artzt sehe vff der krancken speiß/
Was er jn geb/vnd welcher weiß/
Wie vil/wie offt/zu welcher zeit/
Vnd wie/daran nicht wenig leit.

Sex circumstantias medico in præscribend[o] uictus ratione considerandas esse, hoc in loco tr[a]ditur. Prima, quale: hoc est, cuius qualitatis ci[]bus exhibendus sit: quia in calida ægritudine c[i]bus frigidus, in frigida calidus, in humida siccu[s] in sicca uerò humidus conuenit. Corpus tame[n] quod secundum naturam est, simulem semper ui[]ctum postulat: quemadmodum quod præter na[]turam est, contrarium. Siquidem quod naturali[]ter se habet, custodire: quod præter naturam est, tollere oportet. Sed de hoc plura Galenus cùm alibi sæpè, tum maximè in Arte medicinali cap. 86. & lib. 1. cap. 10. de Sanitate tuend. & lib. 8. cap. 9. metho. meden. Secunda, quid: id est, cuius substantiæ: Athletis enim ac rusticis, ijsq́ue, qui quamlibet actionem fortem ac uehementem obe-

unt,

nt, cibus exhibendus est crassus ac durus: quia
icultatem concoctoriam poßident fortem, neq;
enuis substantiæ cibus, uelut est caro pullorum,
aporum, uitulorum, agnorum, hœdorum, & si-
milium, ipsis competit: quippè quæ in ipsis uel
idureretur, uel, quàm par est, citius conficere-
tur, ita ut sæpius ob id cibari cogerentur. Non te
merè igitur inquit Glossa delectabilis in l. Ser-
uis urbanis, in principio. ff. de leg. iij. Rustici nõ
debent uti pane albo, uel pullis, aut alijs delicatis
cibarijs: sed pane grosso, caseo, cæpis, et fabis.
Porrò nobilibus atq; ocio deditis hominib. tenuis
substantiæ cibus magis congruit: quippe qui uir-
tutem concoctricem habeant debiliorem, quàm
ut crassos cibos, cuiusmodi sunt salsæ suum atq;
boum carnes, & pisces sole, aut uento, aut fumo
indurati, superare queãt. Pari modo & in ægri-
tudinibus acutis tenuiore utendũ est diæta, quàm
in chronicis. i. longis, sicuti quartanis. Tertia,
quando, id est, quo potißimum diei tempore cibus
adsumi debeat: in sanis enim consuetudo maximè
obseruãda est. Vnde hominibus manè surgentibus
& bis tantum in die cibum sumentibus, æstate qui
dem prandendum est hora decima, uel paulò an-
tè, neq; differendum donec propinquet meridies,
ut qui maximum æstum importare soleat: Cœnan
dum hora sexta, uel paulò pòst. Hyeme uerò ijs-
dem ob somni prolixitatem prandendũ est hora

undecima, uel duodecima: Cœnandũ hora sep-
ma, uel paulò post: sed ita tamen, ne quid præ
consuetudinem fiat. Quin etiam in ægris cibi n
temporis habenda est ratio, præsertim in febri
tantib. Siquidem in ipsis paroxysmis, uel nõ m
to ante futurã accessionem à cibis abstinendũ e
quòd nimirum naturam, quæ circa morbi mate
riam tum occupata est, cibus oblatus distrahat, at
adeò humores morbũ efficientes adaugeat. Ne
immediatè post paroxysmũ cibus dandus est, qui
pe quem facultas à febris intemperie deiecta non
dum superare queat. Quapropter tamdiu ant
sequentis accessionis initium exhibendus est, u
prius quàm ea appropinquet, decẽter in uentric
lo coquatur, & ad inferiores partes descendat.
Idq; in illis potissimũ ita obseruandũ, quibus uir
tus adhuc satis ualida existit. Iis uerò, quibus ui
res prosternuntur, dandus est cibus quocũq; tẽpo
re, etiam in uigore. Cuius rei testis est Galenus,
qui lib. 1. apho. commen. 9 ita scribit: Aliquando
in ipso etiam morbi uigore, ubi Symptoma ali-
quod interuenerit robur naturæ dissoluens, nu-
trire cogimur. Quod idem copiosius etiam mon-
strat lib. 10. ca. 3. & 5. metho. med. Hæc omnia de
paroxysmo Stephanus Atheniensis in primũ lib.
Galeni ad Glauco. cõme. 39. multo clarius in hũc
modum exponit: Sciendum sanè est, naturã egere
semper alimento, quod basim ac sedẽ illius, quod

digestum

gestum est, ipsi repleat. Sed hoc ipsum alimentũ præcipuè dandum est, quando ipsum cõcoquere, & conficere potest. Concoquit aũt quando pura & integra est, nec à febris caliditate uexatur. Quare in interuallo dandũ id est. Si enim in accessione demus, facultas quæ à febris intemperie deiecta est, ipsum superare non potest. Alimentũ autem non concoctũ materia fit febris. Et hoc est, quod Hippocrates li. 1. aph. 11. ait. In accessionibus subtrahere oportet: nã addere nocuũ est. Dandum igitur est alimentũ in interuallis. Sed hæc dici possunt in intermittentibus. In continuis uerò quid utiq; quis faceret? neq; .n. in his inuenire licet remissum ac quietũ tẽpus, uerũ cõtinua est febris. Tamen in his etiam fit μειοπυρεξία. i. febris diminutio, quæ interuallũ imitatur: tũcq; alimentum dandũ est, nõ quando accedunt. Hæc ille. Plura & ad præsentẽ speculationẽ maximè facientia habentur apud Brudũ Lusi. li. 2. ca. 9. de uictu febricitantiũ. Quarta, quantũ. i. quãtitas sumẽdi cibi: Quæ profectò in æstate, ut sup. ca. 19. diximus, minuẽda est: quòd tũ ob immodicas resolutiones calor innatus debilior existat: Hyeme uerò augenda, propterea q cõcoctoria facultas id tẽporis ob frigus ambiẽtis roboretur. Quinta, quoties, in die uidelicet cib. exhibẽdus sit: Est. n. æstate quã hyeme, autũno, aut uere, sæpius exhibẽdus, sed minori quãtitate. Pari modo facultate cõcoctoria debili

existente, ſæpe ſed parua quantitate dandus
Eadem uerò robuſta existente, dandus eſt quid
quantitate magna, ſed rarius. Sexta, ubi, id e
quo in loco: Cibus enim neq; in loco frigidior,
neq; calidiore ſumendus eſt, ſed temperato.

DE CAVLE. CAP. LVII.

IVs caulis ſoluit, cuius ſubſtantia
ſtringit,
Vtraq; quando datur, uenter laxare pa
ratur.

Der ſodt des krauts den leib erweicht/
Das kraut zu hertzen hülffe reicht/
Nützeſtu aber beyds zuhauff/
So weichts vñ macht den maßdarm auff.

Hic agitur de caulibus: per quos nihil iam aliud intelligendum, quàm uulgare illud olus, quod

Kraun oð Blawkôl appellamus, κράμβη Græ cè, Latinis uerò braßica dicta: atque hoc uel ex Martiale discere licet, qui xeniorum libro, cos caules per nitratam aquã uirides cõseruari ait:

Ne tibi pallentes moueant fastidia caules,
Nitrata uiridis braßica fiat aqua.

Recensentur autem hoc loco tres ipsorum facultates: Quarum prima quidem est, decoctum eorum, & maximè primæ ebullitionis, uentris soluendi uim obtinere: In folijs nanq; & exterioribus partibus nitrosa quædam & abstersoria inest qualitas, quam sanè, cùm debiliter admodum inhæreat, modica elixatio in aquam facilè deponit, eiq; potentiam adijcit purgatoriã. Atq; hinc adeò fit, ut ius primæ decoctionis aluum excellẽtius, quàm secundæ, deijciat. Nitrosa enim illa et abstersoria qualitas exquisitè per primam segregatur, atq; in aquam deponitur. Secunda est, corpus ipsum siue substantiam communi siccantium ratione uentrem sistere magis, quàm ad deijciendũ incitare: quia purgatoria potentia per decoctionem aufertur, & relinquitur substantia terrea sicca, quæ sumpta uentrem adstringit, idq; multò magis si non bis duntaxat, sed ter aut quater aquam effuderis. Nam quantò exquisitius in aquam succum suum deposuerit, tantò & illi quidem maiorem purgandi uim adijciet, & reliquam sui substantiam, quæ uelut oleris ipsius ca-

ro est, restringentem efficiet. Eadem est ratio beta, atque adeò in omnibus fermè quibus sap aut acris, aut nitrosus, aut salsus inest. Quippè lenticula ipsa, tametsi satis magnam adstringendi potentiam gustu refert, tamen eiusmodi qu sortita est. Nam & huius decoctum, uentris so uendi uim obtinet. Verùm hic succus etiam si gustes, perspicuam misturam repræsentat, tan quam si nitroso austerum quid commisceas. Se & conchularum maris, cæterorumq; ferè ostre rum succus planè tum salsus est, tum uentrem so uendi uim obtinet: quamuis eorum caro uentrem reprimat. Tertia est, utrunq;, nempè decoctum atq; substantiam simul uentris subductionem effi cere: cùm enim uires suas ita retineant, abstergere etiam, & intestina ad expulsionem irritare, consentaneum est. Lege hac de re plura apud Galenum lib. 3. de simpl. med. facul. cap. 14. & lib. 1. ca. 3. & 25. & lib. 2. ca. 44 de alim. facul. Proditum quoq; est, Braßicam naturali quadam facultate uino aduersari, & curare temulentiam: Vnde quærit Aristoteles, 3. Sec. proble. 17. Quid est cur braßica sedet crapulam? Nonnulli respondent, hoc euenire solitum, quòd ex esu eius fumi eleuentur admodum craßi, qui cùm uini uapores incraßent, ad cerebrum ascendere etiam prohibent. Aristoteles tamen aliam adsignat causam, nempè quòd quicquid humores uinosos undique

Braßica temulentiã curat

&

omni ex corporis parte ad se in aluũ trahit, et
orpus refrigerat, tollat crapulam. Braßica au-
m est huiusmodi. Ergo braßica curat crapu-
m. Minor probatur quia per succum eius hu-
ores, qui uinosi crudiq; tenentur, è toto corpo-
e detrahuntur Ipsa uerò substantia frigida, sty
tica, ac terrea, suprà in uentriculo remanẽs cor
us refrigerat, quo fit, ut tenues humores ad uesi
am labantur. Cùm igitur humor utrinq; educa-
ur, corpusq; refrigeretur, rectè per consequens
à crapula liberatur. Euenit adhæc, ut cùm humo
res deorsum se trahunt atq; excernunt, flatum
etiam secum deducant: qui, si per uinum liceat, in
caput se efferens grauitatem creat, & crapu-
lam: sin autem deorsum se uertit, corpusq; ob
causam prædictam refrigeratum est, dolor cra-
pulæ omnis tollitur. Quin & ipsa braßicæ fo-
lia, quemadmodum lib. 2. de compos. medic. lo-
cal. ca. 1. Galenus attestatur, calida macerata,
capitiq; circumposita ac obligata, naturaliter
ebrietati resistunt. Porrò braßica, quæ edendo
est, calfacit & siccat primo abscessu. Prauum
& melancholicum succum procreat. Aestiua ta
men peior est quàm hyberna. Oculorum aciem
hebetat, unde Græcis etiam κράμβη dicta cense-
tur, quasi κορώμβλυ, quòd pupillas oculorum,
quas illi κόρας uocant, obtundat, hebetétque.
Somnum per contraria insomnia interturbat.

Stomachum malè habet, parumq; nutrit: at cum pingui carne coquatur, plurimum noxæ atque uitij amittit. Vrinam ac menses ciet, & lumbricos interficit. Succus eius cum melle sumptus magnificè defectiones uocis iuuat: & si uulneribus imponatur, ea glutinat, dolosa malignaq; ulcera, & induratas inflammationes sanat. Plura Dioscorides lib. 2. ca. 146. Plinius lib. 20. cap. 9 Galenus locis suprà citatis. Simeon Sethi in Syntag. Rhazes lib. 3. ca. 18. ad Alman. & Auicenna 2. Cano. ca. 142.

DE MALVA.
Cap. LVIII.

DIxerunt maluam ueteres, quòd molliat aluum,
Huius radices rasæ soluunt tibi fæces.
Vuluam mouerunt, & fluxum sæpe dederunt.

Der pappeln name zeigt das an/
Daß sie den leib erweychen kan/
So auch ir wurtzel ist geschelt/
Ist sie zu stůl machn ausserwelt/
Vnd bringt der weiber fluß zurecht/
Vnd macht dasselbig leid wol schlecht.

Hic

Hic agitur de facultatibus maluæ: Et primo quidem uersu, qui ex lib. 2. ca. 36. Aemilij Macri huc adscitus est, ueteribus Latinis Maluam ab emolliendo aluo sic dictam esse, traditur. Cuius sanè rei testis etiam M. Varro, qui Maluam quasi moluam, quòd aluum molliat, dictam esse

contendit quippe quæ clysteribus infusa, uel in cibo accepta, uentrem facilè moueat. Quinetiam Græcis μαλάχη ab emollienda aluo, nomen traxit. Siquidem ipsis μαλάττειν mollire significat. Antiqui enim ea in acetarijs cum lactuca ad subducendam aluum utebantur. Vnde Martialis lib. 10 Epigrammatωn:

Exoneraturas uentrem mihi uillica maluas
Attulit, & uarias, quas habet hortus, opes.

Et alibi:

Vtere lactucis, & mollibus utere maluis.

Ceterùm hoc olus facilè subducitur, non modò propter humiditatem, uerumetiam propter genuinam uiscositatem, & potißimùm quando quis cum oleo et garo copiosam ipsam sumpserit. Atque ob id inter quatuor etiam emollientia, quorum decocto in clysteribus ad induratarum fæcum eductionem paßim utimur, primum locum sibi uendicauit. Porrò duplex malua est: Vna quidem floribus sanguineis, altera uerò candidis: & in hac quàm illa maior emolliendi uis inest.

Secundo deinde uersu innuitur, radices maluæ rasas, fæcibus educendis esse accommodas: & maximè quidem, si inde, perinde atq; è radicibus mercurialis, βάλανοι, id est, glandes, siue suppositoria fiant.

Tertio demùm uersu, Maluam menses ciero

dicitur, quod & ipsum sanè ob manifestam humectandi facultatem ac genuinum lentorem præstat. Insessione nanq; uterum emollit, ita ut uenæ eius ab acri sanguine promptius fundantur. Quinetiam menses prouocare certo se experimento didicisse Platearius adserit. Folia maluæ trita cum folijs salicis, omnibus emplastris commodiora sunt. Nam & inflammari non sinunt, & sanguinem sistunt, & recens uulnus cicatrice includunt. Sed & luxatis ac contusis medentur. Phalangiorum quoq; & reptilium plagas curant folia eiusdem, si cepas & porrum trineris, eisq; miscueris, ac imposueris. Si quis uerò syluestris maluæ succo cum oleo illinatur, à uespis & apibus non pungetur, sed & qui punctus iam est succo opem sentit, & folia maluæ contusa & imposita similiter percussum ab illis sanant. Similiter autem curat malua illita, lichenas, & occulta fœminarum uitia. Succus uerò eius auribus instillatus, dolorem aurium sedat. Cum melle acceptus thoracem, pulmonemq; iuuat, & raucam uocem lenit, hepaticos sanat, & comitiali apprehensos resipiscere facit. Eodem modo & nephreticis & ischiaticis auxiliatur. At uerò decoctum ipsius potatum, difficultatem emittendi urinam emendat, lapides conterit, somnum conciliat, facilemq; partum præstat.

stat. Prodest etiam erosionibus uesicæ, & intestinorum, uuluæ, sedisq́;, clystere infusum. Malua illita inflammationes lenit, eaq́;, quæ indurata sunt, emollit. Plura Diosco. lib. 2. ca. 111. Plinius lib. 20. ca. 21. Gale. lib. 7. de simp. med. fac. cap. 95. & lib. 2 de alim. fac. ca. 42. Constantinus Cæsar lib. 12. de agricultura ca. 12. & Simeon Seth in Syntagmate.

DE MENTHA. CA. LIX.

Mentitur

MEntitur menthá, si sit depellere lenta
Ventris lumbricos, stomachi uermesq́; nociuos.

Gerechte krausßmüntz bald vertreibt
Die würm im magen vnd im leib.

Mentham eo nomine non esse dignandam, ni alui etiam lumbricos & stomachi uermes enecandi atq; expellendi facultatem obtineat, hoc loco adseritur. Amarum enim quiddam in se habet & acerbum, & amaro quidem, non secus atque absinthium, lumbricos interficit: acerbitate uerò si cum oxycrato bibatur, recentes sanguinis reiectiones reprimit. Exhibendum autem decoctum eius, uelut absinthij quoq;, & non substantia. Est enim, ut si qua alia herba, tenuium partium, gustu acri, & facultate calida, ex tertio nimirùm ordine excalfacientium, & secundo siccantium. Quare ut medicamento potius, quàm alimento ipsa utimur. Hepar enim frigidum & uentriculum iuuat, corroborat & stomachum, & concoctionem facit, sedat quoq; singultum, & uomitum phlegmaticum atq; sanguineum. Prodest quoq; ad cordis morsus, et appetitionem suscitat. Mediocriter item ad Venerem excitat; id quod omnibus accidit, quæ humiditatem

tem

tem semicoctam & flatuosam continent. Ap-
ritq; iecinoris ac splenis obstructiones. Veru
hac uesci ad satietatem non oportet: quoniam s
guinem extenuat, & serosum facit, & ipsum
flauam bilem permutat: dein efficit ut sangui
qui maximè est tenuium partium, discutiatu
& crassus ac melancholicus relinquatur: at
idcirco oportet biliosos ab ea abstinere. Contri
ta cum sale, & morsui rabiosi canis imposita
medicamentum fit salubre. Arida uerò trita
& post cibum sumpta, ad concoctionem facit
& lienosos iuuat. Cum uino pota difficulter
parienti succurrit. Ferunt etiam quòd mans.
lippienti imposita, fiat remedium: quodq; eiu
decoctum absorptum, confestim sanguinem è fau-
cibus eijcientes sanet. Coire lac densariq; in ca-
seum non patitur, si folia potionibus lactis immer
gantur. In summa, stomacho utilis est, & in con
dimentis peculiarem gratiam habet. Huius se-
men uentrem purgat, & pulmonem lædit. Plura
Dioscorides lib. 3. cap. 35. Plinius lib. 20. ca. 14.
Galenus lib. 6. de simpli. medic. facul. cap. 136.
Simeon Sethi in Syntag. & Auicenna 2, Cano.
cap. 495.

DE SALVIA.
Ca. LX.

Cur

CVr moriatur homo, cui saluia cre
scit in horto?
Contra uim mortis non est medica
men in hortis.
Saluia confortat neruos, manuumq́ue
tremorem
Tollit, & eius ope febris acuta fugit.

Saluia.

Saluia castoriumq́;, lauendula, prim[ula]
ueris,
Nasturt. Athanas. hæc sanant paraly[ti]
ca membra,
Saluia saluatrix naturæ conciliatrix.

Wůchse ein kreutlin vor den todt/
Es wer fürwar die salb on spott/
Sie sterckt die adrn/das zittern legt/
Das scharpffe febr zu fliehn bewegt/
Die salb vnd andere stück genant/
Thůn dem Gichtbruch hilff zuhand/
Die salb kan hilff vnd rath geben/
Kan sterckn vnd lengern das leben.

Permagnam esse utilitatem Saluiæ hoc loc[o] traditur: Ac primo quidem uersu per modum d[u]bij quæritur, quî fiat, ut homo moriatur, cui sa[l]uia crescit in horto? ad quod ita respondetur se[]cundo uersu: Quanquam medicina in hortis re[]periatur, quæ corporis putrefactioni resistat, h[u]miditatemq́; custodiat naturalem, ne citius quàm par est, dißipetur, nulla tamen inuenitur, quæ m[o]riendi neceßitatem è medio tollat. Et hoc est, quod Auicenna 3.1. capite singulari ait: Ars quidem sanitatis tuendæ nos à morte securos non facit, neq; corpus à foris incidentibus nocumentis munit, neq; unumquodq; corpus ad ultimam uitæ longitudinem, quæ est secundum hominem absolu

tè,

..perducit. Sed de duabus rebus securitatem ..æbet: Putrefactionem enim penitus excludit, ..humiditatem defendit naturalem, ne iusto citi..resoluatur.

Secundo loco tres referuntur saluiæ effe..us: ac primò quidem, quòd neruos roboret: Si..uidem manifestè calefacit, et leniter adstringit: ..umorum igitur copiam, qua nerui impediti rela..abantur, exiccat, refrigeratosq; recalfacit. De..de, quòd manuũ tremorẽ tollat: Nam quicquid ..eruos roborat ac calfacit, tremorem etiam tol..t. Tremor enim ex neruorum imbecillitate & ..rigiditate potißimùm accidit. Atq; hanc sanè ob ..ausam senes nonnulli et anus decrepitæ cibis ac ..otibus suis folia saluiæ imponere solent. Tertiò, quòd acutam remoueat febrem: cuius hanc adsi..gnaueris causam, nempè quòd humores exiccet, adeoq; putrefactionem, quã acuta febris magna ex parte comitatur, impediat. Porrò saluia tem..peramento est euidenter excalfaciente & exic..cante, atq; eam ob rem per se in uictus salubris ratione non temerè usurpanda. Attamen cùm neruos excellenter roboret, dupliciter ea homi..nes in sanitatis tutela uti consueuerunt. Aut e..nim inde parant ἐμβάμματα, id est, intinctus, quemadmodum ostendimus suprà cap. 22. appe..tentiam ita reuocantes ei, cui uentriculus cru..dis, incõcoctis, ac prauis humoribus refertus fue-

Manuũ tremor.

Saluiatũ uinum.

rit. Aut uinum ex ea etiam conficiunt, Saluiat
ipsis appellatum, quod in mensæ principio po
simùm expetitur. Hoc cùm sibi qualitatem qu
dam à saluia calidam simul ac adstringentem,
romaticamq́;, et exiccantem adsciscat, tremul
paralyticis, et epilepticis mirè conferre putan
est: præsertim si post purgationem ex epoto me
camento modicè sumatur. Quin et uentriculu
cerebrũ, neruos, ac reliquas quoq; corporis pa
tes præ humiditate laxas, exiccat ac roborat, id
per hyemem maximè. Valet contra renum, uesi
cæ, & laterum dolores, reiectiones sanguini
tußim, rupta, & uulsa. Difficili urinæ auxilia
tur, & suppressos mẽses proritat, sed immoder
tius: quocirca grauidis non nisi cum timore exh
bendum est, quippè quòd partus facilè enecet, &
abortus faciat. Vaporosum est admodum, faci
léq; caput ferit, & citò inebriat: quare capu
debile habentibus, quibusq; plurimum molestia
catarrhus exhibet, ab ipso in roborando uentri
culo cauendũ est: ne, dum uni parti auxiliũ quæ
runt, reliquas offendant. Imò uerò nec aliàs im
moderatius eo utendum est, neq; ad depellendam
sitim, neq; ad deferendum permiscendúmue cibũ:
quippè quòd uniuersum ita cibum ad extremam
promptißimè caliditatem ac siccitatem perduce
ret. Primum enim per se calidum & siccum est
uinum, deinde uerò & saluia sat strenuè excalfa-
cit,

-, deſiccatq; , & tenuium eſt partium: quare
-d inde fit uinum, ad immodicam haud dubie ca
-litatem ac ſiccitatem inclinabit, atq; ob id ſani
-is tutelæ minus conuenit: ut quod ingeſtum ci
-n præmaturè atq; ante perfectam eius conco-
-nem è uentriculo ac hepate ad cerebrum ſaci
-& neruos deferret, obſtructionemq; omnis pu
-dinis matrem in humano corpore excitaret.
-ura de hoc Magninus ca. 21. part. 3. regiminis
-nitatis, et Ioan. Michaël Sauonarola, in maio
-prac. trac. 2. ca. 4. rubri. 15. Duplex porrò ſal
-a paßim in hortis ſpectatur: Vna magnis, latis,
- aſperis folijs, quæ Germanis groß/oder brey-
-Salbei dicitur: Altera uerò folijs minoribus,
-ontractioribus, et læuioribus, quam ijdē Klein/
-Spitz/ Creutz/ oder Edel Salbei uocant. Græ
-i, quòd ipſa herba retorrida ſemper et exucca
-ppareat, communi utramq; appellatione nun-
-cuparunt ἐλελίσφακον, quòd quaſi in tabem,
-uel ſiderationem redacta uideatur.

Tertio loco ſex enumerantur medicamenta ſimplicia παραλύσει curādæ accōmodatißima: nempè Saluia, Caſtoriū Lauendula, Primula ueris, Naſturtiū, et Athanaſia. Hæc nanq; oīa proprietate quadam membra paralytica curant ac ſanāt. De Saluia quidē ex modò dictis ſatis cōſtat: quippè quæ genuina caliditate & ſiccitate ſua pituitoſum humorē, quo nerui obſtructi reſolue-

Saluia.

bantur, facilè consumat, adeoq; neruis ipsis

Castoriũ

bur addat. Castorium calfacit siccatq; cum e
nuandi uiribus eximijs, quibus præter alias ac
nes, etiam neruorum, qui ex copia humorum
lè habent, affectibus, nempè tremori, stupori,
uulsioni, & paralysi, congruit, & refrigera
facilè recalfacit, & extrinsecus applicatum,
potui datum, idq; ita, ut nullam aliam offen
particulam, etiamsi mediocriter febris afflig
quemadmodum in ueternis & cathaphoris,
& mensibus retentis proficit, & secundas e
pellit. Iuuat etiam, si quis suffitum eius in pru
impositi inspiratione hauriat, maximè affect
in pulmone aut capite consistentes. Frigidæ q
que surditati, et auribus ob crassos flatulentos
spiritus dolentibus præclarè opitulatur, ad len
tis magnitudinem cum oleo nardino infusum. O
leum præterea castorij non minus contra frig
dos neruorum & juncturarum affectus omne
ualet, quàm castorium ipsum, præsertim si pos
materiæ euacuationem applicetur: residuum e
nim consumit, neruos roborat, paralysi, conuul
sioni, ac tetano medetur, & acerrimos rigores,
& frigora febrium, si spina dorsi eo liniatur, se-
dat. Porrò Castorium testiculus est animalis an-
cipitis uitæ, quod κάστωρ à Græcis, à Latinis Fi-
ber, à Germanis uerò ein Biber appellatur. De
quo Dioscorides lib. 2. ca. 23. Plinius lib. 8. ca. 30.

&

r lib.32.ca.3. Galenus lib.11.ca.11. de simp.me.
cul. Paulus lib.7. et Auicenna 2. Cano. cap.125.
Lauendula excalfacit & exiccat ordine secun-
do completo, uel tertio inchoante, uiribus à nar-
do Celtica non longè recedentibus. Confert omni
us cerebri ægritudinibus à frigido prouenienti-
us, conuulsis, resolutisq; auxiliatur: uentriculũ
roborat, & iecur ab infarctu liberat: quin et ob
structos lienes iuuat: uterum calfacit, & menses
& secundas educit. Primula ueris calida est &
sicca, neruos roborat, conuulsioni, tremori, apo
plexiæ, paralysi, cæterisq; neruorum atq; articu
lorum uitijs frigidis & humidis auxiliatur: atq;
inde arthritica etiam à nonnullis, & herba para
lysis appellatur. Primula ueris autem dicitur,
quòd scilicet uere inchoante mox erumpat, Ger
manicè Schlüsselblumen. Per Nasturtium Si-
symbrium aquaticum hic intelligitur, quod rigu-
is gaudet, & in fontium riuis discurrentibus co-
mite Sio nascitur, folijs primo exortu rotundis,
cùm uerò adoleuerint, erucæ modo dissectis: o-
dore ac sapore satiuo nasturtio proximis, atque
ob id καρδαμίνη à nonnullis, id est, nasturtium,
nominatur, Germanicè Brunnkreß. Ea herba
cùm sicca est, tertij est ordinis excalfacientium
et desiccantium: cùm humida et uiridis, secundi:
crassos et pituitosos humores extenuat, incîdit,
et resoluit: qua ratione neruos à phlegmate pur-

Lauendula. Primulæ ueris. Nasturtium.

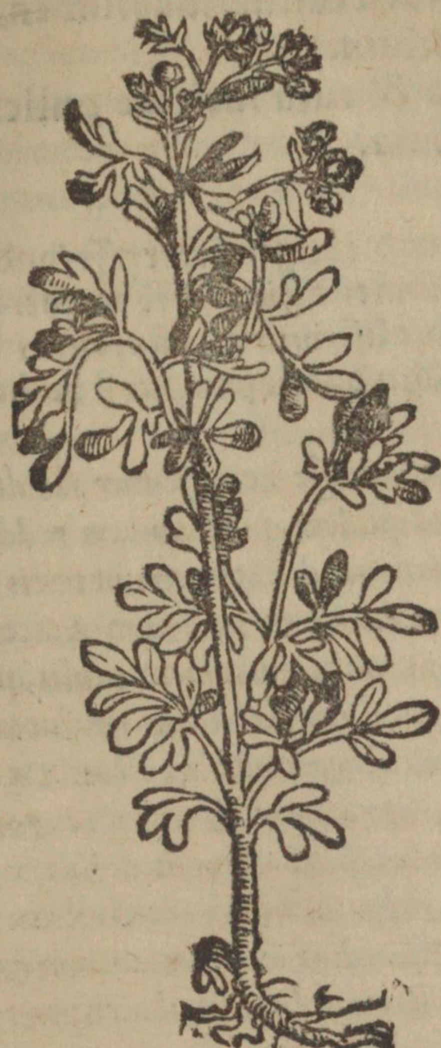
gat, paralysisq; causam aufert. Atque hinc sa[...] præcipiunt medici, ut in quadragenaria illa ec[...] siæ abstinentia, propter phlegmaticos cibos, q[...] per id tempus mandi solem, nasturtia quoq; su[...] inde exhibeantur. Athanasia, tanacetum eti[...] uocatur, & Germanicè Reinfarn / quòd fili[...] ferè effigie in aquarum ripis nascatur, uel alio [...] mine wurmkraut / quòd lumbricos è uentre pe[...] lat, siue foris imposita, siue intrò in corpus assu[...] pta. Ea parthenij species quædam existit, purg[...] diq; phlegmatis facultate prædita est, neruos c[...] liditate sua exiccat, lumbricos, & materiam, un[...] de illi generantur, ex uentre pellit. Plurimùm ig[...] tur Galli primis sanctum post Pascha diebus ath[...] nasia cum ouis frixa ad phlegmatis per ieiuniu[...] quadragenarium ex esu piscium collecti eductio[...] nem utuntur: ne scilicet inde lumbrici in corpor[...] bus aptis ac præparatis generentur. Recentiores etiam utuntur ad uentriculi & alui flatus discu- tiendos: item ad frangendos renum calculos, & ad ciendam urinam. Vltimo tandem uersu tradi- tur, Saluiam sic dici, quòd ad multa sit saluta- ris, præcipuè ad fœcunditatem.

Athana-
sia.

DE RVTA. CAP. LXI.

NObilitas rutæ hæc, quòd lumina
reddat acuta.

Auxilio

Auxilio rutæ uir quippè uidebis acutè. *Ma.li.1.*
Cruda comesta recens oculos caligine *cap.12.*
purgat.
Ruta uiris minuit Venerem, mulieribus addit.

Ruta facit castum, dat lumen, & ingeni astum.
Cocta & ruta facit de pulicibus lo tuta.

Die raut die augen scherpfft/vnd wehrt
Der männer bgierd/der weiber mehrt/
Sie gibet list/vnd wer sie seudt/
Den flöhn damit sein hauß verbeudt.

Quatuor hic recensentur facultates rutæ. Ac prima quidem, quòd acutam reddat uidendi aciem: commanducata enim, ut testis est Dioscorides lib. 3. ca. 45. & post eum Auicenna 2. Cano. ca. 578. mirè opitulatur oculis, qui hebetudinem sensere. Præstat idem & succus eius cum succo fœniculi & melle inunctus. De hoc nonnihil quoq; suprà ca. 13. & infrà ca. 79.

Visus.

Secunda, quòd coëundi desiderium in uiris minuat, augeat uerò in mulieribus. Nam cùm ex tertio sit ordine excalfacientium & siccantium, flatus strenuè discutit aboletq;, & semen uirile, quod tenue admodũ et aëreum est, resiccat, ac prorsum ne esse quidẽ permittit. Ex quo sanè Veneris appetitum in uiris cohibet: Sed in mulieribus semen aquosum & frigidum calfacit, incidit, & extenuat, quare eas ad coitum magis incitat.

Tertia,

Tertia, quòd astutiam siue calliditatem, id
e, apprehensionem & medij alicuius in subtili
eusa facilem inuentionem, usurpantibus concili-
. Calfactione enim ac resiccatione extenuan-
r, & acuuntur spiritus, fouetur & illustratur
genium.

Quarta, quòd decoctum ipsius, si domus eo
spergatur, pulices depellat. Eos enim, ut uno
re medici testantur, acrimonia sua necat, &
raui odore fugat. Pamphilus apud Constanti-
um Cæsarem lib.13.ca.15. de agricultura, lon-
è plura aduersus pulicum molestias remedia e-
umerat. Scrobem, inquit, facito, & rhododa-
hnas contusas in ipsum mittito, isticq; omnes con
urrent. Absinthium, aut cucumeris syluestris ra
dix, aqua marina rigata ac respersa, pulices ne-
cant. Disperdit autem ipsos penitus Melanthi-
um aqua maceratum ac respersum. Aut conyzæ
coctæ decoctum irroratum. Disperdit eosdem si-
militer semen sinapis & rhododaphnes, ambo
feruefacta & in domo respersa. Calcem uiuam
cribrato, & postquàm locum uerreris insperg-
to, indeq; necabuntur. Idem continget ex amur
ca pauimentis aßiduè irroratis. Cyminum item
syluestre tritum ac aqua mixtum, & seminis cu-
cumeris syluestris drachmæ decem tritæ, & in
aquam demissæ, indeq; domo respersa, pulices
crepare faciunt. Item chamelææ radix, & popu

Contra pulices.

li nigræ folia tusa & aqua macerata, & tribu
ex aqua cocta. Pulices etiam muria acris resp
sa, & aqua marina enecat. Quòd si in media
mo quis peluim deponat, & circulum machæ
penitus ferrea circumscribat, & reliquam d
mum, præterquàm locum circumscriptum, c
more staphidis agriæ, aut lauri foliorum tu
rum conspergat, aut etiam muria, aut aqua m
rina cocta, omnes pulices in peluim congreg
bit. Fictile quoq; uas defossum, ita ut labra æq
lia pauimento habeat, & adipe taurino oblitum
omnes pulices in sese congregabit, etiam eos, q
adhuc in pallijs delitescunt. Sub lecto paruulu
scrobem facito, & in ipsum sanguinem capri
num mittito, congregabitq; pulices isthic, & e
alijs uestibus ad se illiciet ac uocabit. Cæterùm
ex amphimallis & densißimis tapetibus, in qui
bus plurimi pulices delitescunt, eximi ac euoca-
ri poßint, si sic in urna aut dolio ipse sanguis ca-
prinus deponatur. Hactenus ille. Auicenna 6.4.
Tract.3.ca.11. de effugatione pulicum hoc am-
plius addit: Quando, inquit, domus colocynthi-
dos infusione aspergitur, saliunt pulices & fug-
unt: & similiter ex decocto rubi. Referunt qui-
dam, quòd si lignum adipe erinacei oblinatur,
isthic pulices statim omnes concurrent. Fugan-
tur quoque suffitu sulfuris. Est etiamnum her-
ba quedam uulgaris notitiæ, Arabicè dicta Chi-

chuanus

ctanu, id est, herba pulicum, quæ in ciuitate cairi puluerizata in lecto circa dormientes gnitur, & ex odore illius inebriantur, stupidiq; unt pulices, & non lædunt. Porrò nihil æquè disperdit pulices, ac graueolentia, uelut ita, mentha, mentastrum, & lupulus, præcipuè tamen fimus & urina equi. Enecat pulices minis rapi decoctum inspersum. Quin & taurini cornus suffitu pulices fugari perhibentur. Fama est, inquit Dioscorides libro quarto, cap. 65. si psyllium uirens domum importetur, non sinere in ea pulices gigni. Postremò uerò nihil tam accommodum est comprehendendis pulicibus, quàm lecto imposita recens & candidißima lanugo xylina, quam Baumwoll Germanicè uocamus. In ea nanq; congregati facilimè capiuntur. Plura Rhazes lib. 8. cap. 8. ad Almansorem.

DE CEPIS.
Ca. LXII.

DE cepis Medici non consentire uidentur,
Fellitis non esse bonas, ait ipse Galenus,
Phlegmaticis uerò multum putat esse salubreis.

Sunt Macri lib. 1. ca. 7.

Non

Non modicum ſanas Aſclepius adſe[...]
rit illas,
Præſertim ſtomacho, pulchrumq́ꝫ crea[...]
re colorem.
Contritis cepis loca denudata capil[...]
lis
Sæpe fricans, capitis poteris reparare [...]
decorem.

Von zwibeln ſchreibn die ertzt nicht gleich/
Sagt einr ſie bring der Cholre ſeuch/
Vnd ſei der feuchtn Complex geſundt/
Dem magn zwar/ ferbt wangen vnnd
mundt.
Mit zwibel ſafft reib kalepletz/
Vnd ſie alſo mit har beſetz.

*Agitur hoc in loco de Cepis: Ac primò quidem
dicitur,*

[..]itur, medicis de natura earum nondum satis
[..]cistare. Nam ipsorum quidam phlegmaticis
[.]usu esse tradunt, quidam uerò minimè. Gale-
[.]s lib. 2. de alim. fac. cap. 71. cholericis admo-
[.]um nocere, phlegmaticis uerò prodesse ijs atte-
[.]itur uerbis: Abstinendum ab aßiduo usu omni-
[.]n acrium, ceu ceparum, porri, & allij, & po-
[.]ßimùm cùm is, qui ipsis uescitur, natura fuerit
[.]iliosus. Solis enim qui uel succum pituitosum,
[.]el crudum & crassum ac lentum aceruârint,
[.]ibi eiusmodi sunt accommodati. Siquidem cepæ
[.]t 2. Cano. ca. 122. Auicennæ placet, in tertio cal
faciunt abscessu, sed Galenus lib. 7. de simpl. me-
dic. fac. cap. 58. quartum excalfacientium ordi-
nem ipsis adsignat. Quo fit ut calidis, quales
cholerici cumprimis existunt, uehementer offici-
ant. Rhazæ uerò lib. 3. ad Almans. cap. 18. super-
fluos humores, & phlegma in stomacho gene-
rant. Quod de illis maximè intelligendum, quæ
crudæ manduntur. Earum nanq; essentia crassa-
rum est partium, & mali succi. Porrò per felli-
tos, quemadmodum Cornarius noster in ca. 7.
lib. 1. Macri disertè admodum monuit, biliosos
hoc loco accipere oportet, id est, τοὺς χολώ-
δεις, sicut phlegmaticos pituitosos. Deinde ue-
rò cepas phlegmaticis multum prodesse tradi-
tur. Corpus enim calfaciunt, humoresq; crassos
ac glutinosos in ipso coaceruatos concoquunt,
attenuant,

attenuant, incidunt, & detergunt. Quin ta[...] dem etiam ratione stomacho frigidis, craßis [...] glutinosis humoribus grauato utiles sunt, & [...] ualidum colorem, ueluti testis est apud P[...] nium libro 20. capite 5. Asclepiades, profi[...] unt. Neque enim fieri potest, ut uiuidus ac f[...] ridus sit faciei color, ubi uentriculus crudo, [...] tuitoso, ac prauo succo refertus fuerit. Terti[...] demùm loco adseritur, contritarum ceparu[...] succo pilos, siue crines locis glabris ac denud[...] tis restitui, si eo sæpius perfricentur: & max[...] mè quidem, si ex densatis infarctisq; meatibus, & [...] materiæ sub cute detentæ corruptela glabritie[...] euenerit. Cepæ enim caliditate sua meatus aper[...] unt, materiamq; prauam sub cute detentam no[...] solùm digerunt ac resoluunt, sed meliorem etiar[...] in locum eius substituunt. Quapropter alope[...] ciæ succo earum conuenientißimè perfricantur. Celerius enim, ut Dioscorides lib. 2. cap. 145. Galenus loco paulò antè citato, & Alexander Trallianus lib. 1. cap. 2. testantur, quàm Alcyonium pilos euocat. Vnde infertur tandem capitis decorem, quem Q. Serenus capitis honorem uocat, eo reparari. Capitis porrò decor capilli sunt. Cepæ præterea semen genitale gignunt, & Venerem stimulant, urinam cient, appetentiam ante alios cibos sumptæ excitant, sed largiore cibo capitis dolores faciunt, sitim mouent, fastidium pariunt,

Contra caluiciẽ.

nt, ruborem faciei inducunt, saliuam multam gerant, & rationem, ut aliqui ferunt, lædunt. ccus illarum cum melle illitus, oculorum hebelinibus, argemis, nubeculis, & incipientibus fusionibus auxiliatur. Quinetiam canis morpus idem cum aceto, ruta, & melle illitus conrt: quare hi quoq; duo uersus à quibusdam hîc dditi sunt:

Appositas perhibent morsus curare caninos,
Si tritæ cum melle prius fuerint & aceto.

Plura de his suprà cap. 13. diximus, cùm de alis ageremus.

DE SINAPI, Cap. LXIII.

Est modicum granum, siccum, calidumq; Sinapi,
Dat lachrymas, purgatq; caput, tollitq; uenenum.

Der hitzig senff macht augen rinn/
Macht reyn das haupt / thůt gifft z[illegible]
zwingn.

Duo hoc in loco potißimũ aguntur: Primò [illegible] que perpusillum illud granum, quod σίνηπι [illegible] νάπυ Græci, Latini uerò sinapi uocant, ad [illegible] faciendum desiccandumq́; efficax esse tradit[illegible] & hoc quidem, Galeno libr. 8. cap. 5. de simpl[illegible] med. facul. teste, in quarto abscessu. Deinde [illegible] rò tres eidem adsignantur facultates.

Prima, quòd lachrymas eliciat: excellenti[illegible] nim caliditate sua humiditates, quæ in cereb[illegible] sunt, attenuat, incîdit, liquefacit, & dissoluit: [illegible] lis itaq; fluentibus, simul etiam lachrymæ pro[illegible] liunt.

Caput purgare.

Secunda, quòd caput purget: commanducat[illegible] .n. pituitas capitis per os ducit et purgat. Quin[illegible] etiam tritum, naribusq́; admotum, sternutamen[illegible] ta ciet, quibus meatuum obstructiones tolluntur [illegible] & cerebri uitia expelluntur: eaq́; ratione co[illegible] mitialibus & apoplecticis mirificè succur[illegible] rit.

Tertia, quòd uenenum tollat: suffitum nanq[illegible] ac incensum, serpentes fugat, ad eorundem quo- que & scorpionum ictus cum aceto tritum ma- gna utilitate illinitur, fungorumq́; uenena discu- tit. Ad hæc lienis etiam affectibus ex humiditate

&

[fl]atu procreatis confert. Item quartanis mor[bi]s, qui ex adusta pituita contracti sunt, præte[re]a & podagris à pituita factis. Officit uerò ui[li]s & calido capiti, ac iecori. Concoctionem & [dis]tributionem ciborum crassarum partium ad[iu]uat. Minuit quæ in uentriculo sunt humidita[te]s. Illitum lepris, eas in melius mutat. Linguas [et]iam humiditate grauatas siccat. Si cum melle [su]matur, tusses resoluit. Cum caricis uerò ischia[di]cis illitum, & lienosis utile est: trahit enim quæ [in]tus sunt ad corporis superficiem. Plura Dio[sc]orid. lib. 2. ca. 148. Plinius lib. 30. ca. 22. & Si[m]eon Sethi in Syntagmate.

DE VIOLA PVRPVREA. Cap. LXIIII.

Crapula discutitur, capitis dolor, atq; grauedo,
Purpuream uiolam dicunt curare caducos.

Mac. lib. 1. ca. 29.

Die veiel bentmpt die trunckenheit/
Das wehe des haupts/ vnd fallendt leidt:

Ebrietas

Hic tres referuntur effectus nigræ purpu reæue uiolæ: Primus, quòd crapulã siue ebrieta tem dispellat ac sedet: Cuius sanè rei duæ adfer-

rl solent rationes. Vna quidem, quòd tempera-tum, suauem, & cerebrum confortantem spiret odorem: cerebrum uerò roboratum ac ualidum ebrietas non tam facilè, quàm imbecillum, tentet. Altera, quòd cerebrum refrigeret, & fumis calidis recipiendis ineptum reddat, adeoq; uini uaporem infringat, & sic ebrietatem dissoluat.

Caput. Secundus, quòd κεφαλαλγίαν, id est, capitis dolorem discutiat: & hoc quidem, si à causa calida, nempè à flaua bile, ortum habuerit: hanc enim purgat, et ab ea calorem extinguit. Horum effectuum meminit Plinius libro 21. capi. 19. ubi de uiolæ uiribus disserit his uerbis: Violæ purpureæ crapulam & grauedines capitis impositis

coronis

...onis olfactúue discutiunt. Meminit etiam ...eon Sethi in Syntag. Violæ, inquiens, dolo... capitis, qui fiunt à flaua bile, sopiunt potæ ...odoratæ. Tertius, quòd curet caducos, id est, ...mitiali morbo correptos, à Symptomate ac...demi ac casu. Hoc habetur apud Dioscoridem ...ro 4. capite 122. Cæterùm is non simpliciter ...c de purpurea uiola tradit, sed de parte ea, ...æ in flore purpurea existit, uel purpurascit. ...c enim scribit: φασὶ δὲ τὸ πορφυρίζον τοῦ ...νθους μεθ᾽ ὕδατος ποθὲν, συναγχικοῖς βοη...ῶν καὶ ἐπιληψίαις ταῖς ἐπὶ παίδων. Id ...t, dicunt id quod in flore purpureum est, cum ...qua potum anginis, & comitialibus puerorum ...orbis auxiliari. Videtur itaq; accipiendum esse ...e altero flore, qui in medio uiolæ instar capil...amentorum inest. Sunt enim quidam flores, di...it Theophrastus libro 1. capite 21. de historia plantarum, διανθεῖς, id est, duplicis floris, qui alterum florem in medio habent, uelut ro...sa, & lilium, & uiola nigra. Lege doctissimas Iani Cornarij annotationes in caput uigesimum nonum, libri primi Macri. Quinetiam Plinius loco iam citato id ipsum sic tradidit: Id quod purpureum est ex ijs, comitialibus medetur, maximè pueris in aqua potum. Eiusq; rei hæc ad signari potest ratio, quòd cerebrum uiolæ fragrantia roboret, ita ut à paruis nocumentis

Epilepsia

minimum lædatur, & sic in epilepsiam non fa-lè incidat. De Violis plura Galen. *lib.6.ca.* 1. *de simpl. med. facul.* Rhazes libro 3. ad Alm. *cap.21. Auicenna 2. Cano. cap.726. & Mesu lib.2. Sect.1. ca.11. de simp. purg.*

DE VRTICA. CAP. LXV.

Mac. li. 2. cap. 2.

AEgris dat somnum, uomitũ quo-
que tollit & usum,
Illius semen colicis cum melle medo-
tur,
Et tussim ueterem curat si sæpe biba-
tur:
Figus pulmonis pellit, uentrisq́ tumo-
rem.
Omnibus & morbis ea subuenit articu-
lorum.

Die nessel gibt den krancken schlaff/
Der sich bricht jhr sehr wol bedarff/
Den alten hustn/ des leibes grim/
Die kelt der lungn/ vnd schwulst benimpt
Des leibs/ vnd alln gelencken darbey/
Ist die nessel ein gůt artzney.

Hic septem recensentur facultates Vrticæ.

Ac prima quidem, quòd somnum ægrotan-tibus accersat: Crassos nanq; & pituitosos humores, quibus natura grauata somno destituebatur, extenuat, incîdit, & priuatim expurgat. Somnus.

Secunda, quòd uomitum simulq; usum eius pellat: Lentam enim & frigidam materiam, qua stomachũ imbuente nausea ac uomitus plurimũ oboriri solent, incîdit, exiccat, & dissoluit. Vomitus

Tertia, quòd colicis medeatur doloribus: nam extra hoc, quòd crassum pituitosumq; humorem incîdit, et extenuat, crassos quoq; & flatulentos spiritus, qui exitum non habentes colicos excitant cruciatus, discutit & expellit. Colica.

Quarta, quòd ueterem curet tussim. Crassos enim uiscososq; humores è pectore pulmoneq; educit: qua ratione orthopnoeæ quoq; & lateris doloribus prodest, & maximè quidem semen eius cum melle delinctum, quemadmodum 2. Canonis cap. 725. in eum propè modũ scribens Auicenna attestatur. Quando cum ptisana, siue aqua hordei, decocta bibitur, uitia pectoris extrahit, et folia eius cum aqua hordei decocta thoracem à lentis crassisq; humoribus expurgant, sed semen cum melle delinctum ad omnia efficacius est. Tussis.

Quinta, quòd frigora pulmonis pellat: humores nanq; frigidos ac pituitosos caliditate sua incidens simul & extenuans ex pectore pulmoneq; educit.

Sexta, quòd uentris tumorem discutiat q[illegible] sedet: Crassos enim ac flatulentos spiritus, q[illegible]bus uenter distentus in tumorem attollebatur, [illegible]sipat atq; resoluit.

Septima, quòd omnibus articulorum dol[illegible]ribus, arthritidi nimirum, ischi[a]di, & podag[r]... subueniat: præcipuè quidem, si prouenerint à l[en]ta, crassa, ac frigida materia: eam enim urti[ca] calfacit, incîdit, & extenuat. Ad hæc, urtica [fla]tuosum etiam quiddam obtinet, quo & Venere[m] extimulat, & maximè ubi cum passo aut mus[to] semen eius bibitur. Eodem modo potum & u[ul]uæ ora patefacit, urinam ciet, renumq; dolori[bus] medetur. Ventrem modicè subducit, ips[a] duntaxat abstersione, ac ueluti titillatione, no[n] purgatione crudum ac pituitosum humorem ed[u]cens. Ducit fœminis prætereà menses foliorum ur[ti]cæ decoctum, addita exigua myrrha, potũ. Ca[ue]ndum tamen ne linguam œsophagonq; lædat: nimium enim exurit: quod commodè quidem fieri poterit, si post sumptionem eius parum olei ro[sacei] absorbeatur. Est autem urtica cum semine suo calida in principio tertij, sicca uerò in secundo: licet semen minore paulò, quàm herba ipsa, siccitate participet. Plura Diosco. lib. 4 cap. 94. Plinius lib. 22. ca. 13. Galenus lib. 6 de simpl. med. facul. ca. 13. Paulus lib. 7. Rhazes lib. 3. ad Alma. ca. 28. & Auicenna loco citato.

Podagra.

DE HYSSOPO.
Ca. LXVI.

HYſſopus purgans herba eſt è pectore phlegma,
Ad pulmonis opus cum melle coquenda iugata.

Ma.li.2. cap. 5.

Vultibus eximium fertur præstare co-
lorem.

Jsop reynigt die lung vnd brust/
Vnd gibt dem angsicht farb nach lust.

Hic agitur de hyssopi uiribus: Quod quidē
desiccat & excalfacit ordine tertio, sed & te-
nuium est partium. Pituitam manifesto experi-
mento expurgat, facitq; ad pituitosos tum cere-
bri, tum neruorum affectus, quòd non modò mu-
det, sed roboret quoq;. Quin & pectus, & pu-
monem detergit, præsertim senibus, quorum pe-
ctora lenta, crassaq; pituita referta sunt: quo fi
ut decoctum cum ficis, aqua, melle, & ruta, po
tumq; peripneumonicis, diuturnæ tußi, suspirio
sis, à capite in subiectas partes destillationibus
& orthopnoicis auxilietur. Ascarides reli-
quosq; interaneorum uermes pari modo sum-
ptum enecat. Idem facit, si cum melle delinga-
tur, nitri tamen addito momento. Decoctum ex
aceto mulso epotum, crassum humorem per al-
uum extrahit. Ad subducendam aluum cum
ficis uiridibus detritis manditur: uehementiús-
que addita iri, nasturtio, aut irione, deijcit. Me-
sues exhibet cum iure, aut manna mistum, uel
cum melle, aut uuis paßis purgatis, uel scilla co-
ctum. Cutis in corpore colorem floridum effi-
cit. Lieni, & aquæ inter cutem cum fico nitroq;
emplastri

[...]lastri modo imponitur. Inflammationibus [...]q; ex uino illinitur. Cum feruente aqua impo[...]m sugillata discutit. In anginis cum ficorum [...]octo optimè gargarizatur. Decoctum cum a[...]o, dentium dolorem in collutione sedat. Hysso[...]usus inflationes, auricularum præsertim, ua[...]ris suffitu discutit. Cibi appetentiam inuitat, [...]sum acuit, menses & urinam ciet, & febrium [...]rrores excutit. Vinum decoctionis eius ute[...]m à superfluitatibus purgat & abstergit. Plu[...] Dioscorides lib. 3. ca. 30. Auicenna 2. Cano. [...]p. 365. & Mesues lib. 2. sec. 1. ca. 18. de medic. [...]mplic. purgantibus.

DE CHAEREFOLIO. Cap. LXVII.

APpositum cancris tritum cum melle medetur. *Ma. li. 1. ca. 22.*

Cum uino potum lateris sedare dolorem

Sæpe solet, tritam si nectis desuper herbam,

Sæpe solet uomitum, uentremq; tenere solutum.

Dem krebes Kerbelkraut hilff thůt/
Mit honig vnd wein ist sonst auch gůt/

Vor weetags leibs/fürs vndãwn auch/
Vnd macht dir hart den weichen bauch.

Enumerantur hoc in loco tres facultates chærefolij. Prima, quòd tritum & cum melle appositum cancrum curet. Est autem Cancer tumor durus, melancholicus, inæqualis, rotundus, uenosus, id est, uenas habens in circuitu turgidas.

Cancer.

t, & exaltatas, liuescens, siue fuscus, & colo-
magis, quàm inflammationes, nigricans, cali-
, sed non adeò, ut inflammationes, subitò ac-
escens, ægros maximè fatigans, & perpetuo
fè dolore affligens, Græcè καρκῖνος & καρ-
νωμα dicitur. Hanc autem appellationem hu
morbo indiderunt tam Græci, quàm Latini, à
ncro aquatico animali, quoniam circa hunc
plentur & intenduntur uenæ, cancrorum pe-
bus, à glomere illo corporis descendentibus,
rsimiles. Nonnulli uerò inde sic nuncupâ-
nt, quòd difficillimè ab his partibus, quas obse-
erit, euellatur, quemadmodum cancer aquati-
us animans. Hic enim loco, quem semel appre-
enderit, pertinaciter hæret. Adde quòd hic tu-
nor cancri animalis colorem repræsentat, nem-
pe subnigrum. Plura de hoc Paulus li. 4. ca. 26.
& Ioannes Tagaultius li. 1. ca. 15. chirurg. insti.

Secunda, quòd cum uino potum, lateris do-
lorem sedet. Tormina quoque uentris mitigat. Tormina
Crassas enim inflationes, unde dolores isti proue
niunt, discutit. Præterea stomachi atq; aliorum
etiã uiscerum flatus dissipat, obstructionesq; tol-
lit: ad quæ quidem omnia uinum quoq; per se
sumptum singulare est.

Tertia, quòd uomitus aluiq; profluuia sistat. Vomitus
Calfaciendi enim & exiccandi ui materiam eo-
rum discutit atque consumit, & maximè quidem

ss

si à frigido & pituitoso succo oriantur. Vri[illegible] & menses ciet, lateris, renum ac uesicæ dol[illegible] tollit, cum melicrato exhibitum. Porrò chæ[illegible]lium, de quo hoc loco agitur, nulla alia he[illegible] est, quàm quæ uulgo nostrati Kerbel/corrup[illegible] ut apparet, ex cerifolio uoce, appellatur. Ca[illegible]rùm medicamenta, quæ hîc de chærefolio pro[illegible]tur, neq; apud Plinium, neq; apud ullum aliqu[illegible] autorem Græcum reperiuntur, sed ex Plinio [illegible] recentiore, & longè post Galenũ autore om[illegible] transsumpta sunt. Nam is hæc uerba de ipso t[illegible]dit: Chærephyllon cãceratis medetur, lateris [illegible]lores ex uino mitigat. Quidam illud oleo incoc[illegible] ἀκόποις, ad soluendã frigoris iniuriam, misc[illegible]runt. Ex aqua mulsa pituitam resoluit. Ex ac[illegible]to lumbricos & tænias perimit, urinam ciet, me[illegible]strua pellit. Tritum cum cera & axungia uet[illegible]re parotidas discutit. Lege doctißimi uiri Ia[illegible] Cornarij annotationes in ca. 22. lib. 1. Macri. A[illegible] hæc succus siue stillatitius chærefolij liquor potu[illegible] cum carbonibus tiliæ, & lapide ex cancrorum capitibus exempto, sanguinem ob casum, percussionem, uel contusionem in grumos concretum, certo experimento dissoluit, & renum calculos frangit.

DE ENVLA CAMPANA. Cap. LXVIII.

Enula

ENula campana reddit præcordia sana.
Cum succo rutæ succus si sumitur eius,
Affirmant ruptis quòd prosit potio talis.

Ma.li.2. ca.20.

Der Alandt ist der brust gesundt/
Vnd so sein safft zur rauten kompt/
Ist den zerbrochnen heilsam sehr/
Nach der ertzte gemeyner lehr.

Hic duæ referuntur facultates herbæ, quam ἑλένιον *Græci uocant, Latini Helenium & Inulam*

lam, Barbari Enulam, Officinæ Enulam can-nam, & Germani Alant.

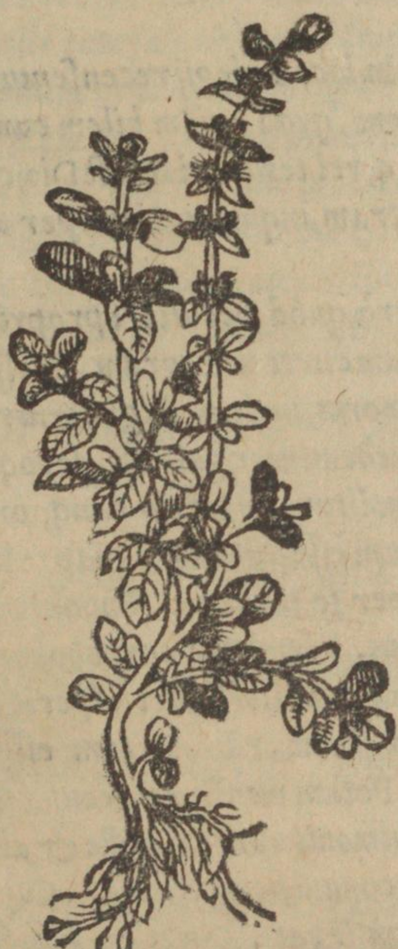
Prima, quòd curet ac roboret præcor- quo nomine iam exta in homine intelligenda [illegible] um, nempe os uentriculi, membra spiritus, et [illegible] cunq; cordi propinquiora sunt. Et hoc sanè [illegible] dice potißimum efficit. Ea enim calida & si- atq; odorata est cum excrementitia humidita- quapropter eclegmatis cum melle temper- crassos ac lentos humores pectori pulmoniq; [illegible] farctos educit, tußi, orthopnϾq; prodest. [illegible] mnis iræ dolorisq; obliuionem inducit, cor e- hilarat ac roborat. Ex ea uinum etiam confi- tur, quod νεκταρίτης Græcis dicitur. Hoc co- tra stomachi & pectoris uitia, & cordis ex hu- miditate et frigiditate imbecillitatem efficax e- excrementa in uenis sanguini permista, per men- ses, ac urinas expellit. Secunda, q̃ succus ei- cum rutæ succo permistus herniosis, hoc est, ru- ptis, quib. intestina in scrotum deoluuntur, ad- modũ opituletur, & maximè quidẽ si hernia e- flatuum multitudine euenerit. Eos enim rutæ at- que helenij succus discutit. Radix præterea hele- nij stomacho prauis succis referto utilis est in pa- so condita, obstructionesq; iecoris atq; lienis tol- lit. Trita, potaq; ad cruentas excreationes singu- laris est, et serpentiũ morsibus medetur. Ruptis ac conuulsis omnib. confert, Folia eius ex uino co-

Vinum enulatũ.

cta

[Vt]iliter illinuntur frigidis ac diuturnis parti[um] affectibus, cuiusmodi sunt nonnullæ coxaru[m] [do]lationes, ἰσχιάδας uocant, & exiguæ aßiduæq; [o]culorum quorundam præ humiditate proci[den]tiæ ac luxationes. Plura Diosco. li. 1. ca. 27. [Gal]. li. 6. ca. 114. de simp. med. fac. & Auicen. 2. [li]b. ca. 240.

DE PVLEGIO. CA. LXIX.

Cum

CVm uino nigram choleram po[...]ta repellit.

Ma.li.2. cap.4.

Appositam ueterem dicunt sedare po[...]dagram.

Polei getruncken mit gůtem wein/
Vertreibt verbrandts gblůt vnnd zipp[...]lein.

Duo hoc in loco Pulegij recensentur effe[...] Prior quidem, quòd atram bilem cum uino [...] purget: eiusq; rei testis etiam est Dioscorides [...] 3. cap. 30. Atram, inquiens, bilem per aluum e[...]git.

Alter uerò, quòd peculiari proprietate qu[...]dam antiquam curet podagram. Crassos enim [...]scososq; humores, unde podagra generari plu[...]mum solet, uehementer calfacit, decoquit, ex[...]nuat, & emolitur. In tertio nanq; ordine ca[...]dum & siccum esse statuitur, quapropter pod[...]gris etiam per se subuenit, impositum usq; du[...] rubescat locus. Vi pollere corroborandi, ex bo[...]na fragrantia eius satis liquet. Aperit quoq;, a[...]trahit, & consumit, ratione tum essentiæ, tu[...] qualitatum. Potum menstrua, secundas, ac par[...]tus eijcit. Pulmonis uitia ex melle & aloë potu[...] extrahit, & conuulsis auxiliatur. Capitis dolo[...]res impositum leuat. Quin & olfactu capit[...]

tuer[...]

...ē contra frigorum æstusq; iniuriam, & à si-
...uditur. Nauseas, stomachiq; erosiones ex po
...permulcet. Bibitur in uino utilißimè contra
...enium morsus. Defectos animo recreat,
...aceto naribus obiectum: Siccatum præte-
...crematumq;, & in puluerem tritum, gingi-
...confirmat. Illitum cum polenta inflamma-
...es omnes sedat. Cum cerato uaros extin-
...: Lienosis cum sale utiliter illinitur. Deco-
...n eius ablutas prurigines mitigat: & eadem
...itate insidentibus fœminis prodest, inflatio-
..., durities, & muliebrium locorum conuer-
...es corrigens. Plura Dioscori. loco citato,
...nius libro 20. cap. 14. Galenus lib. 6. cap. 93.
...simp. medic. fac. & Simeon Sethi in Syntag.

DE NASTVRTIO. Cap. LXX.

Mac. li. 1. cap. 11.

[I]Llius succus crines retinere fluentes
...llitus adseritur, dentisq; leuare dolorem.
...ichenas succus purgat cum melle perunctus.

Das fallend har helt brunkreß safft/
Den zeen wehtag/ leibs schüppen machet
b

Hic agitur de hortis familiari herba, nastur
ti

quod κάρδαμον Græci uocāt. Germani Gar ten Kreß. Et referuntur tres ipsius facultates.

Prima, quòd succus eius siue stillatitius liquor, capiti illitus, aut potus etiam, capillorum defluuia sistat: præsertim si ex dēsatis infarctisq; meatibus orta fuerint. Crassos enim et pituitosos humores calfacit, incīdit, & extenuat.

Secunda, quòd dentium curet dolorem, præcipuè si à frigida materia prouenerit: Eam enim nasturtium discutit.

Tertia, quòd succus eius cum melle illitus lichenas, id est, impetignes, siue squamas cuti adhærentes, abstergat. Nascuntur eæ ex phlegmate potißimùm salso, sed nasturtiū intus assumptū omne phlegma pellit & expurgat: nam & mel quoq; insigniter abstergit. Nasturtij semen adurentis, seu causticæ facultatis particeps est, sicut sinapi. Proinde coxendicis, & capitis dolores, atque adeò quodcunq; aliud rubrificationem postulat, eo perinde atq; sinapi excalfaciunt. Miscetur quoq; remedijs, quæ exhibentur asthmaticis, tanquam scilicet id, quod crassos succus ualenter incidere ualeat, uelut et sinapi: nā per omnia ei simile est. Stomacho aduersatur, aluum turbat, uentris lūbricos pellit, lienē imminuit, partus exanimat, menses cit, et uenerē stimulat. Illitū cum melle lienē extenuat, fauos expurgat: Serpētium uenenis potum resistit, atq; eos suffitu fugat;

carbunculos ad ſuppuratione͂ perducit & rum-
pit: Coxendicibus cum polenta commodè ex a-
to illinitur: tumores inflammationesq; diſcu-
Furunculos cum muria illitum emittit. Vo-
tum flauæ bilis citat, eandemq; per inferna e-
cit. Tradunt nonnulli, naſturtium uim uigore
animi ſuſcitare, ac proinde eos, qui ipſum eſi-
uerint, ingenio ac mente promptiores fieri. Le-
Plinium lib. 19. ca. 8. & Eraſmi chiliades in p-
uerbio, ἔσθιε κάρδαμον. Porrò & herba are-
cta ſimilem ſemini uim poßidet. Humida uerò
huc, & uiridis propter aqueæ humiditatis a-
miſtionem, multò ſemine inferior eſt: adeóq-
tunc mordacitas eius moderata eſt, ut cum pa-
ea uti liceat, ceu obſonio. Plura Dioſco. lib.
capite 149. Plinius libro 20. capite 13. Galen-
lib. 7. cap. 8. de ſimp. medic. facul. Simeon Set-
in Syntag. & Auicenna 2. Cano. ca. 513.

DE CHELIDONIA.

Cap. LXXI.

Mac. lib. 2. ca. 29.

CAecatis pullis hac lumina mate-
hirundo
(Plinius ut ſcripſit) quamuis ſint eru-
ta, reddit.

Schelkraut iſt den augen geſund/
Das wirdt vns von den ſchwalben kund.

Nota-

Notatu dignum est, quod hîc ex Plinio de che lidonia refertur: nempè ipsam pullis hirundinum uisum restituere. Locus est li. 25. ca. 8. ubi sic scri ptum reliquit: Animalia quoq; inuenere herbas, inprimisq; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt uisum, ut qui-

dam uolunt,etiam erutis oculis. Meminit ei
etiam lib.8.cap.27.hisce uerbis: Chelido
uisui saluberrimam hirundines monstrauer
xatis pullorum oculis illa medentes. Hoc no
ut lib.2.ca.176. Dioscorides testatur,sibi u
tur uendicasse, quòd aduentu hirundinum e
riatur,& discessu emarcescat. Sunt qui nar
hirũdines excæcatis pullis, admota herba,u
restituere,inquit idem. Hinc cognitum est,su
eius hominum oculis quoq; mederi,utiq; in qu
crassum quiddam in pupilla colligitur,digesti
atq; discußione indigens. Hinc igitur edocti m
ci chelidoniã omnib ferè oculorũ remedijs pr
sus claritate admiscere solent. Herba est nota,
cei succi, cuius inuentionem hirundinibus ob
quoq; attribuũt,quòd pulli earũ sæpius,quàm
aliarũ auium cæcitatẽ incidant. Hirundinum
stercus chelidoniæ oppositũ præstat: excæcat
que,si calidum in oculos decidat,et præcipuè
trũ. Quod etiam sacræ testantur literæ,nam T
biæ 2. seniorem illũ hoc stercore excæcatũ fuis
legitur. Cor.C.lib.6.cap.6.fabulam putat,p
parẽtes oculos herba restitui,qui per se sanescã
Chelidonia tertij est ordinis absoluti iam, idq; t
in calfaciendo,tũ in siccando. Attrahit igitur,d
scutit,& cõsumit. Radix trita & in uino dec
cta caput, columellãq; frigidorũ humorũ à cap
te descendentiũ multitudine laxatam,ac lingua

radic

i atque faucibus incumbentem, expurgat, si
gentem inde fumum infundibulo adhibito ae
admittat, & uinum deinde gargarizet.
anifo, & uino albo pota, medetur regio
bo, & ulceribus quae serpunt, imposita cum
, aut manducata, dentium dolorem sedat.
ra Galenus lib. 8. cap. 172. de simpl. medic.
il.

DE SALICE. CA. LXXII.

AVribus infusus uermes succus ne
cat eius.
ortex uerrucas in aceto cocta resol-
uit.
uius flos sumptus in aqua frigescere
cogit
nstinctus Veneris cunctos acres stimu
lantes.
Et sic desiccat, ut nulla creatio fiat.

Må. li. 1. ca. 16. et lib. 2. ca. 35.

Idem lib. 4. ca. 11.

Der safft von weidn die würm ersterbt/
Die dir dein ohren habn verderbt/
Die rindt mit essig die wartzen mindrt/
Die blüt vnd frucht die gburt verhindrt.

Tria hoc loco de Salice traduntur.

Primum, quòd ſuccus eius auribus inſtilla-
tus uermes interficiat, & maximè quidem, ſi
ſit ex folijs, & cortice expreſſus. Amarum eni
quiddam in ſe habet & acerbum. Idem quoqu
cum roſaceo in calyce punici calfactus, aurium
doloribus & ſaniei medetur.

Secundum, quòd cortex eius in aceto de-
coctus, uerrucas pellat. Hanc rem Dioſcorides
lib. 1. ca. 117. ſic tradidit: Corticis cinis admiſto
aceto

to maceratus, illitu clauos, & callos tollit. enim uis eius admodum desiccatoria, sed ita men, ut morsu abstineat: habet uerò etiam quan m adstrictionem. Auicenna cap. 541. secundi no. eundem effectum portulacæ quoq; tribuit. ea, inquiens, fricantur uerrucæ, & eradicat non qualitate, sed naturali quadam facul te.

Tertium, quòd flos salicis conceptus pro beat, & hoc certè ob uim desiccatoriam, & strictionem. Hoc ipsum autem ἀσυλληψίαν γάζεσθ Dioscorides dixit, hoc est, facere ut ulier non concipiat. Non autem solùm mulie um conceptus prohibet salicis semen, siue fru us, siue flos, uelut hîc appellatur, sed etiam in inctus Veneris omnes congelat ac resiccat, eti m in uiris, ut generare nequeant. Atq; hoc i sum Democritus quoq; apud Constantinum Cæ arem lib. 11. ca. 14. tradit his uerbis: Qui fructus salicis appellatur, pabulo pecorum ammixtus, i psa pinguefacit. Tritus autem & in potu acce ptus ab homine, steriles facit: ex quo & Home rus ὀδυ. κ. ait:

Κλῆτροις αἴγειροίτε καὶ ἰτέα ὠλεσίκαρποι.

Hoc est:

Et populi & salices plantæ fructum perimen tes.

Verùm Theophrastus lib. 3. ca. 2. de historia

plantarum, & Plinius lib. 16. cap. 26. uoca[nt] ὠλεσίκαρπος non ſic accipiunt dictam ab Ho-mero, ut ſignificet fructuum ac ſeminum humano-rum perditionem, ſed ipſius arboris. Plinij uer-ba hæc ſunt: Ocijßimè autem ſalix amittit ſemen, antequàm omnino maturitatem ſentiat, ob id di-cta ab Homero frugiperda: ſecutaq; ætas ſcele[re] ſuo interpretata eſt ſententiam, quando ſem[en] ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſ[ſe] conſtat. Hæc ferè Ianus Cornarius in cap. 1[.] lib. 4. Macri. Didymus antiquißimus Home[ri] interpres, ita ex Theophraſto de ſalice refer[t]: ὁ καρπὸς τῆς ἰτέας πινόμενος ἀφανίζει τ[ὴν] γονὴν τῶν ἀνθρώπων. Id eſt, Fructus ſalic[is] potus genituras hominum demolitur. Plura d[e] Salice Galenus lib. 6. de ſimpl. med. facul. ca. 15[.] & Auicenna 2. Cano. ca. 686.

DE CROCO. CA-put LXXIII.

COnfortare crocum dixerunt exhi-
larando,
Artus defectos reficitq́3, hepar repa-
ratq́3.

Der ſaffran freud vnd ſtercke gibt/
Der lebr vnd ſchwachen glidern liebt.

Hic

Hic agitur de proprietatibus quibusdam Croci: Ac primò quidē corpus roborare dicitur. eiq;

eiq; lætabundam quandam conciliare alac-
tem iucunditatémue, præcipuè si quis eo mo-
utatur. Immoderatius enim sumptus, ponde-
mirùm trium drachmarum, letalis est.

Deinde *uerò membra defecta, id est, de-*
ac prostrata reficere, inq; uigorem suum r-
tuere, traditur. Superat enim in eo calfacien-
qualitas & facultas, ut tota eius essentia secu-
sit ordinis excalfacientium, & primi exiccan-
um: proinde concoquendi, maturandi, emolli-
di, aperiendi, & discutiendi uim quandam
bet, adiuuante scilicet & paucula quadam a-
strictione. Cor non parum exhilarat, ipsumq-
deò, ac simul etiam hepar, atq; alias corpo-
partes, ob insidentem nimirùm adstrictionem,
corroborat, ut non facilè dissolui queant, obstr-
ctionesq; tollit. Quinetiam stomachum moder-
to calore suo firmat, eiusq; tum concoquen-
tum distribuendi facultatem adiuuat. Immod-
cè tamen illo utendum non est: quippe qui ita n-
seam facilè moueat, & cibi inappetentiam, Gr-
ci ἀνορεξίαν uocant, efficiat: siquidem acidit-
tem in uentriculo extinguit, quæ præsertim app-
tentiam excitat. Siccando mediocriter dispo-
tionibus pectoris phthisicis auxiliatur, putred-
nes corrigit, anhelitum facilem reddit, eiusq; in-
strumenta corroborat. Nam si usus ipsius medio-
cris fuerit, facilem respirationem, & amabilem

colori-

ris bonitatem facit: sin uerò citra modum, orem inducit, cerebrum infestat, capitis dom commouet, sensus obtenebrat, & oculos etat. Vino impositus uehementer inebriat, aq; exhilarat, ut insaniam maximè alacremlæundámue pariat. Si quis uerò ex passo bibe, crapulam non sentiet. Additur in potiones, interaneorum causa temperantur. Pituitouitia & letargica sanat. Somnum conciliat: nerem stimulat, menses & urinam ciet. Muribus difficulter parientibus, in potu duarum achmarum pondere exhibitus, partum accelet. Illitus cum humano lacte uisum abstergit, et ulorum fluxiones cohibet. Aurium remedijs uißimus est. Vergentes ad ignem sacrum inmmationes inunctus lenit. Vuluæ sedisq; cataasmatibus utiliter inditur. Plura Dioscorides .1. ca. 25. Plinius lib. 21. cap. 20. Galenus lib. 7. simplic. medic. facul. ca. 57. Simeon Sethi in yntag. Serapion ca. 173. simplicium, & Auicen a lib. 2. Cano. ca. 129.

DE PORRO. CA. LXXIIII.

Reddit fœcundas mansum persæ pe puellas, *Ma. li. 1. cap. 6.*
Manantemq; potes naris retinere cruorem,

Vngas

Vngas si nares intus medicamine t[...]li.

Der lauch macht fruchtbar/ so mann isst/
Verstelt das blůt/ das ist gewiß.

Duæ hoc in loco porri referuntur proprieta-tes: Ac prior quidem, quòd imprægnandi facili-tatem utentibus mulieribus pariat: atq; ne abor-tiant grauidæ prohibeat. Quod sanè magni eti-am Hippocratis autoritate Plinius lib. 20. ca. 6. in hunc modum scribens confirmat: Hippocra-tes & sine alia mixtura dari iubet, uuluasq; con-tractas aperiri putat. Fœcunditatem etiam fœmi-narum hoc cibo augeri. Idq; non in cibo tantùm si[...]

potu, ſed illitum quoque & foris admotum, ſtat. Coquitur enim in aceto & marina a. coma eius, decoctoq; illo inſidentium fœminæ præcluſi duratiq; loci utiliter fouentur. Fo- quoq; porri muliebres locos, qui nimio humo madeſcentes fœtum haud continere ualent, regiè purgant. Item ex abortu profluuia ſiſtit, o ſucco cum lacte mulierum.

Altera, quòd ſanguinem è naribus erum- ntem ſiſtat: & maximè quidem ſuccus eius m aceto, addito thure, aut manna, uel galla, t mentha. Idem quoque ſanguinem reijcien- bus cum gallæ aut thuris farina, uel acacia, uxilio eſt. Quinetiam potæ ſeminis drachmæ uæ cum paribus myrti baccis ueteres ſangui- s ex pectore reiectiones ſanant. Acrimoniam nim quandam habet porrum, & adſtringendi a- iquam uim, ſed ſemen acrius eſt. Plura ſuprà ap. 13.

DE PIPERE. CA- put LXXV.

QVod piper eſt nigrum, non eſt diſſoluere pigrum.
Phlegmata purgabit, concoctricemq; iuuabit.

Leucopiper

Leucopiper stomacho prodest, tussi-
doloriq́
Vtile, præueniet motum, febrisq́ rigo-
rem.

Schwartzer pfeffer löset das marck/
Den schleim zertreibt / die däwung mach-
starck.
Der weisse Pfeffer dient dem magn/
Thůt hust vnd schmertz der brust verjagn.
Nützst du jn vor dem kampff des kaltn /
Es wil dir deiner gsundtheyt waltn.

Agitur

gitur hoc in loco de triplici genere piperis, scilicet, albo, & nigro. Et fructus quidem, .8 ca.42. de simpl. med. fac. Galenus memo rodidit, nuper admodum germinantis arbo blongum est piper, maturo humidius: humi ris eius indicium est, quòd facilè repositum oretur, ac non protinus mordicet, sed pòst ò incipiat, uerùm pluſculum duret. Fructus tu acerbus immaturusq;, album est piper, ni quidem acrius. Nam illud iam quaſi super tum est, & superexiccatum. Longum qui piper, μακρὸν Græci, Album λευκὸν, nigrū μέλαν πέπερι uocant. Sanè prioribus duobus ſib. tres nigri cōprehenduntur proprietates.

Prima, quòd in diſſoluendo non ſit pigrum, est, craſſos, glutinoſos, ac frigidos humores, tuoſosq; ſpiritus egregiè diſcutiat. Valenter m tum excalfacit, tum deſiccat, ordine nimi n tertio completo.

Secunda, quòd phlegmata expurget: Viſci m enim pituitam, quæ in interiore corpore, mpè in thorace, pulmone, & inteſtinis reſidet, coquendo atq; extenuādo diſsipat expellitq;.

Tertia, quòd plurimum adiumenti concocto æ adferat facultati: Hoc ipſum Dioſcor. etiam .2. ca.151. ijs confirmat uerbis: Somnū, inqui s, et appetentiam cibi conciliat, concoctionem iuuat: utunturq; ob id eo ad intinctus. Porro

ad eum usum melius est longum: quippe qu[...] Galeno libro 4. capite 10. de Sanitate tuend[...] ste, flatuosi spiritus craßitudinem soluit[...] quæ in præcordijs pigra cessant, ad uent[...] depellit, & concoquendis quæ sumpseris [...] uenit.

Posterioribus duobus uersibus quinque alb[...] peris referuntur utilitates.

Prima, quòd stomacho conferat: ipsum [...] nim, ut Galenus eodem quo antea loco testat[...] supra duo reliqua genera roborat.

Secunda, quòd linctu potuq; tußientibu[...] pituletur: præsertim si ex frigido & crasso [...] more tußis euenerit: eum nanq; piper album [...] facit, incîdit, & dissoluit. Pari modo & cun[...] alijs frigidis, & à pituita ortis pectoris ui[...] succurrit.

Tertia, quòd dolori subueniat: idq; inte[...] gendum, uel de dolore pectoris, ut iam dict[...] est, uel de dolore flatuoso: Potum enim cum me[...] & recentibus lauri folijs, flatuosos spiritus [...] tormina discutit.

Quarta, quòd præsumptum febrium acce[...] siones, siue exacerbationes, παροξυσμοὺς Gr[...] ci uocant, auertat: & hoc quidem in febribus [...] gidis: Earum nanq; materiam excalfaciendo q[...] dammodo dißipat & expellit.

Quinta, quòd febrium horroribus circui[...]

repetem[...]

tentibus, siue potu siue illitu subueniat: Ner enim & musculos caliditate sua uehemen roborat, & in eis residentem materiam con it. Hinc est quod lib.3.cap.1. Macer in hunc lum cecinerit:

Quodque mouere solet frigus, periodica febris
Compescit, febris si sumitur ante tremorem.

Quod 2.Cano.cap. 556. ijs uerbis Auicenna uere etiam uoluit, inquiens: Fricando fit in ctio ex ipso cum unguento, & confert rigori. usq; rei exempla sunt apud eundem 1.4.trac. capite 12. Et hæ certè facultates non albo tum piperi, sed et reliquis quoque generibus nueniunt. Liberalior piperis usus, quem modum est apud Aristotelem Sect. 1. proble ate 44. urinas prolicit, parcior autem al um deijcit: èconrrario uerò scammonia. Pi er caliginem, quæ oculis obuersatur, abster et: Serpentium morsibus auxiliatur: Angi æ eo & melle conuenienter perunguntur: um uua passa manducatum pituitam à capite licit. Strumas cum pice discutit. Vitiligines x nitro emaculat. Plura Plinius libro 12.ca pite 7. & Serapion capite 357. de simplic. me dic. facul.

DE GRAVITATE AVDITVS
CAP. LXXVI.

ET mox post escã dormire, nimis
moueri,
Ista grauare solent auditus, ebrietasq;

Bald schlaffn auffs essn vnnd hart beweg
Auch trunckenheit, thůts ghörs nicht pfl
gn.

Hic tria recensentur, quibus auditus præg
uari solet.

Primum, *cibus quem somnus statim excipi*
& maximè quidem si uentriculus eo distent
fuerit. Hic *enim concoctionem impedit, & cru*
tates gignit. Ex *inconcoctis uerò ac crudis i*
uentriculo cibis uiscosi, craßi, & flatuosi susc
tantur fumi: qui in caput sublati, cùm exitum no
inueniant, auditorios obstruũt meatus, auditũ
grauant

ruant. De hoc nonnihil etiam suprà capite 3.
Secundum, motus, siue labor uehementior
o post ingestum cibum susceptus: Cuius cau-
Galenus in commentario περὶ εὐχυμίας, καὶ
κοχυμίας ca. 5. hanc esse tradit. Nam sicuti,
uit, bonæ ualetudini ante cibum exercitatio
ximum adfert commodum: sic qualiscunq; sum
cibo motus noxius admodum est. Alimentum
m ex uentre ante concoctionem in diuersas
rporis partes distribuitur, propterea q; crudi
moris copia per uenas aggeritur. Vnde craßi
am ac flatuosi spiritus sursum elati meatus
ditorios obturant. Idem quoq; lib. 6. de sani-
te tuenda ca. 8. ijs testatur uerbis: Non leue in-
mmodum nonnullis accidit, cùm repleti cibo se
ercitant. Nonnullis enim & caput impletur
poribus, & in iocinore aut ponderis sensus,
t distentionis, aut utriusq; percipitur. Et lib. 1.
p. 9. de alimen. facul. Carnes, inquit, inanitæ ra
iunt ex uentre succum non modò semicoctum,
d nonnunquàm etiam omnino crudum atq; in-
octum, cùm cibo sumpto operibus sese reddide-
int: ob eāq; causam ij grauißimis morbis postea
rehenduntur, & ante senectam intereunt.

Stare tamen post comestionem, uel suauiter
leambulare, quo cibus ad fundum descendat uen
riculi, multum expedit & confert, ob bonam ci-
borum concoctionem. Idq; uulgato etiam hoc com
probatur uersiculo:

Post cœnam stabis, aut passus mille meabis.

Tertium, *ebrietas*. Nam ex calidi uini temperatura multi omnino uapores ac fumi ad auditus ὄργανον promptè deferuntur, qui, cùm exitum non inueniant, spiritum eius insitum perturbant, & audiendi difficultatem, Græcis βαρυκοΐαν καὶ δυσηκοΐαν appellatam, pariunt. Atque uerò auditui solùm, sed uisui quoq; ac reliquis sensuum instrumentis omnibus ebrietas nocet, quemadmodum 4. 3. cap. 2. Auicenna ijs testatur uerbis: Ex eis quidem, quæ nocent auri & reliquis sensibus, sunt nauseosa satietas, & repletio, & propriè somnus super repletionem. In nonnullis exemplaribus hic etiam uersus adscriptus habebatur:

Balnea, sol, uomitus, adfert repletio, clamor.

Nec malè quidem, siquidem & hæc auditum grauare, & aurium sonitus generare, 4. 3. capite 11. autor est Auicenna. Oportet, inquiens, ut omnes isti uitent solem, balneum, motum laboriosum, uomitum, clamorem, coitum, & repletionem, & ut leniant naturas suas.

DE TINNITV SIVE SOnitu aurium. Cap. LXXVII.

Motus

MOtus, longa fames, uomitus, percussio, casus,
Ebrietas, frigus, tinnitum causat in aure.

Bewegung/Felt/hungr/vndzwong vbrig träck/
Verlezung haupts/macht ohren klangk.

Septem hoc in loco enumerantur sonitus, siue tinnitus aurium causæ.

Prima, *motus*, *immoderatior scilicet: Humores enim & spiritus uehementiore atq; inordinato corporis motu concitati crassos uentososq; generant flatus, quibus sursum uergentibus cùm facilis non pateat exitus, tinnitus excitatur. Ac plurimum sanè ob uentosi flatus in auditorio meatu commotionem nasci solet.*

Secunda, *fames, siue longior ultra cõsuetam edendi horam abstinentia. Cuius Auicenna 4. 3. cap. 9. hanc tradit esse causam: Nempe quòd humores per corporis molem dispersi ac quiescentes longiore fame exagitentur. Natura enim cibo, in quem agat, destituta, ad humores conuertitur, eósque resoluit & commouet.*

Tertia, *uomitus uiolentus & multus. In hoc enim motus accidit uehementior, quo humores exagitati sursum ad caput feruntur, quo fit, ut*

oculi nonnunquam ac facies rubeſcant, uiſ[illegible] debilitetur, nonnunquàm uerò uapores ac u[illegible] toſi flatus ad auditorium pertingant organ[illegible] tinnitumq́; excitent.

Quarta, *prægreſſa plaga, ſiue percußio ſp[illegible] rulæ capitis, & maximè qua parte aures ſ[illegible] ſunt. Innato enim auditus aëri uehementius in[illegible] exagitato ſpiritus accedit. Siquidem membro[illegible] liquo læſo, quemadmodum in lib. de renum aff[illegible] dignot. & cura. ca. 12. Galenus teſtatur, ſpiri[illegible] ſtatim & ſanguis, qui ſunt naturæ uehicula, [illegible] concurrunt: ex quorum deinde commotione t[illegible] nitus accidit.*

Quinta, *caſus, præſertim ſupra caput. C[illegible] ius eadem cum præcedente ratio eſt. Quinetia[illegible] humores in corpore ex quolibet caſu uehemen[illegible] ter exagitantur.*

Sexta, *ebrietas, & maximè quidem ex larg[illegible] uini potu. Inde enim caput fumis repletur ac ua[illegible] poribus, quibus ad auditorios meatus uergenti[illegible] bus, innatus eorum aër commouetur, & ſonitu[illegible] quidam excitatur.*

Septima, *frigus immodicum. Eo enim audi[illegible] tus organum, & naturalis cerebri calor debilita[illegible] tur, ut flatuoſos generent ſpiritus: quibus ad au[illegible] res penetrantib. tinnitus facilè elicitur. Neq; ob[illegible] dictas ſolùm cauſas, ſed ob alias etiam non paucas[illegible] ſonitus in auribus fiunt. Nempe ob flatuoſum ſpi-*

ritum

en in capite generatum ac commotum. Ex so-
sanici, quæ in ipsa fortaßis aure genita est:
x feruore puris in partibus eius, aut ex mo-
rmium in auditorijs meatibus sæpenumero
iente, aut ob humoris in toto corpore ebul-
is commotionem: sicuti in febribus ferè &
oxysmorum principijs contingit: Aut ob su-
fluam in corpore repletionem, præsertim in
ite: Aut ex lenta & crassa materia in uento
latus resoluta: Aliquando ob pharmacorum
icularium usum sonitus quidam etiam fiunt.
i in febribus sonitus fiunt, minimè intertur-
ndi sunt, ut plurimum enim statim sedantur.
ra Galenus lib.3. de compositione Pharmaco-
m, secundum locos ca.1. de sonitu in auribus.
rapion tract.2.ca.12. de surditate, & Auicen
loco iam citato.

DE VISVS NOCVMENtis. Cap. LXXVIII.

BAlnea, uina, Venus, uentus, piper, allia, fumus,
Porrum cum cepis, faba, lens, fletusq́ue, sinapi,

Sol, coitusq́;, ignis, labor, ictus, acu[...]na, puluis,
Ista nocent oculis, sed uigilare m[a]gis.

Wein/bad/windt/vnkeusch/pfeffer/la[...]
Knoblauch/zwibeln/weinen vnd rauch/
Senff/linsen/bonn/sonn/fewererbt/
Haben vieln jr augen verderbt/
Verletzung/staub vnd scharpffe speiß/
Wachen zuuil/hat auch die weiß.

Vnum & uiginti numero hic referuntur, q[uae] noxam oculis important. Ac Primum *quid[em] Balneum, idq́; tam humidum, quàm siccum, [...] Stupha Barbaris, Latinis Aëreum dicitur: Ill[ud] uerò Tina uulgo, Latinis Solium appellatur. [Du]plici porrò nomine utrunq; oculis officit. P[ri]mum quidem immodicè excalfaciendo temper[a]turas eorum destruit. Natura enim, uelut sup[ra] ostendimus, frigidi sunt & aquei. Deinde ue[ro] tenuiores humiditates, quibus uisiui, ijq́; ign[ei] temperantur, refocillanturq́; spiritus, resoluit [&] exiccat. Atq; hinc adeò prope Rhenum, ubi p[lu]rimus utriusque balnei usus est, non pauci pa[s]sim occurrunt cæci, quemadmodum in Holla[n]dia ob inordinatam uictus rationem multi l[e]prosi.*

Secun[...]

ſecundum, uinum, & maximè quidem ſi
...licè bibatur. Cùm enim caput, ut ſæpius
...ctum eſt, uaporibus ac fumis repleat, non
...s tantùm ac uiſum, ſed reliquos etiam ſen-
...nnes immoderatiore uſu hebetare putandum

...ertium, Venus, immodica ſcilicet: Hanc e-
...obtundere oculorum aciem, Medici omnes
...ore prædicant. Cuius cauſam Petrus Apo-
...is Sectione 4. problematum Ariſtotelis, com
...t. 3. hanc eſſe tradit: Nempe quòd coitu au-
...tur id, quod commodum eſt oculis, humidum
...icet aqueum & ſubtile, quo ſpiritus fulciun-
...uiſiui. Oculus enim, ut lib. 5. ca. 1. de generatio
...nimalium, & alibi ſæpius Ariſtoteles adſeru-
...umidus eſt, & de natura aquæ. Iam uerò e-
...lſis atq; euacuatis humidis, partes ſuperiores
...eſſariò exiccantur. Quo fit, ut oculi, qui hu-
...ditate uigent, à ſua decedant natura, hebetio-
...ſq; fiant. Meritò autem humiditate uigent: ni-
...enim ea ſuſtentarentur, per igneos facilè ſpiri-
...s, qui in frequēti ſunt motione, exareſcerēt. At-
...ue hinc ſanè conſtat, ſuperiores partes immo-
...erato concubitu plus iuſto exiccari, uiſusq;
...ciem hebetari: Humores enim deorſum tra-
...untur.

Quartum, Ventus, & præcipuè Auſtrinus:
De quo lib. 3. aph. 5. Hippocrates. Νότοι, inquit,

βαρυήκοοι, ἀχλυώδεες, καρηβαρικοί, ho[c est]
Austri auditum hebetant, caliginem obducun[t, ca]
pitis grauitatem efficiunt. Auster enim na[tura]
calidus & humidus est, ac magna ex parte [plu]
uias & tempestates adfert, quare etiam τὰ [τῆς]
αἰσθήσεως ὄργανα ἀποσβέννυσι, quemad[mo]
dum Philotheus ait, id est, sensuum instrum[enta]
implet, & obtundit. Cæterùm uox ἀχλυώδ[εες]
bifariam interpretari potest. Primùm, ut ad [au]
strosipsos referatur, qui caliginem aëris eff[ici]
unt. Iis enim flatibus aër fit turbidus, cras[sus,]
caliginosus, & tenebrosus. Secundò, ut ad ocu[los]
ipsos potius hæc uox referatur, qui flatibus [au]
stris caliginosi redduntur, minusq; acutè uide[nt.]
Vt enim reliqua omnia sensuum instrumenta [non]
satis probè suo funguntur munere, sic etiam oc[u]
li ipsi ab austro caliginem quandam contrahu[nt.]
Lege Galenum commentario 1. in 1. epidem. T[em]
pestate. 1. apho. 8.

Quintum, piper: Hoc enim cùm impensi[us]
exiccet, acres omnino uapores frequenti esu ge[ne]
rat, qui ubi ad caput ascenderint, oculos mord[i]
cant & exiccant.

Sextum, Allium: quod acrimonia sanè &
uaporibus, quibus caput replet, oculos offendi[t.]
Suprà cap. 13.

Septimum, fumus: qui certè, quòd morda[]
cißimus sit, nimiumq; exiccet, infestißimus es[t]
oculis.

. Aristoteles proble. 22. Sect. 31.
ctauum, porrũ: hinc enim craßi ac melan
ci generantur fumi, qui sursum elati, oculo-
aciem hebetem faciunt, si quis eo frequentius
r. Suprà cap. 13.
onum, cepæ: horum nanq; esu acres simi
ad caput submittuntur fumi, qui non uisum
um, sed ut quidam uolunt, rationalem etiam
æ partem lædunt. Simeon Seth.
Decimum, faba: flatuosum enim crassumq;
nelancholicum generat fumum, qui horrenda
erribilia parit somnia, mentem perturbat,
nijq; aciem obtundit, & spiritus uisiuos ob-
ebrat. Gale. lib. 1. de alim. fac. ca. 26. & Si-
on Sethi in Synt.
Vndecimum, lens: Ea uisum integrum &
ulpatum hebetat, ipsum immoderatè exic-
us. Gale. lib. 1. de aliment. facul. ca. 25.
Duodecimum, fletus: præsertim immodi-
s: Hic enim cùm retentricem oculorum facul-
tem imbecilliorem reddat, uisum uehementer
lædit, & sanam oculorum aciem nimio plus sic
ndo hebetat.
Decimum & tertiũ, sinapi: quod acrimo-
a sua uisum efficit debiliorem.
Decimum & quartum, conspectus Solis:
t hoc quidem ob excellentem eius splendorem
c nitorem, quibus uisum destrui, manifesta con-
stat

ſtat experientia & ratione. Senſibilium [illegible]
exuperationes, ut lib. 2. de anima ca. 12. Ariſto-
teles adſtruit, ſenſuum inſtrumenta corrum[illegible]
Quod quidem Galenus etiam lib. 10. de uſu p[illegible]
ca. 3. in hunc modũ ſcribens approbat: Sole[illegible]
pſum, inquiens, ſi quis oculis inconniuentibus [illegible]
lit intueri, oculos celeriter perdet: multiq; i[illegible]
lis defectibus, cùm eum affectum, qui ſoli acc[illegible]
rat, planius noſſe cuperent, fixis oculis ſolem [illegible]
tuentes, imprudentes prorſus fuerunt occæc[illegible]
At enim per niuem iter facere quàm oculis [illegible]
perniciosum, ſi minus Xenophonti credis, ex[illegible]
rientia tibi diſcere id licet: Sin uerò natura[illegible]
quidpiam audire ſuſtines, ubi ellychniũ arde[illegible]
aut aliam quamuis flammam in ſole luculen[illegible]
conſtitueris, cernes eam protinus marceſce[illegible]
atq; etiam ſi prope quamlibet flammam magna[illegible]
ellychnium poſueris, uel aliam quamuis flamm[illegible]
minorem, repentè extinguetur: cùm quæ min[illegible]
lux eſt à maiore uincatur ſemper ac diſsipetu[illegible]
Lege eundem etiam lib. 1. de cauſis ſympto. c[illegible]
pite 6.

Decimum & quintum, *coitus: & max[illegible]
mè quidẽ intempeſtiuus ac immoderatior. Hu[illegible]
enim paulò antè capiti, oculis, omnibusq; ſenſ[illegible]
um inſtrumentis, plurimum nocere oſtend[illegible]
mus.*

Decimum & ſextum, *Ignis; Cuius fre[illegible]*
quen[illegible]

gens inspectio & splendor uehementer exiccat oculos, uisumq; debilitat. Quo fit, ut fabri ferra-rij & quicunq; artes suas, quibus se suosq; susten tant, ad ignem exercent, rubros ferè & debiles habeant oculos.

Decimum & septimum, Labor: immodicus scilicet. Is enim sanguinem efficit sicciorem, sicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem tunicam cutē indurat, ergo uel eam, qua pupilla integitur, Itaq; uis illa conspiciendi cooperitur, & hebetescit. Aristoteles problem. sec. 31.

Decimum & octauum, ictus siue percussio capitis, & maximè quidem qua parte oculi sunt. Cùm enim sanguis inde, sicuti præcedente capite ostendimus, ad oculos rapiatur, accidit ut spiritus uisiui perturbentur, adeoq; uisus obscuretur uel debilitetur, & apostema nonnunquàm generetur.

Decimum & nonum, nimius acrium rerum usus: cuiusmodi salsamenta nonnulla existunt, quæ fumorum acrimonia aciem oculorum obtundunt.

Vigesimum, puluis, siue ambulatio per loca puluerulenta: puluis enim ad oculos pertingens uisum maximè obscurat.

Vigesimumprimum, immodicæ uigiliæ, quæ non oculos tantùm, sed totum etiam corporis habitum impensius exiccant, & extabefaciunt.

Ad

Adhæc, nocet oculis quælibet repletio: & quicquid naturam exiccat, quicquid item sanguinem conturbat, siue ex rebus sit salsis, siue acribus, siue etiam alijs: & omnis ebrietas. Vomitu medio quodam modo se habet: confert enim quatenus uentriculum expurgat, nocet uerò quatenus cerebro insidentes materias commouet, adq; oculos defluere facit. Quòd si necessarius fuerit cum facilitate à sumpto cibo prouocandus est. Somnus quoq; superfluus, quiq; repletionem mox subsequitur, infestus admodum est oculis. Sic quoq; copiosa sanguinis detractio. Potißimum uerò, quæ per frequentem cucurbitularum affixionem celebratur. Plura Auicenna 3.3.trac.1. ca.5. & 3.3.trac.4.ca.4.

DE CORROBORANTIBVS uisum. Cap. LXXIX.

FOeniculus, uerbena, rosa, & chelidonia, ruta,
Subueniunt oculis dira caligine pressis.
Nam ex istis aqua fit, quæ lumina reddit acuta.

Fenchel/ eisenkraut/ rosen/ rautten/
Schelkraut/ macht die augen lautter.

Quinq;

Wiltu dein zeen in gůt behafft/
Nim samn des lauchs vnd bilsen safft/
Verbrens vnd fahe den rauch dauon/
Vnd laß durchziehn den bösen zan.

Remedium hoc in loco traditur efficacißimū ad sedandum dentis ex erosione dolorem Quod constat seminis hyoscyami albi, & porri singulorum partib. iiij. et seminis cepæ partibus ij. S. Primum optimè præmūdato dente, semina simul cōcremantur, exurgentemq́; hinc fumum æger admittit, infundibulo adhibito, ad affectū dentem. Lege de hoc plura apud Aeginetam lib. 3. ca. 26. Aētiū li. 8. ca. 33. Auicen. 7. 3. ca. 19. et Mesuen de ægritudinib. oris, titulo, de uermibus dentiū. Hyoscyami natura est ἀνώδυνος, quæ doloris leuamēn adeò præstat, ut uix percipi quidem amplius poßit. Fumus uerò seminū porri atq; cepæ, Auicē. in 2. Can. ca. 547. teste, accōmodatißimus est necandis eijciendisq́; uermibus, qui in erosis nōnunquam dentibus intolerabiles cruciatus excitāt. Hyoscyamus, ut lib. 4. ca. 64. à Diosco. describitur, frutex est caules emittens crassos: folia lata, oblōga, diuisa, nigra, hirsuta: flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquā punicorū cytini, scutulis septi seminūplenis, ut papaueris, Germanicè Bilsenkraut. ἡ ῥίζα μετ᾽ ὄξους ἑψηθεῖσα, ὀδον ταλγίας ἐστὶ διάκλυσμα. i. radice eius in aceto

elixa, utiliter in dolore dentes colluũtur. Q
Macer etiã li.2.ca.35. hisce uersibus confir
Ore diu tepidum si contineatur acetum,
Quo sint decoctæ radices illius herbæ,
Dicitur immodicum dentis pacare dolore
Porrò χώνιον, quod in emboti locum subst
mus, ἀπὸ τῆς χώνης diminutiuum est, & sig
ficat infundibulum.

DE RAVCEDINE VOcis. Cap. LXXXI.

NVx, oleum, frigus capitisq́;, anguillaq́;, potus,
Ac pomum crudum faciunt homine
fore raucum.

Des hauptes kelte/ nuß vnnd öl/
Groß trünck/ roh obs/ macht rauch die k

Sex causæ raucedinis hîc recensentur.
Prima, Nux: ea enim cùm uehementer exi
cet, uocem exasperat, gruumq́; clangoribus sim
lem efficit.
Secunda, Oleum: & maximè quidem qu
ex immaturis oliuis exprimitur. Huius enim gl
tinosa quædam pars, dum in ore continetur,
asperam delabitur arteriam, ipsamq́; diutulè in
hærend

brendo ſtringit & exaſperat. Omne præterea
eũ in bilioſis corporibus promptè accenditur,
eare uocalem ſæpe arteriam ipſis exaſperat,
aucedinemq; parit. Quod oleo attribuitur hoc
loco, id ipſum etiam de caryino, quod è nuci-
s conficitur iuglandibus, intelligi poteſt.

Tertia, *frigus capitis*: Ipſum enim caput cõ-
rimit ac ſtringit: quo fit, ut humores, qui ſunt in
rebro, deorſum ad aſperam arteriam deflu-
t, eamq; immodicè humectando raucedinem ex
tent.

Quarta, *anguilla*: De ea ſatis ſuprà cap. 31.
ctum eſt.

Quinta, *potus*: nimius ſcilicet, et maximè qui
em, ſi inſtante nocte, atq; hora ſomni exhibea-
r. Aſperam enim arteriam immodicè rigat &
umectat: quæ ex medicorum omnium ſententia
otiſsima raucitatis cauſa eſt.

Sexta, *pomum crudum*: quo nomine quilibet
uctus crudi intelligendi hoc in loco ueniunt.
Quatenus enim crudi exiſtunt, phlegmatis gene-
ant multitudinem. Quòd ſi immaturi præterea
c ſtyptici fuerint, fauces exaſperant, raucedi-
emq; pariunt. Plures cauſas raucitatis enume-
at Auicenna 10. 3. Trac. 2. ca. 1.

RHEVMATIS REMEDIA.
Cap. LXXXII.

IEiuna, uigila, caleas dape, tuq́ la-
ra,
Inspira calidum, modicum bibe, co-
prime flatum.
Hæc bene tu serua, si uis depellere rh-
ma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma ca-
tarrhus:
Si ad fauces, branchos, si ad nareis, e-
coryza.

Wiltu gern sein des schnuppen loß/
So fast vnd wach/ thu arbeyt groß/
Brauch warme lufft/ vnd warme speiß/
Den athem halt/ vnd trinck auch leiß.
Der fluß auch andre namen hat/
Nach dem er geht an dreierlei stat.

Hic septem enumerantur rheumatis remed-

Primum, *fames, siue ieiunium : per hoc -nim ipsius consumitur materia. Fames enim, -apho. 59. libro 7.* Hippocrates *adserit, corpo- exiccat. Et hoc quidem ex accidenti.* Nam cu- *famescimus, si in fame perseueremus, natura- calor, qui nunquam cessat, pabulo, in quod ag- destitutus, carnium humiditatem exiccat.* Qua- *rheumatis quoq; materiam concoquendo ac di- flando consumit.*

Secundu-

Secundum, uigiliæ: quæ & ipsæ sanè cùm to
tum corporis habitum, quemadmodum lib. 7. ca.
methodi meden. & comment. 28. lib. 2. aph. Ga
lenus testatur, sufficienter exiccent, rheumatis
... am causam, nempe cerebri humiditates, neces-
sariò consumunt, uaporumq; copiam ad caput
transmitti prohibent.

Tertium, cibi calidi: præsertim si à frigida
materia ῥεῦμα initium duxerit. Eam enim ci
bi calidi concoquunt ac maturant.

Quartum, labor: Hic enim, sicuti lib. 2. de
diæta Hipp. adserit, suapte natura superflua de
... it. Cuius deinde hanc adfert causam: nempe q
corpus siccet. Corpora enim laborantium calefi-
unt: quibus calefactis attenuatur & depurgatur
... l, quod in ipsis superfluum est: sed reuera hoc
fit, quia calor ille exiccat.

Quintum, calidi aëris inspiratio: Et maxi
mè quidem si ex frigida materia sit rheuma. Ea
tanq; per calidi aëris attractionem incalescit ac
maturatur.

Sextum, moderatio potus. Nam & hæc cor-
pora, perinde ac fames, exiccat: adeoq; rheuma-
tis materiam maturando dißipat atque consu-
mit.

Septimum, cohibitio, siue retentio spiri-
tus. Ea frigido potißimùm auxiliatur catar-
rho: frigefactas nanque pectoris particulas,

*Aëtio lib.8.ca.54.teste, calfacit, materiamq; ca-
tarrhi pituitosam ac frigidam concoquit, disti-
git atq; consumit. Galeno lib.3.ca.3. de sanit.
tuen. τοῦ πνεύματος κατοχὴ καὶ κατάληψις
citur. His amplius, oportet ut is, qui catarrh
patitur, caput suum moderato calore comm
ter foueat, & à frigore, Boreali præsertim, t
tur: & maximè quidem post diutinos Austri
tus. Siquidem caput, ut comment.12. lib.3. ap
Galenus scriptum reliquit, repletum est in ca
da atq; humida Austrina constitutione. Frigus
tem Septentrionis superueniens, ceu manus q
dam extrinseca capiens ac premens cerebru
ueluti spongiam quandam exprimit illam, quæ
ipso continetur, humiditatem. Hæc uerò dela
aliàs ad alium locum, ex ijs qui faciles sunt
patiendum, multos generat morbos. Minimè t
men sub dio solaribus radijs nudum exponen
est, neq; ad luculentum ignem diutius commor
do excalfaciendum. Eo nanq; modo rheuma
augentur. Multam quoq; ciborum ingestione
præsertim uaporosorũ, ac uini potum fugiat: im
uerò quoad fieri potest, famem ac sitim tolere
Caueat etiam à potu aquæ glatialis ac niuali
Præterea supinum cubitum uitet, ne peccans h
mor in posteriorem partem & dorsalem medul
lam deferatur. Ea enim pars cùm manifesto ca
reat meatu, quo materia excernatur, periculum*

est

...ne ad neruos penetrans conuulsionem aut pa...rysin generet. Somnum item fugiat diurnum, quantumq; potest uigilet: quoniam est radix cu... Hæc ferè Rhazes lib. 9. ca. 14. ad Almanso. ... Auicenna 5.3. trac. 1. ca. 13.

Vltimi duo uersus differentiam inter catar...rum, branchon, & coryzam continent. Rheu...m autem nomen est generale ad quemlibet mate...æ defluxum, ἀπὸ τοῦ ῥέω, quod est fluo. Eius spe...es, siue membra sunt catarrhus, branchus, & ...ryza, de quibus suprà ca. 3.

Porrò rheumatis generatio imbrium genera...oni similis est, quemadmodum lib. 2. de parti...s animalium cap. 7. Aristoteles docet. Cùm e...m ex terra uapor exhalat, effertur q; in subli...e à calore, ubi supernum aërem subierit frigi...um, consistit: denuò in aquam propter refrige...ationem conuertitur, atq; in terram defluit. Flu...iones etiam sic ex capite oriuntur in ijs corpo...ibus, quibus cerebrum frigidius est, quàm tempe...amentum modicum postulet. Cùm enim alimen...um per uenas sursum respirat, ubi excremen...um ob eius loci uim refrigeratum est, fluxio...es pituitæ, sanieiq; mouet. Hactenus Aristo...teles

DE CVRATIONE FISTV-læ. Cap. LXXXIII.

AVripigmentum, ſulphur miſce[illegible] memento,
His decet apponi calcem, coniunge [illegible] poni,
Quatuor hæc miſce, commixtis qua-tuor iſtis
Fiſtula curatur, quater ex his ſi reple-tur.

Medicamentum hoc in loco pro fiſtulæ c[illegible] ratione deſcribitur longè optimum: quod, ut p[illegible] ter quotidianam experientiam recentiorum [illegible] omnium ſcripta teſtantur, neminem unquam [illegible] fellit, Nempe ut fiſtulis infundenda collyria, ſi[illegible] penicilla, ex auripigmento, hoc eſt, arſenico, ſu[illegible] phure, calce, & ſapone commiſceantur. His [illegible] nim omnibus inſignis quædam ineſt erodend[illegible] exiccandi, diſcutiendi, abſtergendi, & emunda[illegible] di facultas: quæ ad fiſtulæ curationem cumprim[illegible] neceſſaria eſt.

Auripigmentum, ſiue arſenicum, facultatis c[illegible] cauſticæ, ſiue urentis, idq́; tam combuſtum, quà[illegible] uſtionis expers. Diſcutit, attrahit, erodit, con[illegible] ſumit & emundat. Cruſtas cum uehementi ure[illegible] dine & uiolento morſu excitat. Reprimit qu[illegible] excreſcunt, & capillos euellit. Quod uerò ſubl[illegible] matum eſt, cancrum, lupum, eſthiomenon, noli me tangere, fiſtulam, & omnes tales peßimos mor-

bos

[..]s, prima die occîdit, & extirpat.

Sulphur substantia tenue est, calfaciendi & [..]sum uim obtinet, celeriter concoquit, attrahit, [..]ergit, & discutit.

Calx omnis communiter habet feruidam uim, [..]odit, urit, & ignium modo crustas inducit. [C]alx uerò in aqua elota absq; morsu desiccat: ac [..]is terq;, aut amplius abluta fuerit, planè mor[d]acitatis expers constituitur, ac strenuè absq; [mo]rdacitate exiccat.

Sapo, qui Græcis etiam σμῆγμα dicitur, est [u]ngue illud album, siue nigrum, quo uestes mu[li]erculæ lauant, abstergunt, & emundant. Calfa[ci]t quidem & desiccat, sed reliquis paulò remißi[o]r. Aptißimus est ad emolliendos tumores in [..]κίῤῥον induratos. Q. Serenus Samonicus pri[m]a longa extulit ca. 11.

Attrito sapone genas purgare memento.

Porrò fistula (quæ Græcis σύριγξ nominatur) arctus oblongusq;, & callosus est sinus, ali[q]uatenus indolens, aßiduè & periodicè, id est, se[c]undum diuersa tempora, siue lunationes, ut uo[c]ant, fluens. Qui magna parte ex absceßib. parū [..]dextrè curatis oritur, sed et ex alijs nonnunquā [u]lcerum generib. ac sinubus perperā curatis, na[]scitur. Hæc autem nomen accepit ab arundinea[ru]m fistularū tralatione. Quandoquidem in eis cauitas quædam deprehenditur, arundinū caui-

tatibus

tatibus similis. Plura Corne. Celsus lib. 5. cap. *Paulus Aegneta li. 6. ca. 77. Auicenna 4. 4. tr.* *4. ca. 11. & Ioannes Tagaultius lib. 3. chiru* *institu. ca. 18.*

DE DOLORIBVS CAPI- *tis.* Cap. LXXXIIII.

SI capitis dolor est ex potu, lymph
bibatur,
Ex potu nimio nam febris acuta cre
tur.
Si uertex capitis, uel frons æstu tribu
lentur,
Tempora, frons'qz simul moderatè sa
pe fricentur,
Morella cocta necnon calida'qz lauen
tur,
Istud enim credunt capitis prodesse do
lori.

Thůt dir nach sauffen wee dein haupt/
Ein wassertrunck sei dir erlaubt.
So jemand am haupt böß hitz hat/
Der reibs vnnd waschs mit nachtschatt
sodt.

Duo hic traduntur remedia doloris capitis.
Primum

Fimum, si cuipiam ex nimio uini, uel alterius cuiuslibet liquoris inebriantis potu, dolor acciderit capitis, ut is in potu aqua utatur frigida. Ea enim frigiditate ac craßitudine sua impedit, ne fumi ex eiusmodi potu sursum euecti cerebrum turbent ac lædant.

Secundum, si cuipiam uertex capitis, siue frons nimio calore æstuet, ut ei tempora et frons moderatè primùm fricentur, ac calida deinde aqua decoctionis morellæ lauentur.

Porrò Morella, siue Maurella, ut disertè quemodum Ianus Cornarius in ca. 34. lib. 2. Marcelli exponit, dicitur solatrum Officinis appellatum, ob atrum acinorum colorem Mauros referentem: Græci στρύχνον κηπαῖον, Latini uerò solanum uocant hortense, Germanicè Nachtschatt. Notum est omnibus, utunturq; ad omnia ea, quæ refrigerari adstringiq; postulant. Potest enim hæc duo ordine secundo, Galeno lib. 8. cap. 44. de simp. med. fac. teste. Folia per se trita per imposita capitis dolores sanant. Dioscor. lib. 4. ca. 66.

DE QUATUOR ANNI TEMporibus. Cap. LXXXV.

Temporis æstiui ieiunia corpora siccant.

Quolibet

Ver.

Aeſtas.

Autumnus.

Hyems.

Quolibet in menſe & confert uomi-
tus, quoq; purgat
Humores nocuos, ſtomachus quos cō-
tinet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Aeſtas domi-
nantur in anno.
Tempore uernali calidusq́; aër, madi-
dusq́;.

E

Nullum tempus melius est phlebotomiæ.
[V]is tunc homini Veneris confert moderatus,
[Co]rporis & motus, uentrisq; solutio, sudor,
[Ba]lnea, purgentur tunc corpora per medicinas.
[Æ]stas more calet sicca, & noscatur in illa
[T]unc quoq; præcipuè choleram rubrã dominari,
[H]umida, frigida fercula dentur, sit Venus extrà,
[Ba]lnea non prosunt, sint raræ phlebotomiæ,
[U]tilis est requies, sit cum moderamine potus.

[D]as fastn im Sommer macht dich hagr/
[A]ll Mondt sich brechen/hilfft dem magn/
[D]as Jar hat vier theyl vnd gestalt/
[I]st Lentz/Herbst/Sommer/ Winter kalt.
[D]er Lentz ist messig/feucht vnd warm/
[D]enn solstu lassn/vnd reingn den darm/
[B]ewegn den leib/vnd badn mit schweiß/
[B]ulen mit maß/purgirn mit fleiß.
[D]er sommer ist heiß/vnd treugt sehr/
[D]arinn sich viel der Cholra mehrt.

Nicht

Nicht buel/ iß feucht vnd kalte speiß/
Nicht bad/noch laß/hab rüh/trinck leiß.

Plurima hisce uersibus comprehendun-
Ac Primum quidem, quòd ieiunia corpus
æstatem ualidißimè exiccent. Aestas enim c
calida sit & sicca, necessariò talem etiam u
nempe calidam ac siccam, in corpore exerc
Cutem igitur efficit rariorem, poros aperit,
doremq; elicit: Quo fit, ut humoribus largè
scußis ac consumptis corpus uehementer exic
tur. Superueniente autem insuper & ieiun
magis omnino exarefieri necesse est. Natura
siquidem calor, ut ca. 82. ostendimus, humido
stitutus cibali, in propriam agit carniũ humid
tem, ipsamq; exhaurit & exiccat. Fames en
corpora siccat.

Secundum, quòd uomitus singulis men
bus semel aut bis prouocatus, plurimum tuen
sanitati adferat emolumenti: Ventriculum eñ
à bile & pituita, cæterisq; prauis ac uitiosis h
moribus, quibus grauatus fuit, exonerat. Atq; h
quidem de Hippocratis consilio constat. Nam
lib. de salubri diæta ita scriptum reliquit: Mel
us est, ut is qui singulis mensibus uomere consue
uit, continuo biduo hoc agat, quàm interposit
quindecim diebus: ita enim secundus dies prior
reliquias extrudit. Quæ quidem sententia in l

br

...etiam de insomnijs repetitur. Galenus quoq; libro 5. de usu partium cap. 4. hanc Hippocratis sententiam ijs confirmat uerbis: Rectè igitur ueteres medici uomitus à cibis in singulos menses repeti præcipiebant, alij quidem semel, alij uerò bis. Omnes autem hi qualitates ipsas eo ciboomedendorum acres atq; abstersorias deligere consulunt, ut pituita omnis è uentriculo purgetur, neq; prauo succo corpus adficiatur. De hoc nonnihil etiam suprà ca. 15. Cur uerò arte uomitũ interdum moliri oporteat, Auicen. 4. 1. ca. hanc potißimùm adsignat causam: Nempè quòd uentriculo à natura nihil ordinatũ sit, quo pituita me sua sponte expurgari queat: sicuti intestinis flaua bilis, quæ descendens ipsa facilè & abstergit & emundat. Idem eodem in loco quàm plurima etiam uomitus recenset commoda, si qui dem rectè fiat, & uomens suapte natura facilè uomat.

Ac primum quidem, quòd capitis grauitatem tollat: idq; maximè si ex humorum ac uaporum multitudine è uentriculo ac membris inferioribus sursum uergente contracta sit: si uerò à proprio ipsius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, ut qui grauitatem augeri magis soleat.

Secundum, quòd uisus aciem subtiliorem reddat: præsertim si uisus ob uaporum copiam

euentriculo sursum ascendentem obscuratus fu-rit: aliàs enim offendit potius.

Tertium, quòd nauseosam auferat sati-tatem: humorem enim in uentriculi spacio in-stantem, ac nauseam excitantem, euacuat.

Quartum, quòd illi etiam, ad cuius uen-triculum flaua bilis confluens cibum corrum-pit, egregiè opituletur: eam enim per superio-exturbat.

Quintum, quòd stomachi subuersion-atque abominationem ex pinguium ac dulci-um alimentorum esu contractam submou-at.

Sextum, quòd ἀνορεξίαν, id est, appeten-tiæ amißionem, & corruptum ipsius uentricu-li desiderium, quo nimirum acria solùm, aut a-cida, aut pontica appetuntur, curet: Vomit-nanque eiusmodi affectionum causas omnes r-mouet: remotis uerò causis, effectus quoq; to-necesse est.

Septimum, quòd corporis ex humoru-redundantia laßitudini conueniat: euacuata e-nim materia uires corporis omnes alleuantu-& recreantur.

Octauum, quòd renum ac uesicæ ulceri-bus succurrat: materiam nanque eò corruente-ad oppositam abducit partem.

Nonum, quòd lepræ auxilietur; & maxi-

m

nquidem si cum uehementi uomitiuo, quale ue-
trum cumprimis existit, eliciatur. Hoc enim
lerę materiam eradicatu difficilem è remo-
tis locis subducit. Quinetiam primę conco-
ctionis errata corrigit, quo fit, ut & reliquę
concoctiones absolutiores fiant. Lepræ enim
origo est ex concoctoriæ facultatis corru-
ptione.

Decimum, quòd corporis colorem ex ui-
tioso aliquo humore deprauatum emendet: i-
stum enim à cute aliò deriuat.

Vndecimum, quòd epilepsiam ex uentri-
culi cum cerebro sympathia obortam curet:
humorem enim, cuius euaporatione epilepsia ac
cidebat, è uentriculo expellit.

Duodecimum, quòd ictero, illi præser-
tim, qui ab obstructionibus initium ducit, me-
deatur: uehementiore siquidem uomendi co-
namine obstructionum materiæ à locis, quos ob-
sidebant, auertuntur: Ad hæc materia etiam pi-
tuitosa, quæ eiusmodi ferè parit obstructiones,
uomitu educitur.

Decimum tertium, quòd asthmati sub-
ueniat: causam enim eius antecedentem tollit.
Quin thoracem etiam ac pulmonem calfacien-
do superfluitates absumit, unde asthma gigne-
batur.

Decimum quartum, quòd tremorem ... que paralysin curet: harum enim paßionum ... teriam aufert.

Decimum quintum, quòd magna & ... gra ulcera in extremis partibus, & impeti... nem, materiam diuertendo curet.

Quanquam uerò uomitus ritè prouoc... tus dictorum commodorum omnium sit aut... cauendum tamen unicè erit, ne is qui ualere ... senescere uolet, ut uomat quotidianum habe... Nam eius frequentia aßiduusq; usus stomachu... sentinam & lacunam facit omnium superfluit... tum. Præterea surditatem etiam inducit, ... sui obest, thoracis pulmonisq; uenas disrump... nocet dentibus & doloribus capitis, maximè ... non ex uentriculi uitio orti sint. Cæterùm in e... ciendo uomitu summa diligentia considerandu... medico, qui ad uomendum faciles, quiq; difficil... futuri sint. Difficulter enim uomentes, ad uom... tiones non sunt cogendi, sed per inferiora poti... purgandi. Difficulter enim uomentibus, u... eos ad uomendum urseris, uenarum quæ in tho... race sunt ruptionis periculũ imminet. Difficil... autem & inepti ad uomendum sunt mediocr... ter carnosi, & angusto thorace præditi. Con... trà uerò faciles & idonei, qui tenues gracilesq... natura sunt, & amplum obtinent thoracem... Quæ singula Hippocrates libro 4. aphoris. 6...

Auicenna 4.1. ca.14.

O

-7. ita ſcribens confirmat: Graciles, & ad -endum faciles, per ſuperiora purgare con-uat. Qui uerò ad uomendum difficiles ſunt, mediocriter carnoſi, hos per inferiora pur-e oportet. Tempus uomitioni aptiſsimum æſtas, utpote in qua billioſi potiſsimùm humo-generantur, qui facilè ſurſum feruntur, & -r uomitum ſine negocio eijciuntur. Quod -ppocrates etiam libro 4. aphoriſmo. 4. ita -ibens confirmat: Aeſtate quidem ſuperio-s magis uentres, hyeme autem inferiores me-camentis purgare conuenit. Neque obſtat -od Hippocrates in libro de diæta ſalubri a-oriſmo. 15. contrarium adſtruere uideatur, x hybernis menſibus uomere utile eſſe tra-ns: & Celſus libro 1. capite 3. uomitum utilio-m hyeme quàm æſtate eſſe ſcribat: quòd uter-ue in ijs locis de pituitæ uacuatione, quæ citra -urgantia medicamenta fit, loquatur. Quando -nim hyeme in uentriculo pituita generatur, -ecceſſe eſt ut illam uomitibus expurgemus. Ve-rùm uniuerſum corpus ſi purgare inſtituamus, -ſtate per ſuperiorem uentrem, hyeme per in--riorem, ut eſt in aphoriſmis relatum, purga-bimus. Quid multa? uniuerſum corpus æſta-e per ſuperiora & uomitum magis purgan-lum, hyeme uerò per inferiora. Pituitam uerò -n uentriculo tantùm coaceruatam hyeme, uo-

mitu eijcere nihil prohibet, imò plurimum con-
fert. Porrò quid ex eis quæ per uomitum qu-
uis tempore eijciuntur, prædicere liceat, Hi-
pocrates libro secundo prognostic. aphorism
18 & sequentibus, & post eum in suis commen-
tarijs Galenus, abundè docuerunt. Lege plura a-
pud Leonhartum Fuchsium ca 30. methodi pe-
ueniendi ad medicinam.

Tertium ex ijs, quæ in præscriptis nota-
tur uersibus, est, quòd quatuor sint anni temp-
ra, Ver scilicet, Aestas, Autumnus, et Hyems. I
inter hæc uer, licet per se sit omnis excessus pl-
nè in medio, quemadmodum libro primo de tem-
peramentis capite septimo, Galenus testatur
respectu tamen habito ad reliqua tempora, ca-
lidum dicitur ac humidum. Hoc tempus san-
guini mittendo accommodatißimum est: siqui-
dem æquale est, atque adeò neque nimis cal-
dum, neque supra modum frigidum: ut rectiß-
mè ab Hippocrate libro septimo aphorismo
54. dictum sit: Quibus sanguinem è uenis de-
trahere confert, ijs uere sanguinem mitter-
prodest. Hoc item tempore sanguis in cor-
poribus augetur. Conuenit autem ut in ue-
re, ad imminuendam repletionem, Venus, mo-
tus, uentris solutio, sudor, & balnea sint mo-
derata. Hoc etiam tempus, ut libro sexto a-
phorismo. 47. Hippocrates testatur, aptum

est

corporis purgationi, quæ fit per medicamenta.

Quartum, quòd æstas calfaciat atq; exiccet, ac proinde flaua bilis, quæ calida & sicca est, per ipsam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur δυσκρασίαν, quæ corporibus ratione temporis accedit, alimentis utendum est frigidis ac humidis: abstinendum à Venere, & crebris balneis. Nam & hæc exiccant. Et nisi necessitas cogat, rara sit phlebotomia. Sit quies & paucus motus: quies enim humectat, motus exiccat. Potu utendum moderato, præsertim frigido: superfluam nanq; frigidi potus sumptionem, ob pororum apertionem, subita nonnunquam corporis infrigidatio, uel paralysis, siue laxitas membrorum, aut repentina mors consequitur. De anni temporibus plura diximus suprà capite 19. & 56.

DE NVMERO OSSIVM, DENtium, & uenarum in humano corpore. Caput LXXXVI.

Ossibus ex denis bis centenisq; nouenis,
Constat homo, denis bis dentibus & duodenis,

Ex tercentenis decies sex quinqueq; ge-
nis.

Der mensch hat an im groß vnd klein/
Zweyhundert vnd noch neunzehn gbein/
Vnd hat der zeen wol zwen vnd dreissig/
Dreyhundert adern fünff vnd sechzig.

Traditur hoc in loco, quot in uniuersum s
ossa, dentes ac uenæ humani corporis. O
quidem fiunt è semine, cùm id quod est craßi
mum, à calido urente induratur, sicut lapi
coquuntur à calido urente. Sunt autem ossa u
luti truncus sustinens reliquum corpus. De qu
rum numero haud parua inter ipsos artis Me
cæ scriptores dissensio est. Hic enim ducenta
esse & nouendecim asseritur. Ioãnes Tagault
excellentißimus nostri æui Medicus, ducenta
quadraginta sex hoc disticho complexus est:

Adde quater denis, bis centum, senaq;, habeb
Quàm sis multiplici conditus osse semel.

Nonnulli 304. constituerunt. Sed Rhazes li
1. cap. 2. ad Alman. ducenta & quadraginta o
cto ea esse, Galeni autoritate probat. Cùm o
mnia, inquit, corporis ossa numerata fuerint
prout Galenus numerauit, ducenta & quadra
ginta octo erunt. Cui subscribit etiam uulgatißi
mus hic uersiculus:

Oss

ssa ducentena, atq; quater sunt & duodena. Secundo deinde loco dicitur, homini inesse dentes: & hoc quidem in corpore bene constituto, ut quælibet maxilla, tam superior, quàm inferior, sexdecim dentium sit capax. Quaterni anteriores, siue aduersi, τομεῖς & τομικοὶ Græcis nominantur, item γελάσινοι, quòd inter ridendum retegantur, Latinis incisores, siue incisorij, quia cibum in os primò allatum confringant & diuidant: singulis tantùm radicibus nituntur. Horum uerò lateribus adiacent in qualibet maxilla duo acuti, canum dentibus similes (unde κυνόδοντες uocati) cinguntq; tomicos ex omni parte, quorum munus est, morsu diuidere escas, atq; eas discriminare. Simplici radice constant, quemadmodum incisorij. Sed caninorum, qui superiores sunt, longißimas habent radices, ut ad oculorum orbem ferè pertingant, neruisq; qui labri superioris motores, ab oculorũ regione per superius foramen emergunt, admodum uicini sint. Unde fit, ut altero ex his dentibus auulso, periculum nonnunquàm immineat, ne parte aliqua offendantur oculi, quapropter uulgo dentes oculares dicti. Magnum, dum nascuntur, dolorem infantulis infligunt, & si quando defluxio à cerebro in eam gingiuæ partem insederit, in quam implantãtur (uel natu grandiorib.) totius genæ & oculi dolorem pulsatorium non sine febre susci-

Dentes.

tant. Intimis porrò dentibus atteritur cibus, maxillaribus, siue molaribus nomen est inditum. Græci γομφίους & μύλας, siue μυλίτας vocant, quòd cibos iam incisos & confractos prioribus dentibus, molant & comminuant: aspri enim sunt, duri, & ampli, ut incisa à tomicis & confracta à caninis, in læuorem exactum terant. Sunt autem uiginti: superius quidem decem, in utroq; latere caninorum siti, totidemq; inferius. Qui superiori maxillæ affixi sunt, triplici radice, interdum etiam quadruplici nituntur. alij uerò duplici, & nonnunquam triplici: præsertim qui duo ex ijs aduersi & anteriores magis sunt: tertius enim perrarò huiusmodi esse reperitur. Postremi dentes, qui sunt omnium reconditißimi, ac propemodum gingiua operti, Græcis σωφρονιστῆρες, quòd scilicet eo tempore producantur, quo sapere solemus, & ὀψιγονοι, id est, serotini, & κραντῆρες, quòd ætatem perficiant et compleāt, nuncupantur. Latini simpliciter Genuinos nominant, nonnulli dentes sensus & sapientiæ. Interdum ad septimū & uicesimum annum latent, unde Hippocrates in lib. de carnibus, sic scriptum reliquit: Quin & in quarto septenario dentes enascuntur, plerisq; hominibus duo, qui sapientiæ dentes appellantur. Interdum etiam ad octogesimum annum, teste Plinio lib. 11. ca. 37. Plura Galenus in lib. de oßibus

ca

ulgatis hisce uersiculis maiores nostri immue-
eiam uoluerunt:

umidus est sanguis, calet, est uis aëris illi.
lget phlegma, humetq; illi sic copia aquosa
est.
icca calet cholera, & sic igni fit similata.
rigens sicca melancholia est, terræ adsimi-
lata.

anguis omnium humorum facilè præstan-
mus est: uel quòd materia sit spirituum, in
ous consistit uita, & omnis actio, naturalis sci
t, uitalis, & animalis: uel quòd uitæ princi-
conformis existat. Est enim temperatè cali-
ac humidus: uel certè quòd præcipuus ipsi-
sus sit, ut nutriat. Ex eo enim omnes particu
corporis, ut multis in locis testatur Galenus,
riuntur. Et ut uerbo dicam, Sanguis naturæ
saurus & uitæ fomes est: ut quo affatim effu-
mors subinde sequatur. Hinc sanè est, quod Mo
17. Leuitici ita scriptum reliquerit: Anima
nis carnis in sanguine est. Significat autem
ima Hebræis uitam. Hanc cùm dicit in sangui
esse, uult sanguinem uehiculum esse uitæ.

Sanguis.

Phlegma secundum probitatis locum sibi uen-
cat Hic humor, ut testis est comment. 39. libri
natura hum. Galenus, in prima ciborum muta
one generatur. Colore autem albus existit, &
concoctione in sanguinem mutatur. Quapro-
pter

Phlegma

pter quum sit ueluti ex dimidio coctum nu-
mentum, nullum quod pituitam expurget pro-
um instrumentum natura machinata est. Qu-
pe in uentriculo generata pituita, quia fertu-
mul cum ijs, quæ ex cibi potusq; humoribus
cur distribuuntur, concocta iam sanguis eua-
Quod autem pituitæ in uenas fertur, animali-
am ex usu est. Desiderat itaq; talis humor
utique euacuari, sed in corpore manens alte-
ri. Quod uerò in intestinis relinquitur, à
ex iocinore in ea defluente abster um, cõmo-
mè ac celerrimè per sedem eijcitur, ut lib. 5
usu part. corpo. hum. cap. 4. fusius Galenu-
stendit. Porrò excrementum, quod à cerebro
stillat, ueluti Galenus lib. 2. de natural. facul.
ultimo attestatur, propriè non rectè appella-
pituita, sed Græcè βλέννα καὶ κόρυζα, Lat-
Muccus.

Flaua pallidáue bilis, sic à colore, qui est fl-
uus pallidúsue, appellationem accepit, simpli-
terq; Græcis, Galeno in libello de tumoribus p-
ter naturam capite 10. teste, χολὴ dicitur. R-
liquas uerò omnes biles, cum coloris adiecti-
ne nominant. Generatur autem bilis in hepat-
ibidemq; cum sanguine miscetur. Necessariu-
autem fuit, ut ab ea sanguis purgaretur, ne scil-
cet totius corporis color ab ea, haud secu-
quàm in ictero, inficeretur. Hinc natura hu-
propriam

...priam sedem machinata est, uesicam nimi-
...ú quæ iecori subest, & bilem ex eo ad se per
...enientem meatum trahit. Vsus autem bi-
...auæ est, ut intestina à pituitosis excrementa
...ce purget, & abstergat, atque eorundem ex-
...ionem adiuuet. Ad intestina autem defer-
...bilis per meatum du denô insertum.
...tra bilis naturalis, ueluti fæx ad sedimen-
... sanguinis est, ideò colore, quod nomen latis
...icat, nigra. Hæc autem, si uolumus exquisitè
...ui, Galeno sec 6. apho. comment 53. attestan-
...ondum atra bilis nominari debet, sed melan-
...licus humor. Necesse uerò est ab hoc humo-
...xpurgari iecur, ideoq; instrumentum, quo il
...xpurgetur, natura lienem condidit. Qui si mi
... quàm oporteat, melancholicum humorem
...e trahit, ut inde sanguis impurior, ita totum
...pus redditur magis decolor. Vt hinc etiam
...spicuum omnibus sit, eum humorem in ieco-
...generari, à quo tandem in lienem transfer-
.... Vsus autem atræ bilis naturalis est, Gale-
... lib. 5. de usu part. hum. corp. ca. 4 attestante,
...uentriculi actiones iuuet. Ipsa enim cùm acer
... & acida sit, uentriculum intendit, & in sei-
...um contrahit, & exquisitè comprehendere ci-
...s cogit, ac retinere, quousq; plenè concoquan-
...r.

Verumenimuerò cùm exacta humorum cogni

tio

tio utilißima cumprimis sit, & oppidò quàn ne-
cessaria, de ipsis latius nonnihil dicemus.

Sanguis igitur, ut comprehensum est, hu
est calidus & humidus ex temperatiori p
ipsius chyli progenitus. Et hic quidem duplex
iuxta neotericorum diuisionem, naturalis
non naturalis.

Naturalis, est humor calidus & humi
substantia quidem mediocris, colore uerò n
tum rubens, odore autem & sapore dulcis, m
ac benignus.

Verùm non naturalis ille dicitur, qui ab
nuper descripto deflexit, degenerauitq́; intra
men suæ latitudinis terminos: quos si transgr
tur, non iam sanguis, sed alius humor uenit a
pellandus. Hoc autem (sanguinem inquam de
nerare à propria sua natura) contingit dupli
ter. Vno modo (ut aiunt) in se, hoc est, ratio
sui, permutata propria eius substantia, citra a
terius admistionem. Altero modo, per alium,
ratione alterius. Et per se quidem adhuc bifa
am, nempe, uel quia eius substantia craßior e
aut tenuior quàm debeat: uel quia aduritur,
quod ex eo tenuius est, in flauam bilem mutatu
quod uerò craßius, in atram, idq́; absq; separa
tione. Alterius uerò ratione sanguis fit non na
ralis, quãdo alius humor illi permiscetur. Qu
multifariam contingere potest, prout scilicet

ri

species bilis, pituitæ, aut melancholiæ, cum sanguine misceri possunt: qui ob id multi-... à naturali etiam differt. Ac primò qui-... substantia: craßior enim est, & turbidior, ... ipsi miscetur melancholia: tenuior cùm fla-...bilis, aut aquositas. Secundò, colore: pituitæ ...q; ratione declinat ad albedinem: flauæ bi-... ad pallorem: melancholiæ uerò ad nigredi-.... Tertiò, odore: fœtet enim cui humores ad-...i sunt putridi: omnino uerò expers odoris ...cui crudi. Quartò, sapore: flauæ bilis nanque ...istione ad amaritudinem: melancholiæ ad ...ditatem, pituitæ uerò ad insipiditatem uer-... Auicenna 1.1.doc.4.cap.1. & Ioannes Ta-...ltius lib. 1. institu. chirurg. cap. 6.

Phlegma, quod Latini pituitam uocant, in ge-...ratione humorum sanguinem consequitur, ...iorq; eius portio est in corpore secundum ...guinem, quàm aliorum humorum. Est autem ...tuita duplex, naturalis, et non naturalis. Et na-...ralis quidem, est humor frigidus & humidus, ...bstantia crudus, colore uergens ad quandam ...bedinem, sapore uerò, et (si fas sit dicere) odore ...l dulcedinem. Hæc certè concoctione in sangui-...em mutatur: est enim potestate iam sanguis, sed ...ondum exquisitè concoctus. Est quoq; modus qui-...am pituitæ dulcis, quæ non existit ualdè frigida: ...nò si cum corpore conferatur, paucæ admodum

frigiditatis uidebitur esse particeps: sin uerò
sanguine ac flaua bile, non modò frigida, sed
turaliter etiam alba erit. Dicitur autem
cis, extenso nimirum hoc nomine ad omnes
pores, qui delectationem gustui pariunt: Ali
nim naturalis pituita ἄποιος καὶ ὑδατώδη
est, qualitatis expers, insipida, & aquosa,
est, aquæ sapori ualdè aßimilis est. Huic natu
ut dictum est, proprium instrumentum, uelut
uæ bili, & melancholiæ, machinata non est,
simul cum sanguine fertur, ut in ipsum opp
tuno tempore facilè commutari queat: simil
dinem enim ipsi finitimam iam atq; propinqu
habet. Huius quidem pituitæ duplex est nece
tas, & una utilitas. Ac prior quidem neceßi
est, ut in hoc iuxta membra sit, quo faculta
eorum caliditate sua naturali in ipsa concoq
da ac distribuenda operentur, ex eáque temp
re indigentiæ nutriantur, cùm proprio uid
cet alimento, quod est sanguis mitis ac be
gnus, ob retentionem aliquam massæ sanguin
destituta fuerint: eam enim à uentriculo nonn
quam atq; hepate ex accidenti quopiam reti
ri contingit. Altera neceßitas est, ut sangu
misceatur, ipsumq́; adeò membris phlegmati
constitutionis, siue temperaturæ, quale cereb
cum primis existit, atq; spinæ medulla, à Gale
νωτιαῖος μύελος, ab Arabibus uerò Nuch

appellat

appellata, nutriendis accommodet. Horum nan-
que sanguini pituitam actu admisceri oportet
iuxta mensuram, quam materiæ necessitas exi-
git. Vtilitas porrò eius est, ut articulos ac mem-
bra, quæ in continua sunt atque iugi motione, hu
mectet: ut scilicet melius inuerti possint: quia ubi
non sint partes humectatæ, sed siccæ, difficiles
sunt ad motum: & ne per calorem, qui ex motu
& collisione proficiscitur, penitus exiccentur.
Non naturalis pituita, est ea, quæ à modò descri
pta degenerat, intra tamen suæ latitudinis termi-
nos, quos si forsan pertranseat, non iam ampli-
us phlegma pituitáue, sed alius humor dici de-
bet. Contingit autem bifariam pituitam ipsam
à propria sua natura degenerare. Vno quidem
modo in se, quando scilicet in propria suijpsius
substantia, citra alterius admistionem permuta
tur. Quod sanè multifariam contingit. Alia e-
nim iuxta sensus iudicium in substantia, hoc est,
crassitie ac tenuitate partium suarum diuersa
apparet: eaq; à similitudine muccilaginis, quæ è
seminibus quibusdam extrahitur, muccilaginosa
dicitur. Alia in substantia secundũ sensus iudiciũ
æqualis apparet, cùm reuera tamen in parti-
bus suis sit diuersa: eaq; pituita est cruda: quæ in
uentriculo potissimùm atque intestinis colligi-
tur. Ac illam quidẽ, quæ in uentriculo residet, Hip
pocrates in lib. de salubri diæta, singulis mensibus

bis uomitu expellere præcipit. Ad alterius ue-
rò excretionem, quæ in intestinis congerit,
à natura constitutum est, ut flaua bilis è uesi-
la fellis, quæ χοληδόχος Græcis dicitur, ad ie-
iunum, reliquaq; inferiora intestina deferat,
eaq; à pituitosis excrementis repurget, & abs-
gat, ipsorumq; expulsionem iuuet. Hæc ead-
interim in uenis quoque, senum præsertim,
concoctoriæ facultatis imbecillitatem, coacer-
tur, ibidemq; diutius hærendo augetur ac cras-
scit: Cuius molestiam cùm ulterius natura n-
ferat, ipsamq; per ordinarios meatus expelle-
nequeat, facit è poßibilibus quod melius est, re-
litq; à corde ac reliquis internis membris no-
lioribus ad exteriora, eáque ignobilia, & pr-
cipuè ad tibias: quo naturaliter alioquin ob gr-
uitatem suam tendit. Eaq; causa tibiæ sen-
inflantur nonnunquam, adeoq; in tumorem att-
luntur, ut pressæ digitis fossulam repræsenten-
et maximè quidem appropinquante nocte. Id-
euenire nonnunquam pinguibus etiam atq; ob-
sis solet, quiq; humidioribus oblectantur alime-
tis. Alia pituita tenuis ualdè est & aquosa, aqu-
nimirum paululum admodum densatæ similit-
dinem quandam præ se ferens. Qualis quide-
in saliuis haud rarò ac sputis illorum usitu-
qui cibos minus bellè conficiunt, quique largi-
bibunt: Consueuit etiam in coryzæ principio
cerebr-

crebro in nares destillare. Hæc eadem per concoctionem indurata, pituita euadit crassa aut mucilaginosa. Pituita alia crassa admodum & alba: cuius quidem quod tenue erat ob diuturniorem in iuncturis moram, euanuit: crassum uerò inspissatum ac conglutinatum mansit, ut lapis quispiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, ut Ouidius testatur, ferè incurabilis. Is enim lib. 1. de Ponto elegia. 4. de illa cecinit:

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Alia uerò pituita densa & crassa est, colore, & lentore, ponderéq; fuso ac liquefacto uitro similis: quæ ob id passim etiam apud rei medicæ scriptores uitrea appellatur. De qua copiosè admodum Galenus libro 2. capite 7. de sanita. tuenda, & libro 1. capite 8. de Sympto. causis. & libro 2. capite 6. de different. febr. & libro cap. 5. de locis affect. & lib. 12. cap. 8. methodi med. Altero modo pituita efficitur non naturalis, per admistionem. Quando scilicet alius quispiam humor illi extrinsecus accedit, uerbi gratia, uel sanguis, uel bilis flaua, aut atra. Si sanguis pituitæ permisceatur, hæc dulcis efficitur: fiuntq; ex ea, sicuti in libro de multitudine cap. 7. Galenus testatur, somnolenti. Si crudi humores, insipida & aquosa: quæ propter infirmam concoctionem in corporibus redundans cibi sæ

ſtidium parit, perindeq; ac dulcis pituita ape[...]
ſomniculoſos facit. Si flaua bilis, ſalſa: hæc m[...]
dacior certè, ſicciorq;, ac leuior cæteris pitu[...]
generibus inuenitur: nam flaua quoque bilis m[...]
dax, ſicca, & leuis eſt. Quæ quidem ex ſap[...]
ſputi facilè iudicari poteſt, & in corpori[...]
intemperantium, qui fortia uina bibunt, [...]
ſalſis ueſcuntur cibis, naſcitur copioſius: ac [...]
de perniciosi oriuntur catarrhi: Longiori tem[...]
re in uentriculo reſidens intolerabilem nonn[...]
quam excitat ſitim: Diutius uerò huc illuc per [...]
teſtina diſcurrens ipſa ferè exulcerat, dyſente[...]
amq; generat, et teneſmon. Si melancholia pitui[...]
permiſceatur, ea acida efficitur, ſæpiusq; in im[...]
becillo uentriculo, quàm in alijs corporis part[...]
bus reperitur: melancholia enim naturaliter d[...]
fertur ad os uentriculi, ut coctionẽ eius adiuue[...]
famemq; ac naturalem appetentiam inuitet. Ea [...]
gitur ſubſidendo nonnunquam pituitæ miſce[...]
tur, ipſamq; reddit acidam: Quæ ex acido cert[...]
ructu iudicari facilè poteſt: fiuntq; ex ea in co[...]
poribus redundante famelici. Quinetiam pituit[...]
per ſe nonnunquam in uentriculo ex chylo acid[...]
efficitur, citra alterius humoris admiſtionem: n[...]
pè à debili calore per modum ebullitionis. Ea pi[...]
tuitoſis accidit frequentius, non ſecus ac dulci[...]
bus fructuũ quorundam ſuccis ſolet. Primùm e[...]
nim illi feruent atq; ebulliunt, deinde aceſcunt.

Poſtremò

remò uerò pituita quædam melancholiæ pon
admistione, pontica etiam efficitur: minus sæ
amen ob eius melancholiæ raritatem inueni-
. Talis autem melancholia oritur quando
ex uehementi infrigidatione, qua nimirùm hu
itas eius (cùm nullus accedat calor, neq; debi-
quo ebulliens in acorem uertatur, neque
is, qui coquendo in sanguinem mutet) con
scit, & ad terream nonnihil essentiam inal-
atur.

Bilis, quæ χολὴ Græcis dicitur, uulgo autem
olera, est humor calidus & siccus, ex tenuio
& calidiori parte chyli, uel ex sanguine te-
i & feruente procreatus. Hæc quoque du-
ex est, naturalis scilicet, & non naturalis. Na-
ralis, est humor calidus & siccus potestate:
bstantia quidem tenuis, colore uerò flauus,
t ruber, declinans ad quandam citrinita-
m, seu flauitiem: sapore uerò exactè ama-
us, non autem acutus, siue acris, ut quidam
alè affirmârunt. Hæc quidem in hepate ge-
erata, in duas statim distribuitur partes. V-
a cum sanguine ad uenas defertur: altera
d κύστιν, id est, uesiculam fellis transmitti-
ur. Quæ quidem cum sanguine defertur, ne-
cessitatis & iuuamenti causa cum eo tran-
sit. Necessitatis quidem, ut sanguini per-
misceatur pro nutritione membri, in cuius

temperatura conuenientem flauæ bilis par[...] esse oportet iuxta mensuram, quam materie[...] cessitas requirit. Galen. lib. 5. de usu part. hu[...] corp. ca. 6. de pulmone. Iuuamenti uerò, ut s[an]guinem, quo commodius per angustos uenar[um] meatus ad nutriendum penetret, subtiliorem [red]dat. Quæ uerò de ea colata ad cystim fellis t[ran]sit, ob necessitatem itidem ac utilitatem eò tra[ns]mittitur. Necessitas autem, uel est ratione tot[ius] corporis, nempe ut ipsum à pituitosis ac bilio[sis] excrementis repurget & abstergat: uel unius [cu]iusdam membri, ut nimirum uasa fellis nutri[at]. Vtilitatis uerò duo sunt iuuamenta, unum, ut i[n]testina ab inhærentibus fæcibus & uiscoso phl[eg]mate abluat & expurget: alterum, ut intestin[a] & ani musculos pungat atq; irritet ad excer[]nendum, quod ipsis noxium inest. Proptere[a] quando porus, qui à uesica fellis ad intestina pr[o]tenditur, obstructus est, malè habent intestina [in] expulsione excrementorum, & colica sæpe ac[]cidit paßio.

Non naturalis uerò, bilis dicitur, quæ à præ[]dicto humore uerè bilioso degenerauit, intra te[r]minos tamen suæ latitudinis contineatur, quos s[i] egrediatur, non iam bilis, sed alius humor repu[]tabitur. Hoc autem (bilem inquam egredi limi[]tes suæ latitudinis) contingit bifariam: uno modo (ut sic dicatur) per se, & in se. Altero modo,

per

admistionem. Per admistionem quidem bi-
efficitur non naturalis, seu præter na-
m, cùm alius humor illi extrinsecus acce-
Et hoc quidem fit multifariàm. Alia enim est,
pituita admiscetur: quæ, quòd frequentius ge-
ri soleat, nota & famosa, siue maioris famæ
o appellatur: hinc sæpe tertiana notha ori-
. Alia uerò est, cui melancholia admiscetur,
dicitur minoris famæ. Bilis autem, siue cho-
maioris famæ duplex est, citrina & uitelli-
Quando enim bilis naturalis cum pituita te-
& aquea miscetur, appellatur bilis citrina:
ndo uerò cum crassa pituita miscetur, uitelli-
bilis appellari solet, quòd ouorum uitellis,
colore, tum craßitudine sit similis. Et hæc
dem uitellina rursum duplex est, sicuti uitel-
um ouorum duplex est color. Quidam enim
gis alijs albicant, alij rufiores uidentur. Bilis
tem quæ rufioribus est similis, per assationem
. Minoris quoq; famæ bilis duplex est. Aut e-
n cholera naturalis miscetur atræ bili ex bilis
turalis assatione facta, & hæc est peior, aut
scetur bilis naturalis cum humore melancho-
o naturali, qui in hepate cum alijs humoribus
neratur, & hæc est melior: color eius ruber
, sed non clarus, neq; floridus, imò sanguini,
i in uenis est, similior. Bilis uerò non natura-
per se, & in se, id est, secundum propriam su-

am substantiam, alia quidem in hepate sæpius generatur per adustionem eius, quod tenuius in est in sanguine. Crassum enim in melancholiã uertitur. Alia uerò in uentriculo ex prauis alimentis non concoctis, sed corruptis: uel ex alijs humoribus in uenis generatur. Et hæc quidem duplex est. Vna porracea, praßinam etiam uocant, quæ porri uirorem præfert, generatur ex uitellina quando aduritur. Adustio enim in cholera uitellina efficit nigredinem, qua cum citrinitate mista, generatur uiriditas. Altera est æruginosa, quæ æruginis colorem imitatur, & gignitur ex porracea, quando eousq; aduritur, donec humiditas eius exiccetur, & ob siccitatem albescat. Et hæ duæ extremè quidem malæ sunt, sed æruginosa peior. Auicenna loco suprà citato, & Ioannes Tagault. lib. 1. ca. 8. Institu. chirurg. Melancholia, si in uniuersum definiatur, humor est frigidus, & siccus, ex craßiore ipsius chyli portione progenitus. Hæc quoq; duplex est, naturalis scilicet & non naturalis.

Naturalis, est boni sanguinis fæx, ac ueluti limosa quædam superfluitas, hoc est, craßior quidem sanguis, cuius color niger est, sapor uerò acerbus, uel acidus, ut uomentibus cum non raro innotescit: hæc in hepate quidem, & in massa sanguinaria (in qua humores uniuersi continentur) generata in duas statim deducitur partes.

Vna

enim cum ſanguine ad uenas defertur, al-
ad lenem trahitur. Quæ quidem cum ſan-
i defertur, neceßitatis & iuuamenti cauſa
ipſo tranſit. Neceßitatis quidem, ut ſangui-
rmiſceatur pro nutritione membrorum, in
um temperatura conuenientem melancho-
artem eſſe oportet iuxta menſuram, quam
riæ neceßitas exigit: ſicuti ſunt, lien, oſſa, &
ia membra terreſtria. Vtilitatis uerò, ſiue
menti, ut nimis fluuidam illam ſanguinis te-
at m eouſq; reſtringat, firmet, ac condenſet,
inde nutriendorum membrorum pars ſoli-
at. Requirit enim ſanguis in hiſce anima-
particulis nutriendis craßitudinem quan-
.

Altera pars, nempe craßior, magisq; terrea,
e non ſatis commodè à naturali calore altera
otuit, ob neceßitatem pari modo ac utilita-
n ad lienem ſeiungitur. Neceßitas autem, uel
ratione totius corporis, nempe ut ipſum à
lancholica ſuperfluitate expurgetur, uel u-
s cuiuſdam membri, nimirùm ut lienem nutri-
. Vtilitas uerò eius eſt, quòd ad os uentriculi
ofluens, inuentas ibidem humiditates expri-
t, non aliter quàm mulierculæ lac mulgen-
è uaccarum uberibus ſolent. Et huius qui-
m utilitatis duo ſunt iuuamenta: Vnum,
iòd contrahat uentriculum ac conſtringat: &

cùm

cùm acerba sit atq; acida, non modò non lædo... ctiones eius, sed multò magis etiam prom... at. Nam uentriculum intendit ac contrahit i... ipsum, cogitq; cibos ad unguem circumplecti... retinere quousq; fuerint concocti. Alterum, q... acredine sua commotionem ac corrugatione... uentriculo faciat, quibus uentriculus ad cibi... petitionem excitatur. Talis autem uirtus e... tata fames appellatur. Fit enim fames prop... succum melancholicum tendentem ad os uen... culi, qui corrugando partem illam facit fam... ob id igitur succus melancholicus utilis in nat... fuit. Melancholia non naturalis est, quæ à m... descripta naturali degenerat, intra tamen lim... suæ latitudinis permanens: quos si prætergr... diatur, non iam amplius melancholia, sed alius... mor dicetur. Eius quatuor differentiæ n... communiter statuuntur, licet plures sint obsc... ræ.

Prima est, quando humor ipse melancholi... qui naturalis dictus est, & quotidie gignitu... corpore, dum animal sanitate fruitur, in pr... pria sua essentia torretur, aduriturue, & p... trescit, fitq; bilis atra exquisitè. Talis enim, ... lib. 14. ca 9. Therap. metho. & libro de atra b... le ca. 3. & comment. 21. lib. 4. apho. Galenus a... ex humore atro supra modum adusto conflatu... habetq; splendidum aliquid, ueluti bitumen, ...

pi...

Hæc autem (uerè inquam atque exquisitè
bilis nominata) acida est, & in terram ef-
uelut acetum feruet, & ipsam fermenti ri-
euat, tum omni animanti iniucunda, adeò,
mures quidem ipsi, aut muscæ eam gusta-
ent, non magis quidem, quàm copiosum sa
in quo nullum animans uitam peragit, ut ma
quod mortuum appellatur, indicat. Porrò
gignitur huiusmodi nigra bilis, cùm ille ue-
sanguinis limus (quam melancholiam natura-
diximus) diutius moratur in corpore, & ne-
per aliquem sensibilem effluxum, neq; occul
excernitur: uerùm transmutatur, corrum-
ur, & putrescit. Siquidem hic humor, ubi am-
us incaluerit, aut propter putredinem, aut fe-
em inflammantem, nigram efficit bilem, in-
it Galenus lib. 14. cap. 9. metho. meden. Quæ
idem frigida est, quia terrestris, sed tamen ca-
ris non expers, quemadmodum & cinis, & a-
tum, apparetq; dum per aluum (ut contingit
iquando dysentericis) excernitur, splendidior,
nigrior ipso sanguine craßiore, & nigriore,
em humorem melancholicum appellamus.
plendet enim ueluti mortui maris bitumen, quod
daicum uocant.

Secunda species seu differentia bilis atræ non
aturalis est, quæ ex adustione aliorum humorũ
ascitur, ut illa quæ fit ex flaua bile uehementer

usta.

usta. Quæ etiamnum tantæ est malitiæ, ut te-ram radat, & eam, more bilis exquisitè atra-altum attollat. Sed & muscæ ipsam, non se-quàm uerè nigram bilem, refugiunt. Si san-quoq; aut pituita in corpore uehementer in-luerint, & exurantur, efficitur etiam me-cholicus humor, non naturalis per adustione-ctus, ut uoluit Auicenna. Verùm duæ istæ po-mæ species (quæ scilicet per sanguinis, aut pi-tæ assationem fiunt) Auicennæ mitiores su-Scribit autem Galenus comm. 29. lib. 3. præd-Hipp. illam bilis atræ speciem, quæ ex flaua-le uehementer assata generatur, deteriorem-quàm ea, quæ ex craßiore sanguine generat-nem habet: qui subsidenti in dolio uini fæcu-aut amurcæ, hoc est, fæci olei proportione r-spondet. Hæc enim mitior est, sed potißimù-quoties traxit nondum in animali moram, cu-aliquo calore abundanti præter naturam. V-rùm priusquàm in exactam atram bilem tran-mutetur, primò in uitellinam, secundò in porr-ceam, tertiò in æruginosam transit.

Tertia species melancholiæ non naturalis es-quæ originem sortitur à lapidosa quadam conc-tione, ut cùm ab imperitis medicis uel chiru-gis erysipelata, & inflammationes (quas Græ-φλεγμονὰς uocant) aut quiuis alij tumores e-naturalibus humorib. procreati, admotis extri-

secu-

ob uiuidum maximè ac floridum colorem & [illegible]istatem corporis: hæc enim omnia sanguinē [illegible]temperatus est, consequuntur.

Nonum, quòd blanda plerunq; & auditu [illegible]nda uerba ab ipsorum ore profluant: quod [illegible]psum utiq; ob sanguinis benignitatem eueni[illegible]utandum est. οἷαι γὰρ ἀεὶ τῶν ἀνθρώπων [illegible]σεις, τοιοῦτος καὶ αὐτῶν ὁ λόγος.

Decimum, quòd ingeniosi, hoc est, artibus [illegible]bus ibet addiscendis idonei sint: nimirum ob [illegible]orem & insitam ingenij ex sanguine uim, siue [illegible]ilitatem Hinc etiam Hippocrates in libro de [illegible]ibus, ita scripsisse uidetur: Opinor inter o[illegible]ia, quæ in corpore sunt, nihil magis ad pru[illegible]ntiam conferre, quàm sanguinem.

Vndecimum, quòd non facilè excande[illegible]nt, præcipitesq; in iram ferantur: reprimit [illegible]im sanguinis humiditas bilis feruorem, qui ὀξυ[illegible]μίαν efficit. Vnde eleganter sanè flauæ bi[illegible] frenum ab Auicenna 4. 1. capite 20. dicitur.

Postremis duobus uersibus non solùm ex iam [illegible]ctis repetuntur quædam, sed adduntur etiam [illegible]ia nonnulla.

Quorum primum quidem est, quòd san[illegible]uinei sint largi, hoc est, liberales, benefici, & ab [illegible]mni auaritia alieni.

Secundum, quòd amoribus sint dediti.

Tertium, quòd hilares sint & iucundo a[illegible] [illegible]eto uultu.

Quartum, quòd ridibundi. Quæ omnia [illegible]
guinis benignitate eueniunt.

Quintum, quòd rubei sint coloris: Hu[illegible]
enim cuti colorem adfert, quemadmodum lib[illegible]
apho. comment. 2. Galenus adserit. Et Auicen[illegible]
2. 1. doct. 3. cap. 3. Color, inquit, rubeus sangu[illegible]
multitudinem significat. Quod intelligendum [illegible]
ximè de colore, qui ex rubeo & albo cum iucu[illegible]
do quodam nitore commistus sit: & non qualis [illegible]
facie eorum uisitur, qui fortia potant uina, & [illegible]
cibo salsis atq; acribus utuntur speciebus: nem[illegible]
rubeus fuscedine quadam permistus: hic enim [illegible]
pram portendit.

Sextum, quòd cantionibus & musicis de[illegible]
ctentur harmonijs: quippè quæ & ipsæ, auto[illegible]
Theophilo Citharœdo apud Athenæum lib. 1[illegible]
δειπνο. perinde atq; sanguis temperatior, ἐυ[illegible]
θίαν, id est, bonos ac candidos mores parian[illegible]
Μέγας γὰρ θησαυρός ἐστι καὶ βέβαιος ἡ μου[illegible]
σικὴ ἅπασι τοῖς μαθοῦσι παιδευθεῖσί τε. [illegible]
γὰρ ἤθη παιδεύει, καὶ τοὺς θυμοειδεῖς κα[illegible]
τὰς γνώμας διαφόρους καταπραΰνει.

Septimum, quòd sint corpulenti.

Octauum, quòd sint audaces: idq; ob sangu[illegible]
nis caliditatem.

Nonum, quòd sint benigni, clementes, libe[illegible]
rales, & benefici: ratione nimirum humoris san[illegible]
guinei, qui est dulcis, mitis, & benignus.

DE

DE TEMPERATVRA CHOlerica, siue biliosa. Caput LXXXIX.

ESt humor choleræ, qui competit impetuosis,
Hoc genus est hominum cupiens præcellere cunctis.
Hi leuiter discunt, multum comedunt, citò crescunt.
Inde & magnanimi sunt, largi, summa petentes.

Hirsutus, fallax, irascens, prodigus, au-
dax.
Astutus, gracilis, siccus, croceiq; colo-
ris.

Die andern seind Cholerici/
Sie meiñ niemandts köns baß dann sie,
Sie lernen bald vnnd essen sehr/
Sie wachsen schnell/ vnd stehn nach ehr/
Mildt, stoltz/falsch, tü kisch/zornig/kün/
Rauch/mager/gelb/vnd vngestüm.

Biliosæ tẽperaturæ notæ hoc in loco traduntur.

Ac prima *quidem, quòd biliosi, siue cholerici, quos* χολώδεις *Græci uocant, prompti ad-modum sint ad operationes: sed impetu animi potius quàm cogitatione faciant omnia. Igneum enim habent calorem, qui impetum & agilitatem ad motiones præstat. Hinc 2.1.doc.3.ca.3 ita ferè ab Auicẽna scribitur: Cùm operationes plenè ac perfectè naturali cursu procedunt, temperaturæ æqualitatẽ indicant, cùm uerò ad superfluos mutãtur motus, caliditatis exuperãtia significatur.*

Secunda, *quòd ambitiosi sint & honorum cupidi, primasq; in concilijs ac confessibus expetãt cathedras, adeoq; præferri omnib. uelint: Perinde atq; ignis ipse, qui sine pondere semper euolat, excelsaq; locũ sibi quærit in arce. Exuperans enim*

[...]s ille calor animos ad insolentiam plerunq; [a]rrogantiam excitat atq; inflammat.

Tertia, quòd celeris sint mentis, ingeniiq; [e]t facilè discant: ob calidam nimirùm & sub[tilem] cerebri substantiam, quæ formas citò ac [faci]lè suscipit. Hinc non temerè mentis acumen [&] prudentiam à bilioso humore proficisci, com[me]nt. 40. de natu. humana Galenus tradidit. Le[ge] plura de hoc apud eundem cap. 12. artis me[dic]inalis, & Auicenn. loco aliquoties iam ci[tat]o.

Quarta, quòd edaces sint, & multiuori: [pr]imùm enim fortem habent calorem concoquen[te]m, tum ipsis etiam plus per omnem cutem dige[ri]tur, & in ambientem aërem euacuatur, quàm [al]ijs corporibus.

Quinta, quòd citò adolescant, & corporis [in]crementum consequantur: ualidißimum enim [h]abent calorem innatum: hic uerò omnes actio[n]es naturales adauget, ergo uel eam, qua corpus [a]d summum incrementum (ἀκμὴν Græci uo[c]ant) perducitur. Galen. commentar. 14. apho. [l]i. 1. & li. 5. ca. 8. de sim. med. fac.

Sexta, quòd magnanimi sint, illatasq; iniu[r]ias iniquo animo ferentes à se propulsare statim conentur, idq; maximè ob caliditatis exuperantiam. Parum enim ab unaquaq; re pati posse, caliditatem significat, inquit Auicenna.

Septima, quòd largi, benefici, ac liber[ales] sint: præsertim in eos, unde honores se con[se]turos sperant.

Octaua, quòd summa petant, id est, ad su[m]mos semper dignitatum ac honorum gradu[s] flectent uiam.

Nona, quòd sint hirsuti: Calida enim e[t] [sic]ca intemperies, sicut Galenus lib. 2. ca. 10. de [tem]pera. testatur, hirsuta est: uerùm ea in sum[mo]. Quippe per omnem cutem difflatur semper [ali]quid à calido, quod secum etiam interim hum[o]ris nonnihil ad cutem aufert, unde pili gener[an]tur. Quomodo autem hæc generatio fiat, cop[io]sè admodum ibidem docet.

Decima, quòd uersuti, fallaces, & decep[to]res sint.

Vndecima, quòd præcipites sint in ira, [&] acerbè nonnunquam uehementerq́; excand[e]scant, & irascantur: ob animosæ nimirùm fac[ul]tatis uehementiam, magnum caliditatis exce[s]sum, facilem bilis commotionem, & caloris [in] corde feruorem. Lege Gale. ca. 29. & 33. art[is] medicinal. lib. 2. ca. 16. de sanita. tuen. & in lib[ro] de causis morbo. ca. 2.

Duodecima, quòd sint prodigi, in eos po[tis]tißimùm, à quibus se ad summos dignitatum gr[a]dus promouendos sperant.

Decimatertia, quòd audaces, fortes, ac a[]

osi sint: Plurimum enim in corde caloris ha-
e, Galeno lib. 2. cap. 12. de temperament. te-
e.

Decimaquarta, quòd sint astuti, & hoc fa
ob flauæ bilis tum caliditatem, tum mobilita-
e.

Decimaquinta, quòd graciles, id est, ma-
enti ac raræ sint corpulentiæ: ob exuperan-
n nimirùm & immodicè difflantem calidita-
n. Hinc magna ex parte graciles sunt biliosi.
alen. comm. 6. lib. 4. apho.

Decimasexta, quòd sicci sint, id est, macri:
lem ratione.

Decimaseptima, quòd crocei sint colo-
, id est, pallidi aut flaui. Certißima enim suc-
animalis cognitio ex colore datur. Tanquam
tur corpus sicubi albius solito est effectum, pi
itosum abundare succum indicat: sicubi pallidi
aut flauius, biliosum: ita sicubi adrubicundio
quàm pro natura est mutatum, sanguinis a-
undantiam subesse significat: sicubi ad nigrius,
gram superesse bilem ostendit. Ita Galen. lib.
. cap. 7. de sanit. tuen. Lege eundem commen. 2.
ib. 1. apho.

DE TEMPERATVRA Phlegmatica, siue pituitosa. Cap. XC.

PHlegma dabit uires modicas, la
tosq; breuesq;,
Phlegma facit pingueis, sanguis redda
mediocres.
Ocia non studio tradunt, sed corpor
somno.
Sensus hebes, tardus motus, pigritia, so
mnus.
Hic somnolentus, piger, & sputamin
plenus.

huic sensus hebes, pinguis, facie color albus.

gmatici sindts dritt geschlecht/
vnd grob/vernemen nicht recht/
d dick vnd kurtz/vnd vbn sich nicht/
gsam vnd faul/zu schlaffn gericht.
den weißfarb/stehtjn nicht wol/
nd vnlustis vnd der speichel vol.

ic recensentur notæ temperaturæ phlegma
I. Prima, *quòd phlegmatici uiribus sint im-
is ac inualidis: cùm enim phlegma frigidißi
 ac humidißimum sit omnium, quæ in anima
bentur, mobilitatem caloris innati, et quæ in
riuntur facultates omnes, magna ex parte
ndit ac debilitat, & occasione quidem frigi-
tis torpidum pigrumq; corpus ad naturæ a-
nes omnes reddit:* Humiditatis *uerò ratione
ucos omnes relaxat, languidosq; facit: quo fit,
phlegmatici, in quibus hic humor præualet, in
nibus motibus uoluntarijs pigritiam senti-*
.

Secunda, *quòd sint lati, sed breuioris statu-
, ob debilitatem enim caloris innati corpus in
gum extendi non potest, porrigitur ergo &
latitudinem protenditur.*

Tertia, *quòd pingues sint & obesi, ni-
mirùm*

mirùm ob frigiditatem & humiditatem. A[...] enim uel pinguedo superflua frigiditatis & h[u]miditatis excessum significat, & temperat[...] corporis phlegmaticam. Quicquid enim in [san]guine pingue, leue, et tenue est, id in calidio[ri]b[us] corporib. alimentũ quoddã calido fit: in frig[ido]rib. seruatur. Cumq; id uenæ extra se transf[ude]rint, ubi in frigidas particulas incidit, quo[rum ge]nus membranæ sunt, in ijs concrescit, & in [adi]pem, siue pinguedinem conuertitur: Galen[us lib.] 2. ca. 9. de tempera. Sequitur deinde, sangui[neos] esse staturæ mediocris. Quicunq; enim corp[oris] habitus & temperati natura sunt, & med[iocri] exercitatione utuntur, hos necesse est σύμ[μετρ]ους esse, id uerò est, mediocri omnino corp[oris] habitu.

Quarta, quòd ad ocia, quàm studia prop[en]siores sint: instrumentis nimirùm ueluti torp[en]tibus ob frigiditatem: Galen. lib. 3. de sympto. [cau]sis cap. 3.

Quinta, quòd sint somnolenti, idq; ob n[imi]tam cerebri humiditatem & frigiditatem. Fr[igi]ditas tamen minorem uim ad procreandum [so]mnum, quàm humiditas obtinet: Galen. ca. 22. [ar]tis medicinal.

Sexta, quòd tardi ac hebetis sint inge[nii]: quemadmodum enim mentis celeritas, ἀγχίν[οια] Græcis dicta, & discendi facilitas, quam εὐμ[α]

θε[...]

[D]ie vierdt Complex Melancholei/
[M]acht boßhafft/trawrig/still darbei/
[D]e wachn vnd lern/ getrawen nicht wol/
[S]ind eygensins/forcht vnd neids vol/
[S]ind geitzig/karg/vnd nicht on list/
[D]farb fast schwartz/vnd erdfarb ist.

Signa melancholicæ temperaturæ hoc in loco [...]runtur. AcPrimum *quidem, quòd melan[ch]olici sint praui, hoc est, malis, feris, ac perditis [mo]ribus, ut qui eò mœstitiæ facilè inducantur, [ut] mortem desiderent, iugulariq; se optent, & o[dio] prosequantur omnes quotquot uiderint. Gal. [li].3. de loc. affec. ca. 7.*

Secundum, *quòd tristes admodum sint, in[sid]iasq; sibi tendi in omni uita suspicentur. Ob tur[bu]los nimirùm & tenebricosos, qui ex melancho[lic]o humore procreantur, spiritus. Quemadmo[du]m enim puri ac tenues spiritus lætitiam, ita è [co]ntrario turbulenti ac craßi tristitiam con[fl]abunt.*

Tertium, *quòd taciturni sint, & pauco[ru]m uerborum: ut enim caliditas garrulitatem, [sic] frigiditas taciturnitatem & silentium ge[ne]rat.*

Quartum, *quòd ad bonarum artium studia [a]pti, habiles, atq; accommodati sint, propter so[li]tudines nimirùm, & secreta, quæ ferè petunt, lo[c]a. Nam ut li. 2. epistola ultima Horatius ait:*

Scriptorum

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes.

Eandem sententiam sic extulit Ouidius l[...] *eleg.1. Tristium:*

Carmina secessum scribentis, & ocia [...]*runt.*

Hinc est, quòd Hippocrates *de Democ*[...] *Abderita ad* Philopœmenem *ita scriptum* [...] *querit: Non insaniam, sed quandam excellen*[...] *mentis sanitatem uir ille declarat, dum neq; l*[...]*rorum, neq; uxoris, neq; cognatorum, neq; re*[...]*miliaris, neq; omnino alicuius curam gerit, se*[...] *diu & noctu apud seipsum consistit, & pri*[...]*tam uitam degit, plerunq; in antris & solitu*[...]*bus, aut sub arborum umbris, aut in mollibus* [...]*bis, aut apud frequentia aquarum fluenta. C*[...]*tingunt igitur talia plerunq; atra bile perc*[...] *Taciturni enim aliquaudo sunt, & solitarij,* [...] *deserti amantes, & rerum familiarium cons*[...]*ctum auersantur, alienum putantes. Nec u*[...] *dißimile uero est, etiam his, qui circa discipli*[...]*uersantur, ab una erga sapientiam adfectione* [...]*lias curas exclusas esse. Lege* Aristotelem *pro*[...]*mate 1. sect.30.* Ciceronem *lib.1. Tuscul.quæst.* [...] *&* Quintilianum *lib.10.ca.3.*

Quintum*, quòd breuibus admodum mi*[...] *neq; profundis pertententur somnis. Nam ad s*[...]*mnum creandum calidum adesse humorem op*[...]

...hic enim concoqui expeditè potest, indeq; ad ...out uapores surriguntur, à quibus subinde so...mnus inducitur. Quod si deest, exiguusq; humor, ...t concoctu difficilis inest, somnus non oritur. ...ca de causa post cibum somnolemißimi fieri ...calorem solemus. Melancholicos uerò & ue...menter æstuantes insomnia tenet. Alteros, quia ...frigeratus humor penitus est. Alteros, quia nul... est, aut certè minimus. Horribilia etiam uisa ...elancholicis per quietem obijciuntur, quibus ...aturius è somno excitamur. Galen. lib. 1. cap. ... de sympt. causis. Et Cælius Rhodiginus lib. 16. ...1. 36. & 37. lect. antiq.

Sextum, quòd constantes ac stabiles admo...um sint in rebus gerendis, ægerrimeq; dimoue...tur ab eo quod menti semel hæserit, adeoq; dif...culter etiam, siquando offendantur, in ueterem ...ratiam restitui poßint: Et hoc certè siccitatis ...ccasione: quæ non sinit propositum facilè im...mutari.

Septimum, quòd nil sibi tutum fore putent, ...oq; semper timeant: Hinc est quòd Galenus lib. ... ca. 7. de sympt. causis ita scriptum reliquerit. ...llud quod ab Hippocrate perhibetur, omnibus melancholiæ speciebus commune esse uidetur. Si timor & mœstitia multo tempore durant, melancholicum eiusmodi symptoma est. Sunt enim omnes sine causa mœsti. Nec si roges quamobrem

lib. 6. apho. aph. 23.

mœreant, reddere causam poßint. Timent au-
tem eorum nonnulli, tum mortem, tum alia qu
minimè sunt timenda. Non desunt & qui mo
uehementer expetant. Cæterùm quòd ex at
bile, cùm principium rationalis animæ occup
uit, timor, mœrorq́; ac mortis expectatio acc
dant, nihil mirum: Siquidem etiam eorum qu
extra corpus sunt, nihil uidemus quod nos pe
inde terreat ac tenebræ. Ergo cùm tenebræ r
tionalis animæ parti sunt circunfusæ, nece
se est hominem timere: ut qui semper unà cu
corpore suo timoris causam circumferat. Qu
enim nobis extrinsecus fit, altißimis tenebr
circundatum nobis aërem ad tempus aliquo
occupantibus, id melancholiæ uitio laboran
tibus, ab interno, & ipso corpore conting
scilicet uel ipsa nigra bile cerebrum occupan
te, uel aliqua melancholici halitus exhalation
ueluti in morbo quem flatuosum & hypochon
driacon uocant. Idem libro tertio, capite se
ptimo, de locis affect. iam citatam sententiam i
ferè repetit uerbis. Differunt autem inter se me
lancholici. Nam omnes timent, mœrent, uitam
damnant, odio habent homines, sed non omnes
mori cupiunt. Etenim hoc ipsum nonnullis me
lancholiæ caput est, quòd mortem pertimescunt
Quosdam etiam alieno admodum, atque extra
neo uidebis animo: utpote qui simul & morten

metuant

[...]tuent, & tamen mortem sibi consciscant. Pro[...]ale rectè uidetur Hippocrates omnia ipso[...]m accidentia in duo hæc coëgisse, metum & [...]stitiam. Mœstitia nimirum eos inducit, [...] odio prosequantur omnes, quotquot uide[...]nt, nunquam non tristitiam præ se ferentes: [...] terrentur, ut in tenebris pueri, atque ex a[...]ltis indocti. Sanè quemadmodum externæ [...]ebræ omnibus ferè hominibus pauorem indu[...]nt, nisi uel audaces admodum uel docti fue[...]nt: sic atræ bilis color, mentis sedem tene[...]is similem reddens, timorem efficit. Etenim [...]mmis tum medicis, tum philosophis in confes[...] est, & humores, & omnino corporis tem[...]rantiam animæ actiones uariare posse.

[...]ostremis duobus uersibus repetuntur quæ[...]em ex iam dictis, & adduntur nonnulla a[...]a.

Primum, quòd sint inuidi: Est enim inuidia [...]ristitiæ species.

Secundum, quòd tristes.

Tertium, quòd auari.

Quartum, quòd tenaces.

Quintum, quòd fraudulenti.

Sextum, quòd ualdè timidi.

Septimum, quòd lutei, id est, terrei, [...]iue fusci coloris sint: Color enim purè fuscus, [...]ui uiriditati propinquus est, melancholiæ do-

minium oſtendit, teſte Rhaze lib. 2. cap. 1. ad A-manſorem.

DE COLORIBVS.
Cap. XCII.

HI ſunt humores, qui prȩſtant cu[illegible]
que colores.
Omnibus in rebus ex phlegmate fit c[illegible]
lor albus.
Sanguine fit rubeus, cholera rubea qu[illegible]
que rufus.

Indicia redundantis
ſanguinis.

Si peccet ſanguis, facies rubet, extat o[illegible]
cellus,
Inflantur genæ, corpus nimiumq́ꝫ gra[illegible]
uatur,
Eſt pulſusq́ꝫ frequens, plenus, mollis do[illegible]
lor ingens,
In primis frontis, fit conſtipatio uen[illegible]
tris,
Siccaq́ꝫ lingua, ſitis, ſunt ſomnia plena
rubore,
Dulcor adeſt ſputi, ſunt acria dulcia
quæqꝫ.

Den farbn da iſt geſaget von/
Folgn nach die vier Complexion/

Das

Das du aber wissen mügest/
Wenn du dir die ader schlůgest/
Mercke so des geblůts ist vil/
Daß es eiñ außgang haben wil/
Das zeigt des angsichts rôt vnd schwulst/
Des volln/ weichen vnd springendt puls/
Es bschwert den leib / die augn zutreibt/
Nacht hauptwehetag/ vnd hart im leib/
Es ist kein tranck der den durst bůß/
Dir trewmt von blůt/ der speichl ist sůß.

Hic cuiusq; temperaturæ ex coloribus indi-cia præscribũtur. Phlegmatici enim coloris sunt albi: biliosi, pallidi siue flaui: sanguinei, rubri: Melancholici uerò fusci: qui propriè, Galeno li. 14. ca. 9. Therapeu. meth. teste, color est inter rubrũ & nigrum medius. Sed de his omnibus in præcedentibus satis iam dictum est.

Secundo *loco tredecim traduntur notæ redundantis sanguinis.*

Prima, *rubor faciei: ob ascensum enim sanguinis, omnia quæ circa caput sunt, rubicundiora apparent.*

Secunda, *oculorum prominentia: calor nanque exuberantis sanguinis ipsos dilatat ac flatu distendit.*

Tertia, *genarũ inflatio: cuius eadẽ est ratio.*

Quarta, *uniuersi corporis cum distentione grauitas: Natura enim, cùm contentũ humorem*

moderari nequeat, corpusq; multitudine gr
uatum sustinere minus ualeat, supplantatur
deijcitur.

Quinta, *pulsus creber: propter calidit*
tem, quæ sanguinis multitudinem sequitur.

Sexta, *pulsus plenus: ob calidorum & hu*
dorum uaporum copiam.

Septima, *pulsus mollis: nimia enim sangu*
nis exuberantia arteriæ emolliuntur.

Octaua, *dolor capitis, & maximè quide*
circa frontem: ob sanguinis in plexu reticular
ut quibusdam placet, augmentum.

Nona, *uentris constipatio: nimia enim cal*
ditate fæces exiccantur & indurantur.

Decima, *siccitas linguæ: ob eandē causam*

Vndecima, *uehementia sitis: orificium enim*
stomachi præ nimia caliditate exiccatur.

Duodecima, *somnia plena rubore: Nam*
quæ in somnis uisuntur, agiq; putantur, magn
ex parte corporis affectionem, humorumq; na
turam, plenitudinem, defectum, ac qualitatem t
stantur. Nam qui ægrè se moueri putant, aut gr
uia onera portare, aut meare impediri quam s
efficere somniant, animalē facultatem ex plenitu
dine, aut craßitie, aut uiscositate humorum, de
prauatè habere cōijciendū est. Contrà qui se ue
uolare, uel currere ocyßimè credunt, humores
paucos eosq; leues minimeq; excremētosos habere

ucrisimile

risimile est. Et qui nocturnas Veneris imagi-
s patiuntur, genitali semine abundare. Ad e-
dem modum qui in locis fœtentibus, sordidis,
immundis se uolutari putant, illos in corpore
ateriam putrem, corruptamq́;, ac grauiter o-
ntem habere suspicio est, quemadmodum con-
rà qui in locis odoris se esse autumant, materi-
m probam, suauiterq́; olentem, & cui accensus
gnis apparet, hunc à flaua bili infestari. Cui ue-
rò fumus, aut caligo, aut profundæ tenebræ, ab
tra bili: Imbres autem frigidum humorem a-
bundare testantur, nix uerò & glacies, & gran
do, frigidam pituitam. Gallorum gallinaceorum
cristas habere, aut rufa quædam, sanguinem exu
perare. Luctatorem qui sibi uisus fuit in sangui-
nis solio stare, & uix supereminere, multo san-
guine abundare Galenus coniectauit, & euacua
tione opus habere. Hæc ferè Galenus comment.
3. in lib. 1. epidemio aphor. 1. & in libello de di-
notione ex insomnijs. Lege & Rhazen lib. 2. ca.
24. ad Almanso. & Auicennam 2. 1 doct. 3. ca-
pite 7.

Decimatertia, dulcedo sputi: propter san
guinis dulcedinem. Rhazes lib. 2. cap. 20. ad Al-
mansorem.

Indicia exuberantis Choleræ,
siue flauæ bilis.

Accuſat choleram dextræ dolor, aſpe-
ra lingua,
Tinnitus,uomituſq; frequens,uigilan-
tia multa,
Multa ſitis,pinguiſq; egeſtio, tormina
uentris,
Nauſea fit, morſus cordis, langueſcit
orexis.
Pulſus adeſt gracilis, durus, ueloxq;
caleſcens.
Aret,amareſcitq;,incendia ſomnia fin-
git.

Lege de his omnibus Rhazen lib. 2. cap. 1. ad Almanſorem, & Auicennam 2. 1. doct. 3. cap. 7.

Indicia redundantis
Phlegmatis.

Phlegma ſupergrediẽs proprias in cor-
pore leges,
Os facit inſipidum,faſtidia crebra,ſali-
uas,
Coſtarum, ſtomachi, ſimul occipitiſq;
dolores.
Pulſus adeſt rarus,tardus,mollis, quo-
que inanis,

Præcedit

Præcedit fallax phantasmata somnus
aquosa.

Rhazes lib.2.ca.23.ad Almansorem, & Auicenna 2.1.doct.3.ca.7.

Indicia abundantis Me-
lancholiæ.

Humorum pleno dum fæx in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulsus, tenuisq; urina.
Sollicitudo, timor, tristitia, somnia tetra.
Coacescunt ructus, sapor & sputaminis æquè,
Leuaq; præcipuè tinnit uel sibilat auris.

Rhazes lib.2.ca.22.ad Almanso.& Auicenna 2.1.doct.3.ca.7.

DE PHLEBOTOMIA, AC
primò quidem de ætate phlebotomiæ. Cap. XCIII.

DEnus septenus uix phlebbotomon petit annus.

Spiritus uberiorq́; exit per phlebbo-
mian,
Spiritus ex potu uini mox multiplic-
tur,
Humorumq́; cibo damnum lentè rep-
ratur.
Lumina clarificat, syncerat phlebbo-
tomia
Mentes & cerebrum, calidas facit es-
medullas.
Viscera purgabit, stomachum, uen-
tremq́; coërcet,
Puros dat sensus, dat somnum, tædi-
tollit.
Auditus, uocem, uires producit & au-
get.

Vor sibentzen jarn nicht adernlaß/
Die lebendig krafft entgeht durch das/

Di

horinthus vastatur p. 59.

doch der wein bald widerbringt/
t weicher speiß dir auch gelingt/
s ader lassn issn augn nicht arg/
herpfft hirn vnnd müt/vnd wermbt das
marck/
hilfft die därm vnd schleußt den magn/
n leib/thůt auch vnlust verjagn/
acht süssen schlaff vnd reyne sinn/
hilfft ohrn vnd krefft/gibt gůte stimm.

De *uenæ sectione*, quam φλεβοτομίαν Græci
cant, *iam agitur*: Ac primò quidem huic rei ac
mmodata ostenditur ætas, annus nimirùm de-
mus septimus, uel, ut alijs placet, decimusquar-
s: Pueris nanq; usq; ad quartumdecimum æta-
s annum sanguis mittendus non est. Carnem e-
im habent teneram & facilè perspirabilem.
Quòd Galenus lib. 9. ca. 17. metho. meden. ijs te-
atur uerbis: Puerorum, inquit, substantia o-
mnium facillimè digeritur, ac dißipatur, propte-
rea quòd est omnium humidißima. Nullius uerò
quæ frigidißima existit. Quo minus uacuantis
præsidij eget, cùm habeat ex seipsa unde natura-
liter uacuetur. Idem etiam lib. 11. ca. 14. eiusdem
operis de synocho loquens confirmat. Si in pue-
rum incidat, qui quartumdecimum annum hacte
nus non attigit, mitti illi sanguis non debebit, pro-
pterea quòd tantillis, cùm præsertim calidi ac
humidi

humidi ſint, plurimum corporis ſubſtantiæ quotidie defluat, ac digeratur. Ita quòd ex inciſa uena moliendum nobis fuerat, id ultrò no[n] ex curati corporis natura præſtatur. Qua[m]quam Auenzoarus memoriæ dederit, ſe filiolo [...] mo uenam diſſecuiſſe, atq; hunc à morte tali r[e]medio liberaſſe. Quòd ſi corpus decimumquar[tum] annum exceſſerit, æſtimandũ eſt qualisnam ei[us] natura ſit, num gracilis, & ſpiſſa, & dura, & [co]pioſi ſanguinis, an contrà. Atq; ita in priori m[is]ſionem ſanguinis adhibebis: in ſecunda nequ[a]quam. Senibus quoque poſt ſeptuageſimum a[n]num, ſi multi ſanguinis fuerint, uireſq; robuſt[as] habuerint, ac morbus ita iubeat, uenam ſecabi[s]. Quòd ſi in hac ætate conſtitutis, uires parum u[a]lidæ ſint, & ſanguine non admodum abunden[t], in totum ab huiuſmodi euacuatione arcendi ſun[t]. In his enim cùm, Galeno lib. 4. ca. 10. de ſanita[te] tuen. teſte, ſanguis bonus exiguus ſit, crudi uer[o] humores plurimi, inciſa uena bonum ſanguine[m] emittit: malum qui in primis maximè uenis circ[a] iecur, & quod meſenterium uocant, colligitur, i[n] totum attrahit corpus.

Secundo loco unicum innuitur ex phleboto[mia] incommodum: nempe quòd uberior per i[p]ſam exhaletur ſpiritus. Quod certè Galenus in libello de ſcarificatione ijs oſtendit uerbis: Venam incidere ſæpe in anno, minimè commodum puto.

. Nam unà cum multo ſanguine uitalis ſpiri-
excernitur. Hoc autem frequentius conſum-
& tota corporis moles perfrigeratur, & o-
animalia opera peius fiunt. Frequentior igi
uenæ ſectio maturam ſenectam, & hanc mor
grauioribus obnoxiã reddit. Cuiuſmodi ſunt
hexia, hydrops, arthritis, tremor, paralyſis,
apoplexia. Impenſius enim refrigerato nati-
calore, humidoq; primogenio imminuto, uiſce
langueſcunt, cruditas dominatur, quæ tot ma-
um cauſa ſit atq; origo.

Tertio uerſu traditur remediũ reparandorũ
rituũ, potus nimirùm uini. Hoc enim ex omnib.
leriter ac ſubitò nutrientib. uelut ſuprà ca. 8.
11. oſtendimus, principem obtinet locũ. Quin
cibo quoq; ut quarto docetur uerſu, ſpiritus
cuperantur, ſed lentè, hoc eſt, tardius. Vbi ſci
ndum cumprimis, quòd exhibendus ſit à uenæ
ctione cibus concoctu facilis, optimi ſucci, ac
lurimi nutrimenti, uelut oua ſorbilia, & eiuſ-
odi. Eo moderatius tamen, ut li. 7. ca. 21. ad Al
anſorem Rhazes præcipit, primo ac ſecundo
ie utendum eſt, quippe concoctoria facultas ſan
uinis eductione debilis, multum ſuperare cibum
equit. Hinc Iſaacus in diætis ita fermè ſcriptum
reliquit: Cibus ipſis minuendus, ſed potus augen
dus, reſpectu nimirùm cibi, & non conſuetudinis:
imò uerò quàm ante phlebotomiam minus biben-
dum

dum est, quòd uirtus concoctrix debilior adhu[c] sit, quàm ut copiam eius ferat.

Quarto demùm loco undecim moderatæ at[que] tempestiuæ phlebotomiæ enumerantur cõmod[a].

Primum, quòd uisus aciem roboret, clario-remq; reddat: imminutis enim & detractis pe[r] phlebotomiam humoribus, quorum effumatio[ne] oculorum claritas obscurabatur, uisus necessa-riò roboratur ac reficitur.

Secundum, quòd cerebrum expurget, inte-gritatem menti restituat, & ingenij excitet aci-em: idq; consimilem omnino ob causam.

Tertium, quòd medullas excalfaciat: super-fluas nanq; humiditates, quarum confluxu infrig[i]dabantur, absumit.

Quartum, quòd uiscera, id est, interiora expurget: leuata nanq; quæ corpus nostrum re-git natura, exonerataq; sanguine, quo uelut sar-cina premebatur, haud ægrè crudos in interiori-bus detentos humores concoquit & euincit.

Quintum, quòd uomitus & alui profluuia cohibeat: humores enim ab interioribus ad ex-ternas reuellit partes. Hinc ab Auicenna 4.1. ca.20. ita scriptum est: Phlebotomia propterea quòd ad diuersum trahit, naturam secundum plurimum retinet. Vbi tamen silentio prætereun-dum non est, quòd in alui profluuio cubiti uena incidenda ueniat: ut quæ citißimè conspicuam

nonnun-

...unquã adferat utilitatem, quòd si contrà se-...sempe in pede, nihil omnino profuerit. Acci-...tamen aliquando, ut aluus uenæ sectione flui-...magis fiat, idq; duobus maximè modis. Vno ...lem, quòd naturæ onere per phlebotomiam ...ato, uirtus roboretur, adeoq; alias haud ra-...incitet euacuationes. Altero uerò, quando al-...profluuium oritur ex retentricis facultatis ...mecillitate. Ea enim uenæ sectione augetur: ...p fit, ut uenter magis proritetur.

Sextum, quòd sensus efficiat puriores: eua-...rationem enim ad caput, unde sensus turban-...r, imminuit.

Septimum, quòd immodicis conferat uigilijs: ...uidem humorum exundantiam, unde acres ...binde atque diuersi sursum feruntur fumi, so-...numq; impediunt, euacuat.

Octauum, quòd tædia, id est, nimiam corpo-...is grauitatem, segnitiemq;, siue laßitudinem ...ollat, leuat nanq; quæ corpus nostrum regit na-...uram, exoneratq; humorum multitudine, quibus ...elut onere quodam grauißimo premebatur. Me-...ancholia quoq;, quæ præcipua quædam tædio-...rum ac grauitatum causa existit atq; origo, unà ...cum sanguine educitur, quippe fæx eius est & se-...dimentum.

Nonum, quòd audiendi difficultatem cor-...rigat: imminuit enim redundãtiam humorũ, unde

crassi

craßi ac flatuosi sursum euecti spiritus auditori os obturant meatus.

Decimum, *quòd uoci conferat: subtrahit nanq; superfluas humiditates, quibus uocalis arteria immodicè irrigata raucas edebat uoces.*

Vndecimum, *quòd uires reficiat augeatq; siquidem corpore humorum exonerato multitudine, uires recreantur & augentur.*

QVIBVS MENSIBVS CONueniat, quibúsue noceat phlebotomia. Cap. XCIIII.

TRes insunt istis, Maius, September, Aprilis,
Et sunt Lunares, sunt uelut Hydrae dies.
Prima dies primi, postremaq; posteriorum,
Nec sanguis minui, nec carnibus anseris uti.
Sit senium atq; iuuenta licet, si sanguis abundat,
Omni mense probè confert incisio uenae.
Hi sunt tres menses, Maius, September, Aprilis,
In quibus eminuas, ut longo tempore uiuas.

[illegible]r Meye/Weinmon/vnd April/
[illegible]n erwelt/wer da lassen wil/
[illegible]ewol ein jtzlichr hat einen tag/
[illegible]rin ich gantz nicht lassen mag/
[illegible]indt jung oder alt von vil geblůts/
[illegible]ist all mon ein lassen nütz.

Tria hoc in loco traduntur.

Ac primum *quidem, quòd tres menses sint [illegible]tiares, nempè Maius, Aprilis, & September, i[illegible]psq; dies quidam insint, quibus uenam incidere [illegible]fas habeatur: Maij scilicet primus, & reliquo [illegible]m trigesimus. Idq; uulgo quidem ita creditur, [illegible]m reuera fictum, atque à ueritate alienum [illegible]. Siquidem & his ipsis diebus, modò constella[illegible] non deterreat, uenam secare nihil impedit. [illegible]anum item ac errore plenum est, & quod de [illegible]nserum esu subiungitur, magisq; sortilegio tri[illegible]uendum, uel tractum fortè à Iudæorum consue[illegible]dine.*

Secundum, *quòd senibus æquè atq; iuuenis[illegible]us, singulo quoq; mense, modò in uenis sanguis ab[illegible]ndet, ac morbus ita iubeat, sanguinem subtra[illegible]ere fas sit: ut in quibus non facilè digeratur dißi[illegible]peturq; substantia, & boni sanguinis adsit co[illegible]pia.*

Tertium, *quòd phlebotomia pro conseruan[illegible]da sanitate administranda sit in aliquo horum*

trium mensium: in Aprili scilicet, aut Maio, a Septembri: differenter tamen. In Aprili enim Maio, iecoraria incidenda uenit, ob exunda tem nimirum sanguinis copiam: est enim temp uernum. In Septembri uerò lienaris: siquide per id tempus, cùm sit autumnale, atra bilis no nullis plus cæteris colligitur.

DE IMPEDIMENTIS PHLEbotomiæ. Cap. XCV.

FRigida natura, & frigens regio, do lor ingens,
Balnea, post coitum, minor ætas, atqu senilis,
Morbus prolixus, repletio potus & escæ.
Si fragilis, uel subtilis sensus stomach sit.
Et fastiditi tibi non sunt phlebboto mandi.

Auß zwelfferley vrsach lassen meid/
Kalt complex/Kalt ort oder zeit/
Das badt/vnkeusch/vnd lange feucht/
Nach füllen/ mich lassn schendtlich deucht/
Zu alt oddr jung vnd schwacher krafft/
Vnd den verdrossenheit behafft/

Oder

[We]der des magen nichts leiden kan/
[S]ol das lassn unterwegen lan.

Duodecim hic recensentur impedimenta phle[bo]tomiæ.

Primum, frigida hominis natura: quippè [q]uæ uenæ sectione augeatur. Fundamentum enim [ca]loris innati sanguis est: hoc igitur per phle[b]otomiam imminuto, & calorem innatum immi[n]ui, totumq; corpus grauiter refrigerari, neces[s]e est. Galen. ca. 6. de curan. rat. per sang. missio.

Secundum, regio impensè frigida: Hæc enim [l]argam uacuationem, qualis phlebotomia est, [h]aud sustinet: quòd corpus, detracto cum sangui[n]e natiuo calore, satis antea refrigeratum, ma[gis] subinde refrigeret. Præterea nec calida ni[mis] regio uenæ sectionem tolerat: quòd sua cali[d]itate uires dissoluat, ac humores discutiat. Tempus etiam anni in mittendo sanguine expendendum, num scilicet calidum sit, aut frigidum. In frigido enim tempore corpus refrigeratur, ideóque sanguinis missionem impedit. Quid enim attinet corpus antea abundè satis refrigeratum, sanguinis detractione magis refrigerare? In calido tempore improbè uacuati syncope & resolutione intereunt. Quippè calor ambientis è corpore foràs euocatum spiritum digerit, resiccatq; corporis habitũ, & imbecilliorẽ reddit. Quocirca tum

omnino à sanguinis mißione abstinendum erit. Quod Galenus lib. 11. cap. 14 metho. meden. his uerbis confirmat: Et omnino quidem non mittere in tempore æstatis, & regione æstuosa, & cœli statu calido ac sicco. Proinde eadem est temporis, quæ regionis conditio.

Tertium, dolor ingens: sub quo & nimia corporis inflammatio comprehenditur. In his enim secta uena multam seditionem, & agitationem in humoribus excitat: phlebotomia nimirum attrahente ac uacuante humores, dolore uerò atq; inflammatione contranitentibus, adq; se rapientibus. Siquidem dolor omnis et calor attrahunt, influxumq; humorum efficiunt: quo fit, ut inflammatio augeatur, & natura magis debilitetur. Et hoc quidem ubi temperata, & artificialis fuerit phlebotomia. Si uerò aceruatim, uel ad animi deliquiumusq; fiat, in prædictis casibus plurimum adfert emolumenti. Quippe hoc præsidio feruentis sanguinis copia in maximis inflammationibus educitur, & laborans phlegmone pars refrigeratur. In uehementißimis autẽ doloribus ideò sanguinis mißio confert, quòd sanguinis confluxum, dolorem rescindendo, inhibet. Accedit, quòd excretoria facultas causam dolorem excitantem eijcere properans, phlegmonen interdum excitet. Quum enim primis suis conatibus nihil proficit, uehementius aggressa

quod

quod infestat expellere, sanguinis aliquid ex superpositis partibus in afflictam simul exprimit, ut copiosè libro 13. methodi meden. capite 3. Galenus ostendit. Quapropter ne id accidat, sanguinem mittere expedit. Et hæc fuit intentio Galeni comment. 23. libro 1. aphorismo. ubi sic scriptum reliquit: In ardentissimis febribus si usq; ad animi defectionem sanguis mittatur, statim totius corporis habitus refrigeratur, et febris extinguitur. In maximis uerò doloribus nullum maius nouimus remedium, quàm usq; ad animi defectionem euacuare. Lege plura apud eundem libro 9. methodo. med. capite 4. & in libro de curan. rat. per sang. missionem. capite 11. & Leonhartum Fuchsium capite 28. methodi perueniendi ad medicinam.

Quartum, balneum: & maximè quidem διαφορητικόν, id est, resolutiuum. Hoc enim, cùm, Galeno in libro de utilitate respirationis capite 7. teste, spiritus ex toto corpore euacuet, adeoq; uires debilitet, phlebotomiam impedit. Nam plurimum & repentè euacuare periculosum est, inquit Hippocrates libro 2. aphorismo 51.

Quintum, coitus: post quem prohibetur incisio uenæ, quòd is corpus iamdudum plus æquo excalfecerit, uires deiecerit, ac debilitarit. Porrò quonam modo Venere uires dissoluantur,

diſertè admodum Galenus libro 1. de ſemine, cap. 25. ijs demonſtrat uerbis: Circa tempus, inquit concubitus teſtes ex uenis ſeminarium humorem quantum eius in ipſis continetur, trahunt. Est autem modicus hic, & ad roris ſimilitudinem ſanguini ammixtus: huiuſmodi autem illæ opus habent. Violenter igitur eo, per teſticulos utpote potentiori facultate præditos quàm uenæ ſunt, detracto, uenæ ipſæ rurſus à ſuprapoſitis reuellunt, hæ uerò rurſus ab his quæ deinceps ſitæ ſunt, deinde hæ rurſus à uicinis, atque hoc fieri non ceſſat, donec ad omnem corporis particulam tranſſumptio perueniat, adeò ut omnes totius animalis partes proprio alimento euacuentur. Reuellit enim ſemper id quod perfectè eſt euacuatum, ab eo quod plus habet uelut uiolenter eripiens. Hoc igitur quum ſemper fiat, & omnia uelut in choro inter ſe mutuo participent, in tantum ſanè omnia uaſa ac partes totius animalis euacuari neceſſe eſt, donec fortiſſima ex omnibus pars expleatur. Neque uerò ſolam ſeminariam humiditatem ab omnibus animalis partibus auferri continget hoc tempore, ſed etiam ſpiritum uitalem. Nam & hic ex arterijs unàcum ſeminali humiditate euacuatur. Quare nihil mirum eſt, immoderato coitu utentes imbecilliores reddi, à toto corpore utroque ſyncerißimo ablato,

accedente

cedente insuper uoluptate, quæ ipsa per se suf ficiens est uitalem firmitatem dissoluere, adeò ut quosdam ex nimia uoluptate ac iucunditate mortuos esse constet. Quæ omnia Marsilius Ficinus lib. 1. de sanitate tuen. ca. 7. ijs etiam confir mat uerbis. Venereus, inquit, coitus si uel paulu lum uires excesserit, subitò exhaurit spiritus, præsertim subtiliores, cerebrumq; debilitat, labefactat stomachum atq; præcordia, quo malo nihil ingenio aduersius esse potest. Curnam Hippocrates coitum comitiali morbo similem iudica uit? nisi quia mentem, quæ sacra est, percellit, tantumq; obest, ut Auicenna in libro de animalibus dixerit: Si quid spermatis suprà quàm natura toleret, coitu profluat, obesse magis, quàm si quadragies tantundem sanguinis emanârit, ut non iniuria prisci Musas atque Minervam uirgines esse uoluerint. Plura de hoc lege apud Galenum capite 86. artis medicinal. Paulum Aeginetam lib. 1. cap. 35. & Aëtium lib. 3. cap. 8.

Sextum, ætas, uel maior uel minor quàm phlebotomia requirit: qualis est infantiæ, & senij. Horum omnium meminit Auicenna 4. 1. cap. 20. in eum fermè modum scribens: Cauere debes à uenæ sectione in complexione uehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigidi-

tatis, & in hora fortis doloris, & post balneum resolutiuum, & post coitum, & in ætate, quæ est minor 14. annis, quanto plus poteris, & in ætate senum quanto magis poteris: nisi in figura confisus fueris, & in soliditate musculorum, & uenarum amplitudine, & earum repletione, & colorum rubedine: hos nanq; ex adolescentibus, & senibus phlebotomare audebis. Adolescentes tamen secundum ordinem ad phlebotomandum paulatim prouehere debes cum pauca minutione.

Septimum, morbus prolixus: uirtus enim temporis tractu exoluta non tolerat uenæ sectionem, ut quæ à morbo plus satis iam debilitata phlebotomia facilè exhauriretur. Galenus de curan. rat. per sang. miß. cap. 10. Idem Auicenna etiam loco citato confirmat. In corporibus, inquiens, quæ prolixas perpessa sunt ægritudines, abstinendū à uenæ sectione, nisi sanguinis affuerit corruptio, quæ ad hoc te perducat: quoniam tunc sanguinis subtractione uteris.

Octauum, nimia potus repletio.

Nonum, largior cibi ingestio: sub qua incōcoctio, siue cruditas etiam comprehenditur: causa horum omnium est, ut ex Auicenna 1.1. doc. 6. ca. 3. colligitur, quòd tria sint materiam attrahentia, loca scilicet inanita, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Sanguis igitur si

sic

[.]affectis mitteretur, uenæ proprio & commo-
[.] destitutæ nutrimento, quod nondum in uentri
[.]o ac hepate concoctum est, attraherent. Hoc
[.]; in membra raptum non corrigeretur. Siqui
[.]n tertia concoctio, ut Galenus autor est, non
[.]endat erratum secundæ, nec secunda primæ.
[.]; interim excrementorum copiam in corpo-
[.], ac inde tandem ægritudines prouenire neces-
[.]est. Tanto igitur tempore differenda est phle
[.]tomia, quantum satisfacere tum ad eorum con
[.]ctionem, tum ut excrementa descendant, uide-
[.]tur.

Præstiterit tamen in intemperantibus, uino-
[.]sq;, ac uentri, gulæq; deditis, ut ca. 6. libri de cu
[.]an. rat. per sang. m. s. Galeno uisum est, à uenæ
[.]ectione [.]orum abstinere: ut quos neq; purga-
[.]ione, neq; sanguinis mißione magnoperè adiuue
[.]ris. Nam per uitæ intemperantiam, crudorum
humorum copiam ocijßimè colligunt: uerùm his
ne manum quidem admouere tentandum est.
Quorsum enim attinet, apud uulgum infamare
præsidia, quæ multis fuere saluti? Galen, lib. 11.
ca. 9. metho. meden.

Decimum, fragilitas, id est, debilitas uirtu-
tis: quippe sanguine misso uirtus semper ijs extre
mè concidit, nec postea reuocari, recolligiq; po-
test. Galen. ca. 6. de curan. rat. per sang. miss.
& lib. 11. ca. 14. meth. med.

Vndecimum, *os uentriculi supra modu sensile: sub quo imbecillum etiam comprehend tur, & quod amara bili redundat: ob hæc eni multi in uenæ sectione ante iustam uacuatione per initia statim animo destituuntur.*

Porrò os uentriculi magno sensu præditu esse, ex eo maximè conijcitur, inquit Auicenna quòd acria mordaciaq; citra offensionem non fa cilè transglutiat. Imbecillitatem arguit deiect cibi potusq; appetentia: Amaræ uerò bilis redu dantiam, oris amaritudo, nauseæq; perseueran tes, & bilis frequentiores uomitus ostendunt Hæ itaq; indicationes à sanguinis subtractio ne dehortantur. Siquidem humores uenæ se ctione exagitati sic affectis ad os uentricul haud rarò, ceu ad consuetum locum confluunt sed cùm id membrum debilius iam sit, quàm ut ta li humorum confluxui resistat, multa omnino sa guinis mißione contrahunt mala. Et hæc una causa est, cur multi ex ipsis animo linquantur. Bilis nanq; in stomachum refusa, morsu suo cor nonnunquam ac cerebrum εἰς συμπάθειαν, id est, consensum, trahit, syncopenq; parit, quan doq; uerò subitam etiam adfert mortem. Gale nus libro 9. cap. 5. metho. meden. & Auicenna lo co citato.

Duodecimum, *nausea: in hac enim si san guis mitteretur, uenæ exhaustæ prauam illam ac*

nauseosam

..eosam ad se facilè attraherent materiam.
..; ob dictas solùm causas, sed ob alias etiam nō
..cas à phlebotomia interdum abstinemus.
..c primò quidem ob αἱμοῤῥοΐδων mensiumq;
..um. Quod certè Galenus lib.9.cap.5.metho.
..den. ijs innuere uerbis uoluit: Si tempore, in..
..t, mittendi sanguinis menses moueri contige..
.., siue etiam hæmorrhois sit reclusa, si inspecto
..entis impetu, ipse satis fore uidebitur qui solus,
..od requiris, uacuet, naturæ rem omnem per..
..ttes: sin minus, tantum ipse detrahes, quo ex
..niunctis ambobus perficiatur quod postulas.
..onnunquam tamen reuulsionis etiam causa in
..modicis sanguinis è naribus, utero, sede, aut
..orace, eruptionibus, uenæ sectio citißimè con..
..icuam affert utilitatem.

Deinde ob corporeæ constitutionis rarita..
..em, hoc est, humidam calidamq; temperatu..
..ram. Eius enim substantia celerrimè in ambien..
..tem dißipatur, aliàs in halitum sensibilem, aliàs
in perspirationes, quæ uisum fugiant, sed ratione
deprehendantur. Itaq; etiam huius causa aut
prorsus uenam non secabimus, aut parum detra..
hemus. Gale.lib.9.cap.17.metho.med.

Tertiò, ob lentorem ac cruditatem humorū:
Hæc enim uenæ sectione augentur. Vnde in diuti
nis morbis sanguinis mißione utendum non est:
ne cruditas scilicet augeatur, uirtus debilitetur.

Et

& morbus eousq; producatur, ut nequaqu[am] postea curari queat. Hinc præcipit Auicenn[a] ut in morbis chronicis pharmacia uenæ sectio[ni] præmittatur, & non contrà, licet utraq; op[us] habeant ægrotantes.

Cruditas porrò humorum duabus potißimu[m] de causis accidere solet. Primùm quidem ob a[g]grauantem humorum copiam: quæ innatum c[a]lorem uelut suffocando in tantum debilitat, [ut] ipsos euincere postea nequeat. Et in hac phleb[o]tomia uti licet, quemadmodum idipsum Alexa[n]der Trallianus lib. 9. ca. 2. in curatione Anasar[]cæ ijs confirmat uerbis: Omnium curatio à ue[]cuatione incipienda est, sed Ascitis quidem dict[æ] aut Tympaniæ à sola purgatione. Cui autem A[]nasarca nomen est, ea uenæ sectionem interdum requirit, ut quæ ex sanguine frigido nascatur. A[c] frigiditatis quidem ratione illa non indiget, se[d] quoniam copiæ detractio naturam leuat, ut hæ[c] minorem illam effectam facilè superet, non alie[]num, sed rationi consentaneum est hîc quoq; ue[]næ sectione uti. Videmus enim quòd etiam igni[s] externus, cùm à lignis uiridibus propemodum extinguitur, refocillatur rursus, si illa, quæ ipsum suffocabant, auferantur. Deinde uerò ob calo[]ris innati debilitatem, ut in hominibus frigidæ na[]turæ, quales à diutino morbo conualescentes cumprimis sunt, & senes. His phlebotomia ex u[]

su

...n est. Subtracto enim sanguine, qui fomes
...i caloris ac uitæ thesaurus est, necesse est,
...rpus uehementius refrigeretur, humorumq́;
...tas augeatur. Sanguis igitur ipsis, ut humo
...concoquat & euincat, relinquendus est.
...etiam post χολέραν, diutinos uomitus,
...ῤῥοιαν, inediam, uigilias, labores uehemen-
...es, & uno uerbo, post omnia quæ corpus im-
...ius calfaciunt, exiccantq́;, ac uires dissol-
...t, à uenæ sectione abstinendum, ut copiosè
...odum docet Rhazes libro 7. cap. 21. ad
...nan.

... CIRCA VENAE ... obseruanda. Caput XCVI.

Haec facienda tibi, quando uis
phlebbotomari,
Vel quando minuis, fueris uel quando
minutus.
Vnctio, siue lauacrum, & potus, fascia,
motus,
Debent non fragili tibi singula mente
teneri.

Wiltu lassen / thůs langst vorm bad/
Gehe vor vnd nach ist auch nit schadt.

Gedenck

Gedenck dabei auff güten wein/
Die bind vnd salb auch da sol sein.

Quinque in sanguinis mißione obseruan[da] esse hoc loco traditur: & ex ipsis alia quid[em] prius quàm uena tundatur, quædam inter[ea] dum sanguis emittitur, nonnulla uerò eo iam [ex]tracto.

Primum, unctio: aliàs enim membrum i[nci]dendæ uenæ oleo irrigatum fricamus, ut tepe[facti] eius sanguis reddatur fluxilis: Interdum ipsi [eti]am φλεβοτόμῳ, siue scalpello olei nonnihil a[ffun]dimus, ut inflictũ dolorem miti[get]. Q[u]andoq[ue] [ue]rò & uulneri olei cuiuspiam ... quo nimirùm cicatrice t[ar]d[i]ne. Cui au... hu[mo]resq; in uenis relicti liberius ... & m[...] sum discutiantur.

Secundum, potus: & præcipuè quidem [ui]ni. Hoc enim cùm in ipsa sectione, si syncope o[b]uenerit, tum post eam etiam ad boni sanguinis [ge]nerationem, spirituumq; recuperationem conu[e]nientißimè exhibetur. Suprà ca. 8 & 10.

Tertium, lauacrum, id est, balneum, qu[o] certè per biduum aut triduum ante & post san[guinis] mißionem uti conceditur, nequaquam ue[rò] eodem die. Ante quidem in illis, quos crass[o]rum humorum copia aggrauari suspicio est: ho[s] enim balneum incidit, mobilesq; facit, ob eande[m] etiam

...am causam paululum dimoueri ante phleboto
...iam conuenit, & assumere nonnihil syrupi ace
...ti. Eodem quoq; tempore membrum incidendæ
...næ fricandum est, ut humores è propinquis ue
...s ad locum sectioni destinatum alliciantur, &
... exitum properent. Post uerò emißionem san-
...inis ualet ad humorum uaporumq́; reliquias
...scutiendas. Verùm eo supersedere in ipso die
...portet: cutem enim nimis reddit mollem, quo fit
... plagæ facillimè cedat, quod non est citra peri-
...ulum.

Quartum, fasciæ, hoc est, ligaturæ, ex pan-
...is scilicet l[illegible], eæq; tam ante, quàm post uenæ
...ctionem [illegible]strari oportet. Ante quidem,
... ut [illegible] incrassescant, conspicuæq; ma-
...is fiant, [illegible] humores ad constitutum incisio-
...is locum facilius prolectentur. Post uerò, ad si-
...tendum reprimendumq́; fluxum.

Quintum, motio siue inambulatio, modera
...a nimirùm ac tranquilla: eaq; & ante, & post
...enæ incisionem, uti conuenit: ante quidem, ut
...humores dissoluantur, extenuenturq́;: post uerò
...ad dißipandas humorum reliquias.

Ea hodie apud uulgum inualuit consuetudo,
...ut uenæ ieiuno ferè ac uacuo incidantur stoma-
...cho: sed hoc ipsum doctorib. quibusdã minus pro
...batur, ut quibus conducibilius esse uideatur, ut o-
...uum molliusculũ, siue sorbile, cum haustulo uini

prius

prius exhibeatur, idq; circiter horam nonam, u
decimam ante meridiem, ac confestim deinde u
na incidatur. Natura enim stomacho existen
uacuo, ne alimento destituatur, sanguinem per
nacißimè retinet. Contrà uerò, pauculo, eoq; e
gua mole plurimum nutriente, cuiusmodi uinu
& oua sorbilia cumprimis habentur, ingesto c
bo, eundem facillimè exire patitur.

Porrò quod ad diei, in quo fit uenæ secti
tempus attinet, sciendum sanguini mittendo co
uenire maximè tempus matutinum, sic tamen
non protinus excitis è somno, sed horam una
antea uigilantibus uena secetur. Quibusdam et
am posteaquàm rerum solitarum [illegible] ob
runt, siue in ludo literario, siue [illegible], si
in foro, siue in ædibus, sanguinem [...]e expe
dit. Aegris autem nullum est uenæ sectionis pra
scriptum tempus, quamobrem nec per noctem sa
guinem mittere ijs, si morbus sic expetat, uerea
ris. Sic Galenus in lib. de curan. rat. per sang
miss. ca. 11. & 20. & in præsagio experientia cō
probato cap. 4.

Annotatiuncula. *Vt uocem phlebotomi*
am uersus ferant, geminato ubiq; bb. phlebboto
miam in hoc opere legere oportet.

DE QVIBVSDAM PHLEBO-
tomiæ effectibus. Cap. XCVII.

Exhilarat

EXhilarat tristes, iratos placat, amantes
Ne sint amantes, phlebbotomia facit.

Das lassen lescht des zornes hitz/
Gibt traurigen freud/den sinnlossn witz.

Hic tres phlebotomiæ referuntur effectus. Primus, quòd contristatos exhilaret, ac lætos reddat.

Secundus, quòd animos iratorum placet, reconcilietq;. Ac utriusq; quidem causa est, quòd hæc maxime fiat, cùm sanguini admiscetur multum fla[illegible] illa uerò cùm multum melancholiæ: s[illegible] humorum uterq; unà cum sanguine per [illegible] iam educitur: ergo &c.

T[illegible] quòd præcaueat, ne amantes ob morbidos quosdam appetitus ad insaniam adigantur: humores enim à capite ad partes subiectas reuellens expellit.

Ob quinq; porrò causas uenæ sectio adhiberi solet. Quarum una tantùm directa est, reliquæ uerò omnes indirectæ.

Directa sanè adhibetur sanguinis uacuandi causa: sed cùm is utilis sit naturæ, probè hanc administrari conuenit, sic ut quod inutile naturæ sit emittat. Fit autem sanguis naturæ inutilis bifariam, uel cùm propriam qualitatem ad unguem

non seruat, nec amplius nutrire sicut prius, cu[illegible]
utilis esset, potest: uel ita multitudine creuit, [illegible]
aut uires premat, aut tum uenas, tum arteria[illegible]
uel distendat, uel findat, uel obstruat. Ac in h[illegible]
quidem mißio sanguinis utilis est, ceu uacuan[illegible]
tium præsidiorum una. Differenter tamen ad[illegible]
hibenda est: siquidem in sanguinis multitudin[illegible]
copiosè detrahere, in reliquis uerò pauca ua[illegible]
cuatione uti oportet. Hinc est quod lib. 9. cap[illegible]
10. metho. meden. Galenus in eum propè modum
scriptum reliquerit: Si sanguis uitiosus in cor[illegible]
pore fuerit, paulatim quod uitiosum est uacua[illegible]
re oportet, & paulatim inuicem quod salubr[illegible]
est, pro eo reponere. Vocant m[illegible] qui[illegible]modi u[illegible]
tiosi succi curationem Græcè [illegible]. Cui au[illegible] Cu[illegible]
subscribit Alexander etiam Tra[illegible] [illegible]. 9 ca[illegible]
2. ijs uerbis: At hoc non una uice faciun[illegible] est,
ne uires deijciantur. Etenim quamuis id quod
uacuatur, recrementitiũ est, tamen uniuersa ac
subita mutatione magis offendit. Satius igitur est
paulatim et tutò euacuare, quàm festinando per
turbandoq́; unà cum morbo etiã ægrum è medio
tollere. Atq; hinc certè liquet, quàm peruersè
phlebotomia abutantur, qui uitiosum sangui-
nem studiosè auferunt tam diu, dum bonus ef-
fluere cœperit: cùm uniuersus fortè sanguis ci-
tius erupturus sit, quàm bonus appareat. Pau-
cam igitur esse decet, &, ut Galenus præcipit,
in

eiusmodi casibus ante uenæ incisionem ἐπι-ρέσει utendum est, hoc est, cibus exhibendus t, probum generans sanguinem: quo nimirum in tiosi locum bonus succedat: ac paulò pòst san- is extrahendus est modicus. Et *quidem dire- a dicitur phlebotomia: quòd per se fiat, ad e- acuationem illius, quod per se uenæ sectione acuari debet, nempè ad multitudinis humo- um, siue sanguinis euacuationem: principa- ter tamen, secundum quod cum eo sunt alij hu- ores.*

Reliquæ *4. dicuntur indirectæ: & admini- trantur ut humorum uehementiorem impetũ ad liuersam … partẽ, uel ad latera deriuent.*

P*… ob magnitudinem morbi, siue uel … apostematis cuiuspiã inflam mationem. Nam in apostemate uehementis inflã- mationis, in febribus, et doloribus maximis, nõ in- uenitur excellentius remedium, quàm sectio ue- næ, teste Galeno lib. 1. apho. comment. 23.*

Secunda, *ut materia alliciatur ad locum, per quem euacuanda est: unde in mensium at- que hæmorrhoïdων suppreßione saphena ape- rienda est, quemadmodum in libro de curan. rat. per sang. mißio. cap. 9. in hunc scribens modum* Galenus *attestatur:* Plenitudines *à suppreßis mensibus ortas, omnino per crura euacuabis, siue uenam secare oporteat, siue scarificare.*

Sectæ enim in cubito uenæ mulierum reueller purgationem assolent.

Tertia, *ut humores deriuentur ad partei oppositam loco, ad quem sua sponte rapiuntur: e hoc quidem ut materia à membro, in quod confe tim ingruit, auocetur reuellaturq́; & proptere in immoderatiore mensium fluxu secamus basili cam, id est, interiorem cubiti uenam, quæ hepat tes etiam uocatur, ut reuulsa materia ad locum oppositum à fluxu suo diuertatur.*

Quarta, *ut portiuncula materiæ quapiam per uenæ incisionem euacuata, natura residuum euincere ualeat. Atq; ita tandem uenam incide re conuenit, ubi repletio in corpore fuerit, ne ge neretur apostema, uirtute scilicet [illegible] existente, quàm ut uniuersam ill[illegible]sum re dundantiam simul moderetur ac regat. Id ad por tiunculam eius emittimus, ne ob naturæ impoten tiam imbecillitatemq́; in debiliores partes ingru ens, inibi abscessus, aut tumores præter naturam excitet.*

DE SCISSVRAE QVANtitate. Cap. XCVIII.

FAc plagam largam mediocriter, ut citò fumus
Exeat uberius, liberiusq́ cruor.

Schlag

Schlag die ader wol zu maß vff/
das blůt vnd dunst můß haben lufft.

Hîc unicum habetur præceptum de fissuræ quantitate in uenæ sectione: nempè ut ea mediocriter sit ampla: quo nimirum craßior sanguis ac animi liberius exeant. Fissura enim stricta existente, tenuior sanguis duntaxat effluit crasso intus remanente. Vbi hoc quoq; sciendũ, quòd in uenæ sectione aliquãdo amplũ, nonnunquã uerò arctũ infligere uulnus oporteat: Et amplũ quidẽ tribus maximè de causis. Primò cũ humores sunt craßi, & craßior sanguis educendus est: ut facilius exire queat. Hinc melancholicis etiam amplum infligendum est. Secundò, ob temporis ac regionis frigiditatem: per eam enim humores crassescunt: quare per hyemem, sic neceßitate iubente, amplo potius utendum est uulnere. Tertiò, ob redundantiam humorum: qui melius certè amplo, quàm arcto, euacuantur uulnere. Contrà uerò arctum uulnus magis conuenit, cùm uirtus imbecilla est: ne scilicet immodicè spiritus excernantur, & calor innatus extra modum debilitetur. Eadem habenda est ratio in calido tempore, & cùm sanguis subtilis ac tenuis euacuatur.

QVAE IN VENAE SEctione consideranda. Caput XCIX.

SAnguine subtracto, sex horis est uigilandum,
Ne somni fumus lædat sensibile corpus.
Ne neruum lædas, nō sit tibi plaga profunda.
Sanguine purgatus ne carpas protinus escas.

Wach sechs stunden dem lassen nach/
Zum schädlichn schlaff sey dir nicht gach/
Der hart durch auß schlegt den fleuch/
Darnach auch mit dem essn verzeuch.

Tria in uenæ sectione considerenda esse hoc in loco traditur.

Somnus. Primum, *ut is, cui uena secta est, non dormiat illicò post phlebotomiam, nisi sex adminus horæ præterierint: ne fumi scilicet, quos somnus efficit, sursum ad caput euecti cerebrum offendāt. Possunt tamen & aliæ adsignari causæ.* Ac *prima quidem, ne æger uertendo sese inter dormiendum supra membrum uoluatur, in quo uena secta est, itaq; læsionem percipiat.* Secunda, *ne inter dormiendum humores transfluant in partem ex scalpelli ictu dolentem, inibiq; apostema generent.* Siquidem partes dolentes, *ut capite 95. artis medicinalis, & in libro de curan.*

qt. per sang. miss. cap. 7. Galenus asserit, natu-
solent fluxionem suscipere: & præcipuè qui-
em in somno. Auicenna uerò hanc adfert cau-
m, nempe quòd ex dormitione phlebotomiæ
ropinqua, plerunq; accidat in membris confra-
io. Dum enim huc & illuc inordinato atq; ino-
inato uoluuntur reuoluunturq; motu, fasciæ dis
oluuntur, quo fit, ut retectæ, & adhuc à recenti
ectione hiantes plagæ immodicam nonnunquam
anguinis uim inscientibus effundant: quod quàm
it uitæ discrimini coniunctum, nemo est qui igno
ret. Adhæc fumida quoq; excrementa per somnũ
intrò rursum ad principalia reuocantur mem-
bra. Quinetiam spiritus, sanguis, & calor uenæ
sectione ad exteriora prolectati, somno ad cen-
trum r[illegible]ntur: atq; ita certè haud rarò, cùm
ob uenæ sectione excitatam cõmotionem, tum so-
mni quoq; retractionẽ, ebullitio in humorib. con-
tingit, ac inde febris tandem accenditur. Satis igi
tur liquet, confestim à uenæ sectione non esse dor
miendũ: præsertim si interea nihildum cibi inge-
stum fuerit: quòd si uerò à cibi sumptione in unã
atq; alteram horam, imò & in plusculas (si ita pa
titur animus) somno indulgeatur, nihil, aut pa-
rum admodum offendit. Siquidem exagitatio hu
morum tanto temporis spacio ad plenum contra
hi sedariq; potest. Satius tamẽ fuerit à, omnino ab
stinere, aut certè, si qua necessitas dormire omni-

no cogat, quàm breuißimo uti somno, adhibit semper cautione quadam, ne discinctæ fasciæ ægrotantes in uitæ discrimen adducant. Nonnul hanc quoq; adsignant causam, nempe quòd materia per somnum crassescat, confractioq; in membris eueniat, perinde atq; in quartanæ typo ol materiæ craßitiem frigiditatemq; solet. Tum nerui præterea atq; lacerti frigidi sunt: fumus igitur ad ipsos perlatus in somno, in quo calor naturalis totus in profundum corporis retrahitur, crassescit simul & refrigeratur, qui sic refrigeratus & craßior effectus, frigiditatem quoque & craßitiem, siue confractionem cum membris communicat. Simile nanq; a simili facile afficitur. Et hæc quidem de somno phlebotomiæ propinquo, & non de remotiore intelligen[illegible] ueniunt.

Secundum, *ne uenæ sector profundam nimis incutiat plagam, ita ut scalpello neruum, aut arteriam uenæ iunctam attingat. Nerui enim punctura ob sentiendi præstantiam, ob idq; quod cùm principio pars hæc continuitatem habet, promptè dolorem accersit, quem necessariò comitatur humorum defluxio, hanc excipit phlegmone, quam ex neceßitate deinde, non solius quidem puncti nerui, sed totius instrumenti consequitur conuulsio, & inde acerbißima tandem mors, uel ad minus membri, utpote brachij, aut di*

i &c. amißio. Quod Cornelius Celsus lib. 2. .10. ijs etiam uerbis significare uoluit. Iuncta, inquiens, uena arterijs, his nerui. Ita si neruũ alpellus attigit, sequitur neruorum distentio, quæ hominem crudeliter consumit. Lege Ganum cap. 92. artis medic. & lib. 1. ca. 2. de monum musculorum, & lib. 6. ca. 2. metho. medendi. orrò ex arteriæ punctura fluxus sequitur sanuinis arterialis difficillimæ curationis.

Tertium, ne is, cui uena secta est, protinus à ißione sanguinis cibum sumat, sed expectet um humorum exagitatio sedetur, ne cibus nonlum concoctus ad subueniendum membro læso rum sanguine simul attrahatur. De hoc Galenus lib. 4. ca. 20. de sanit. tuenda.

QVAE POST PHLEBOtomiam uitanda. Caput C.

OMnia de lacte uitabis ritè minutus,
Et uitet potum phlebbotomatus homo.
Frigida uitabit, quia sunt inimica minutis,
Interdictus eritque minutis nubilus aër,

Spiritus exultatq; minutis luce per au-
ras,
Omnibus apta quies, & motus sæpe
nociuus.

Milchspeise/vnd vil trinckens meid/
Bei kaltem trincken durst du leid.
Dem lassen schadt fast alle kelt/
Die zeit sei schön/hell/vnd erwelt/
Das macht dir freies vnd frisches blůt/
Groß bwegnuß ist böß/die růh gůt.

*Hic quinque ab incisa modò uena cauenda es-
se præcipitur.*

Lacticinia. Primum, *Lac & lacticinia omnia: Siqui-
dem ex humoribus uenæ sectione [illegible] com-
motis sæpe in uentriculum nonnihil transfluit.
Lac igitur, quod per se alioqui corruptioni ob-
noxium est, sumptum, dictisq; humoribus admi-
stum, facillimè omnino & corrumpitur, & dul-
cedinis ratione inconcoctum ac crudum ab ina-
nitis uenis attrahitur. Suprà ca. 7.*

Potus. Secundum, *Potus: quippe qui & ipse pa-
ri modo inconcoctus facilè ab ijsdem abripiatur.
Suprà ca. 95.*

Frigida. Tertium, *frigida omnia, tam intrò sumen-
da, quàm foris admouenda: Eiusmodi autem cum
primis sunt, alimenta frigidiora, potus frigidus,*

balnea

[...]ea frigida, ambientis nos aëris frigiditas, ue[...]m exilitas, super petram nuda seßio, capitis [...]pedum frigiditas. Hinc enim corpus, ca[...]re nimirùm innato, plus satis iam uenæ se[...]ne imminuto, præter modum refrigerare[...]r.

Quartum, ne is, cui uena secta est, uerse[...]r siue ambulet in aëre turbido ac nebuloso. [...]ic enim est qui, ut suprà cap. 14. ostendimus, [...]nguinem melancholicum efficiens, animam con[...]istat. Sed uersetur potius incedatq; in aëre lu[...]do, claro, atq; sereno. Inde enim spiritus recre[...]ntur omnes, & iucundißima quadam uoluptate [...]istracti ad similem protenduntur.

Nebulæ.

Quintum, ut idem temperatam am[...]lectatur quietem, motionémque uitet. Hæc [...]nim humores uenæ sectione agitatos, ma[...]gis adhuc commouet, & uires usquequaque [...]debilitat: illa uerò commotionem contrahit ac [...]sedat.

Quies.

Sunt qui tradant, cauendum etiam esse à sa[...]litorum piscium usu, postquàm uena alicui incisa est: ἄλφὒς τε γὰρ πολλάκις καὶ ψώρας ἀπογεννῶσιν, id est, uitiligines enim & scabiem sæpenumerò gignunt. Simeon Sethi in Synt. de piscibus.

QVIBVS

QVIBVS MORBIS ET AETATIBUS *tibus phlebotomia conueniat, & quantum sanguinis quoq; tempore detrahendum.* Cap. CI.

PRincipio minuas in acutis, perpe acutis,
Aetatis mediæ multum de sanguin tolle.
Sit puer atq; senex tollet uterq; pa rum.
Ver tollat duplum, reliquum tempus t bi simplum.

In anfang hefftigr kranckheyt laß/
Im stehnden alter offt vnd baß/
Den altn vnd jungn ist nicht so gůt/
Die adrn im Mey gebn zwifach blůt.

Quatuor phlebotomiæ præcepta hoc loco traduntur.

Primum, *ut in principio acutorum & per acutorum morborum uena incidatur: pro cuius pleniore intelligentia, sciendum initio, peracutum morbum esse duplicem.* Exquisitè *peracutum, qui ultra quartum non producitur diem.* Hunc *recentiores* Medici, *barbaram sectantes medicinam, perperacutum uocare solent.* Non

exquisitè

uisitè peracutum, cuius uigor in ſeptimo fu-
us eſt. Hi itaq; morbi cùm breues ſint, ac ſta
ſummos, id eſt, maximos obtineant labores,
; inducias concedant, illicò per initia curan-
ſunt. Iidem porrò, quòd à calidis magna ex
arte humoribus, ſanguine nimirùm & flaua bile
ſcamur, uenæ ſectionẽ potiſsimùm expoſcunt.
inc non temerè Hippocrates lib. 4. de uict. rat.
morb. acut. apho. 19. ita ſcriptum reliquit: In
cutis morbis ſanguinem detrahes, ſi uehemens
orbus uideatur, flórueritq; ægrotanti ætas, &
irium [illegible] obur.

Secundum, quòd in ætate media, ſiue flo-
enti, à anno nimirùm 30. ad 45. uel 50. copioſi-
s, quàm in aliis, ſanguis detrahendus ſit. Etenim
ic cor[illegible]um eſſe incipit, quod nequaquam
an[illegible] ſanguinis, quantum ſolebat, in ſe tradu-
cit, ſed plus ſolito in uenis relinquit. Quo fit, ut
eius ſubtractio incrementum non impediat, neq;
uirium robur diſſoluat. Corpus nanq; in ea æta-
te neq; augeri ſenſibiliter, nec imminui, ſed uelutì
ſtare uidetur.

Tertium, quòd ſenibus ac pueris parum ſan
guinis detrahendum ſit, ut per pueros intelliga-
mus etiam eos, qui pubertatis, hoc eſt, 14. ætatis
annum exceſſerunt. Nam uſq; ad pubertatis ini-
tium tota illa ætas pueritiæ mollis eſt, & teneri-
or, quàm quæ phlebotomiam toleret; quoniam
licet

licet concoctio & nutricatio in ijs liberalis, tamen spiritus & sanguis modicus, utpote qui continuè, atq; affatim in corpus transsumitur, neq natura citra inopiam illius uacuationem sustinere potest: Nam esto, quòd natura nostra in solidis habitet, tamen ad immodicam omnem euacuationem labefactatur, aut interit. Pubertas ergo primùm sanguinis mißionem tolerat. Hîc igitur pro mutatione naturæ sanguinem mittere licebit, neq; tamen id facere decet affatim, sed admodum breuiter

Porrò per senes eos inaudire oportet, qui adhuc in prima atq; secunda senectute consistunt. In his enim audacia mittendi sanguinis paulatim decrescit, adeò ut in decrepitis, hoc est ad 70. annum ob uirtutis imbecillitatem, ... at. Plura Galenus in 4. libr. Hippocra. de uict. rat. in morbis acu. comment. 19. & ibidem etiam Hieremias Thriuerus Brachelius.

Quartum, quòd dupla sanguinis portio, respectu nimirùm reliquorum temporum, uerè detrahenda sit. Tunc enim sanguinem maximè crescere in corporibus nostris, apud omnes medicinæ scriptores in confesso est. Cæterùm quod ad primum præceptum attinet, regulæ nonnullæ circa sanguinis mißionem obseruandæ sunt.

Ac prima quidem, ut ab initio morbi non fiat phlebo-

-botomia. Medicus enim, ut ca. 87. artis me-
n. & comment. 22. lib. 4. apho. Galenus adse
, naturæ minister est. Sed natura ipsa nun-
m in morbi principio, dum crudi adhuc sunt
nores, ullam uacuationem instituit. Ergo nec
dicus ipse in principio morbi, dum adhuc o-
ia cruda sunt, uacuationem ullam moliri de-
t. Cruda enim cùm uacuationi non obediant,
auia ea de causa symptomata excitant. Gale.
mment. 22. lib. 1. apho.

Fallit tamen hæc regula in tribus casibus: Pri
o, quando noxij humores turgent, hoc est, sua
onte concitati ad excretionem nos adducunt:
um enim in principio etiam morbi nondum co-
tis h[illegible] ribu[illegible] uacuare licet, ne scilicet humores
arum [illegible] & ab una parte ad aliam sine or-
line, [illegible], ad principem aliquam partem decum
bant. Rarò aũt accidit, ut humores mobiles ab u-
na parte ad aliã transfluant, sed plerunq; sunt in
parte aliqua firmi ac fixi: ideoq; non est in prin-
cipijs morborũ uacuandũ, nisi rarißimè, hoc est,
quando humores turgent. Hinc non temerè 4. 1.
ca. 20. et 22. 3. trac. 2. ca. 7. ab Auicenna præcipi
tur, ut in principijs morborum uenæ incisio peni
tus dimittatur, ut quæ superfluitates extenuet, ut
per corpus fluãt, ac sano sanguini permisceãtur,
non extrahat tamen, quod extrahi necesse erat:
quo fit, ut post temporis interuallũ phlebotomiã

repetere

repetere oporteat, interim eodem die: interi postridie. Atq; hinc profectò uires nimium deb litantur.

Secundò, in materiæ multitudine: Hîc eni *circa principia quandoq;, quemadmodum com ment. 29. lib. 1. apho.* Galenus testatur, uenæ se *ctionem, nonnunquàm uerò & purgationem adh bere oportet, quo minorem iam factam materi am natura posit concoquere.*

Tertiò, *in morbi magnitudine ac uehementia ut in magno uehementißimoq; doloris apostem te: licet non sit multa in corpore materia, scili cet antecedens.* Nam *repellendus humor est, n apostema citius, quàm par est, erepet, aut ape riatur.* Venæ *igitur sectio, ut maxima hæc pr ua symptomata euitentur, circa initium statim ad hibenda est.* Quod Galenus *lib. 13. ca. 2. metho. meden. ijs innuere uerbis uoluit, inquiens:* Itaq *incidenda in talibus affectibus uena statim ab ini tio, si modò tam ualens uirtus sit, ut sine noxa mißionem sanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorum, quæ de secāda uena retulimus, sicuti uel crudi humoris copia uel puerilis ætas, uel anni tempus, uel regio, in qua sit extremus calor, aut frigus.* Non *solùm autem in morbis acutis, atq; adeò inflammationibus, uerumetiam in uulneri bus & contusionibus particularum, præsertim nobilium, sanguis ex opposita parte mittendus*

est.

...t inflammatio prohibeatur, etiamsi sanguis ...icus fuerit.

Secunda, ne fiat phlebotomia in die motus ...itudinis, uelut in crisi: ut in qua neq; uenæ se...ne, neq; aliqua alia uacuatio tentanda sit: ne ma...a scilicet diuertatur à loco, ad quem natura ...um, ut excernatur, pellit. Pari modo nec in i...e paroxysmo tale quippiam tentandum est: re...q; commen. 29. lib. 2. apho. Galenus præcipit, ...morbo iam consistente, neq; uenæ sectio, neque ...rgatio adhibeatur, quòd coctiones morborum ...nc maxime fiant: quæ melius in quiete, quàm ...tu perficiuntur. Cæterùm sicut se habet sta...s ad integrum morbum, ita & paroxysmus re...ectu ...rum ... ἀνέσεως, id est, intermißionis: ...uemad... igitur in statu non est uacuan...um, ...nec in paroxysmo.

Tertia, ne phlebotomia circa initia statim ...orborum fiat, quando crisis adhuc remota ...st: Sanguis enim insiti caloris fundamentum est, ...psum nimirum sustinens, licet cor generet, & spi...ritus deferat: sed sanguis est fundamentum eius: ...ex ipso enim ut materia natiuus calor gignitur: ...per sanguinis igitur subtractionem, calor, qui co...quere materiam morbi debebat, uacuatur: quo ...fit, ut morbus in longum protrahatur, uiriumq; ...robur deijciatur, ut timendum sit, ne ob morbi ...diuturnitatem, ac uirium imbecillitatem natura ...succumbat.

Quarta, ne in corpore, cui stercus mult inter intestina cohibetur, phlebotomia adhib tur. Tria enim sunt, uelut suprà cap. 95. osten mus, attrahentia: loca scilicet inanita, membr rum caliditas, ac totius corporis habitus. Ve igitur sanguinis mißione exhaustæ è membr rursus propinquis attrahunt, quemadmodu & Meseraicæ è uentriculo: quo fit, ut aluus m gis cohibeatur, et materia in uenis contenta c rumpatur. Meseraicæ enim humiditatem è ste core penitus exugentes ipsum exiccant. Proin molli clystere, aut subiecta glande, prius cuandus est, ne uenæ putridam quampiam sup fluitatum essentiam ab intestinis uenent attr hantq́;. Galen. in præsagio experientia firm to. cap. 5.

Quinta, ne frequens ac multa phlebotom fiat: Hinc enim circa senium multi ac mali g nerantur morbi, sicut est epilepsia, apoplexi & paralysis: siquidem ob sanguinis & ca loris imminutionem multæ generantur phleg maticæ superfluitates, quæ dictas tandem æ gritudines excitant. Hinc non temerè uul gò dici solet: Qui in iuuentute phlebotomia exercent, hoc est, sanguinis mißione citra ne ceßitatem sæpius utuntur, senectutem defle bunt.

Sexta, ne uenæ sectio adhibeatur mulieri, cu

mense

...[illegible]ses fluunt, aut utero gerenti. Vtero gerenti ...[illegible]lem, ne abortiat: Calor enim cibum conco... ...ens uenæ sectione diminuitur, & alimentum ...ui subtrahitur, & maximè quidem si is aucti... fuerit. Nam fœtus ex mensibus nutritur, ...n autem non inueniat unde nutriatur, fame cō... ...tur, & mouetur, & dissoluitur, exciditq; ex ...uralibus uinculis: magis autem hoc contin... ..., si maior sit fœtus, nam maiori indiget alimen... ... Non inuenit autem ipso sanguine misso. Plura ... hoc Leonhartus Fuchsius comment. 31. lib. 5. ...pho. Hippocr. Cui uerò menses fluunt, naturæ ...ter scilicet, & secundum reuolutionem mensis, ...ena secanda non est, nisi in immoderatiore flu... ...u, n[illegible] ad [illegible]endam materiam. Sed quan... ...o nat[illegible] & secundum debitum naturæ ...ursi[illegible]rumpunt, naturæ res omnis permitten... ...a est. Suprà cap. 95.

Septima, ne phlebotomia fiat post immo... ...licam uentriculi perturbationem infrà & su... ...prà factam, quam χολέραν Græci, Latini cho... ...leram etiam appellant, Barbaram sectantes me... ...dicinam, Cholericam & choliricam passionem ...nominant. Cùm enim uenæ sectione humores commoueantur, timendum ne per hoc bilio... ...sus humor in uentriculum transfluens, ipsum inflammet. Plura suprà circa finem capi... ...tis 95.

Postremò uidendum etiam est, quibus hon
nibus phlebotomia conueniat: Cui sanè rei reg
læ etiam nonnullæ ponendæ sunt.

Ac prima *quidem, quòd hominibus delic*
tis, ociosis, desidiosam uitã agentibus, ualdè c
pulentis, & multum nutriente cibo utentibus, p
tissimùm conueniat.

Secunda, *quòd illis etiam, qui sanguine a*
undant: Quod *quidem per urinæ crassitiem co*
gnoscitur: abundantia enim sanguinis eam effic
crassam, flauæ uerò bilis tenuem.

Tertia, *quòd ijs quoq; ex usu sit, qui melan*
cholico abundant succo: unde multa melancho
lia naturali cum sanguine per corpus discurren
te, quòd ab ea sanguis in hepate ad amussim no
depuretur, purgationem antecedere debet phle
botomia, sequi uerò purgatio. Duplex porrò *me*
lancholia est, naturalis scilicet, & non naturalis
Quando *naturalis abundat, cum sanguine simu*
discurrit, quare ad eius euacuationem, primùm
quidem uenæ sectio adhibenda est: ab eodem e-
nim calore, temperato nimirum, sanguis & me-
lancholia generantur: deinde uerò post tempo-
ris aliquod interuallum, nempè post concoctio-
nem, purgatio phlebotomiæ succedet.

Quarta, *quòd illis cum primis etiam confe-*
rat, in quibus periculum est, ne ob humoris re-
dundantiam in corpore accidat calfactio, ebulli-
tio,

[...]& conturbatio. Nonnulli tamen per hanc re[...]
[...]m sæpenumero falluntur. Quando enim
[...]ictionem aliquam percipiunt, humorum ebul
[...]onem adesse suspicati, uenæ sectione statim u-
[...]tur, cùm ex flauæ bilis feruore & incensione
[...]: interim accidere etiam poßit. In qua sanè
[...]tum abest, ut calfactio & ebullitio per uenæ
[...]isionem cohibeatur, ut magis etiam inciten-
[...]r & augescant. Phlebotomia enim humores
[...]mmouet, ut maiore deinceps impetu per cor-
[...]s discurr[...] In tali igitur casu phlebotomia u-
[...]ndum non est, nisi sit ex humorum redundan-
[...]a: quod quidem ex sudoris multitudine digno-
[...]itur, [...] præ[...]e cùm is matutino tempore ob
[...]ritur, [...] enim non sudant, nisi cùm eua-
[...]uatio[...] habent.

Quinta, quòd uenæ sectio illis potißimùm adhibenda sit, quibus uires adhuc firmæ sunt, quæ que sanguineæ, & non frigidæ ac siccæ sunt temperaturæ. Hinc Rhazes libro 7. ad Almanso. ca. 21. Corpora, inquit, quæ uenas habent amplas & conspicuas, quæq; hirsuta sunt, & colore inter rubrum fuscumq; medio, adolescentiũ nimirum, iuuenum, & senum nondum decrepitorum, phlebotomiæ præsidia magis tolerare possunt. Pueris uerò & infirmis uena secanda non est, nisi maxima incumbente neceßitate.

QVAE MEMBRA QVOQVE tempore uenæ Sectione uacuanda. Caput CII.

VEr, æstas dextras, autumnus Hyemsq́ sinistras.
Quatuor hæc membra, hepar, pes, cepha, cor, uacuanda,
Aestas hepar habet, uer cor, sicq́ ordo sequetur.

Lentz/sommer/wöln die re[...] hand habn
Herbst/winter/nimpt der lincken ahn/
Der lentz dem hertzn/der sommer d[...] lebr
So fort der herbst den füss[...]

Hic ostenditur, quæ membra quoq; tempore per phlebotomiam sint uacuanda.

Acprimo *quidem dicitur, Vere & æstate uenas dextræ partis esse secandas: dextræ scilicet manus, brachij, uel pedis.* Sed Autumno ac *hyeme sinistras: sinistræ nimirum manus, brachij, uel pedis.* Vere *enim crescit atq; augetur in corpore sanguis, æstate uerò flaua bilis: quo fit ut in uere ac æstate uacuãdæ sint uenæ, quæ sanguine & flaua bile magis abundant: tales autem cum primis sunt uenæ dextræ. Siquidem in dextra corporis parte situm est membrum sanguificationis,*

[illegible]ιδοις, nempe hepar, & χολυδόχος, id est, folli[illegible]us flauæ bilis. In Autumno uero humor gene[illegible]ur melancholicus, qui aceruatur etiam, nec [illegible]soluitur per hyemē: unde autumno & hyeme [illegible] uenæ potißimùm secandæ sunt, in quibus me[illegible]cholia magis dominatur, suntq; uenæ sinistræ: [illegible]nam in sinistra corporis parte situs est lien, re[illegible]ptaculum melancholiæ.

Secundo deinde loco traditur, quatuor [illegible]ec membra, nempe κεφαλὴν, id est, caput, [illegible]or, pedes, & hepar, uacuanda esse iuxta qua[illegible]uor anni tempora. Cor quidem uere, hepar æ[illegible]tate, caput hyeme, & pedes autumno.

D[illegible] MODIS EX SE[illegible]tione Saluatellæ. Caput CIII.

EX saluatella tibi plurima dona minuta,
Splenem, hepar, pectus, uocem, præcordia purgat.
Innaturalem tollit de corde dolorem.

Ein ader gnant die Saluatell/
Hilfft der lebr vnd miltz/ macht dstim hell.

Sie reynigt vmb die brust vnd hertz/
Dauon vertreibt sie offt den schmertz.

Sex commoda hoc loco recensentur sectioni uenæ, quam saluatellam uulgo uocant. Ea inter digitum medicum & medium frequenter admo- dum & sæpißimè inciditur. Alius incisionis eius locus est, ut uulgus autumat, inter medicum & auricularem.

Lien. Ac Primum *quidem eius commodum, quòd lienem expurget.*

Secundum, *quòd iecur e[illegible]et.*

Tertium, *quòd pectus pur[illegible]et.*

Quartum, *quòd uocis auferat incommoda.*

Quintum, *quòd à nocumen[illegible]tur, ac conseruet præcordia: quo nomine os [illegible]di, membra spiritus, & quæcunq; co[illegible]di uicina, hîc intelligenda sunt.*

Sextum, *quòd non naturalem cordis dolorem tollat: ac ratio quidem omnium est, quòd huius uenæ sectio, ut latius paulò pòst declarabitur, ab omnibus illis locis sanguinem educat.*

Pro pleniore autem huius rei intelligentia, primò quidem sciendũ est, aperiri nonnunquam uenas, nonnunquàm uerò arterias. Verùm propter difficilem fluxus arteriæ compreßionem, arterias medici incidere metuunt, quippe cùm si

quis

quis in secanda fortè uena arteriam uulnerârit, ...arè statim sanguinis eruptionem compescat, ac ...res optimè cadat, ad cicatricem perducta di-...cisione, tamen ἀνεύρισμα, hoc est, arteriæ inci-...dilatatio existat, teste Galeno in lib. de cur. ...t. per sang. mißio. ca. 21. & 22. Difficilis por ...est fluxus arteriæ compreßio, partim quidem ... arterialis sanguinis feruorē. Hic enim prom-...tißimè mouetur, arteriamq; dilatando aperit: ...uare sanguinis eiaculationē in arteriæ incisio-...e admo... [illegible] ...uat: Partim uerò, quòd motus ar...teriarum, u... [illegible] ...2. ca. 20. de sanit. tuend. Gale-...nus attestatur, nunquàm intermittatur, quo fit, ...t ipsorum uulnera tardius etiam curentur: cùm ...tiq... [illegible] ...quirant ea, quæ sananda sunt. Ga...len. li... [illegible] ...metho. meden. & comment. 6. lib. ...6. a... [illegible] ...odest autem arteriæ incisio, quan-do corpus redundat sanguine tenuiore, aut fla-tuoso, aut feruidißimo. Sedes enim sanguinis sub-tilis ac tenuis, unde calor naturalis & spiritus procreantur, & item flatuosi, in arterijs est. Quin feruidißimus etiam sanguis, qui à calidißi-mo membro, corde scilicet, perficitur, inq; singu-la corporis membra digeritur, in arterijs conti-netur. Craßioris uerò, quo membra nutriuntur, receptaculum in uenis est. Sanè uerò quæ Gale-no occasio extiterit secandæ arteriæ, ipse ca. 22. de curandi rat. per sang. miss. edisserit. Moni-

tus, inquit, per quædam insomnia, quorum duo perspicuè mihi uisa sunt, accessi ad dextræ manus arteriam inter indicem ac pollicem sitam, siuiq; fluere donec spontè sanguis resisteret: nam ita somnium præceperat. Effluxit autem non tota libra. Subitò itaq; diuturnus extinctus dolor est, in illa maximè parte fixus, qua iecur septo transuerso committitur. Mihi quidem hoc ætate iuuenili euenit. At minister Dei Pergami, diutino lateris cruciatu laborans, liberatus est arteria in summa manu incisa, aggress[illegible] ipse illud insomnij monitu.

Secundo uerò loco sciendum, quòd uenæ sectio multis admodum membris adhiberi soleat: Aliquando quidem brachio, siue [illegible]gne, nonnunquam paruæ, quandoq; p[illegible] nafo, aliquando fronti, nonnunquam labijs, quandoq; linguæ siue palato, est cùm etiam angulis oculorum frontem uersus. Quinq; uenæ secandæ ueniunt in manu magna, per quam intelligitur apud Medicos totum brachium cum summa manu, ut per pedem totum crus, hoc est, quicquid ab ischio usq; ad plantas pedum est, quemadmodum docuit Rhazes lib. 7. ad Alm. ca. 21. & Auicenna 4. 1. ca. 20.

Vna uocatur humeraria siue humeralis, Græcè ὠμιαῖα, quòd per humerum in manum feratur uel exterior, quoniam cubiti exterius latus

perreptat:

[...]erreptat: Vel κεφαλικὴ, id est, uena capi[...]s.

Altera interior cubiti uena, quæ ἡπατικὴ [G]ræcis dicitur, Latini iecorariam & liena[...]em, hodie facientes medicinam Basilicam uo[c]ant.

Tertia Media, quam nonnulli & alio nomi[n]e non ineptè communem, uel cardiacam, uel ni[...]gram, uel matrem, nu[n]cupant. Barbari uerò Me[...]dianam appellant.

Quarta axillaris, quæ est ramus basilicæ.

Quinta [...]is brachij, quæ est ramus cephali[...]cæ descendentis. In minori siue summa manu est Scei[...]n, s[...] saluatella. Et ita in manu sex uenæ seca[...].

C[...] incidenda est, ubi superiores pe[...]ctore partes facies nimirùm, aut caput malè affi[...]ciuntur: quare confert paßionibus capitis, ut he[...]micraniæ, maniæ, & similibus. Galen. cap. 16. de curan. rat. per sangu. mißio.

Cephalica.

Basilica à partibus statim euacuat, quæ infra ceruicē sunt, uerbi gratia, à lateribus, pulmone, corde, iecore, liene, aut uentriculo.

Basilica.

Communis situ & compositione inter duas iam dictas media est. Nam ea ex fißione utriusq; oritur. Est etiam in uacuando media: undiq; enim uacuat, ab inferiorib. nimirùm partibus infra ceruicē, à collo, & supra collū. Vnde exquisitißima

Mediana.

omnium

omnium humorum & uniuersalis toti corpor[is] per huius uenæ sectionem fit euacuatio. Vniuersalis quidem, non, ut quibusdam placet, quòd à corde oriatur, sed quòd sit ramus cephalicæ & basilicæ. Sanguinem igitur è cephalica detracturus, ea non apparente, mediam potius quàm basilicam secabis. Quòd si nec basilica se ostenderit, ad mediam potius, quàm ad cephalicam confugies.

Saluatella.

Saluatella siue salubris, Sceilen Auicennæ 1. 1. doc. 5. sum. 5. ca. 4. appellatur, & est uena sub annulari et medio digito exporre[cto]. Verum aliàs subinde apud Arabes & Bar[bar]os illam Sceilen uocari obseruatur, quæ iuxta [cu]bi[tum] ab humerariæ ramo & axillaris [propa]gine constituitur, cui eadem, quæ axilla[ri ce]terum uulgus nomina imponit, hanc quoq; saluatellam & salubrem uocans. Hæc obstructo hepate in dextra manu, liene uerò in sinistra incidi solet. Quare hoc fiat, ratione ostendere non est, sed experientia licet. Porrò manus illius, cui hæc uena secatur, in calidam aquam ponenda est, donec locus infletur, & leuiter extumeat, conspicuusq; fiat: secta autem iam uena, iterum in aquam ponenda est, ideò ut sanguis citò eiaculetur, si eius eruptio debilis fuerit, sicuti solet in pluribus eorum, quibus per hanc uenam sanguis extrahitur, & ne sanguis in ore uenæ coagula-

tus

[illegible]a illico restringatur. Cùm autem ex ea, quan[illegible]m uolueris, emanárit, parum olei ac salis impo[illegible]ndum est, ne iusto citius uulnus cicatrice obdu[illegible]tur. Rhazes lib. 7. ca. 21. ad Alman. & Auicen [illegible] 4. 1. ca. 20.

Axillaris ramus est basilicæ, & apparet in [illegible]uruatura brachij uersus inferiora: de hac idem [illegible]uod de basilica iudicium est.

Axillaris.

Funis brachij similis est cephalicæ: est enim ramus eius. Quanquam autem uenæ sectione, quemadmodum idipsum à Galeno & Auicenna adser[illegible]r, uniuersalis è toto corpore fiat euacuatio, non tamen [illegible] omnibus uenis æqualiter, sed tantùm [illegible] [illegible]ubus, ut uisum est. Licet etiam [illegible] [illegible]orpore uacuent, non tamen æqual[illegible] [illegible] est timor. Imò cephalica Rhazæ [illegible], basilica uerò & cardiaca magis timendæ, quanq[illegible]am hæc quàm illa minus.

Cephalica omnium minus est noxia, quòd nullus neruus, nulla arteria, nullus etiam tendo sub ea uena procurrens sectionem impediat.

Cardiacæ siue medianæ incisio admodum difficilis ac periculosa est, propter subiacentem neruum, ac tendinem: maximè si in ipso brachij sinu profundius incidatur. Periculum id ἀνεύρισμα, ut paulò antè dictum est, Græci uocant. Nam is est præcipuè locus difficilis, qui tamen quotidie administratur.

Basilica inter cæteras eius loci periculosissimam habet sectionem: tum propter arteriam quæ subiacet, tum etiam propter incertum & uarium neruorum in ea parte procursum, qui te dubium & anxium reddunt: præsertim in interiore brachij plexu, qui minus carnosus est.

Sceilen, siue saluatella, non est periculosa, sed tamen subtilis, unde conuenit, ut in sectione eius manus in aqua calida detineatur, quo expeditius erumpat sanguis.

Pedis uenæ.

In pede tres uenæ sunt, ischiatica scilicet, saphena, & uena poplitis, quas incidere consueuimus sanguinem deorsum reuulsu[illegible] ut in mensium prouocatione.

Sed in hoc uena poplitis, iuxt[illegible] sententiam, efficacior est saphena [illegible] aca: propinquior enim est utero, und[illegible] ipso deorsum trahit.

Saphenæ sectio à renibus, ab utero, testiculis, & uirga sanguinem educit.

Ischiatica ab ancha, id est, ischio, siue à coxa, renibus, & membris uersus exteriorem partem sitis melius trahit. Iuuamentum sectionis eius magnum est in ischiade, podagra, uarice, & elephantiasi.

Saphena ab utero trahit, & membris uersus interiorem partem sitis, licet eiusdem uenæ sint rami: menses prouocat, & hæmorrhoidum orificia aperit.

In media fronte inter duo supercilia sita est Frontis uena, cuius incisio confert grauitati capitis, & uenæ, præcipuè illi, quæ est à parte posteriori, & anti[...]is faciei uitijs, nempe morpheæ, impetigini, sca[...]ici, & oculorum affectibus, incisa tamen prius cephalica.

Est in naso quoq; uena, in cuius incisione col- Nasi. lum sudariolo stringere oportet, donec capitis partes intumescant, & uena conspicua fiat. Idem etiam in sectione uenæ frontis faciendum.

Inter labra item & gingiuas uenæ sunt, quæ Labiorũ propter oris, aut gingiuarum abscessus scindi solent, cephalica tamen prius incisa.

In palato uenæ sunt quatuor, quarum incisio [illegible] rheumatis ad dentes, ac in eis do lore [illegible]. Suntq; omnes conspicuæ, & incide[illegible]um post concoctam materiam.

Sunt quoq; uenæ quedã in angulis oculorum Oculorum. lachrymalib. frontem uersus, quæ incidumtur in paßionibus oculorum, doloribus capitis, ophthalmia antiqua, et lachrymis, secta prius cephalica.

Præterea uenæ quæ sub lingua conspiciun- Linguæ. tur, poßunt in multis affectibus incidi, præsertim in angina, secta tamen prius cephalica.

Quinetiam in temporibus iuxta aures uenæ Temporum. sunt, quæ incidũtur propter uertiginẽ, hemicraniam, uehementem capitis dolorem, et ægritudinem diuturnã, sed hæc incisio, ut in lib. de genitu.

& in lib. de aëre, aquis, & locis Hippocrates a[illegible]tor est, hominẽ reddit sterilem. Quibuscunq;, in[illegible]quit, iuxta aures uenæ sectæ sunt, hi coëunt qui[illegible]dem, & genituram emittunt, uerùm modicam, & debilem, ac infœcundam. Nam plurima genitu[illegible]ræ pars à capite iuxta aures in spinalem medul[illegible]lam procedit. Ipse autem genituræ meatus, cica[illegible]trice sectioni inducta, obstruitur. Et proceres Scytharum, incisis iuxta aures uenis, sterilesce[illegible]re affirmat. Auicenna eas iuueniles uocat.

Colli. In collo etiam uenæ sunt, quas Græci σφαγιτί[illegible]δας, Latini iugulares, id est, uenas faucium & gutturis, Arabes Guidez, Barbari Subet[illegible]das, Apo[illegible]plecticas, & somni uenas appellant, quòd pressæ, ligatæ, & complicatæ, afferant [illegible] so[illegible]mnum ueternosum, & torpore[illegible] apople[illegible]cticum. Vulgo den Juden grei[illegible]en. Hæ inciduntur, cùm anhelitus in principio le[illegible]præ maximè constringitur coarctaturq;, & in principio fortis anginæ, in asthmate acuto, in rau[illegible]cedine uocis, in abscessu pulmonis, in dyspnœa, quæ est ex multo sanguine calido, & in ægritudi[illegible]nibus splenis ac laterum. Plura in li. anato[illegible]miæ uiuorum Galeno adscripto, ca. 28. & apud Rhazen & Aui[illegible]cennam locis citatis.

DE RATIONE VICTVS salutaris post incisam uenam, & emissum Sanguinem, Ad Armatum Epigramma Anastasij.

Venam Armate tibi medici incidêre, timenti
Nescio uenturi qualia damna mali.
Nunc quo uita modo fuso peragenda cruore,
Sitq; diæta tibi qualis habenda, rogas.
Illi morborum dicant Armate periti,
Hæc non est nostra falce metenda seges.
Non missum facis, & cupio ex te audire diserti
[illegible] ali[illegible] quod Pieris ornet, ais.
Acc[illegible] dem nugas ad seria ducis,
Q[illegible] uersibus, octo dies.
Prim[illegible] sit misso sanguine parca,
Lux abeat lætis aucta secunda modis.
Tertia sed placidæ debetur tota quieti:
Quarta & quinta sibi mollius esse uolunt.
Balnea sexta petit: mox septima colligit auras,
Fertq; uagos circum rura nemusq; pedes.
Octaua amplexus dilectæ coniugis, & quæ
Antè fuit, uitam restituisse solet.

VICTVS ET CVLTVS RAtio, exposita quatuor in singulos menses uersibus, Per Ioachimum Camerarium.

Ianuarius.

Mensis amat tepido Iani decurrere uictu,
Et refici grato sæpe liquore iubet.
Vena tibi nullos exudet secta cruores,
Sed calida sat est mergere corpus aqua.

Februarius.

Februa olus, uolucresq́; cibis [illegible] palustres,
Esseq́; inertifica febre timenda solent.
Pharmaca tūc hauri, tunc scind[illegible] [illegible]enā,
Et calido multum flumine [illegible]

Martius.

Martius humores & terræ & [illegible] auget,
Tunc ratio est puri magna tenenda cibi.
Dulcia tum prosunt acri condita sapore,
Pharmaca non prosunt, uenam aperire nocet.

Aprilis.

Frigore uim lentæ reuocat telluris Aprilis,
Tunc etiam est tenuis perq́; forata cutis.
Tūc intus sunt aucta magis, suntq́; omnia plena:
Soluere se uenter, uena aperire iubet.

Maius.

Omnia iam florent, iam formosissimus annus,
Iamq́; sibi cuncti mollius esse uolunt.

Balnea nūc cole, nūc sit pharmaca sumere cura,
Et tibi nunc misso sanguine uena fluat.

Iunius.

Iunius & gaudet gelidis, & pascitur herbis:
Viuifico humori tunc inimica fuge.
Lætitia & recreet tunc mentem blanda uoluptas,
Affligat corpus nec medicina tuum.

Iulius, siue Quintilis.

Aëris igniflaos intendit Iulius æstus,
Hoc breuior somno tempore danda quies.
Balne[illegible]itentur, nec uenam tangere ferro,
Nec domin[illegible] petulans accubuisse uelis.

Augustus siue Sextilis.

Ip[illegible]us somnum restringit et escas.
[illegible]pidos gaudia ferre uetat.
Pha[illegible]o bibat, laceret neq; corpora ferro,
Nec g[illegible]as intra delicietur aquas.

September.

Poma dat et gratos Septēber ab arbore fructus,
Tunc etiam presso pascere lacte capræ.
Pharmaca nil prohibet tūc sumere, scindere uenā,
Nec tuus externū uitet aroma cibus.

October.

Octobri offertur uenatio, uina, uolucres:
Vtere, nec dubites non tenuisse modum.
Sic tamen ut ne oneres nimio præcordia uictu,
Cumq; modo studeas non tenuisse modum.

Nouember.

Esse salutaris perbibetur mulsa Nouembri,
Gingiber & dulci fißile melle natans.
Tum neq; sæpe laues, Veneris neq; sacra frequentes,
Ante senex tempus ne uideare suum.

December.

Iuxta mense focum calidis utare Decembri,
Tunc iaceant mensis gramina nulla tuis.
Incidas capitis defensi à frigore uenam,
Cinnameoq; tuus fragret odore calix.

DE ELECTIONE MELIORUM SIMPLICIUM, AC

Specierum Medicinalium, Rhytmi M. Othonis Cremonensis.

Aloë.

Est aloës lignum melius, sit hoc tibi signum,
Quod nigredo parum dat fragile, subamarum,
Sit graue, nodosum, subdurum, sit preciosum.

Aloë epaticum.

Est aloë carum simplex, res una bonarum,
Subrufi[illegible] clarum, frangibile, parum amarum.

Agaricus.

Re[illegible] preciosus Agaricus esto,
Ca[illegible]ens, libramine leueq; pēdens.

Alumen.

Si pe[illegible] lbedine lucet alumen,
Et sit pu[illegible] falsi compuncta saporis,
Mordicat, ac sputum præterea reddit acutum,
Laus huic detur, præstantius illa medetur.

Asa fœtida.

Quò mage fœtorem facit Assa, tu dic [illegible]

Armoniacum

Est preciū pendens Armoniacum [illegible]
Quò magis est purum, precij pl[illegible]

Antimon[illegible]

Multi splendoris antimon[illegible]
Et signum stagni si sple[illegible]

Et manibus teritur, sic illud fragile fertur.

Ambra.

Laudes ambra merens, leuis est et dentib. hæres,
Diues odore, fo. is gypsi sunt signa coloris.

Amidum.

Laus est albentis amidi fœcunda recentis,
Ex antiquato reliquum prodire putato.

Anacardus.

Fama maiores anacardi sunt meliores.

Ammi, Ameos.

Vt sibi laus detur ameos, aurumq; meretur,
Si tibi gustatum mordet pungitq; palatum.

Anisum.

Copia dulcoris mos est anisi me...

Asphaltum.

Grandi fœtore, leuitate, nigro c...
Hæc per signa potes asphalti dis...

Alcanna.

Quisquis ea gaudes, Alcannæ collige laudes,
Quam color obfuscat subrufus, laude coruscat,
...aus augmentatur, leuitas si consociatur.

Anethum.

...bisit spretum, si linguam pungit anethum.

Acetum.

...fusum si spumat, cedat ad usum,
...tum annulum bonitatis acetum.

Bolus.

...u tibi ponere noli.

Qui frangi nescit, qui partim uixq; rubescit,
Quo non uiscatur dens, si cum dente teratur.

Balsamum.

Laudari digna, sic sint tibi balsami signa,
Cui fructus citri, color est lux splendida uitri,
Cui mos ut linges, capitis turbare maringes.
Quod lingua tactum penetrat feruore palatum,
Quod si ponatur in aqua non submergatur.
Vasis in extrema media uel parte suprema,
Si dimittatur, illic immota moratur,
Quod multum clarum citrinum sit tibi charum.

[illegible]rax.

S[illegible]ns est nouisse boracem,
E[illegible]ram, sine sorte nitentem.

[illegible]phora.

C[illegible]e nimis æmula, suauis odore,
Lu[illegible]ns, sit hæc tibi menti.

[illegible]momum.

Sic C[illegible]ium tibi collige poma,
In mor[illegible]guam pungere senseris,
Non s[illegible]tilante colore.

Tolle
Rufa, i[illegible]

C[illegible]

Seminibus p[illegible]
Non residens[illegible]

C[illegible]

His laudem præbe, quæ spirant lene Cubebæ,
De precio tutus sis, cùm sapor adsit acutus.

Castoreum.

Gustibus exosum graue Castoreum preciosum,
Nigrũ, neruosum, simul atq; recens, glutinosum.

Costus.

Costum gustate, si sit cum ponticitate,
Et si lingua parum gustu dignoscit amarum,
Si confringatur, nec fiat puluis, ematur.

Capparis

Sit tibi Capparus solidus, r[illegible] rus.

Corallu[illegible]

Forma Corallorum sic sit [illegible]
Si solidi, plani, spe non lau[illegible]
Si grossi, clari, sint digni [illegible]

Calam[illegible]

Parte candescit Calam[illegible]
Si iuuat olfactus, nec [illegible]

[illegible]

[illegible] clarescer[illegible]

Quæ si pertundat unguis, liquor intus abundat.
i tumor adsit ei coniunctus großitiei.
Quod cùm mordetur, bene mordicat, æra merce-
(tur.

Galanga.

Huic laudes pange, quæ sit subruffa, Galangæ.
Si sit acuta, grauis, odoratus, minimè suauis.

Gummi Arabicum.

Gummi si splendet, quia laus ex hoc sibi pendet.
Quod mittunt Arabes, non culpat insita labes.

Galbanum.

Hæc tibi sit cura, quia splendent Galbana pura.

Hermodactylus.

Laus [illegible] bi [illegible] rmodactyle dure,
In[illegible] t, albiq; coloris.

[illegible] a, Glycyrrhiza.

Si [illegible] itia pulverisata,
[illegible] rufa, croco simulatur.

[illegible] udanum.

[illegible] audanum laudabile scito
[illegible] e nigrum, neq; grauari.

[illegible] obalani.

Mastix labe caret, si candens lumine claret.

Myrrha.

Myrrham laudate, si grossa caret grauitate,
Quod potius præstat, iubar in rubedine gestat.

Manna.

Sunt uilia grana, nisi dulcis, candida, Manna.

Mumia.

Nigra uendetur, si mumia clara probetur.

Oppopanax.

Oppopanax clarum, subrufum sit tibi charum.

Pionia.

Pulueris ignara, nigra [illegible]

Reuba[illegible]

Libram ostendat, si qu[illegible]
Rufa, sapore parum [illegible]

Salnitri.

Nitri summa salis laus est a[illegible]

Sarcocolla.

[illegible] spumosam, sarcoc[illegible]
*[illegible]

Panis, & cætera cibaria.

anis habens oculos, nō monstrans caseus ullos,
t pulli stulti, piscesq; senes & adulti,
t saliens uinum, lemum piper atq; cuminum,
alis pastura non est sanis nocitura.

FINIS.

LOCI ALIQVOT PHILIPPI M[illegible] ANTH. IN LIBRO DE

Anima, [illegible] oderatione cibi & potus, [illegible] ni & uigiliarum.

[illegible] hortatur ad temperantiā.
Cū [illegible] onerantur, non potest coctio
p[illegible] mæ coctionis deinde non pos-
[illegible] ctionibus. Quare cibo im-
[illegible] malus chylus, etiam po-
[illegible] m, & corpus uitiosis

3. Sæpe citatur dictum Hippocratis, in q[...] complexus est & res utiles corpori, & ear[...] modum & ordinem: πόνοι, σιτία, ποτὰ, ὕπν[...] πολυτα μέτρια. Primum locum tribuit labori, q[...] propter multas causas præcedere cibos debet. [...] Excitatur enim calor, superfluitates consumu[...] tur et expelluntur, quod utile est antequàm ing[...] rantur alij cibi. Vt enim, si ad focum calfacias a[...] quam, et iam feruenti infundas fri[...] rursus e[...] tinguitur calor, ita turbatur [...] m rursu[...] cibi ac potus ingerũtur cru[...] et A[...] phorismus, τὰ μὴ καθα[...] ῥεφεις, μᾶλλον βλάψ[...] ercitia, in quibus agit[...] panditur, ut dis[...] ctore et puln[...] tis uentric[...] omnes ue[...]

Labores, cibi, potus, somni, omnia sint moderata.

Non pura corpora, quantò plus nutries, tãtò plus lædes.

ament postquàm pastæ sunt. Qualis est autem
manitas, homines prorsus contemnere ordinem
natura institutum, utilem uitæ & conseruan-
s non solùm uentris, sed etiam ingenij uiribus?
t etiam quædam diligentia, quæ eruditos de-
t, cibi & potus discrimina considerare, qui iu-
ent aut offendant corpus, ut calidis & siccis
inimè prosu- calida aromata, & pleniora ui-
a. Ad som- onciliandum prosunt lactucæ
& cibi ex lis facti. Obseruet igitur quis-
que qualibus opus habeat.

De Somno.

.Cō d recreãdas tres uirtutes: Ad
ad generandos spiritus, et ad
m uentriculi & epatis. Ve
p oq; qui gracili cibus est in
ergil. Fessos sopor irrigat
rectè perfecta est, omnib.
imentum, quod mem-
ui nouas

tione cibus ex orificio uentriculi descendit,
rificium clauditur. Deinde quies gratißime
uentriculo, ac primùm in dextro latere cub
est, ne hiet os uentriculi. Fit igitur collecto c
re in somno coctio, probibetur cruditas, con
uatur calor naturalis, gignitur sanguis suau
sequitur & uirium & colori[illegible]itas. Nec d
um est, certißimam esse pe[illegible]
ris & ingenij, extendere[illegible]
multam noctem. Quia no
tur, sed dißipatur calor
tus uentriculi, gignitur
uitiosis humoribus
χυμίæ, aut macie
tio spirituũ, deb
da est iuuen
in mult
itt

POLYBIVS DE SALVBRI VICTVS RATIONE PRIuatorum, Guinterio Ioanne Andernaco interprete.

Priuatos hanc uiuendi rationem sequi oportet. H[illegible] [illegible]sse, minus bibere conuenit. [illegible]ed [illegible] [illegible]m meracißimum, esui pa[illegible] [illegible]ne potius assa, modicè o[illegible] [illegible]usmodi nanq; alimentis cor [illegible] calidum euadet. — Hyeme.

[illegible] adijciendum, sed paulatim ta[illegible] [illegible]endum est. Cibo demendum, eó [illegible] [illegible]elicet magis quàm pane, ma[illegible] [illegible] Eadem lege transeun[illegible] [illegible]a. — Vere.

[illegible] [illegible]ro, & elixis, et ole[illegible] [illegible]otione multa cor[illegible] [illegible]gna subitò dicto [illegible] [illegible]na — Ac[illegible]te.

Per Autumnum cibo paulò pleniore, & siccio re uti licet, minus, sed meracius bibere. Quemadmodum, ubi Hyems bona contigerit, meraca etiã magis & exigua potione, cibo pleniore, & uehementer sicco uti. Ita enim hoc frigido admodum & humido tempore optima ualetudine frueris, minusq; frigus senties.

Autũno.

Quod ad habitus et ætates attinet: plenis, mollibus, rubicundulis ob tempe[illegible] humiditatẽ siccior uictus ex usu est. G[illegible] is, rufis, et nigris humidior. Nam [illegible] a sicca sunt. Iuuenibus autem [illegible]ior, quorũ ætas sicca est, & [illegible] sunt. Senibus magna e[illegible] Siquidem humidi, [illegible] habita & ætat[illegible] modum institu[illegible] [illegible]ri, & frigo[illegible] [illegible]

Wann Ihr das [illegible]
bringen wolt, so
so will auch geben
ihr würd mich [illegible]
viel bucht [illegible]
würde. Gott [illegible]
[illegible] Anna [illegible]

... Ihnen allen wolfar ...
... guter gsundheit erfar ich ...
... ein teil gsundt und fr...
... nach dem ich zu ...
... worden vor die Locos ...
... neuet testament deutsch ...
... befind ich und ander ...
... verstanden hat / welche ...
...lt / ich habt dem ...
... und das ...
... xiij o ...
... nicht ... will zu geben ...
... / ich weil der wort ...
... auch dieweil xxx ...
... ibus ... die epist...

[illegible] erbessen

[illegible] tag hin wo

[illegible] welcher de[illegible]

[illegible] Februarii [illegible] und mit

[illegible] gesetzt was dir mer da[illegible]

[illegible] geben und gibt dir

[illegible] weg und [illegible]

[illegible] pfarrer [illegible]

[illegible] zimor das [illegible]

[illegible] verdienen do [illegible]

[illegible] solt der pfarrer [illegible]

[illegible] die puchse [illegible]

[illegible] Ambrosius [illegible]

Christoff de[illegible] Schindler
zu Zwickau meinem gutten
freundt zu handen

…aůch gethan schreiben … yt den dreyeh…
…ges mitwach ich auch deß dinckhlens
…ders ich hab schon benöttigt auch linder…
…warttet was aber die vrsach des vnderbl…
…ibeln. Woltet aber mich dasselbig zu
…haltten und zu schreiben. Vnd die bin…
zettel verzeichnet findet mir auch ain…
…s oder 2 was sich zum besten leiden…

Itzt schick euch aber auch einer be…
…ich das ander auch vollendt geschrieb…
…er nit anheim gewesen wil euchs a…
…versenden. Euch euch beuelh mit gott
…t S. annaberg den 25 septemb…

Gregorius petz diacon
auff S. annaberg

…W

vnnd ding[illegible]

beschawen [illegible]

der glaubhafft[illegible]

mann, hab[illegible]

zu merken[illegible]

fertigt, so

die worheit[illegible]

Ich be[illegible]

wie dieser[illegible]

seine hand

sie auch au[illegible]

[illegible]

[illegible] gewisser [illegible] anzeigen was [illegible]

zu wichen kom got auch [illegible] gesundt [illegible]

[illegible] hoffe es sollen noch besser werd [illegible]

sie noch etwas, und die weil so [illegible] sie [illegible]

odem hat [illegible] mich es solle sie [illegible]

damit got treulich befohlen. Geb. Granz [illegible]

21 Juny Anno etc im [illegible] tag

Jacob Keller pfar[illegible]
Granz [illegible]